

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYIL OSMANLI İSTANBULU'NDA ZAHİRE
FİYATLARI VE TEDARİK BÖLGELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEVLÜT CAMGÖZ

İSTANBUL, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYIL OSMANLI İSTANBULU'NDA ZAHİRE
FİYATLARI VE TEDARİK BÖLGELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

MEVLÜT CAMGÖZ

Danışman: PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU

İSTANBUL, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
MEVLÜT CAMGÖZ'ün 19. YÜZYIL OSMANLI İSTANBULU'NDA ZAHİRE FİYATLARI
VE TEDARİK BÖLGELERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun
07.06.2010 tarih ve 2010-10/23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 29.06.2010

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU

2) Jüri Üyesi : PROF. DR. GÜLFETTİN ÇELİK

3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. ERKAN AYDIN

ÖZET

“19. YÜZYIL OSMANLI İSTANBULU’NDA ZAHİRE FİYATLARI VE TEDARİK BÖLGELERİ”

Fiyat tarihi araştırmaları iktisat tarihi biliminde büyük önem taşımaktadır. Zira, fiyat hareketleri bugün olduğu gibi geçmişte de devletlerin ekonomik hayatının en belirgin göstergelerinden birisidir. Bu araştırma, Osmanlı Devleti’nde siyasi, sosyal ve iktisadi yönden önemli gelişmelerin vuku bulduğu 19. yüzyıl ortalarında başkent İstanbul piyasalarında bulunan zahire fiyatlarını ve tedarik bölgelerini konu edinmektedir. Çalışmada, 1845-1880 yılları arasında dönemin Fransızca basın kaynaklarından derlenen seriler ışığında İstanbul piyasasında bulunan zahire fiyatlarında ve tedarik bölgelerinde meydana gelen değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

Zahire fiyatlarındaki artışlar 1845-1880 yılları arasında meydana gelen sosyal, siyasi ve iktisadi faktörler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Kırım Savaşı, kaime uygulamaları ve Orta Anadolu’da yaşanan kıtlık zahire fiyatlarına olan etkisi açısından öne çıkan olgulardır.

İstanbul’un iaşesinin temininde kadim zamanlardan itibaren öncelik arz eden Rumeli ve Dobruca-Don kuşağı 1845-1880 yıllarında da bir tedarik bölgesi olarak baskın bir rol sergilemektedir. Bununla birlikte, Rusya menşeli buğdaylar da istikrarlı bir şekilde İstanbul piyasasında bulunmaktadır. Fiyatlardaki değerişimle birlikte tedarik bölgelerinin kompozisyonu da değerışmektedir.

ABSTRACT

“THE GRAIN PRICES AND SUPPLY AREAS IN THE 19th CENTURY OTTOMAN ISTANBUL”

Researches on price history have a great importance in the science of economic history. Because, as today, price fluctuations were one of the most significant indicator for economic life of the states in the past. This paper covers the grain prices and supply areas in the capital, Istanbul, in the mid 19th century in which Ottoman Empire had faced important political, social and economic developments. Here the aim is to provide an explanation for changes of the grain prices in Istanbul market and differentiation in grain supply areas, thanks to the data that were compiled from French press between the period of 1845-1880.

Fluctuations on grain prices were evaluated in the frame of the social, political and economic factors that occurred in the period between 1845-1880. In this context, the Crimean War, the famine that occurred in central Anatolia and the kaime (paper money) practices are leading cases in terms of their impact on grain prices.

Rumeli and Dobrogea-Don region, that had a crucial role in Istanbul's supply of food since ancient times, show a dominant role as a supply area in the period between 1845-1880. In addition to this, Russian origin grains took part stably in Istanbul market in the same period. The composition of the supply areas would vary with the changes in grain prices.

ÖNSÖZ

Hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'nun İstanbul üzerine yapılacak çalışmaların Osmanlı iktisat tarihi açısından taşıdığı önemi vurgulaması ilgimin İstanbul'a yönelmesine sebep oldu. Fiyat tarihine olan merakım ve iaşe meselelerinin sosyal yapıyla olan güçlü ilişkileri zahire meselesini gündemime taşıdı ve zahire fiyatları konusunda çalışmaya karar verdim. Böylelikle, Osmanlı Devleti için önemli bir dönem olan 19. yüzyıl ortalarında yaşanan gelişmelerin fiyatlar ekseninde İstanbul'daki yansımalarını belli bir ölçüde takip edebilecektim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başından sonuna kadar en büyük katkı sahibi sevgili hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'na sonsuz teşekkür borçluyum. Tüm yoğunluğuna rağmen bana zaman ayırıp tez planının şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Gülfettin Çelik'e, tecrübelerinden her daim istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Baki Çakır'a, basın kaynaklarının değerlendirilmesi hususunda bana rehberlik eden Yrd. Doç. Dr. Şevket Kamil Akar ve Dr. Hüseyin Al'a teşekkürlerimi sunarım. Tezimi okuyup önerilerini beyan ederek önemli katkılar sağlayan Arş. Gör. Gökçen Coşkun Albayrak ve iktisat tarihi doktora öğrencisi Kenan Demir'e minnettarım. Tezi başından sonuna kadar okuyup yeniden yazarcasına düzelten Arş. Gör. Uğur Demir ve iktisat tarihi doktora öğrencisi Mustafa Öztürk'e müteşekkirim. Bu değerli katkıların teze aktarılması benim anlayışım ve kabiliyetim çerçevesiyle sınırlıdır. Geriye kalan tüm eksik ve hataların istisnasız şahsıma ait olduğunu burada belirtmek isterim.

Bilimsel araştırma süreci hayattan ve toplumdan kopuk değildir. Bu sebeple, araştırmacının çalışmaları ve düşünceleri de bu iki faktörle etkileşim içerisinde şekillenir. Uzaklarda olsalar da hep yanımda hissettiğim ailemin, bilhassa kardeşlerim Mehmet ve Furkan'ın destekleri olmasaydı bu tezin ortaya çıkması belki de mümkün olmayacaktı. Zor anlarımda bana moral veren sevgili dostum Ahmet Tok'u da burada zikretmeliyim. Hale Cimilli ve Seda Aydemir hep hatırlayacağım insanlardır. Her zaman yardımına koşan arkadaşlarım Raşit Çöloğlu ve Niyazi Dölek'e de teşekkür ediyorum.

Son olarak, sağladıkları güler yüzlü hizmet ve nezih ortam sayesinde çalışmalarımı kolaylaştıran İSAM Kütüphanesi yönetici ve çalışanlarına, Atatürk Kitaplığı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi personeline teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul ve Osmanlı İktisat Tarihi çalışmaları için önemli verilerin gün yüzüne çıktığı tezimin araştırmacılara faydalı olması temennisiyle...

İstanbul, 2010

Mevlüt CAMGÖZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa Nu.
TABLolar LİSTESİ	VII
GRAFİKLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİNDE İAŞE MESELESİ	10
1.1. OSMANLI DEVLETİNDE ŞEHİRLERİN İAŞESİ	10
1.1.1. İaşe Politikaları.....	12
1.1.1.1. Fiyat Denetimi	13
1.1.1.2. Standardizasyon (Narh) Sistemi	15
1.2. İSTANBUL'UN İAŞESİ	17
1.2.1. İstanbul'un İaşesinin Önemi ve Uygulanan İaşe Politikaları	17
1.2.2. Organizasyon Yapısı	20
1.2.3. İstanbul'un İaşesinde Temel İhtiyaç Maddeleri	22
1.2.3.1. Et.....	22
1.2.3.2. Zahire	23
2. BÖLÜM: İSTANBUL'DA ZAHİRE FİYATLARI (1845-1880)	26
2.1. FİYATLARI TAYİN EDEN FAKTÖRLER.....	26
2.1.1. Zirai Yapı	26
2.1.1.1. Üretim Yapısı	27
2.1.1.2. Taşıma - Ulaşım.....	30
2.1.2. Uygulanan İktisadi Politikalar.....	33
2.1.2.1. Ticaret Politikaları	34
2.1.2.2. Para Sistemi	38
2.1.3. Nüfus	44
2.1.4. Tabi Afetler	46
2.2. FİYATLAR (1845-1880).....	49
3. BÖLÜM: İSTANBUL'UN ZAHİRE TEDARİK BÖLGELERİ	62
3.1. TEDARİK BÖLGESİ SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER	62
3.2. İSTANBUL'UN ZAHİRE TEDARİK BÖLGELERİ	63
3.2.1. Klasik Dönemde Tedarik Bölgeleri.....	63
3.2.2. Zahire Nezareti Döneminde Tedarik Bölgeleri (1793-1739).....	65

3.2.3.1845-1880 Tarihleri Arasında Tedarik Bölgeleri.....	71
3.2.3.1. Anadolu	71
3.2.3.2. Azak (Özi)	74
3.2.3.3. Balçık.....	77
3.2.3.4. Besarabya.....	79
3.2.3.5. Burgaz.....	82
3.2.3.6. Edirne.....	84
3.2.3.7. Enez	86
3.2.3.8. İbrail.....	88
3.2.3.9. İsmail	91
3.2.3.10. Kalas	93
3.2.3.11. Kırım.....	97
3.2.3.12. Köstence	100
3.2.3.13. Levant	102
3.2.3.14. Maçin	103
3.2.3.15. Mısır.....	104
3.2.3.16. Odesa	106
3.2.3.17. Ordu	108
3.2.3.18. Poti.....	109
3.2.3.19. Rodoscuk	111
3.2.3.20. Rumeli	113
3.2.3.25. Rusçuk	117
3.2.3.21. Samsun.....	120
3.2.3.22. Silistre	122
3.2.3.23. Suriye.....	124
3.2.3.24. Taygan	126
3.2.3.26. Varna	128
3.2.3.27. Volos.....	130
3.2.4. Tedarik Bölgelerinde Meydana Gelen Değişim (1845-1880).....	131
SONUÇ	135
EKLER	138
KAYNAKÇA	186

TABLolar LİSTESİ

Sayfa Nu.

Tablo 1: İstanbul'un Nüfusu (1453-1901)	18
Tablo 2: Diğer Para Birimlerinin Osmanlı Altın Lirası Cinsinden Kurları, (1850-1914)	39
Tablo 3: İstanbul'un Nüfusu, 1794-1901: Çeşitli Tahminler.....	45
Tablo 4: Osmanlı Devleti'nde Kuraklık Sebebiyle Meydana Gelen Kıtılıklar (1841-1874)	47
Tablo 5: İstanbul'da Zahir Fiyatları (Kuruş/Kile) ve Endeksleri (1845=100), (1845-1880)	49

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa Nu.

Grafik 1: Kaimenin Altın Lira Karşısındaki Değeri (1856-1862).....	42
Grafik 2: Kaimenin Diğer Paralara Göre Kuru (Eylül 1876-Mart 1880).....	44
Grafik 3: Durum Buğdayı Fiyatı Endeksi (1845-1880)	50
Grafik 4: Ekmeklik Buğday Fiyatı Endeksi (1845-1880)	50
Grafik 5: Mısır Fiyatı Endeksi (1845-1880)	51
Grafik 6: Arpa Fiyatı Endeksi (1845-1880)	51
Grafik 7: Çavdar Fiyatı Endeksi (1845-1880).....	52
Grafik 8: Yulaf Fiyatı Endeksi (1845-1880)	52
Grafik 9: İstanbul'da Buğday Fiyatları (1895-1880),(1795=100)	53
Grafik 10: Azak ve İbrail'den İstanbul'a Sevk Edilen Tahıl Ürünlerinin Fiyatları (26.08.1845-24.12.1852).....	55
Grafik 11: Kaime ve Buğday Fiyatı Endeksi (1856-1862), (Nisan 1856=100)	59
Grafik 12: Kaime ve Buğday Fiyatı Endeksi (1876-1880), (Eylül 1876=100)	60
Grafik 13: Zahire Nezareti'nin İstanbul Fırınlara Dağıttığı Buğdayın Ortalama Fiyatı (1795-1835)	67
Grafik 14: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Karadeniz Menşeli Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)	68
Grafik 15: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Akdeniz Menşeli Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)	69
Grafik 16: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)	70
Grafik 17: Anadolu Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	73
Grafik 18: Anadolu Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	73

Grafik 19: Anadolu Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	74
Grafik 20: Azak Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	76
Grafik 21: Azak Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	76
Grafik 22: Balçık Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	78
Grafik 23: Balçık Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	78
Grafik 24: Besarabya Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	80
Grafik 25: Besarabya Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	80
Grafik 26: Besarabya Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	81
Grafik 27: Burgaz Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	83
Grafik 28: Burgaz Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	84
Grafik 29: Edirne Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	86
Grafik 30: Enez Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	87
Grafik 31: İbrail Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	89
Grafik 32: İbrail Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	90
Grafik 33: İbrail Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	90
Grafik 34: İsmail Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	92

Grafik 35: İsmail Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	93
Grafik 36: Kalas Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	94
Grafik 37: Kalas Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	95
Grafik 38: Kalas Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	95
Grafik 39: Kalas Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	96
Grafik 40: Kırım Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	98
Grafik 41: Kırım Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	99
Grafik 42: Kırım Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	99
Grafik 43: Köstence Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	101
Grafik 44: Köstence Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	101
Grafik 45: Levant Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	103
Grafik 46: Maçin Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	104
Grafik 47: Mısır Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	106
Grafik 48: Odesa Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	107
Grafik 49: Odesa Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	107
Grafik 50: Ordu Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	109

Grafik 51: Poti Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	110
Grafik 52: Rodoscuk Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	112
Grafik 53: Rodoscuk Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	113
Grafik 54: Rumeli Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	115
Grafik 55: Rumeli Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	115
Grafik 56: Rumeli Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	116
Grafik 57: Rumeli Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	116
Grafik 58: Rusçuk Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	118
Grafik 59: Rusçuk Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	118
Grafik 60: Rusçuk Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	119
Grafik 61: Rusçuk Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	119
Grafik 62: Samsun Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	121
Grafik 63: Samsun Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	122
Grafik 64: Silistre Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	123
Grafik 65: Suriye Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	125
Grafik 66: Suriye Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	126

Grafik 67: Taygan Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	127
Grafik 68: Taygan Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	127
Grafik 69: Varna Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	129
Grafik 70: Varna Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	130
Grafik 71: Volos Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)	131
Grafik 72: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Karadeniz Menşeli Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1845-1880).....	132
Grafik 73: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Akdeniz Menşeli Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1845-1880)	133
Grafik 74: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Menşelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1845-1880).....	134
Grafik 75: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1845-1855).....	143
Grafik 76: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1855-1865).....	143
Grafik 77: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1865-1875).....	144
Grafik 78: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1875-1880).....	144

KISALTMALAR

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
H.	Hicri
Hzl.	Hazırlayan
M.	Miladi
Nu.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
Sdl.	Sadeleştiren
ss.	Sayfa Sayısı
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

“19. Yüzyıl Osmanlı İstanbulu’nda Zahire Fiyatları ve Tedarik Bölgeleri” başlıklı bu çalışmanın konusu, İstanbul’da 1845-1880 yılları arasında bugünkü anlamda borsa olarak işlev gören Unkapanı (Kapan-ı Dakik) ve Galata’da bulunan durum buğdayı, ekmeçlik buğday, mısır, arpa, çavdar ve yulaf çeşitlerinin fiyatları ve menşeleridir.

Araştırmada, Osmanlı Devleti’nin büyük önem verdiği İstanbul’un iâşesinin temini bağlamında Zahire Nezareti’nin ilgasından sonra 1845-1880 yılları arasında zahire fiyatlarında ve tedarik bölgelerinde meydana gelen değışimlerin Osmanlı Devleti ve toplumuna önemli etkileri olan Kırım Savaşı, kaime uygulamaları ve kıtlıklar gibi vakıalarla ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İstanbul, fetihten sonra kazandığı konum itibariyle Osmanlı merkezi yönetimi tarafından ayrı bir statüde değerlendirilmiştir. Siyasi olduğu kadar ekonomik ve sosyal yönleri de olan bu imtiyazlı yaklaşım 16. yüzyılda kalabalık bir başkent halini alan İstanbul’un iâşe işlerine ayrıcalıklı bir önem ihtiva etmektedir. Siyasal bakımdan önemli olan idari ve askeri kadroların yanında içerisinde medrese öğrencileri, zanaatkarlar, tüccarlar ve çeşitli sebeplerle şehre gelmiş olan düşkünlerle birlikte geniş bir halk kitlesini de barındıran şehre ucuz, devamlı ve bol miktarda mal akışının temini başta padişah olmak üzere ilgili idari kadrolar tarafından titizlikle takip edilmiştir. Bu sebeple Osmanlı merkezi yönetimi götüğü iâşe politikaları neticesinde oluşturduğu nizam ve kurumlarla; malların üretiminden nakline, depolanmasından satışına ve fiyatlandırılmasına kadar olan süreçlerde aktif olarak rol almıştır. Tahıl ve et temininin öncelikli önem arz etmesi bu işler için münferit kurumların tesis edilmesini ve idari kadroların görevlendirilmesini gerekmiştir.

Yöntem

Araştırma için kullanılan fiyat serileri ve tedarik bölgeleriyle ilgili veriler 1845-1880 yılları arasında İstanbul'da neşredilen Fransızca gazetelerin taranması yoluyla derlenmiştir.

Tarama yapılan gazetelerde, düzenli aralıklarla yayınlanan zahire fiyatları ve menşeleri¹ hakkındaki bilgilerin nereden ya da nasıl alındığı hakkında bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivinde tespit edilen, incelenen dönemde zahire işleriyle ilgilenen Ticaret Nezareti ve Şehremaneti gibi Osmanlı kurumlarının ekmek fiyatlarını tespit etmek amacıyla kullandıkları fiyat pusulalarında² gazetelerdekine benzer bir şekilde, zahire çeşitlerinin hem fiyatları hem de menşeleri hakkında bilgilerin bulunması gazetelerin fiyat bilgilerini bu pusulalardan aldığını düşündürmektedir.

Tarama yapılan Fransızca gazetelerde fiyatlar Kuruş(Piastres)/Kile cinsinden tespit edilmiştir. Bununla birlikte kaynaklarda tahıl fiyatlarının kaime ya da altın/gümüş lirayla olduğu hakkında bir malumat bulunmamaktadır. İncelenen dönemin başlarından itibaren İstanbul'da kaime piyasada olduğu süre zarfında, altın ve gümüş paralarla birlikte tedavül etmiştir. Bu durum fiyatlar hakkında değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Zira kaimenin değeri istikrarsız bir durum arz etmektedir. 1856'dan 1861'e kadar önemli ölçüde değer kaybeden kaime, buğday fiyatlarını etkilemiştir. İstatistik yöntemlerle ortaya konan bu ilişki ikinci kaime uygulamasında görülmemektedir. Bu tespit dönemin tamamı için genel bir hüküm çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Fakat, ikinci kaime uygulamasında fiyatların neredeyse hiç etkilenmemesi tahıl fiyatlarının gümüş/altın cinsinden olduğunu düşündürmektedir.

Fiyatları değerlendirmek için, elde edilen seriler her tahıl çeşidinin yıllık ortalama fiyatı hesaplanarak oluşturulmuştur. Bu yöntem istatistik bilimi açısından çeşitli güvenilirlik zafiyetleri taşımaktadır. Bunlardan birincisi fiyat serilerinin devamlılık arz etmemesidir. Zira, İstanbul piyasalarında söz konusu seriyi oluşturan tahıl çeşidi her zaman bulunmayabilmektedir. Daha da ciddi bir problem arz eden

1 *Journal de Constantinople* Gazetesi'nde zahire fiyatları ve menşeleri ile ilgili bilgilerin görünümü için bk. Ek. 1.

2 Başbakanlık Osmanlı Arşivinde tespit edilen fiyat pusulaları için bk. Ek. 2.

durum ise bazı tahıl çeşitlerine ait verilerin çok az olmasıdır. Bu çalışmada zahire çeşitlerinin birbirleriyle olan ikame ya da tamamlayıcı mal olma durumları da göz ardı edilmiştir. Çünkü herhangi bir çeşidin temin edilememesi durumunda fırıncıların ya da tüketicilerin tercihlerinin ne yönde değiştiği bilinmemektedir. Bu durum, değişkenlerin birbiriyle olan etkileşimlerini açıklamayı imkansız kılmaktadır. Sayılan bu handikapları bir derece de olsa hafifletmek için piyasa bir bütün olarak düşünülmüş ve bütünsel bir yaklaşım geliştirilerek elde edilen fiyatların tamamının ortalaması alınmıştır. Böylelikle ortalama fiyatları gösteren tablo grafikler haline getirilerek fiyat dalgalanmaları tespit edilmiştir.

Tedarik bölgeleri hakkında değerlendirme yapabilmek için zahire çeşitlerinin menşeleri üzerinden gazetelerde tespit edilen sıklıkla yıllık seriler oluşturulmuştur. Belirli bir bölge için elde edilen serinin dağılım grafiği -diğer bölgelerle mukayese edilebilmek amacıyla- ilgili tahıl çeşidinin İstanbul piyasalarındaki yıllık ortalama fiyat eğrisinin üzerine oturtulmuştur. Böylelikle elde edilen grafikte söz konusu bölgenin fiyatının ortalama fiyatın altında veya üstünde olduğu görülebilmektedir. Yine birtakım istatistik zafiyetler içeren bu yöntemde nicel değerlendirmelerden kaçınılmıştır. Ayrıca, bu grafikler vasıtasıyla İstanbul piyasalarında hangi tarihler arasında hangi bölgelerin ürünlerinin bulunduğu görülebilmektedir.

Hem fiyatlar hem de tedarik bölgeleri hakkında tespit edilen kırılma noktaları hakkında yapılan değerlendirmelerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla da anahtar kelimeler dikkate alınarak gazeteler ve arşiv kaynakları üzerinden taramalar yapılmış, elde edilen bilgiler destekleyici mahiyette araştırmaya dahil edilmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, tarama yöntemiyle derlenen istatistiksel veriler analiz edilerek yapılan değerlendirmeler muhteva analizi yöntemiyle elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

Konu İle İlgili Çalışmalar

Konu üzerinde yapılan bilimsel eserler incelendiğinde Lütfi Güçer'in çalışmalarının önemli bir yere sahip olduğu görülür. Klasik dönemi incelediği *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan*

Vergiler başlıklı araştırmasında klasik döneme ait vesikalar üzerinde yoğunlaşarak ilk defa Osmanlı Devleti'nin bir iâşe politikası takip ettiğinin delillerini ve sistematik uygulamalarını ortaya koyan Güçer, ayrıca hem şehirlerin hem de seferdeki ordunun temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla tesis edilen kurumsal yapıyı ortaya çıkartmıştır.³ Yazar bu eserinde bir finansman yöntemi olarak değerlendirdiği “hububattan alınan vergiler” konusu hakkında da bilgiler vermektedir. Güçer, *16. YY Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar* başlıklı diğer bir çalışmada tahsis ilkesi çerçevesinde “kazanın bir istihlal ve istihlak sektörü olarak kapalılığı prensibi”ni açıklayarak hububatın kazalar arasında taşınması, fiyatlandırılması ve ticareti gibi hususlarda tarafların tabi olduğu düzenleyici kaideleri ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Güçer, *18. YY Ortalarında İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi* konulu makalesinde İstanbul'un iâşesi meselesinin öncelikli konumunu vurgulayarak, devlet girişimleri ve özel sermayenin hububat ticaretindeki rolleri, payları ve tabi olduğu ilkeleri açıklamakla beraber zahire mühime defterlerinden derlenen miktar ve fiyat bilgilerini de sunmaktadır. *Osmanlı İmparatorluğunda Şehirlerin İâşesi ve İhracat Yasakları* başlıklı incelemesinde konuyu Osmanlı Hükümeti için önemli kılan sebepleri sıralayıp, “normal ve fevkalade iâşe nizamı” olarak sınıflandırdığı iâşe politikalarını ihracat yasakları çerçevesinde açıklamaktadır.

Konu üzerinde yapılan diğer önemli bir çalışma da Rhoads Murphey'nin *Provisioning İstanbul: The State and the Subsistence in the Early Modern Middle East* başlıklı makalesidir. Murphey, çalışmasına iâşe konusunda devletin oynadığı rolü irdeleyerek başlamaktadır. Arşiv belgeleri üzerinden 17. yüzyıl başlarında başkentin iâşesi için gereken tahılın nakliye tarifelerini ortaya çıkaran yazar, İstanbul ve diğer şehirlerin iâşesinin sağlanmasında vakıf, imaret ve menzilhane gibi kurumların icra ettiği fonksiyonlara da değinmektedir. Osmanlı'nın iâşe meselesinde karşılaştığı problemin mevcut kaynakların yetersizliğinden değil tamamen idari ve organizasyonel bir problem olduğu sonucuna varan yazar, Osmanlı'nın başarısını ise kaynakların dağıtımında uygulanan etkin politika ve uygulamalara bağlamaktadır.

3 Ahmet Uzun, “Osmanlı Devletinde Şehir Ekonomisi ve İâşe”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 6, (2005), s. 213.

Tevfik Güran'ın *The State Role in the Grain Supply of Istanbul: the Grain Administration, 1793-1839* başlıklı makalesi 19. yüzyıl için hazırlanmış en önemli çalışmalardan birisidir. Güran, çalışmasında Zahire Nezaretinin kuruluşu, görevleri, faaliyetleri ile ilgili arşiv belgelerine dayanan kantitatif veriler sunmaktadır. Çalışmada Zahire Nezareti'nin uyguladığı fiyat politikaları ve yaptığı düşük fiyatlı mubayaalarla yeniden gelir dağılımı ve gelir transferinde oynadığı işlev de vurgulanmaktadır.

Zahire ve iaşe konusu ile ilgili olarak sırasıyla Oya İktil Erefe, Halil Utkan, Yunus Köroğlu ve Serdar Genç tarafından *Bread And Provisioning in the Ottoman Empire 1750-1860, BOA 17 Numaralı Zehair-i Rikab Defterine Göre (1788-1791) İstanbul'un İaşesinin Temini, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 19. Numaralı Zahire Defteri Çerçevesinde İstanbul'a Zahire Sevkiyatı (1794-1795)* ve *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağında Hububat Üretimi, Ticareti ve İstanbul'un İaşesine Katkısı* başlıklı yüksek lisans tezleri; ve sırasıyla Lynne Marie Thornton Sasmazer, Mehmet Aydın, Arif Bilgin, Antony Greenwood ve Ahmet Uzun tarafından *Provisioning Istanbul: Bread Production, Power, and Political İdeology in the Ottoman Empire 1789-1807, Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşesi (1918-1922), Osmanlı Sarayının İaşesi, İstanbul's Meat Provisioning: A Study of the Celepkeşan System* ve *İstanbul'un Et İhtiyacının Sağlanması: Ondalık Ağnam* başlıklı doktora tezleri hazırlanmıştır.

Erefe "Osmanlı'da ekmek ve iaşe sorunu" ekseninde yürüttüğü çalışmasında Osmanlı merkezi yönetiminin iaşe sürecine müdahalelerini, iaşe politikalarını ve ekmek hususunda karşılaşılan sorunları inceleyerek ortaya konulan yaklaşım hakkında değerlendirmeler yapmaktadır.

Zahire Defterlerinin esas alındığı Utkan ve Köroğlu'nun yüksek lisans tezlerinde zahire tedarik bölgeleri, ulaştırma-taşıma tipleri, alım fiyatları, tüccarlar için uygulanan kefalet sistemi gibi konular değerlendirilmektedir.

Genç, yüksek lisans tezinde Karesi sancağında hububat üretimi, sancağın İstanbul'un iaşesine katkısı ve kaçakçılık gibi hususlar üzerinde durmaktadır.

Şazmazer, İstanbul'un iâşesi ekseninde hazırladığı doktora çalışmasında Osmanlı Devleti'nin iâşe politikalarını, ekmek üretimi ve fiyatlandırmasını, ekmekçi esnafı ve hükümet arasında vuku bulan sorunları işlemektedir.

Aydın, doktora çalışmasında Mütareke Döneminde İstanbul'un iâşesinin sağlanması ve bu süreçte karşılaşılan sıkıntıları değerlendirmektedir.

Yukarıda değerlendirilen tezlerin dışında Arif Bilgin'in spesifik olarak değerlendirilebilecek *Osmanlı Sarayının İâşesi* adlı doktora tezi konu için hazırlanan iyi bir mikro tarih örneğidir.

Greenwood ve Uzun ise İstanbul'un et iâşesinin sağlanması ve bu hususta geliştirilen yöntem ve kurumları değerlendirmektedirler.

Tüm bu çalışmaların dışında doğrudan iâşe meselesini ele almamakla birlikte ilgili bölümlerinde önemli bilgiler ihtiva eden Mantran'ın *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, İncalçık ve Quataert'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600*, McGowan'ın *Economic Life in Ottoman Europe: Taxation Trade and the Struggle for Land: 1600-1800*, Issawi'nin *The Economic History Of Turkey, 1800-1914*, Faroqhi'nin *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekanında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650* ve Özkaya'nın *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı* adlı eserleri dikkate alınması gereken çalışmalardır.

Kaynakların Tanıtımı

Araştırma için elde edilen fiyat serilerinde temel kaynak olarak kullanılan *Journal de Constantinople* ve *La Turquie* adlı Fransızca gazeteler o dönemde düzenli olarak çıkmakta ve tahıl fiyatları hakkında periyodik haberler yayınlamaktadır.

Journal de Constantinople, İzmir'de çıkan *Journal de Smyrne* ile *Echo de l'Orient* gazetelerinin sahiplerinin birleşerek İstanbul'da düzenli olarak çıkardıkları

Fransızca bir gazetedir.⁴ *Journal de Constantinople* Gazetesi 1866 yılında ad değiştirilerek *La Turquie* adıyla yayın hayatına devam etmiştir.⁵

Elde edilen grafikler üzerinde yapılan değerlendirmeleri destekleyici nitelikte bilgilere ulaşmak için *Ceride-i Havadis* Gazetesi'nden yararlanılmıştır.

Ceride-i Havadis 1840 yılında yayınlanmaya başlanan ikinci Türkçe gazetedir. Sahibi William Churchill adında bir İngiliz'dir.⁶

Terminoloji

Arapça “habbe” kökünden türeyen⁷ “hububat” kelimesi “taneli bitkiler; buğday, arpa, çavdar vb. ekmek yapmakta kullanılan taneli bitkiler; tahıl” anlamlarına gelmektedir.⁸ Günümüz Türkçesi'nde hububat ve tahıl kelimelerinin yerine de kullanılan “zahire” kelimesi esasen farklı bir anlama sahiptir. Arapça “saklamak” anlamına gelen “zahr” kelimesinden türeyen “zahire” sözcüğü “gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan hububat, “erzak” anlamına gelmektedir⁹. Osmanlı belgelerinde hububat meseleleri hakkında yaygın olarak “zahire” sözcüğü kullanılmaktadır.

Bu çalışmada ise anlatım monotonluğunu aşmak için “zahire”, “hububat” ve “tahıl” kelimeleri dönüşümlü olarak kullanılmıştır.

İngilizce'de “hububat, tahıl” kelimelerine karşılık olarak “cereal, corn, grain” sözcükleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte, sözcükler bazı kullanım farklılıklarına da sahiptir. “Grain” kelimesi “tane, habbe, tohum”; “corn” kelimesi “buğday, mısır”; “cereal” ise daha ziyade “tahıl, hububat, zahire” anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰

⁴ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 38.

⁵ Topuz, s. 38.

⁶ Topuz, s. 17.

⁷ **Kamus-ı Türki**, “Habbe”, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989, s. 540.

⁸ **Büyük Türkçe Sözlük**, “Hububat”, Ankara: Vadi Yayınları, 2001, s. 576.

⁹ **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, “Zahire”, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005, s. 3468.

¹⁰ **İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü**, 39. Basım, “cereal, corn, grain”, İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, 2006, s. 153, 212, 422.

“Zahire” kelimesine karşılık olarak kullanılan “provisions” ve “purveyance” sözcükleri “tedarik etme, levazım ve erzak” anlamlarına gelmektedir.¹¹

Tarih Boyunca Zahire ve İaşe

Akdeniz havzası medeniyetlerinin gündelik hayatında vazgeçilmez bir yeri olan “et ve ekmek”, binyıllardır bu medeniyetlerin üretim yapılarını da şekillendirerek, bu coğrafyada inkişaf etmiş olan devletlerin kaderini “tarım ve hayvancılık” faaliyetlerinin kaderiyle birleştirmiştir.¹² İşte bu yüzden şehirleşme olgusunun başladığı antikçağlardan bu yana büyük kentlerin sakinlerinin beslenmesi problemi siyasi yönetimler tarafından önem verilen bir mesele olmuştur. Bu problemin ortaya çıkış kaynaklarından en önemlileri arasında tarımsal üretimin yetersizliği, taşıma maliyetlerinin yüksekliği, kurak mevsimler ve fiyat artışları sayılabilir. Bu duruma olumsuz koşulların ortaya çıkmasıyla birlikte idari kadroların ve geniş halk kesimlerinin oluşturduğu siyasi baskılar da eklenince üretimi tüketimine yetmeyen kalabalık şehirlerin ihtiyaç duyduğu iaşe maddelerinin temini hayati bir önem arz etmekte ve iklim koşullarında yaşanan menfi bir değişiklik ya da herhangi bir sebeple kaybedilen bir üretim bölgesi hanedanları yerinden edebilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı Devleti’nde şehirlerin iaşesi bağlamında İstanbul’un iaşesi ele alınmaktadır. Şimdiye kadar yapılmış ikincil çalışmalardan hazırlanan bu bölümde Osmanlı Devleti’nin uyguladığı iaşe politikaları, fiyat denetimi ve narh uygulamaları teorik olarak işlenmiştir. İstanbul’un iaşesinin önemi, organizasyon yapısı, zahire ve et iaşesi bu bölümde değinilen diğer konulardır.

¹¹ **İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü**, “provisions, purveyance”, s. 777, 785.

¹² *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm* adlı eserinde gıda üretiminde kullanılan bitkilerin, bilhassa tahıl çeşitlerinin insanların beslenmesinde sahip oldukları önemi vurgulayan Braudel, buğday, mısır ya da pirinç arasında yapılan tercihin bile üretim yapıları ve toplumsal hayatta sebep olduğu yapısal değişimlerin tarihin akışı üzerindeki muazzam etkisine dikkat çekmektedir. “Avrupa, toprağı yutan ve onu düzenli biçimde dinlenmeye zorlayan buğdayı seçti; bu seçim hayvancılığı tazammun etmekte ve ona imkan vermekteydi. İmdi, kim Avrupa tarihi öküz, at, saban ve at arabasız tahayyül edebilir? Bu seçimin bir sonucu olarak Avrupa her zaman tarım ile hayvancılığı birleştirdi. Her zaman için et obur idi o. Pirinç bir bahçecilik biçiminde geliştirdi, insanın hayvanlara hiçbir yer ayıramayacağı derecede yoğun bir tarım. Bu durum pirinç yetiştiren bölgelerde etin niçin günlük yiyeceğin küçük bir kısmını oluşturduğunu açıklamaktadır. Mısır ekimi insanın “günlük emeğini” elde etmesinin muhakkak ki en basit ve en uygun yoludur. Çok hızlı büyür ve pek az bakım ister. Tahıl olarak mısırın seçilmesi boş zaman yarattı, cebri köylü emeğini ve muazzam Amerikan yerli tapınaklarını mümkün kıldı. Toplum, toprağı sadece ara sıra işleyen bir emek gücünü bu işe tahsis etti.” Daha geniş bilgi için bk. Fernand Braudel, **Maddi Medeniyet ve Kapitalizm**, Mustafa Özel (çev.), 2. Basım, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1991, s. 28.

Tezin ikinci bölümünde fiyatlar değerlendirilmektedir. Öncelikle incelenen dönemde zahire fiyatlarıyla ilişkili ekonomik, siyasi ve sosyal olaylar hakkında teorik tartışma yapılarak fiyatları değerlendirebilmek için bir zemin oluşturulmuştur. İkinci aşamada birincil kaynaklardan derlenen fiyat serileri tablo haline getirilip endeksleri alınmış ve grafikler yardımıyla fiyatlarda meydana gelen değişimler ortaya çıkarılmıştır. Son aşamada ise tespit edilen değişimler incelenen dönemde meydana gelen gelişmelerle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Son bölümde İstanbul'a zahire tedarik edilen bölgeler değerlendirilmektedir. İncelenen dönemde İstanbul'a hangi bölgeden ne zaman zahire geldiğini tespit edebilmek için her bölgeden yapılan sevkiyatın yıllara göre dağılımı grafiklerle gösterilmiştir. Bölgelerin kompozisyonunda meydana gelen değişimi tespit edebilmek için 10'ar yıllık periyotlar halinde her tedarik bölgesinin İstanbul piyasalarında bulunma yüzdesi çıkarılmış ve grafikler yardımıyla bu değişim gösterilmiştir.

1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİNDE İAŞE MESELESİ

1.1. OSMANLI DEVLETİNDE ŞEHİRLERİN İAŞESİ

Şehirlerin iaşesi, kitle üretiminin yaygınlaştığı ve ulaşım imkanlarının geliştiği dönemlere kadar klasik ekonomiler için önemli bir sorun olmuştur. Ekonomik faaliyetler açısından çeşitlilik arz eden Sanayi Çağı öncesi şehirlerde her ne kadar nüfusun büyük bir çoğunluğu ziraatla iştilal ediyorsa da, üretimi tüketimine yetmeyen bu şehirler temel mallar ihtiyacını geniş bir coğrafi çevrenin üretim fazlalarıyla karşılamaktaydı.¹³

Bununla birlikte, bu dönemde tarımsal fazla üretiminin düşüklüğü, hava şartlarının üretime olan etkisi ve taşıma imkanlarının yetersizliği gibi faktörler sebebiyle karşılaşılan iaşe güçlükleri, büyük şehirlerin iaşesinde idari ve organizasyonel düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. İaşe maddelerinin arzının yetersiz kaldığı ya da hiç yapılamadığı zamanlarda kızgın kitlelerin oluşturduğu siyasi baskılar merkezi yönetimleri bu konu ile yakından ilgilenmeye zorlamıştır.¹⁴

Yukarıda ortaya konulan problem, topraklarının büyük çoğunluğu Akdeniz ikliminin etkisi altında olan ve 19. yüzyıl sonlarına kadar etkili bir ulaşım sistemine sahip bulunmayan Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Osmanlı Devleti'nde iaşe maddelerinin üretimi ve büyük şehirlere arzı, ekilebilen sahaların darlığı, kuraklık, hayvan yetiştiriciliğinin zirai faaliyetlere olan olumsuz etkileri, siyasi şartlardaki istikrarsızlık ve taşıma teknolojilerinin yetersizliği gibi faktörlere bağlı olarak istikrarsız bir durum sergilemektedir.¹⁵

İaşe maddelerinin şehir pazarlarına devamlı ve yeter miktarda arzını sağlamak, fiyatların kontrolü ve malların dağıtımını için gerekli pazar şartlarını ihdas edilebilmek için Osmanlı Devleti, birisi genel olarak ülkenin her tarafında uygulanan “normal iaşe nizamı”, diğeri ise kendine özgü birtakım şartlar sebebiyle olağanüstü tedbirlerle iaşesi

¹³ Tefik Güran, “Kentlerin İaşesi”, Erol Özvar (Ed.), *Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi* içinde (61-68), İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2008, s. 61.

¹⁴ Güran, “Kentlerin İaşesi”, s. 62.

¹⁵ Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1964, s. 3-37.

sağlanmaya çalışılan şehir ve bölgelere mahsus “fevkalade iâşe nizamı”nı tesis etmiştir.¹⁶

Normal iâşe nizamı üç temel ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar kazanın kapalılığı prensibi, köylülerin öşür vergilerini en yakın pazara iletme mükellefiyetleri ve pazarların aleniyeti ilkeleridir.¹⁷

Osmanlı Devleti’nde kazaya yalnızca kendi içerisinde ticaret serbestisi tanınmıştır. Böylelikle kaza, kapalı bir üretim ve tüketim birimi haline getirilmiştir. Böylece her kazada üretilen iâşe maddeleri o kazada yaşayan halkın ihtiyaçları için tahsis edilmiştir. Köylülerin sipahiye vermek zorunda oldukları öşür vergilerini kendi hayvanları ile en yakın pazara taşıma mükellefiyetleri ürünün 1/5 ila 1/7’sinin otomatik olarak şehirlere taşınmasını sağlamıştır. Şehir pazarlarının muayyen bir yerde kurularak kadıların denetimine açık olması ise fiyatların kontrolünü mümkün kılmış ve karaborsacılık gibi illegal faaliyetleri önleyerek piyasanın istikrarını tesis etmiştir.¹⁸

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti’nde, hinterlandında yapılan üretim tüketimine kafi gelmeyen İstanbul, Mekke ve Medine gibi büyük şehirler, sık sık müzayakaya uğrayan adalar ve asker yığınağı olan sınır boyları ve zaman zaman kıtlıklara maruz kalan bölgeler de vardır.¹⁹ Bu tip bölgelerin iâşesinin temini üç temel esasa bağlıdır. Öncelikle üretim fazlası belirli bir bölge veya şehrin iâşesine tahsis edilmiş olan mahallerden iâşe maddelerinin başka yerlere ihracı yasaklanmıştır. İkinci olarak nakliyat devletin müsaadesi ve denetimi altına alınmıştır. Tüccarlar iâşe maddelerinin ticaretini yaparken bu maddeleri ihtiyaç duyulan bölgelere götüreceklerine dair taahhütte bulunmak ve bu taahhüdü birkaç kefile teminata bağlamak zorundaydılar. Üçüncü olarak, üretim bölgelerinin kadıları ve liman görevlileri de tüccarların elindeki hükümlerin arkasına, tüccarın satın aldığı malın cinsi, miktarı ve

¹⁶ Lütü Güçer, “Osmanlı İmparatorluğunda Şehirlerin İâşesi ve İhracat Yasakları”, **Üniversite Haftası Edirne Konferansları** içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1958, s. 157.

¹⁷ Güçer, “Şehirlerin İâşesi”, s. 157-158.

¹⁸ Güçer, “Şehirlerin İâşesi”, s. 157-159.

¹⁹ Güçer, “Şehirlerin İâşesi”, s. 157-159.

fiyatını yazıp, bu belgenin bir kopyasını kendi siciline kaydettikten sonra diğer kopyayı da farklı bir yoldan malın satılacağı mahallin kadısına göndermek zorundaydı.²⁰

1.1.1. İaşe Politikaları

Devlet ve topluma öncelik tanıyan Osmanlı zihniyeti iktisadi kararlar alırken “ıbadullahın terfih-i ahvalleri” yani sosyal refahın sağlanması ilkesini hep gözetmiştir.²¹ Bu ilkenin topluma yönelik olan tarafı iaşe (provizyonizm), gelirlerin artırılması yoluyla devlete dönük tarafı ise fiskalizm ilkesi şeklinde tedvin edilmiştir.

Provizyonizm ilkesine göre ekonomik faaliyetlerin amacı insanların ihtiyaçlarını karşılamaktır. Üretilen mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar bol, kaliteli ve ucuz olması esas ulaşılmak istenen hedeftir. Bununla birlikte verimliliğin düşük, ulaştırma imkanlarının zor ve kısa vadede verimliliği arttırmanın mümkün olmadığı bir çağda devlet faaliyetlerinin yürütülebilmesi ve toplum düzeninin sağlanabilmesi için Osmanlı Devleti, iaşe ilkesini çok önemli bir iktisadi politika olarak telakki etmiş ve uygulamıştır. Bu sebeple devlet, ekonomide mal arzını bollaştırmak, kalitesini yükseltmek ve fiyatını düşük tutmak için üretim ve ticaret üzerinde sıkı şekilde yürütülen bir müdahaleciliği benimsemiştir.²²

Malların üretiminden tüketimine kadar tüm süreçleri içerisine alan müdahaleci uygulamalar, en temel üretim birimi olan zirai aile işletmesinden başlamaktadır. Optimum verim sağladığına inanılan orta büyüklükteki aile işletmesinin ne parçalanarak küçülmesine ne de yeni topraklar katılarak büyük çiftlikler haline gelmesine müsaade edilmiştir. Bu amaca mebni olarak devlet, toprak mülkiyetini elinde tutmakta ve zirai üretimin düşmesine sebep olabilecek olumsuz durumlara izin vermemektedir.²³

Zirai faaliyetin bizatihi kendisi devlet denetiminde olduğu gibi, bu faaliyetler neticesinde elde edilen ürünlerin ticareti de belirli şartlara bağlıdır. Öncelikle belirli bir kazada üretilen gıda maddelerini ve hammaddeleri satın almak, işlemek ve tüketiciye satma hakkı o kazada bulunan esnaf birliklerine tahsis edilmiştir. Esnaf birliklerini de

²⁰ Güçer, “Şehirlerin İaşesi”, s. 159-162.

²¹ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Devletinin Kuruluşunun İçtimaî ve İktisadî Dinamikleri”, **İktisat Tarihi Toplu Makaleler I**, İstanbul: Kitabevi, 2005, s. 67.

²² Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, 4. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2007, s. 46.

²³ Genç, s. 46.

kendi haline bırakmayan devlet, üretim ve tüketim arasındaki dengeyi sağlamak üzere münferit esnaf birlikleri halinde örgütlediği bu yapının belli ortalama büyüklükte kalmasını sağlayarak eşitlikçi bir cemaat halinde faaliyet göstermelerini temin etmiştir.²⁴

Yukarıda anlatılan şekilde organize edilen zirai ve sınai üretimden öncelikle üretim faaliyetlerinin yapıldığı kazanın ihtiyaçları giderilmekte, artan miktar ise orduların ve başkent İstanbul'un ihtiyaçlarına tahsis edilmektedir. Yine de ürün artarsa belirli vergiler ödendikten sonra ülke içinde bu ürünlere ihtiyaç duyulan bölge ve şehirlere götürülmesine izin verilmektedir.²⁵

Bu şartlar altında provizyonist iktisat politikası güden bir ekonomi yönetimi için ihracatın öncelikli bir hedef olmadığı açıktır. İhracat, ancak yurtiçi ihtiyaç karşılandıktan sonra her seferinde özel bir izne tabi, yüksek gümrük vergileri altında ve çok sıkı denetimler yapılarak gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık ithalatın hiçbir sınırlamaya tabi olmaması yurtiçinde üretilemeyen veya az üretilen malların getirilmesi anlamına geldiği için iâşe ilkesine göre arzu edilen bir faaliyettir.²⁶

Mal arzının düzenlenmesinde yararlanılan diğer yöntemler tahsisler ve stok politikalarıdır. Tahsis ilkesiyle muayyen malların alım ve satım hakları belirli esnaf gruplarına hasredilerek hem ticaretin denetimi sağlanmakta hem de karaborsacılık faaliyetlerinin önüne geçilmektedir. Stok politikası gereği olağandışı durumlar için hazırda bekletilen mallar gerektiği zaman piyasaya arz edilerek aşırı fiyat artışları önlenmekte ve böylece fiyat istikrarı sağlanmaktadır.²⁷

1.1.1.1. Fiyat Denetimi

Enflasyonsuz bir iktisadi yapının ve adil gelir dağılımının tesis edilmesinde fiyat istikrarı önemli bir rol oynamaktadır. Bu iki unsur ise, Osmanlı yönetim

²⁴ Genç, s. 46-47.

²⁵ Genç, s. 47.

²⁶ Genç, s. 47.

²⁷ Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, 8. Basım, İstanbul: Dergah Yayınları, 2008, s. 273-275.

zihniyetinin temel prensiplerinden biri olan “sosyal refahın sağlanması” için gerekli temel şartlardandır.²⁸

Osmanlı sisteminde fiyat istikrarını sağlayan en önemli unsur para rejimidir. Madeni paraların, yani altın ve gümüşün mübadele aracı olarak kullanıldığı Osmanlı ekonomisinde bugünkü anlamda bir enflasyon söz konusu değildir. Tabii bir şekilde Osmanlı sisteminde -modern anlamda- işsizlik ve enflasyonu önlemeye yönelik olarak uygulanan para politikası da görülmemektedir. Fakat ticari faaliyetlerin gerçekleşmesi ve piyasanın işlemesi için mübadele hacmine cevap verecek şekilde paranın piyasada olması Osmanlı yönetimi tarafından her daim gözetilen bir durumdur.²⁹ Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin parayı bir finansman aracı olarak kullanması ve zaman zaman Dünya ölçeğinde meydana gelen kıymetli maden hareketleri fiyatları olumsuz yönde etkileyebilmektedir.³⁰ Geçici nitelikteki bu değişimler bile günümüzde enflasyon olarak tanımlanamayacak niteliktedir.³¹

Fiyat denetimleri fiyat istikrarına çok önemli katkıda bulunan uygulamalardır. Malın cinsine ve kullanım amacına göre muhtesip tarafından yapılan denetimlerde ithal edilen lüks mallar denetim kapsamına girmezken halkın zaruri ihtiyaçlarından olan mallar ve yerel ürünler sıkı denetim altındadır. Zaruri ihtiyaç mallarına uygulanan fiyat kısıtlamaları (narh), ölçü ve ağırlıkların denetlenmesi yerel kadının veya bizzat sultanın sorumluluğu altındadır.³²

Osmanlı yönetimi uygulamada genel anlamda iki tür fiyat politikası takip etmiştir. Bunların ilkinde, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren hususlarda fiyatları merkezi yönetim belirleyip vazetmiştir. Müdahaleci bir yaklaşım olarak değerlendirilen bu uygulamalara, paranın resmi kurunun belirlenmesi, temel tüketim mallarına narh konulması, büyük şehirlerin veya orduların iaşesinin sağlanmasına yönelik zahire, canlı hayvan ve diğer bazı önemli malların temininde başvuru mubayaa usulleri örnek

²⁸ Tabakoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısı ve Zihni Esasları”, **Toplu Makaleler I**, s. 73.

²⁹ Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 293.

³⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, 2. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999; Ömer Lütfü Barkan, "XV. Asrın İkinci Yarısında Fiyat Hareketleri", **Bellekten**, Cilt. 34, Sayı. 136, (1970), s. 557-607.

³¹ Tabakoğlu, “Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi (1300-1750)”, **Toplu Makaleler I**, s. 167.

³² Halil İnalcık ve Donald Quataert, (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000, s. 83-84.

teşkil etmektedir. İkinci fiyat politikası toplumun genelini ya da devleti doğrudan ilgilendirmeyen, ithal ya da lüks mallara yönelik izlenen serbest denilebilecek politikalardır.³³

Netice itibariyle, Madeni para rejimi; ihtisap kurumu vasıtasıyla gerçekleştirilen fiyat denetimleri, narh müessesesi, temel mallar ihtiyacının temininde kullanılan mubayaa usulleri, piyasa düzenlemeleri, tahsis ve stok politikaları vasıtasıyla arzın düzenlenmesi, provizyonist iktisadi politikalar, malların üreticiden tüketiciye en kısa yollardan intikalinin sağlanması ilkesi vasıtasıyla ihtikar ve tekelci eğilimlerin önlenmesi fiyat istikrarını sağlayan en önemli amillerdir.³⁴

1.1.1.2. Standardizasyon (Narh) Sistemi

Eksik rekabet şartlarından dolayı oluşan tekelci eğilimleri önlemek maksadıyla arz ve talep şartlarını temel ölçü alan Osmanlı narh uygulamasının amacı, hem üreticilerin hem de tüketicilerin³⁵ uzun vadeli çıkarlarının korunmasıdır.³⁶

Bu amaca yönelik olarak fiyat hareketlerinin beklendiği muhtemel ve fiili durumlar karşısında mal ve hizmet fiyatları devlet tarafından belirlenmektedir. Mevsimlik narhlar gibi olağan durumlar dışında savaş, abluka, kıtlık, tabii afetler ve sikke tashihleri gibi olağandışı vakialardan sonra fiyat tespitlerinin yapıldığı bilinmektedir.³⁷

Osmanlı Devleti'nde narh koyma görevi yerel kadının görevidir. Kadı narh koymadan önce piyasa fiyatlarını en iyi bilen muhtesipten gerekli bilgileri almakta ve narh verirken ilgili esnaf grubuyla da istişare etmektedir. Bu aşamadan sonra, esnaf birliklerinin kethüda ve yiğitbaşlarını bir araya getirip, gerektiği hallerde çeşni tutarak

³³ Mustafa Öztürk, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", **Bellekten**, Cilt. 55, Sayı. 212, (1991), s. 91.

³⁴ Tabakoğlu, "Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi", **Toplu Makaleler I**, s. 125-152.

³⁵ Genel olarak narh tespitini isteyen, maddi imkanları sınırlı olan tüketici kesimdir. Bununla birlikte esnaf birlikleri de zaman zaman idari makamlara başvurarak hammaddelere ya da mamullere narh konulmasını istemektedir. Esnaf birliklerinin bu istekten amaçları kendi aralarındaki rekabeti önlemektir. Ayrıntılı bilgi için bk. Halil Sahillioğlu, "Osmanlılar'da Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, (1967), s. 37.

³⁶ Tabakoğlu, "Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulamaları", **Toplu Makaleler I**, s. 155-162. Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 334-336.

³⁷ Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983, s. 9-12.

yani söz konusu üründe kullanılacak hammadde miktarını ve maliyetini tespit ederek, mutedil bir kar payı (%10-15) da ekleyip yeni fiyatları belirlemektedir.³⁸

Sadece fiyatları değil hammadde, mamül ve hizmetlerin arzı, piyasaların teşekkülü ve düzeni, illegal ticaretin önlenmesinde de narh sistemi önemli bir rol oynamaktadır. Osmanlı Devleti, esnaf teşkilatını haksız rekabeti, işsizliği ve aşırı üretimi önleyecek şekilde organize etmiştir. Bu sistemle fiyatların istikrarlı, malların kaliteli ve standartlara uygun olması hedeflenmiştir.³⁹

Her seviyedeki piyasa ve pazarın kuruluşunu kontrol altına alan Osmanlı Devleti bu yöntemle fiyat istikrarını sağlamakta, ticareti denetlemekte ve iç piyasalardaki mal dağılımını kontrol etmektedir.⁴⁰

Osmanlı Devleti hammadde arzının düzenlenmesinde kullandığı stok ve tahsis politikaları vasıtasıyla fiyat istikrarını sağlamakla birlikte olağandışı durumların ortaya çıkması halinde depolanan malların piyasaya arz edilmesi yoluyla da olumsuz durumları bertaraf etmektedir.⁴¹

Tekelci eğilimleri ve ihtikârı (karaborsacılık) önlemeye çalışan Osmanlı Devleti malların üreticiden tüketiciye en kısa yoldan ulaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu amaca mebni olarak ürünlerin öncelikle üretildikleri bölgelerde satılması istenmektedir. Bu malların fiyatların daha yüksek olduğu diğer bölgelere götürülmesi yasaklanarak belirli malların alım ve satım hakkı belirli esnaf zümrelerine tanınmıştır.⁴²

Netice itibariyle, üretici ve tüketicinin çıkarlarını korumaya yönelik olarak tesis edilen narh sistemi ve bu çerçevede uygulanan müdahaleler uzun dönemli trendler ekseninde değerlendirildiği zaman narh uygulamasının uzun dönemde fiyatları değiştirmedeği görülmektedir. Bu durum müdahaleci Osmanlı uygulamalarının

³⁸ Mübahat Kütükoğlu, “Kadı (Osmanlılar’da)”, **DİA**, Cilt. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 390-391.

³⁹ Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **Toplu Makaleler I**, s. 137-139.

⁴⁰ Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **Toplu Makaleler I**, s. 139-143.

⁴¹ Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **Toplu Makaleler I**, s. 144-146.

⁴² Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **Toplu Makaleler I**, s. 146-149.

ekonomik sorunlara yaklaşımında katılık ya da dayatmacılıktan ziyade bilinçli ve pragmatik tavrını göstermektedir.⁴³

1.2. İSTANBUL'UN İAŞESİ

1.2.1. İstanbul'un İaşesinin Önemi ve Uygulanan İaşe Politikaları

İstanbul'un iaşesi Bizans döneminden itibaren ayrıcalıklı bir konuma sahipti ve şehrin iaşesi merkezi yönetim tarafından organize ediliyordu. I. Constantinus'un şehrin nüfusunu arttırmak için Roma'da eskiden beri mevcut olan "annona" kurumunu hayata geçirerek kent halkına bedava ya da düşük fiyatla ekmek dağıtımını sağlaması, şehre zahire maddelerini taşımakla sorumlu "navicularii" kurumu, zahire depoları, fiyat ve kalite denetim mekanizmaları ve bu işlerin denetiminden sorumlu yüksek dereceli idari memurların varlığı meseleye verilen önemi gözler önüne sermektedir.⁴⁴

Osmanlı döneminde siyasi ve ekonomik önemi daha da artan İstanbul'un, 16. yüzyıldan sonra çağın şartlarına göre dev bir metropol halini almasıyla şehrin iaşesinin sağlanmasını bizzat Osmanlı merkezi yönetimi organize etmiştir. Başkentin ihtiyaç duyduğu temel mallar tüm üretim bölgelerini içine alan iâşe sistemi sayesinde bol ve ucuz bir şekilde sağlanmıştır.⁴⁵

Şehrin iâşesi genel anlamda iki hususa mebni olarak önem arz etmektedir. Bunlar; demografik ve siyasi faktörlerdir.

İstanbul'un iâşe ihtiyacının büyüklüğünü belirleyen en önemli faktör demografik yapısıdır.⁴⁶ Fetihden sonra hızla nüfuslandırılmaya çalışılan şehir⁴⁷ daha 16. yüzyılın ilk yarısında 400.000'e varan nüfusuyla Avrupa'nın en büyük kenti olmuştur.

⁴³ Şevket Pamuk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Avrupa'da Ücretler, 1489-1914", **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları** içinde, Ali Berkay (Ed.), Gökhan Aksay (çev.), 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 160.

⁴⁴ Nevra Necipoğlu, "İaşe", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt. 4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994, s. 116.

⁴⁵ Tefik Güran, "İstanbul'un İaşesi", **İstanbul Şehir ve Medeniyet**, Şevket Kamil Akar (haz.), İstanbul: Klasik Yayınları, 2004, s. 319-324. Nitekim, 1789 yılında Paris'te ve 1917 yılında bugünkü St. Petersburg'da tarihin akışını değiştiren açlık isyanlarına Osmanlı başkenti tamamen yabancıdır. Philip Mansel, **Dünyanın Arzuladığı Şehir: Konstantinopolis: 1453-1924**, Şerif Erol (çev.), İstanbul: Gençlik Yayınları, 1996, s. 111.

⁴⁶ Tefik Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 16.

⁴⁷ Ahmet Tabakoğlu, **Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları**, s.100.

Yüzyılın ikinci yarısında ise bu sayının 800.000'e çıktığı iddia edilmektedir.⁴⁸ Bu kalabalık nüfus kapıkulları, askeri birlikler, medrese öğrencileri, imaretlerde barınan düşkünler, yabancı tüccarlar, kalabalık şehir sakinleri ve toprak kaybedilen zamanlarda kente gelen muhacirlerden müteşekkildir.⁴⁹ Yukarıda sayılan unsurlarla birlikte vakıflar ve devlet tarafından verilen yardım ve tayinatlar hesaplandığı takdirde şehrin ihtiyaç duyduğu iâşe maddelerinin büyüklüğü tahayyül edilebilir.⁵⁰

Tablo 1: İstanbul'un Nüfusu (1453-1901)

Yıllar	Nüfus (Kişi)	Müslüman(%)	Gayrimüslim(%)
1453	36,000		
1477	75-100.000	59	41
1557	550.000		
1566	600.000		
1689	600.000	58	42
1794	426.000		
1817	500.000		
1860	715.000		
1885	873.565	44	56
1890	874.000		
1897	1.059.234	58	42
1901	942.900		

Kaynak: Ahmet Tabakoğlu, **Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları**, s. 96.

Şehrin yoğun demografik yapısı siyasi kaygıları da beraberinde getirmektedir. Devletin siyasal bakımdan aktif unsurlarının ve yüksek sayıda yardıma muhtaç düşkünün şehirde bulunması merkezi yönetimin haklı olarak siyasal kaygılar gütmesine sebep olmuştur.⁵¹ Ekmek gibi elzem bir iâşe maddesinde yaşanan bir müzayaka şehirde

⁴⁸ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Ruşen Sezer (çev.), 3. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 150.

⁴⁹Lütfi Güçer, "18. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt. 11, Sayı. 1-4, (1952), s. 397.

⁵⁰ Bir kişinin yıllık buğday ihtiyacının ortalama olarak 205 kg. (yaklaşık 8 kile) olduğu kabul edilirse 450.000 kişilik nüfusun yıllık buğday ihtiyacı 92.400 ton (3.600.000 kile) olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 16.

⁵¹ Ahmet Uzun, "Tarihsel Perspektifte İstanbul'un İâşesi", **Türkiye Günlüğü**, Sayı. 48, (Kasım-Aralık 1997), s. 60.

hoşnutsuzluk yaratmakta hatta halkı isyanın eşiğine bile getirebilmektedir.⁵² Bu nedenle ekmeğin yeter miktarda arzı, yapımı ve dağıtımı devlet tarafından kontrol edilmektedir. Devlet, yeni fırın açılması, fırıncıların unu nereden alacakları, ekmeğin pişirirken kullanacakları odununun niteliği, ekmeğin üretim miktarı, kışa girerken ne kadar stok bulduracakları, ekmeğin satış yerleri vb. gibi hususlarda ayrıntılı düzenlemeler yapmaktadır.⁵³ “*Fukaranın ekmeği ile oynamak*” siyasi en önemli sorunlardan sayılmış, ekmeğin kalitesini, ağırlığını ve fiyatını kontrol görevini bizzat padişah ve sadrazam üzerine almıştır.⁵⁴ Her Çarşamba erzak dağıtım merkezleri ve fırınlar dolaşılıp olumsuz durumların tespiti halinde sorumlu kişiler şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır.⁵⁵

Nitekim, İstanbul’un iâşesi hususunun hassasiyetinin farkında olan Avrupalı devletlerin temsilcilerinden 17. yüzyıl başlarında İstanbul’da elçilik görevi yapan De Breves, Fransa kralına yazdığı raporda Osmanlı Devleti’ni yıkmak için yapılması gerekenleri sıralarken İstanbul’a Mısır ve Tuna’dan gelen yiyeceğin durdurulması gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁶

Tüm bu faktörler ekseninde Başkent’in iâşesinin temini, Osmanlı yönetimini eskiden Bizans yönetiminin de yaptığı gibi, kompleks bir iâşe politikası gütmek durumunda bırakmıştır.⁵⁷ Osmanlı yönetimi, İstanbul’un muazzam nüfusunun ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaç maddelerinin kesintisiz bir şekilde akışını sağlamak için⁵⁸ içinde esnaf teşkilatı, narh müessesesi, üretim ve ticaret denetim mekanizmaları, mal mübayaa sistemi, ihracat yasakları ve ithalat serbestisi gibi çok sayıda alanı kapsayan bütünleşmiş ve sistemli hale gelmiş bir iâşe politikası oluşturmuştur.⁵⁹

⁵² Halil İncalcık, “İâşe”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt. 4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994, s. 118.

⁵³ Salih Aynural, **İstanbul Değirmenleri ve Fırınları, Zahire Ticareti (1740-1840)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 111-116.

⁵⁴ Sipahi kıyafetindeki III. Selim, denetlediği fırında ekmeğin ağırlığının noksan olduğunu tespit edince fırıncıyı kapısının önünde idam ettirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Çaykara Emine (Söyleşi), **Tarihçilerin Kutbu Halil İncalcık Kitabı**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005, s. 455.

⁵⁵ İncalcık, “İâşe”, **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 118.

⁵⁶ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Sultanları Monarşisini Yıkmak ve Yerle Bir Etmenin En Güvenilir Yolları Üzerine”, **Tarih ve Toplum**, Cilt. 3, Sayı. 14, Şubat 1985, s. 65.

⁵⁷ Robert Mantran, **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi**, Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan (çev.), 1. Basım, Ankara: V Yayınları, 1986, s. 176.

⁵⁸ Halil İncalcık ve Donald Quataert, (Ed.), s. 227.

⁵⁹ Güran, “İstanbul’un İâşesi”, s. 321.

Osmanlı Devleti vurgunculuk, enflasyon ve illegal dış ticareti engellemek için taşradaki üreticiden İstanbul'daki tüketiciye kadar tüm safhaları düzenleyip denetlemiştir. Fiyatları üretim mahallerinde belirlenen tüketim malları ancak devletin yetki verdiği tüccarlar tarafından satılıp alınabilmektedir. İstanbul için belli bölgelerde tahsis edilen malları satın alma ayrıcalığı elde etmiş tüccarlar, bu malları belli miktarlarda her yıl teslim etmeyi üstlenmekte ve bunun için kefil göstermektedirler. Tüccarlar malları aldıktan sonra önceden tespit edilen güzergahlardan özel kapanlara getirdikten sonra mallar orada ilgili esnaf birliklerine dağıtılmaktadır. Bu yolla kaçakçılık ve vurgunculuk en aza indirilmektedir. Aksi durumların ortaya çıktığı hallerde büyük tüccar ve gemi sahiplerinin mallarına el konulmaktadır.⁶⁰

Osmanlı Devleti'nin her zaman büyük bir titizlikle uyguladığı bu iaşe politikası 18. yüzyıl ortalarına kadar problemsiz bir şekilde işlemiştir. 18. yüzyılda siyasi bazı gelişmeler neticesinde Mısır'dan gelen iaşe maddelerinin azalması ve Rusya ile yapılan savaşlardaki toprak kayıpları İstanbul'un iaşesini sıkıntıya düşüren gelişmelerdir.⁶¹ Bu sebeple Osmanlı Devleti azalan kaynaklardan daha etkin yararlanmak için iaşe politikalarını sertleştirerek gemi sahipleri ve tüccarların bölgelerden mal alabilmesini özel bir izne bağlayarak, her bölgeye belirli kotalara göre İstanbul'a zahire temin etme yükümlülüğünü getirdi. Yüzyılın sonlarında Zahire Nezareti kuruldu ve Devlet, kendisi tarafından belirlenen fiyatlarla tahılın en büyük alıcısı konumuna geldi.⁶²

1.2.2. Organizasyon Yapısı

İstanbul'un iaşesi emanetler, ambarlar, divanhaneler halinde örgütlenmiş geniş bir organizasyona bağlıdır. Padişah tarafından atanan yetkili bir emin belirli bir iaşe maddesini sağlamak, vergi ve dağıtım işlerini düzenlemekten sorumludur. Unkapanı, Yemiş İskelesi Çardağı, Sebzehanı Divanı, Yedikule Salhanesi ve esnafın yönetim merkezi olan Ehl-i Hiref Divanı İstanbul'a gelen erzakın dağıtım ve kontrol merkezleridir. İstanbul'da şehir içi ulaşım imkanlarının zor olmasından dolayı belli günlerde muayyen semtlerde pazar kurulmaktadır. Şehrin iaşesinde çok önemli bir yeri olan buğday, arpa ve bakliyat ise *Galle Pazarı* denilen bir yerde sergilenmektedir.

⁶⁰ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 151.

⁶¹ Güran, "İstanbul'un İaşesi", s. 323.

⁶² Güran, "İstanbul'un İaşesi", s. 323-324.

İstanbul kadısı da buğday ve et gibi önemli iâşe maddelerinin fiyatlarını üçer aylık listeler halinde saptamakta⁶³, belirlenen fiyatlar üzerinden satış yapılmamasını da muhtesip kontrol etmektedir.⁶⁴

İstanbul'un iâşesinin sağlanmasında görev alan diğer bir kurum da Divan-ı Hümayun'dur. Divan şehrin iâşesi konusunda bilhassa hububat, et ve su meseleleri hakkında önemli kararlar almaktadır.⁶⁵ Alt kademelerde çözülemeyen problemler divana gelerek görüşülmekte ve gerektiğinde de divan duruma müdahale etmektedir.⁶⁶

Özellikle, tahılların satış fiyatını şehir içinde mutedil seviyede tutmaya çalışan Osmanlı merkezi yönetimi hububatın satın alındığı fiyatları da denetlemektedir. Satış fiyatı üretim bölgesindeki kadı, İstanbul kadısı, armatörler ve fırıncılarla anlaşma halinde belirlenmektedir. Tespit edilen fiyatlara her zaman uyulmamasına da toptancı ve satıcı arasındaki pazarlığa mübaşir ve yasakçılarla müdahale etmeye çalışan Osmanlı merkezi yönetiminin nihai amacı İstanbul'a mümkün olduğu kadar ucuz ve bol miktarda tahıl getirmektir.⁶⁷

Bu amaca yönelik olarak, devlet tarafından üretim fazlaları İstanbul'a tahsis edilen bölgeler tespit edilmiş ve bu bölgelerle İstanbul arasında gerçekleştirilen ticarete birtakım kayıtlar konulmuştur. Ayrıca, devlet tarafından vazedilen idari, inzibati tedbirler⁶⁸ ve çeşitli cezalar İstanbul'a tahıl getirecek olan tüm tüccarlara istisnasız uygulanmıştır.⁶⁹

⁶³ İstanbul kadısının öncelikli görevi narh fiyatlarını tespit etmekse de esnaf teşkilatının denetimi, iâşe mallarının şehre temini, kalitesi ve dağıtımında önemli görevleri vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. İlber Ortaylı, "Kadı(Osmanlılar'da Kadı)", *DİA*, Cilt. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 69-73.

⁶⁴ İnalçık, "İâşe", *İstanbul Ansiklopedisi*, s. 117.

⁶⁵ Ahmet Refik Altınay, *İstanbul Hayatı: Hicri Onbirinci Asırda: 1000-1100 / 1356-1937*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988; *İstanbul Hayatı: Hicri Onikinci Asırda: 1100-1200 / 1356-1937*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988; *İstanbul Hayatı: Hicri Onüçüncü Asırda: 1200-1255 / 1356-1937*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988; *İstanbul Hayatı: On Altıncı Asırda 1553-1591/ 1356-1937*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.

⁶⁶ Güran, "İstanbul'un İâşesi", s. 332.

⁶⁷ Mantran, s. 180.

⁶⁸ İstanbul'un buğday gereksiniminin sağlanması için alınan tedbirler şunlardır: fırıncıların buğday bedelini ödemeleri şeklinde uyarılması, zahirenin İstanbul dışındaki yerlere götürülmeden doğrudan Unkapanı'na getirilmesi, muhtekirlere buğday verilmemesi, gemilere kumanyalarından fazla zahire konulmasının yasaklanması, tüccarlara kolaylıklar sağlanarak mallarını İstanbul'a getirmelerinin teşvik edilmesi, mübaşiriye ücretinin kaldırılması, kaçakçılık yapanların cezalandırılması. Ayrıntılı bilgi için bk. Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985, s. 335.

⁶⁹ Güçer, "İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", s. 399.

İstanbul'a tahıl getirmek isteyen bir tüccar devlet tarafından düzenlenen izin belgesini üretimin yapıldığı bölgenin kadısına veya naibine arz etmekte, kadı veya naib de bu izin belgesinin arkasını damgalayarak alıcının adı, geminin adı, teknenin sahip ve reisinin adı, geminin varış ve kalkış tarihi, satın alınan tahılın cins, miktar ve fiyatını yazmaktadır. Malı alan toptancı veya gemi sahibi de bu belgeyi İstanbul'a getirerek Unkapanı naibine vermektedir.⁷⁰

1.2.3. İstanbul'un İaşesinde Temel İhtiyaç Maddeleri

1.2.3.1. Et

Osmanlı mutfağında ekmekle birlikte önemli bir yeri olan etin İstanbul'a bol miktarda ve ucuz bir şekilde getirilmesi zahire teminiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin önem verdiği konulardan birisidir.

İstanbul halkının et tüketiminde baş sırayı sığır etinden ziyade koyun ve kuzu eti çekmektedir. Osmanlı Devleti zahire temininde olduğu gibi et temininde de çok sayıda kurum ve nizam tesis etmiştir. Böylelikle üreticiden tüketiciye kadar uzanan bir iâşe zinciri oluşturularak İstanbul'un gereksinimleri karşılanmıştır.⁷¹

Osmanlı Devleti'nin bu hususta tesis ettiği ilk uygulama Celepkeşan Sistemi'dir. Fetihden sonra İstanbul'un nüfusunun hızla yükselmesi celepkeşan sisteminin ortaya çıkışında en önemli olgudur. Bu sistemle celepler belirli sayıda koyunu belirli bir zamanda İstanbul'a getirmek üzere kayıt altına alınmaktadır. Kadı ve muhtesip ise İstanbul'a gelen koyunları kontrol etmekte, celeplere getirdikleri hayvanları kesebilecekleri salhaneler bularak etin hangi fiyattan satılacağını tespit etmektedir. Tüm bu aşamalardan sonra celeplere yükümlülükleri adedince koyunu getirip sattıklarına dair bir belge verilmektedir.⁷²

16. yüzyıl sonlarından itibaren çeşitli faktörler sebebiyle değişim geçirmeye başlayan celepkeşan sistemi 17. yüzyılda Kasapbaşılık İdaresi'ne dönüşmüştür. İhtiyaç

⁷⁰ Mantran, s. 182-183.

⁷¹ "İstanbul-Tarih", **Yurt Ansiklopedisi**, Vedat Günyol ve diğ. (haz.). İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, Cilt. 5, s. 3816.

⁷² Antony Greenwood, "İstanbul's Meat Provisioning: A Study of the Celepkeşan System", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, The University of Chicago Department of Near Eastern of Languages and Civilizations, 1988), s. 64-67.

duyulan et miktarının ve maliyetinin önceden belirlendiği bu sistemde, kasapbaşıya her yıl için belirli bir bütçe tahsil edilmektedir. Kasapbaşı da belirli miktar koyunu Balkanlar'dan satın alıp İstanbul'a getirmek üzere özel şahıslarla anlaşmalar yapmaktadır.⁷³

18. yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu nizam bu tarihten sonra yerini bazı farklılıklar geçirerek Ondalık Ağnam uygulamasına bırakmıştır. Ondalık ağnam uygulamasının getirdiği farklılık alınacak koyun miktarının tespitiyle ilgilidir. Daha önceki uygulamalarda kimden ne kadar koyun alınacağına dair bir ölçü bulunmazken ondalık ağnam uygulamasında bunun onda bir nispetinde olduğu görülür.⁷⁴

Netice itibariyle Osmanlı merkezi yönetimi tıpkı İstanbul'a zahire temininde olduğu gibi et maddesinin teminini de önemli bir mesele addederek çağın şartlarına göre değişen çeşitli uygulamalar ihdas etmek suretiyle İstanbul halkının ihtiyacı olan eti bol ve ucuz bir şekilde temin etme amacında olmuştur.

1.2.3.2. Zahire

Zahire mühimme defterlerinde yer alan hükümlerin büyük bir çoğunluğunda “*Asitane-i saadetimde ‘ibadullah’ın ekvat-ı ruzmerreleri tedariki lazım ve mühim olmaktan naşi’...*”; “*zehair hususu devlet-i aliyyemin akdem-i lazım u ihtimamından olup...*”; “*İstanbul’da olan ibadullah’ın ekvat-ı zaruriye ve zehair-i ruzmerreleri tevsii matlub-ı hümayunum olmaktan naşi...*”; *bu husus ehem-i mihamm-ı saltanat-i seniyyem olmak hasebiyle...*” şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler devlet tarafından İstanbul’da zahire meselesine verilen önemi gözler önüne sermektedir.⁷⁵

Zahirenin önemi ekmeğin maliyetinde en yüksek paya sahip hammadde olmasından gelmektedir. Nitekim İstanbul İhtisabı Kanunnamesi’nde ekmeğin üretim süreci başından sonuna kadar anlatılırken üç çeşit buğdaydan (Tekfurdağı, Selanik ve

⁷³ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler: Kent Mekanında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650**, Neyyir Kalaycıoğlu (çev). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, s. 279-294.

⁷⁴ Ahmet Uzun, **İstanbul’un İaşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006, s. 11-12.

⁷⁵ Güçer, “**İstanbul’un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi**”, s. 398.

Ahyolu) belirli miktarlar alınarak unun maliyeti hesaplanmaktadır. Bununla birlikte ekmeğin tutulan narh üzere üretilmesi ve kalitesinin gözetilmesi de istenmektedir.⁷⁶

Dolayısıyla, ekmek gibi Osmanlı ülkesinde yaşayan halkın gündelik hayatında her zaman çok önemli bir yeri olan tüketim maddesi ve ekmeğin hammaddesi olan hububat işleri devlet tarafından düzenlenmektedir. Hububatın üretim faktörlerinden, toprak ve işgücünün organizasyonundan başlayarak ekmeğin fırın önünde halka satıldığı veya yeniçerinin torbasına girdiği ana kadar üretim, nakliyat, ticaret, öğütme, yoğurma ve pişirme gibi bütün safhalar devletin sıkı kontrolü altında bulunmaktadır.⁷⁷

Osmanlı Devleti hububat fazlasını İstanbul'a göndermek zorunda olan bölgeleri ve bu bölgelerden gelecek ürünün hangi iskelelerden nakledileceğini en ince ayrıntısına kadar belirlemiştir. Bölgelere gönderilen mübaşirler vasıtasıyla bu iş bir intizam dahilinde yürütülmeye çalışılmaktaydı.⁷⁸

Karayolu ulaşımının pahalılığı sebebiyle uzak mesafeler arasındaki nakliyat deniz yoluyla yapılmaktadır. Bu sebeple en önemli hububat piyasaları Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz'in etrafında Tuna, Dicle, Fırat ve Nil gibi büyük nehirlerin civarında teşekkül etmiştir. Nitekim, Balıkesir ve Bursa bölgelerinin hububatı Susurluk Çayı'na kadar nehir ulaşımı imkanı olan Mihaliç iskelesi üzerinden İstanbul'a nakledilmekteydi.⁷⁹

Bu şartlar altında Tuna sancaklarının buğdayını Karadeniz üzerinden İstanbul'a taşımak en ucuz yoldur. Hububat fiyatının düşük tutulması amacıyla üreticiden bir defa gümrük vergisi alınması vazedilmiştir. Bununla birlikte üretim bölgelerinde hububatın normalden ucuza alınması sipahilerin gelirlerini olumsuz etkilediği için devlet yerel kadırla iletişim halinde olarak hububat fiyatını her bölge için ayrı ayrı belirlemekteydi.⁸⁰

Her bölgenin vereceği ürün miktarı ve fiyatı tespit edildikten sonra üretim yerlerinden iskelelere taşınıp depolanan ürün, başkente götürülmek üzere gemilere

⁷⁶ Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul İhtisabı Kanunnamesi". **Tarih Vesikaları**, Cilt. 1, Sayı. 5, (1942), s. 330.

⁷⁷ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 41.

⁷⁸ Güçer, "İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", s. 404.

⁷⁹ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 33-34.

⁸⁰ Halil İnalçık ve Donald Quataert, (Ed.), s. 230.

yüklenmektedir. Gemilerde inzibat kuvvetleri bulundurularak reisler çok sıkı denetim altında tutulmaktadır. Böylelikle hububat kaçakçılığının önüne geçilerek bilhassa Tuna ve Trakya bölgelerinin buğdayının İstanbul'a teslimi garantiye alınıyordu. Bununla birlikte denetimin zor olduğu Ege ve Makedonya buğdayı tüm emir ve yasaklamalara rağmen kaçakçılığa konu olmaktaydı.⁸¹

İstanbul'un ambarı sayılan bu bölgelerin buğdayının “*bir habbe ve bir tanesinin*” ihraç edilmesi yasaklanmıştır. Eflak, Boğdan, Tuna ve Dobruca bölgelerinin üretim fazlası istisnasız İstanbul'a getirtilerek ve Çanakkale Boğazı'ndan geçen gemilerin çok sıkı kontrolü sayesinde bu bölgelerin buğdayının ülke dışına çıkması engellenmeye çalışılıyordu.⁸²

İstanbul'a gelen hububat, fiyatı geldiği bölgede tespit edilen fiyat üzerinden “*adet-i kadimeleri*” üzere nakliye ücreti ve her kileye “*insaf-ı itidal*” dahilinde kar payı eklenerek sermaye sahipleri ve fırıncılar arasında sürdürülen pazarlıklar sonucu belirlenerek zahire borsası olan Unkapanı'na indirilmekteydi.⁸³

Tüm bu çabalara rağmen İstanbul'da kıtlık baş gösterirse devlet navlun gemileri kiralayıp üretim bölgelerinin limanlarına göndererek, çiftçi veya bölge tüccarının depolarındaki buğdayı belirli bir fiyattan alıp İstanbul'un sıkıntısını hafifletmeye çalışılmaktaydı.⁸⁴

Osmanlı Devleti'nin hububat ticaretini muhtelif şartlara bağlaması, zaman zaman ihracını tamamen yasaklaması, fiyatların çok titizlikle tespit edilmesi ve tespit edilen fiyatlardan satılmasının sağlanması zahire hususundaki sıkıntıların hafifletilmesi amacını taşımaktadır.⁸⁵

⁸¹ Mantran, s. 181.

⁸² Lütfi Güçer, “Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, (1951-1952), Cilt. 13, Sayı. 4, s. 87.

⁸³ Güçer, “İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”, s. 403.

⁸⁴ İnalçık, “İaşe”, **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 118.

⁸⁵ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 39.

2. BÖLÜM: İSTANBUL'DA ZAHİRE FİYATLARI (1845-1880)

2.1. FİYATLARI TAYİN EDEN FAKTÖRLER

Fiyatlar oluşurken çok sayıda faktörün tesiri altındadırlar. Bu faktörlerden en belirleyici olanları arz ve talep miktarlarıdır. Bununla birlikte üretim ve taşıma maliyetleri, ticaret politikaları, para sistemi ve bu sayılan unsurlara doğrudan ya da dolaylı etki eden çeşitli siyasi veya sosyal olaylar da fiyatların oluşumunda belirleyici rol oynayabilmektedir.

Genel olarak klasik çağlardaki şartların geçerli olduğu Osmanlı ekonomisinde dünyadaki hakim iktisadi konjonktür, üretim miktarı, para hacmi, sikke tashihleri, narh uygulamaları, mubayaa usulleri, tekelci zümreler, gümrük rejimi, savaşlar, ambargo ve ablukalar, kaçakçılık faaliyetleri, muhtekirlik, nüfus hareketleri, salgın hastalıklar, kıtlıklar ve meteorolojik hadiseler fiyatlara etki eden başlıca faktörler arasında sayılmaktadır.⁸⁶

Bu çalışmada, yukarıda sayılan unsurlardan incelenen dönemde fiyatlara baskın şekilde etki eden üretim yapısı, taşıma ve ulaşım sistemi, ticaret politikaları, para sistemi, nüfus ve tabii afetler gibi faktörler ele alınmıştır.

2.1.1. Zirai Yapı

Zirai yapı, geleneksel ekonomilerde tarımsal ürün arzını belirleyen en önemli değişkendir. Kısa ve uzun dönemde üretim seviyesinin arttırılamadığı tarım yapısının hakim olduğu Osmanlı'da, zirai ürün fazlası yaratma kapasitesi sınırlıdır. Taşıma maliyetlerinin de yüksek olduğu bu yapıya çeşitli olumsuz faktörlerin etkisi halinde arz miktarının düşmesi, tarım ürünlerinin fiyatlarında yükselişler meydana getirebilmektedir.⁸⁷

⁸⁶ Sabri F. Ülgener, **Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti**, 1. Basım, Ankara: Mayaş Yayınları, 1984, s. 82-102; Mustafa Öztürk, "Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar", **Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı** içinde, Yavuz Ercan ve diğ. (haz.), Elazığ: Kültür Basım Yayın, 1996, s. 221-239.

⁸⁷ Ülgener, s. 72-102

2.1.1.1. Üretim Yapısı

2.1.1.1.1. Üretim Organizasyonu

Osmanlı ekonomisinin temelini teşkil eden zirai faaliyet timar sistemi çerçevesinde gerçekleştirilmekteydi. Ülke ihtiyacını karşılayacak bir kapasiteye sahip olan bu sistemde hububat üretimi çok önemli bir yere sahiptir. Küçük zirai işletmecilik tipinin hakim olduğu bu yapıda toprak faktörü nisbi olarak bol iken, emek (nüfus) kıt bir faktör olarak görülmektedir. Küçük üreticiliğin ve esas olarak aile emeğinin hakim olduğu bu zirai yapı 19. yüzyıl ortalarına kadar ağırlığını korumuştur.⁸⁸

19. yüzyıl ortalarında Osmanlı tarımına bakıldığında tespit edilecek ilk önemli özellik daha önce de olduğu gibi toprak faktörünün nisbi bolluğudur. Bu durum hem Anadolu hem de Rumeli bölgesi için geçerlidir ve üretim kalıplarıyla birlikte üretim tekniklerini de etkilemektedir. Zirai faaliyetlerde uygulanan toprak yoğun üretim tarzı bunun en açık göstergesidir.⁸⁹

19. yüzyıl ortalarında görülen önemli bir özellik de küçük zirai üreticilik tipinin hakimiyetidir. Örneğin, 1840'larda yapılan sayımlara göre Anadolu'da ekili toprakların %82'si 60 dönümden daha küçük işletmeler tarafından işletilmektedir. Rumeli bölgesinde Filibe'ye bağlı dokuz köy üzerinde yapılan başka bir çalışma da 1844'te ortalama işletme büyüklüğünün 3,5 hektar civarında olduğunu ve ekili alanların %83'ünün küçük üretici birimlere ait olduğunu göstermektedir. Bu dönemde tarımda geçimlik bir ekonomi tarzı hakimdir. Üretimin daha çok hane içi tüketime yönelik olması ve zirai fazla üretme kapasitesinin düşüklüğü geçimlik bir ekonominin doğmasının esas sebepleri olarak sayılabilir. Özellikle taşıma imkanlarının sınırlı olması, deniz kıyısından uzak bölgelerde pazar imkanlarının kısıtlılığı üreticiyi geçimlik üretim yapmaya mecbur kılan başka bir faktördür.⁹⁰

19. yüzyıl ortalarını, bir ülkenin tarım yapısının belirlenmesinde önemli rol oynayan tarım kesiminin nüfus ve ekonomik kaynaklar dengesi ile taşıma teknolojisinin durumu açısından değerlendirdiğimizde toprak faktörünün nisbi bolluğuna karşın

⁸⁸ Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 239-243.

⁸⁹ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 54-55.

⁹⁰ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 55-57.

emeğin kıt bir faktör olması sebebiyle, özellikle tarımda işgücü ihtiyacının arttığı hasat mevsimi gibi zamanlarda işgücü açığının üretimi aksatacak boyutlara vardığı görülmektedir. Açık, ekilebilir toprağı az olan, ya da çeşitli sebeplerle hasat mevsimi daha ileri tarihlere rastlayan bölgelerden işgücü transferiyle kapatılmaktadır.⁹¹

2.1.1.1.2. Üretim Teknolojisi

Tarım teknolojisi nüfus yoğunluğunun bir fonksiyonu olarak değişmektedir. Köy topluluklarının daha etkin teknolojilere yönelmesi ancak nüfusun artmasıyla mümkündür.⁹²

Emeğin kıt, toprak faktörünün bol olduğu Osmanlı Devleti'nde incelenen dönemde gelişmiş tarım teknolojileri kullanılmıyordu. Tarlalar kuru ziraat usulüyle ekilmekteydi. Anadolu'dan daha ileri bir durumda olan Balkan eyaletlerinde bile demir saban kullanma oranları düşüktü. Gübreleme ya da nadas sistemi muntazam olarak kullanılmamakta ve hasat işlemi elle yapılmaktaydı.⁹³

Taşıma teknolojisine gelince, Osmanlı Devleti'nde hayvan sırtında yapılan taşımacılık, maliyetleri çok yükseltmekte ve özellikle tahıl gibi hacimli ürünlerin at ya da deve sırtında taşınması halinde satış fiyatı taşıma ücretlerini ancak karşılayabilmektedir. Bu, bir üretim bölgesinin pazar alanını 75-100 km ile sınırlandırdığından tarımsal faaliyetin geçimlik düzeyde kalmasına sebep olmaktadır.⁹⁴

Osmanlı Devleti'nde merkezileşme yönünde görülen gelişmelerin tarım sektörüne de önemli yansımaları olmuştur. Bu minvalde gerçekleştirilen önemli bir girişim Arazi Kanunnamesi'dir. 21 Nisan 1858 tarihli bir mazbata ile Meclis-i Tanzimat'a sevk edilen kanun projesi orada incelendikten sonra padişahın tasdikine sunulurak 6 Haziran 1858'de yürürlüğe girdi.⁹⁵ Zirai bölgelerdeki istikrarı muhafaza etmek ve üretimin devamlılığını sağlamak endişesiyle hazırlanan kanunnamenin en büyük amacı, Osmanlı hazinesinin güçlendirilmesiydi. Kanunname ile fertlere toprağın

⁹¹ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 56-57.

⁹² Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 64.

⁹³ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 970-971.

⁹⁴ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 56-57.

⁹⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", Milli Eğitim Bakanlığı, **Tanzimat I** içinde, Cilt. 1, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 369.

tapusuna ve işletme hakkına sahip olma imkanı tanınmıştır. Böylelikle üretim teşvik edilip, atıl araziler işletmeye açılmıştır. Kayıt altına alınan üretici nüfus, vergi listelerine geçirilerek ayanların nüfuzu bertaraf edilmeye çalışılmıştır.⁹⁶

Yukarıda zikredilen gelişmeler yanında bu dönemde yapılan reformların başarısını ekonomik alanda da gerçekleştirilecek gelişmeyle desteklemeyi hedef alan Osmanlı Yönetiminin uygulamaya çalıştığı iktisat politikalarından önemli bir kısmı ekonominin en geniş sektörü olan tarım kesimine yöneliktir. Bu politikaların temel hedefleri; üretimin arttırılması ve çeşitlendirilmesi, dış talebe yönelik zirai ürünler üretiminin teşvik edilerek dış ticaret dengesinin sağlanması, ithal ikamesi amacıyla kurulan yerli sanayi tesislerinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin yurtiçi üretimle karşılanması ve zirai üretim araç ve metotlarının modernleştirilmesidir.⁹⁷

Devlet, hedefleri gerçekleştirmek için ilk etapta zirai bürokrasi tesis etmiştir. Bu minvalde ilk girişim Hariciye Nezareti'ne bağlı bir birim olan Ziraat ve Sanayi Meclisi'nin kuruluşudur. Bu kurumun hedefi tarım, sanayi ve ticaretin geliştirilmesiydi. Kısa bir süre sonra adı Meclis-i Umur-ı Nafia olarak değiştirilen meclis 1839'da tesis edilen Ticaret Nezareti'ne bağlanmıştır. Başka bir girişim de Ziraat Meclisi'nin kurulmasıdır. 1843'de Maliye Nezareti'ne bağlı olarak kurulan bu kurumun amaçları zirai üretimin arttırılması, dış ticaret dengesinin sağlanması, halkın gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesi konularında çalışmalar yaparak önerilerde bulunmaktır. Diğer önemli bir girişim de Nafia Hazinesi'nin kurulmasıdır. Devlet tarafından çiftçilere dağıtılan kredilerden doğan gelirlerin toplanmasıyla oluşan fonun bu hazinede toplanarak yol, köprü yapımı ve halkın kredi ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılması kararlaştırılmıştır. Altyapı yatırımlarıyla ilgili çalışmaları gerçekleştirmek üzere 1858'de tesis edilen Meclis-i Meabir adlı kurumun hedefi ise tarımın geliştirilmesi, ticari değeri yüksek ürünlerin teşvik edilmesi, zirai ve sınai ürünlerin üretim ve ticaretine dair istatistiklerin oluşturulmasıdır. Mahalli düzeyde yapılacak çalışmaları organize etmek için 1868'de Şurayı Devlet içerisinde kurulan Nafia Dairesi'nin görevi zirai gelişme ile ilgili konuların ve bu alanda verilecek imtiyazların değerlendirilmesidir. Eğitim faaliyetlerini yürütmek üzere 1848 yılında faaliyete geçen

⁹⁶ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 974-978.

⁹⁷ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 45.

Ziraat Talimhanesi, İstanbul'da kurulması düşünülen basma fabrikasının ihtiyaç duyduğu kaliteli ham pamuğun yurtiçi üretimle karşılanabilmesi için üretim bölgelerinden getirilen öğrencilerin Amerikalı bir tarım uzmanının gözetiminde eğitilip ihtiyaç duyulan üretim bölgelerine geri gönderilmesi amacına yöneliktir. Ancak bu okul kısa ömürlü olmuş ve çeşitli olumsuzluklar sebebiyle 1851'de faaliyetine son verilmiştir.⁹⁸

19. yüzyılda tarım sistemi üzerine genel anlamda bir değerlendirme yapılacak olursa, görülen değişim üretim teknolojisi ya da vergilendirme yönteminde değil pazar için üretimin yani ticari tarımın yaygınlaşmasındadır. Bu olgunun en temel iki nedeni Avrupa ülkelerine yapılan ihracattaki artış ve yüzyıl boyunca içe doğru gerçekleşen göçler nedeniyle artan tarımsal üretimdir.⁹⁹ Söz konusu üretimin önemli bir kısmı da ihraç edilmektedir. Dünya pazarlarına oldukça duyarlı olan üretim ve ihracat faaliyetleri dünya pazarlarına paralel olarak genişlemekte ya da pazarlar daraldıkça üretim ve ihracat da daralmaktadır.¹⁰⁰

2.1.1.2. Taşıma - Ulaşım

Doğu ve Batı ekonomilerinin etkileşime girdiği müstesna bir coğrafyada bulunan Osmanlı topraklarında çok önemli ticaret yolları bulunmaktaydı. Ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri amaçlar çerçevesinde büyük önemi haiz olan bu yollar üzerinden gerçekleşen ticaretin denetimi ve yol güvenliği devletin denetimi altındadır.¹⁰¹ Yukarıda sayılan etkenlere mebnî olarak tesis edilen menzîl ve derbent teşkilatları vasıtasıyla gerçekleşen ulaşım ve haberleşme faaliyetleri Osmanlı Devleti'ne 18. yüzyıla kadar önemli bir üstünlük sağlamıştır.¹⁰² Bununla birlikte çeşitli olumsuz sebepler neticesinde 18. yüzyılda bozulmaya başlayan ulaşım sistemi 19. yüzyıl ortalarında tedrici olarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir.¹⁰³

⁹⁸ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 45-47.

⁹⁹ Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 216.

¹⁰⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**, 2. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 93-98.

¹⁰¹ Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 258.

¹⁰² Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı**, 2. Basım, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1990, s. 119-138. Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 146-161.

¹⁰³ Halaçoğlu, s. 154-161.

Osmanlı ülkesinde her zaman önemli bir yeri olan kara taşımacılığının gerçekleştiği yolların 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda Avrupa'daki durumla karşılaştırıldığında yeteri kadar gelişmediği görülmektedir.¹⁰⁴ Bu durumu II. Mahmud döneminde Anadolu'da gözlemlerde bulunmuş olan *Tchihatchef* şöyle tarif etmektedir:¹⁰⁵

Mesela ziraat mahsulleri ile madenlerinin istediği nakil kolaylıklarını temin için Anadolu'ya ne yapıldı? Yapılmış yollara orada hemen hiç tesadüf edilmez ve güya bazı yerlerde yolculara kolaylık olsun diye yol yapmak için şuraya buraya dizilen taşlar, oradan geçmeğe o kadar büyük engel olurlar ki yayalarla atlılar oradan geçmemeyi tercih ederler. Onun için denilebilir ki bir yerden geçmeyi menetmek için Türk memurlarının oralarda yol yapmalarından daha müessir bir vasıta yoktur. Bununla beraber bu işe de pek nadir olarak başvurulmaktadır. Çünkü büyük posta yolları ve tabiatın gösterdiği kervan yolları müstesna olmak üzere Anadolu'da yolcuların geçce geçce vücuda getirdiği patika yollardan başka yol yoktur. Yol mühendislerine gelince bunlar Anadolu'da hemen hemen bilinmeyen memurlardır.

19. yüzyıl ortalarında ziraat sahasında gerçekleştirilen reformların başarılı olabilmesi için ulaştırma imkanlarının yaygınlaştırılmasının tarım kesiminde kapalı ve geçimlik üretimden ticari üretime geçişte oynadığı hayati rolün farkında olan Osmanlı yönetimi¹⁰⁶ ulaşım ve taşımacılık alanlarında birtakım reformlara girişmiştir.

Islahat Fermanı'nda "... mahsulat-ı Memalik-i Şahanemin nakli icap eden turuk ve cedavilin küşadıyla ve emr-i ziraat ve ticaretin tevessüüne hail olan esbabın men'iyile teshilat-ı sahihanın icra olunması" şeklinde ifadesini bulan ulaştırma sistemine yönelik reformların ilki karayollarının iyileştirilmesine yönelik olan "*Memalik-i Mahruse-i Şahane Yollarının Tanzim ve Tesviyesi Hakkında Nizamname*" adıyla hazırlanan bir nizamnamedir. Üç bölümden meydana gelen nizamnamede yapılacak yolların teknik özellikleri, mevcut yolların tamiri ve bu girişimler sebebiyle halka getirilecek mecburi hizmet yükümlülüğü hakkında düzenlemeler yapılmıştır. 1869'a kadar yürürlükte kalan bu nizamname bu tarihten sonra yerini "*Turuk ve Meabir Hakkında Nizamname*" adında yeni bir nizamnameye bırakmıştır. Bu iki düzenlemeden

¹⁰⁴ Nesimi Yazıcı, "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 3, (Ocak 1992), s. 357.

¹⁰⁵ *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Kalkınma Kongresi Yayını, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s. 75.

¹⁰⁶ Yazıcı, s. 373.

başka girişimler gerçekleştirildiyse de siyasi şartlar ve maddi imkanların yetersizliği sebebiyle istenen sonuçlara ulaşılamamış;¹⁰⁷ tüm girişimlere rağmen yollar 19. yüzyıl boyunca bakımsız kalmış ve geliştirilememiştir.¹⁰⁸

19. yüzyıl başlarında ulaşım alanında yaşanan önemli gelişmelerden birisi de buharlı gemilerin uzun mesafeli seferlerde kullanılmaya başlamasıdır.¹⁰⁹ Osmanlı kara sularında 1820'lerde işlemeye başlayan buharlı gemiler kısa bir süre sonra alışılmış bir manzara haline gelmiştir. Zaman geçtikçe buharlı gemilerin hem sayısında hem de taşıma kapasitesinde artış ortaya çıkmıştır. Bu artış nakliyat hacminin artışı da beraberinde getirerek 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bununla birlikte 20. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı yelkenlileri önemlerini kaybetmemişlerdir. 1879 ile 1914 yılları arasında yelkenlilerin tonajı 164.000 tondan 202.000 tona çıkmıştır.¹¹⁰

Bu sahada Osmanlı Devleti'nin de yatırımları olmuş, II. Mahmud bir donanma oluşturmak için buharlı vapurlar satın almış ve inşa ettirmiştir. Bu vapurlar daha sonra *Fevaid-i Osmaniye* Şirketi adı altında İstanbul ile Karadeniz, Ege Limanları ve Marmara Adaları arasında seferler yapmıştır.¹¹¹

Neticede, gelişen buhar teknolojisi Avrupa'nın Osmanlı iktisadıyla olan irtibatını güçlendirerek liman ve demiryollarının olduğu bölgelerde yeni pazarların teşekkül etmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹¹²

19. yüzyıl ortalarında ulaşım alanında başlayan önemli girişimlerden birisi de demiryolu yapımıdır. Tanzimat Meclisi'nin 1854 tarihli tavrında, Osmanlı hükümetinin demiryollarının getireceği iktisadi kalkınmanın ve zirai üretimin yapıldığı bölgeleri denizlere bağlayan bir demiryolu şebekesine ihtiyaç duyduğu görülmektedir.¹¹³

¹⁰⁷ Yazıcı, s. 361-365.

¹⁰⁸ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 970-937.

¹⁰⁹ 1825 yılından itibaren Avusturya'nın Lloyd ve Fransız, Rus, ve İngiliz şirketleri tarafından rekabet başlatılmıştı. Bunlar gemilerini yalnız Osmanlı ve yabancı limanlar arasında değil Osmanlı içi hatlarında da çalıştırıyorlardı. Ayrıntılı bilgi için bk. Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, 2. Basım, Mehmet Harmanlı (çev.), İstanbul: E Yayınları, 1982, Cilt. 2, s. 156-157.

¹¹⁰ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 919-925.

¹¹¹ Shaw ve Shaw, s. 156.

¹¹² İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 919-925.

¹¹³ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 926.

Kırım Savaşı'ndan sonra başlayan demiryolu yapımında Osmanlı hükümetinin karşılaştığı en büyük sorun, finansman imkanlarının kısıtlılığı ve teknolojik yetersizliktir.¹¹⁴ Bu problemi hükümet, yabancı sermayedarlara bazı imtiyazlar sağlayarak ve kilometre garantisi diye bilinen yeni bir yola başvurarak aşmaya çalışmıştır. Bu suretle başlangıç için gereken sermaye yabancı yatırımcılar tarafından sağlanmakta, yapımçı şirketin iş sonunda yeterli geliri sağlayamadığı durumlarda da zararı hükümet karşılamaktadır.¹¹⁵

Neticede, Osmanlı hükümetinin demiryolu yatırımlarından beklediği katkılardan güvenlik, merkezileşme, askeri sevkiyat, tarımsal vergi tahsilatı, zirai ürünlerin ihracı gibi konularda¹¹⁶ önemli gelişmeler sağlanarak nakliye tarifeleri düşmüş, zirai ürünlerin ihracatı artmış ve çiftçilerin elde ettiği fiyatlar yükselince de zirai üretimde ciddi artışlar meydana gelmiştir.¹¹⁷

Bu konuda sağlanan diğer önemli bir gelişme de demiryollarının İstanbul'un iaşesine yaptığı katkıdır. İnşaatından on yıl sonra Anadolu demiryolu önemli miktarda üretim artışı sağlamakla birlikte İstanbul'un tükettiği hububatın büyük bir kısmını Anadolu'nun iç bölgelerinden taşımıştır. Bu tarihten sonra İstanbul'daki değirmenciler ihtiyaç duydukları hububatı Rusya, Bulgaristan veya Romanya'dan değil Anadolu'dan temin etmeye başlamışlardır.¹¹⁸

2.1.2. Uygulanan İktisadi Politikalar

İç ve dış ticarete uygulanan gümrükler malların maliyetini etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁹ Osmanlılar, belli başlı ticaret merkezlerini gümrük bölgesi şeklinde örgütleyerek “mukataa” ya da “iltizam sistemi” dahilinde kara ve denizyoluyla taşınan mallardan belirli miktarlarda vergi almaktadırlar.¹²⁰

¹¹⁴ Shaw ve Shaw, s. 157; İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 928.

¹¹⁵ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 927.

¹¹⁶ Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 268; İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 2. Basım, İstanbul: Hil Yayın, 1987, s. 173.

¹¹⁷ Yağub Nasif Karkar, “Railway Development in the Ottoman Empire : 1856-1914 : An Economic İnterpretation”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana University Department of Economics, UMI, 1963), s. 142-164; İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 934.

¹¹⁸ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 935. Bu tarihlerde Anadolu İstanbul'un hububat ihtiyacının %90'nını sağlamıştır.

¹¹⁹ Öztürk, “Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar”, s. 228-231.

¹²⁰ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 244-256.

Bununla birlikte bir ekonomide tedavülde olan paranın kıymeti mal fiyatlarının belirlenmesinde önemli bir kıstastır. Madeni para sistemine dayanan Osmanlı ekonomisinde enflasyon yok denecek kadar düşükse de devletin bir finansman yöntemi olarak zaman zaman başvurduğu tağşişler fiyatları etkilemektedir.¹²¹

2.1.2.1. Ticaret Politikaları

Osmanlı yönetim zihniyetinin ulaşmaya çalıştığı en önemli amaçlardan biri “*ibadullahın terfih-i ahvalleri*” yani sosyal refahın sağlanmasıdır.¹²² Devlet, bu amacı gerçekleştirmek için provizyonist iktisat politikaları uygulamış, ekonomide mal arzını bollaştırmak, kalitesini yükseltmek ve fiyatını düşük tutmak için üretim ve ticaret üzerinde sıkı şekilde yürütülen bir müdahaleciliği benimsemiştir.¹²³

Müdahaleci politikalar sayesinde kontrol altına alınan üretim ve ticaret faaliyetleriyle şehir ve orduların iâşesi sağlanmış, doğrudan üründen ya da ticareti üzerinden elde edilen vergi gelirleri de devlete önemli miktarda kaynak oluşturmuştur.¹²⁴

Yukarıda zikredilen amillerden dolayı Osmanlı Devleti’nde en önemli üretim ve tüketim maddesi olan hububat, “*ibadullah’ın akvat-ı zaruriyesi*”¹²⁵ olarak nitelendiriliyordu. Güçer’in ifade ettiği “*kazanın kapalılığı prensibi*”ne göre kaza olarak tanımlanan belirli bir bölgede üretilen hububat öncelikle o bölgenin ihtiyacına sarf ediliyor; artan miktar, hububata ihtiyaç duyan en yakın şehir ve kasaba pazarlarına götürülerek satılıyor, daha da artan ürün varsa İstanbul’un iâşesine tahsis ediliyordu. Bunun dışında başka bir bölgeye ya da yabancı bir devlete hububatın satışı gerekli izin alınmadan gerçekleştirilemiyordu.¹²⁶

İstanbul’un ambarı sayılan Eflak ve Boğdan Eyaletleri, Tuna ve Karadeniz’in Rumeli yakasındaki iskeleleri, Trakya’dan Ege Denizi’nin Rumeli sahilleri, Anadolu’da İzmit’ten Edremit’e kadar Marmara Denizi sahilleri gerisinde uzanan Kocaeli,

¹²¹ Ülgener, s. 85-89; Öztürk, “Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar”, s. 224-226.

¹²² Tabakoğlu, *İktisat Tarihi*, s. 273.

¹²³ Genç, s. 46.

¹²⁴ Güçer, *Hububat Meselesi*, s. 2-40.

¹²⁵ Güçer, “İstanbul’un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”, s. 398.

¹²⁶ Güçer, “Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, s. 81-82.

Hüdavendigâr ve Karesi illerinin hububatının İstanbul dışında herhangi bir bölgeye verilmesi yasaktı.¹²⁷

Sadece Osmanlı coğrafyasının değil Güney Avrupa ülkelerinin de tahıl kaynağı olan bu bölgelerin tahıl üretimi ve ticareti yalnızca bir tarımsal etkinlik değil aynı zamanda ekonomik ve siyasal bir mesele olarak da ele alınmıştır.¹²⁸ Bu sebeple Osmanlılar tarafından “stratejik” bir ürün olarak kabul edilen tahılın¹²⁹ ticareti bazen kıtlık, kuraklık gibi pratik sebeplerle, bazen de siyasal çıkarlar doğrultusunda yasaklanmıştır.¹³⁰ Nitekim, mühimme defterlerinde zahire ihracının yasaklanmasına ilişkin çok sayıda hüküm bulmak mümkündür.¹³¹

18. yüzyılda Pasarofça Antlaşması’yla Avusturya’ya ve Küçük Kaynarca Antlaşması’yla Rusya’ya karşı Karadeniz ticaretini paylaşmak zorunda kalan¹³² Osmanlı Devleti, aynı yüzyılın ikinci yarısında karşılaştığı iâşe problemlerine¹³³ çözüm bulmak amacıyla hububat ticaretini düzenlemek ve sıkıntılı zamanlarda gereken hububatı sağlamak için münferit bir nezaret kurdu.¹³⁴ Bu konjonktürde Balta Limanı Antlaşması’nın yapıldığı 1838’e kadar hububat ticareti konusunda ciddi bir değişiklik yaşanmadığı görülmektedir.

16 Ağustos 1838’de Sadrazam Reşit Paşa’nın Balta Limanı’ndaki konağında, tarafların delegelerince imzalanan Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması, 8 Ekim 1838’de Kraliçe Victoria, bir ay sonra da Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından tasdik

¹²⁷ Güçer, “Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, s. 86-87.

¹²⁸ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine*, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1990, s. 97.

¹²⁹ Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 123.

¹³⁰ Memnu meta kapsamına giren ürünlerin sayısı oldukça kabardır. Bunlar arasında hububat, pamuk, barut, at, silah, deri, gön, balmumu, vb. mallar ilk sırayı almaktadır. Fakat bu yasaklara her zaman uyulmuyor, üretim bol olduğu zaman ihraçlarına izin verilebiliyor veya bu mallar kaçakçılık faaliyetleri neticesi gümrük duvarlarını aşabiliyordu. Ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Arıkan, “Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Olan Mallar (memnu meta)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan** içinde (279-306), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 283.

¹³¹ Ahmet Refik Altınay, “Sultan Süleyman Kanuni’nin Son Senelerinde İstanbul’un Usul-i İâşe ve Ahval-i Ticariyesi”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, Sayı. 37, (1332/1916), s. 23-42.

¹³² Halil İnalcık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, Vol. 6, (1980), s. 283-337.

¹³³ Rhoads Murphey, “Provisioning İstanbul: The State And The Subsistence in the Early Modern Middle East”. *Food and Foodways*, Vol. 2, (1988), s. 220.

¹³⁴ Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 18-19.

edilmiştir.¹³⁵ Aynı yıl Fransa ile, daha sonraki yıllarda da diğer Avrupa devletleriyle imzalanan ve benzeri hükümleri içeren diğer antlaşmalarla Osmanlı Devleti'nin dış ticarete uyguladığı tekel düzenine ve vergilere ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu antlaşmadan sonra dış ticaretteki tekeller düzeni kaldırılmış ve Osmanlı Devleti dış ticarete olağanüstü vergiler ya da sınırlamalar uygulama hakkından vazgeçmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin mali bunalım dönemlerinde başvurduğu önemli bir ek gelir kaynağı ortadan kalkmıştır. Nitekim, Kırım Savaşı yıllarında Osmanlı maliyesi dış ticaretten ek gümrük vergileri toplayamayacak ve Avrupa devletlerinden borçlanma yoluna gidecektir.¹³⁶

Balta Limanı Antlaşması'yla gümrük vergilerinin hadleri de Osmanlı Devleti aleyhine düzenlenmiştir. Antlaşma öncesinde Osmanlı Devleti hem ithalat ve hem de ihracattan %3 oranında gümrük vergisi alıyordu. Ayrıca ticarete konu mallar ülke içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye nakledilirken de %8 oranında bir vergiye tabiydi. Ticaret antlaşmasıyla ihracata uygulanan vergiler %12'ye çıkartılmış, ithalata uygulanan vergi ise %5 olarak tespit edilmiştir. Yabancı tüccarlar ülke içerisinde iç gümrüklerden muaf tutulurken, yerli tüccarlar bu gümrükleri ödemeye mecbur bırakılmış ve böylece yabancı tüccarlar yerli tüccarlar karşısında önemli bir rekabet üstünlüğü elde etmişlerdir.¹³⁷

Devlete ve tüccara önemli dezavantajlar içeren bu antlaşmanın neden ve nasıl imzalandığı, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu antlaşmanın o günkü delegelerin ya da padişahın bir gafleti ya da İngiltere'nin bir oyunu sonucu imzalandığını düşünmek çok zordur.¹³⁸ İngiltere'nin uzun süredir böyle bir antlaşmayı imzalamak için uygun bir zemin beklediği biliniyordu. Tam da antlaşmanın imzalandığı tarihlerde Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın yakın bir tarihte bağımsızlığını ilan edeceğini bildirmesi Osmanlı Devlet adamlarını telaşa düşürmüştür. Bu durum

¹³⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I: (1580-1838)**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1974, s. 92-109.

¹³⁶ Şevket Pamuk, "150. Yılında Balta Limanı Ticaret Antlaşması", **Tarih ve Toplum**, Cilt. 10, Sayı. 60, (Aralık 1988), s. 38.

¹³⁷ Pamuk, "**Balta Limanı Ticaret Antlaşması**", s. 38.

¹³⁸ Pamuk, "**Balta Limanı Ticaret Antlaşması**", s. 38.

İngiltere'ye beklediği fırsatı sunmuş ve Osmanlı Devlet adamları da Mısır'ı ekonomik yönden zayıflatacak bu antlaşmayı imzalamaktan çekinmemişlerdir.¹³⁹

Nitekim, Bulwer'in Palmerston'un hayatıyla ilgili eserinde bulunan açıklamalar yukarıda öne sürülen açıklamayı teyit eder niteliktedir.

“Ponsonby İngiliz ticaretinin menfaatlerini koruyacak ve aynı zamanda Sultan Mahmut'un en büyük arzusunu (Mehmet Ali'yi tedip) yerine getirecek bir ticaret muahedesi istiyordu.”, “Tekliflerimizin esasları Sultan Mahmud'a arz edildi; zeki, azimli, ihtiyar padişah yed-i vahid usulünün ilgasının Avrupa ile asi valisini ihtilafa düşüreceğini gördü. Bir saat bile geçirmeksizin işi bitirip muahedeyi imza için emir verildi.”¹⁴⁰

Antlaşma imzalandıktan kısa bir süre sonra muhteviyatını öğrenen Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, antlaşmanın hükümlerinin Mısır'da da uygulanacağına söz veriyor ve arkasından da şu sözleri ekliyordu: *“Padişahın rahat oturur ve itaatkar bir tebası olacağım, fakat göreceksiniz antlaşma zaman geçtikçe Mısır'dan fazla Osmanlı Padişahlığına zarar verecektir”*.¹⁴¹

İlerleyen süreçte yaşanan gelişmeler Mehmed Ali Paşa'yı haklı çıkarmış ve Osmanlı Devleti o zamana kadar kendisi için önemli bir gelir kaynağı olan ithalat ve ihracat vergilerinden ihtiyaç duyduğu zamanlarda gelir elde edememiş ve bu nedenle dışarıdan borç para alan bir devlet durumuna düşmüştür. 1838 Ticaret Antlaşması Osmanlı maliyesini zayıflatırken, serbest ihracatın getirdiği menfaatler kendisine tabi eyaletleri zenginleştirmiştir.¹⁴²

Öte yandan, antlaşma imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti'nden İngiltere'ye yapılan tahıl ihracatında çok ciddi bir artış yaşanmış, antlaşmadan önceki dönemlerde önem bakımından 18. sırada olan tahıl ihracatı 1846 yılında İngiltere'de kaldırılan

¹³⁹ Yusuf Kemal Tengirşenk, “Tanzimat Devrinde Osmanlı Devleti'nin Harici Ticaret Siyaseti”, **Tanzimat I**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1999, s. 305-318.

¹⁴⁰ Tengirşenk, s. 309.

¹⁴¹ Tengirşenk, s. 314.

¹⁴² Ahmet Yücekök, “Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu 1838 Ticaret Sözleşmeleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 23, Sayı. 1, (Mart 1968), s. 409-413.

“Tahıl Kanunları”nın da etkisiyle 1850 yılında 4. önemde, 1855 yılında da 2. önemde ihrac maddesi konumuna yükselmiştir.¹⁴³

Bu gelişmeler, dış ticaret açığı veren Osmanlı Devleti bürokratlarının niçin kendi aleyhlerine olacak şekilde ithalat vergilerini düşük, ihracat vergilerini yüksek tutmaya çalıştıklarını anlamak için iyi bir ipucudur. Bu davranış, klasik Osmanlı iktisadi politikalarından olan fiskalizm ile birlikte güçlü bir provizyonizmin açık bir tezahürüdür. Bu şekilde ihracatı zorlaştırmak pahasına ülke içinde mal arzı yüksek tutulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte 1860’lı yıllarda ithal gümrüklerinin yükseltilip ihrac gümrüklerinin düşürülmesi provizyonist yaklaşımın artık yavaş yavaş terk edildiğini, ihracatın arzu edilir bir faaliyet olarak görülmeye başlandığının bir göstergesidir.¹⁴⁴

2.1.2.2. Para Sistemi

Osmanlı Devleti için yenileşme dönemi olarak tarif edilen 19. yüzyılda siyasi ve kurumsal değişimin yanında mali alanda da yapısal değişiklikler görülmektedir. II. Mahmud (1808-1839) döneminde gerçekleştirilen reformların devlet bütçesine getirdiği yükün taşıyış yöntemiyle izale edilmeye çalışılması, paranın gümüş içeriğini fazlasıyla düşürerek yüzyılın ilk yarısından itibaren enflasyonu körükleyici bir etki yapmıştır.¹⁴⁵

Hızlı taşıyışlar dönemi¹⁴⁶ sonrasında zaten zor durumda olan hazinenin Tanzimat’ın ilanı ile hayata geçirilmesi gereken reformlar için ihtiyaç duyulan mali kaynağı sağlayamayacak olması, Osmanlı merkezi yönetimini yeni çözümler bulmaya yöneltmiştir. Metal paranın taşıyışının artık mümkün olmadığı fikrinden hareketle Arif Hikmet Bey’in önerisi üzerine esham sisteminin değişik bir versiyonu olan “*evrak-ı nakdiye*” olarak da tarif edilen kaime, ilk kez 1840’da piyasaya sürülmüştür.¹⁴⁷

¹⁴³ Frank Edgar Bailey, **British Policy and The Turkish Reform Movement**, London: Harvard University Press, 1942, s. 76-77. Aktaran: Yücekök, s. 417-418.

¹⁴⁴ Genç, s. 93-94.

¹⁴⁵ Şevket Pamuk, **İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 16-17.

¹⁴⁶ II. Mahmud’un saltanatının ilk yılında Osmanlı Kuruşu’nun içinde 5,9 gram gümüş vardı. Bu oran, 1832’de 0,5 grama kadar gerilemekle beraber 1844’de 1 grama çıkmıştır. 1789 yılı baz alındığı taktirde 1789-1844 arasında Osmanlı Kuruşu’nun gümüş içeriğinin %88’ini kaybettiği görülür. Ayrıntılı bilgi için bk. Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 204.

¹⁴⁷ Ali Akyıldız, **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 28-30.

“Kavaim-i nakdiye-i mutebere” adı da verilen bu yeni esham, nakit para hükmünde olup memleket haricinde ve dahilinde alışverişlerde kullanılacak, sahibine yıllık olarak belirli bir miktar faiz geliri sağlayacaktır.¹⁴⁸

1830’lu yılların sonuna gelindiğinde yapılan tağışlar sonucu birbirinden farklı pek çok sikkenin piyasaya sürülmüş olması günlük işlemlerle birlikte Uluslararası Ticareti de aksatmaktadır. Bu durum neticesinde bir sikke reformuna ihtiyaç duyulmuştur. Böylece altın lira ile gümüş kuruştan oluşan çift metalli düzene geçilmesine karar verildi. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra, yeni altın ve gümüş sikkeler 1 lira eşittir 100 kuruş sabit değerleri üzerinden piyasaya sürülmesi düşünülmüştür. Nihayet yeni sikkelerin altın/gümüş oranı 15,09 da sabitlenerek, altın sikkeler 1843’te, gümüş sikkeler ise 1844’te üretilmeye başlanmıştır. 1844’den itibaren tağışlara da son verilerek 1922’ye kadar Osmanlı Devleti’nin piyasaya sürdüğü tüm altın ve gümüş sikkeler 1844’te belirlenen standartlara sadık kalmıştır.¹⁴⁹

Tablo 2: Diğer Para Birimlerinin Osmanlı Altın Lirası Cinsinden Kurları, (1850-1914)

	1850	1914
İngilere: Sterlin	1,10	1,10
Fransa: Frank	0,0433	0,044
Avusturya: Florin/Kroner	0,11	0,046
Almanya: Mark	-	0,0542
Rusya: Ruble	0,175	0,116
Mısır: Lira	1,0	1,146
ABD: Dollar	0,229	0,229

Kaynak: Tate’s Modern Cambisits, A Manual of Foreign Exchanges and Bullion, 9. B; Londra, 1858; “The Statistical Abstract for the Principal and Foreign Countries,” British Parliamentary Papers, Accounts and Papers içinde, 1914; V. Edhem, **Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları**, s. 225-26 Aktaran: Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi**, 2. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 226.

Piyasaya sürüldükten kısa bir süre sonra Osmanlı merkezi yönetimi kaimenin ortadan kaldırılması için çareler düşünmeye başladı. 1847’de, Meclis-i Vükela tarafından alınan kararla kaimelerin tedrici olarak piyasadan kaldırılmasına karar verildi. Bu karara göre çeşitli gelir kalemleri bütçeye dahil edilmeyerek sağlanan fonla

¹⁴⁸ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 30.

¹⁴⁹ Altın ve gümüş sikkelerle beraber günlük ihtiyaçları karşılamak için 5, 10 ve 20 paralık bakır sikkeler de üretilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 224-226.

piyasalarda bulunan kaime 15 yıl içerisinde hazineye yük oluşturmadan toplanabilecekti. Fakat padişah, mağşuş sikkelerin piyasadan kaldırılmasının para rejiminin düzelmesiyle kambiyonun tutulması için harcanan paraların hazinede kalacağı, devletin içte ve dışta mali irtibatının artacağı ve 1844 senesinde yapılan sikke düzenlemesinin istikrar kazanacağı gibi sebeplerle söz konusu fonun bu yolda kullanılmasını istedi. Bunun üzerine zikredilen gelirlerin mağşuş sikkenin ortadan kaldırılması için sarf edilmesine karar verildi.¹⁵⁰

Gerçekleştirilen bu düzenlemelerden sonra Osmanlı Devleti, alış verişlerde ve ticari muamelelerde yerli metal paradan başka para kullanılmaması için girişimlerde bulundu. Nitekim, 17 Kasım 1852’de elçiliklere gönderilen takirde, yüksek fiyatla alınıp verilen yabancı metal paraların kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumun sebebi, bazı tüccarların satın aldıkları ürünün bedelini, gerçek değerinin üstünde ayarı bozuk yabancı paralarla ödeyerek hile yaptığı şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵¹

1852 yılında uygulanmaya çalışılan bu düzenlemeyle, piyasada tedavül edecek paralar;¹⁵² Padişahın ismi ile basılan metal para, İstanbul’da tedavülde olan kaime, Hüdevendigar hazretleri zamanında basılan metal paradan yalnız 3’lük, 5’lik, 6’lık, 60’lık, 100’lük ile altın 5’lik, 10’luk, 20’lik gibi Osmanlı metal parasıdır. Bu paralardan da tağşış edilen eski Osmanlı paraları ile bütün yabancı metal paralara sahip olanların, İstanbul’da Darbhane-i Amire’ye, taşrada ise mal sandıklarına giderek ellerindeki parayı gerçek değeri üzerinden değiştirmeleri kabul edilip, hilafına hareket edenlerin cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Kaimenin performansı 1840-1852 arasındaki süreçte çeşitli sorunlar yaşansa da olumlu olarak değerlendirilebilir. Fakat, 1852 yılında faiz geliri sağlamayan ve itibari değeri oldukça düşük kaimelerin tedavüle çıkarılmasıyla birlikte yeni bir dönem başlamış oldu. Resmi açıklamalarda küçük kupürlerin günlük alışverişi kolaylaştıracağı belirtiliyorsa da, yeni kaimelerin devlete önemli ölçüde gelir sağlayacağı açıktı. 1853’de tedavüldeki kaimenin miktarı 175 milyon kuruşa kadar çıkmış olsa da piyasalarda

¹⁵⁰ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 50-51.

¹⁵¹ **Ceride-i Havadis**, S. 602, (15 Safer 1269/28 Kasım 1852). Aktaran: Figen Taşkın, “Kırım Savaşı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na Ekonomik Etkileri ve İaşe Sorunu”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 119.

¹⁵² **Ceride-i Havadis**, S. 602, (15 Safer 1269/28 Kasım 1852). Aktaran: Taşkın, s. 119-120.

önemli bir problem oluşturmuyordu. Ancak, Kırım Savaşı'nın finansmanı için basılan fazla miktarda kaime kur dengelerini olumsuz etkilemiştir.¹⁵³

1861'de piyasada 1.250 milyon kuruşluk rekor miktara ulaşan kaime¹⁵⁴ sebebiyle normalde 100 kuruş olması gereken 1 mecdiye altınının (100'lük mecdiye) fiyatı 13 Aralık 1861'de 350 kuruşa, ardından da 400 kuruşa fırlamış ve artık kaime İstanbul'da geçmez olmuştu. Hükümetin aldığı basit düzeyde önlemler spekülasyon sebeplerden kaynaklanan bu durumun birkaç gün içinde normalleşmesini sağlamış; altının değerini önce 200, daha sonra 190 kuruşa kadar düşürmüştür. Hükümetin uyguladığı basit tedbirlerin kaimenin fiyatını birkaç gün içerisinde normal seyrine düşürmesi durumun psikolojik bir yönü olduğunu da göstermektedir.¹⁵⁵

Nitekim, *Tercüman-ı Ahval* Gazetesi'nde yayınlanan bir yazı, İstanbul'da kaimenin kısa bir sürede yüksek oranda değer kaybetmesinin sebep olduğu paniğe dikkat çekmektedir:¹⁵⁶

Defa'atle hane-güzar olduğu vechile biraz vakitten berü tahrik-i fi-i meskukat ile halkın ve hazine-i celilenin zarar ve ziyanından istifadeye dadanmış olan bir takım edepsizler dünkü gün dahi kar-ı mu'tade teşebbüsle posta günü olduğunu bahane ederek yüzlük altını birden bire ikiyüzkırkbeşe ve sa'at sekize doğru ikiyüzyediye kadar çıkarmışlar ve nakdin bu mertebe fırlaması hatta kendilerine dahi tereddüt ve dehşet vermekle andan ilerisine cesaret edemeyerek sandıkları kapayup bir karara muntazır bulunmuşlar idi.

...

birtakım müfessid ve devlet ve millet ha'inleri bundan fırsat bularak ahalinin tahdiş-i ezhanı için güya Devlet-i Aliyye ma'aşları vermeyecek ve kambiyo tutulmak için taşralardan müretteb olan nakid akçelerden gelenler sarf olunuyormuş ... gibi enva'-i eracıf ve ekazib neşrine başlayıp ve sade-dil olanlar dahi bundan asıl maksadı bilmeyerek fiy'at sözü ahad-ı nasın ağzına düşüp biri ötekine "haberim var mı altın ikiyüzseksene çıkmış" ve öteki dahi "hayır üçyüz dörtyüz deyu" yalnız dellallığıyla asla vücudu ve alıp satanı olmadığı halde üçyüzelliye kadar çıktığı havadisi ağızdan ağıza dolaşmış ve bu sebeple ahab-ı ahz ü i'taya helecan gelerek çarşu içinde ba'zı dükkanlar dahi netice-i hale intizar ile kapanmış idi.

...

Ve'l-hasıl mükerrer beyan olduğu üzere şu akçenin bu vechile bir nisbet-i sahiha üzerine olmayarak çıkıp inmesi için şimdilik devletce asla bir

¹⁵³ 200-220 kuruşluk kaime 1 altın liraya eşit kabul ediliyordu. Ayrıntılı bilgi için bk. Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 228.

¹⁵⁴ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 228.

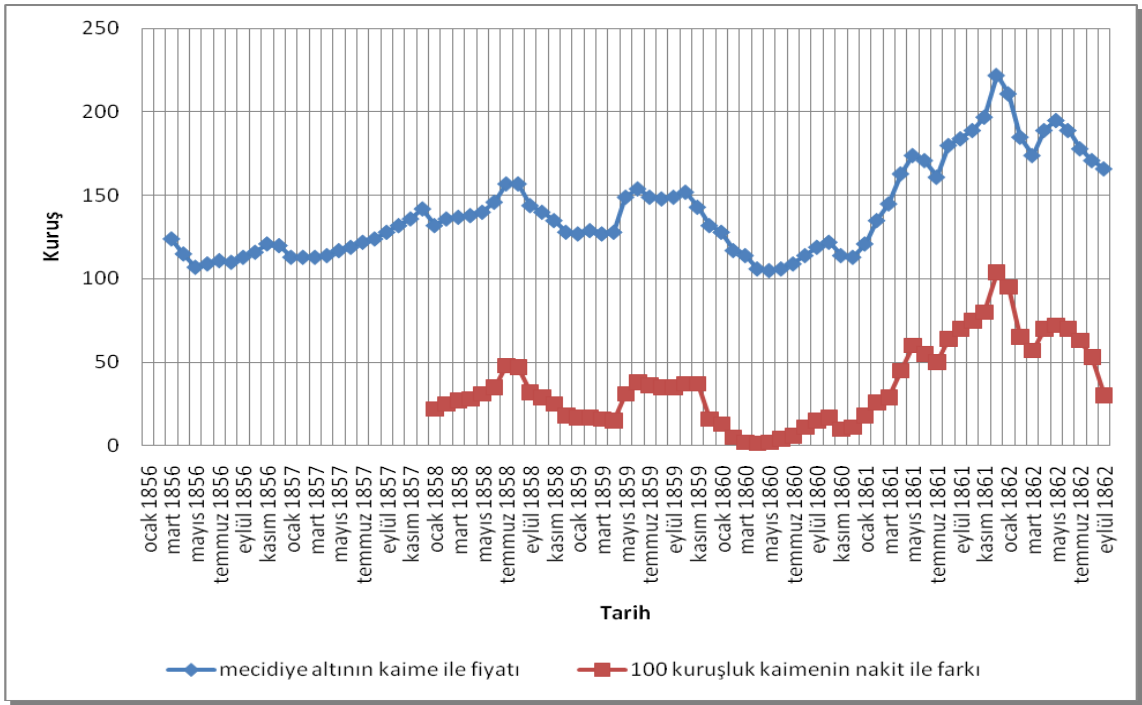
¹⁵⁵ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 69-70.

¹⁵⁶ **Tercüman-ı Ahval**, (10 C 1278), S. 117'nin eki olan varaka-i mahsusası. Aktaran: Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 265.

sebeeb olmayup ... ba'zı erazil ve tama'karın para kapmak efkariyla ihtiyar edtikleri usül-i mefsedet-karanenin bir eser-i muvakkatıdır.

...

Dünden berü ittihaz buyurulmuş olan tedabir-i mü'essirenin semeresi olmak üzere bugün Galata piyasasında sa'at dokuz raddelerinde yüzdoksan gurusı fiy'atla saltık bulunan Mecidiyye yüzlük altınına rağbet eden olmadığı öyle hadden e'zun fark-ı fiy'at maddesinin mücerred erbab-ı tama' ve irtikabın eracif-i ihtira'yle ezhanı tahdiş etmelerinden ilerü gelmiş bir şey olduğuna kaviyyen delalet edeceğinde ve bu gidişle yarın ve öbür güne doğru şu akçe maddesinin daha bir hüsn-i suret kesb ederek cümlelerin vasıta-i ahz ü i'ta ve ma'ışetlerinin radde-i mu'tedilesini bulacağında şübhe olamaz.

Grafik 1: Kaimenin Altın Lira Karşısındaki Değeri (1856-1862)

Kaynak: Ali Akyıldız, **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri.** İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 253-260.

Yaşanan krizi tetikleyen asıl olay 1860 yılında gerçekleştirilmeye çalışılan borçlanmada tam iştirak sağlanamamasıdır. Kırım Savaşı'nın hazineye getirdiği yük sebebiyle hükümetin Galata Bankerleri'nden aldığı külliyetli miktarda kısa vadeli borcun geri ödenmeyeceği endişesi maliyenin olumsuz görüntüsüyle birleşince, 1861 Aralık'ına gelindiğinde şehirdeki olumsuz psikolojik havanın da etkisiyle kriz doruk noktasına çıkmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**, 2. Basım, İstanbul: Agora Kitaplığı, Kasım 2005, s. 116-117.

Devletin bütün çabalarına rağmen bir türlü istikrara kavuşamayan kaime uygulaması başlangıçtan 20 yıl sonra sebep olduğu yüksek enflasyon ve yaygın protestolar neticesinde piyasalardan kaldırılmıştır.¹⁵⁸

Kaimenin tedavülden kaldırıldığı, 13 Eylül 1862'de gazetelerde yayınlanan bir ilanla bildirilmiş ve bu tarihten sonra alışverişlerin altın ve gümüş mecdiye, beşlik,¹⁵⁹ altılık, ve daha küçük meskukatla yapılması gerektiği halka tebliğ edilmiştir.¹⁶⁰

93 Harbi'ne doğru, Sultan Abdülaziz'in iktidarı boyunca yaşanan iç karışıklıklar, Anadolu ve Rumeli'de meydana gelen kuraklıklar, zaten zor durumda olan hazinenin gelir kaynaklarını hepten kurutmuş, 1876 yılında dış borç ödemelerinin durdurulmasının ilan edilmesiyle Avrupa piyasalarından borçlanma imkanı kalmayan Osmanlı Devleti, savaş patlak verince çareyi yine kaime basmakta bulmuştur.¹⁶¹

Kaimeler, 5, 10, 20, 50 ve 100 kuruş olmak üzere 28 Ağustos 1876'da hem İstanbul hem de memleketin diğer yerlerinde normal para gibi tedavül etmek üzere piyasaya sürülmüştür. Fakat yüksek hacimde gerçekleşen emisyonu kaimenin piyasa değerinin iki yıl içinde altın lira karşısında 450 kuruş seviyelerine kadar düşmesine sebep oldu. Yaşanan enflasyon ve piyasada karşılaşılan güçlükler neticesinde halk ve tüccar kesiminin baskılarıyla İlga-i Kavaim Komisyonu kurularak 1 Nisan 1878'den itibaren kaimeler piyasadan toplanmaya başlamıştır.¹⁶²

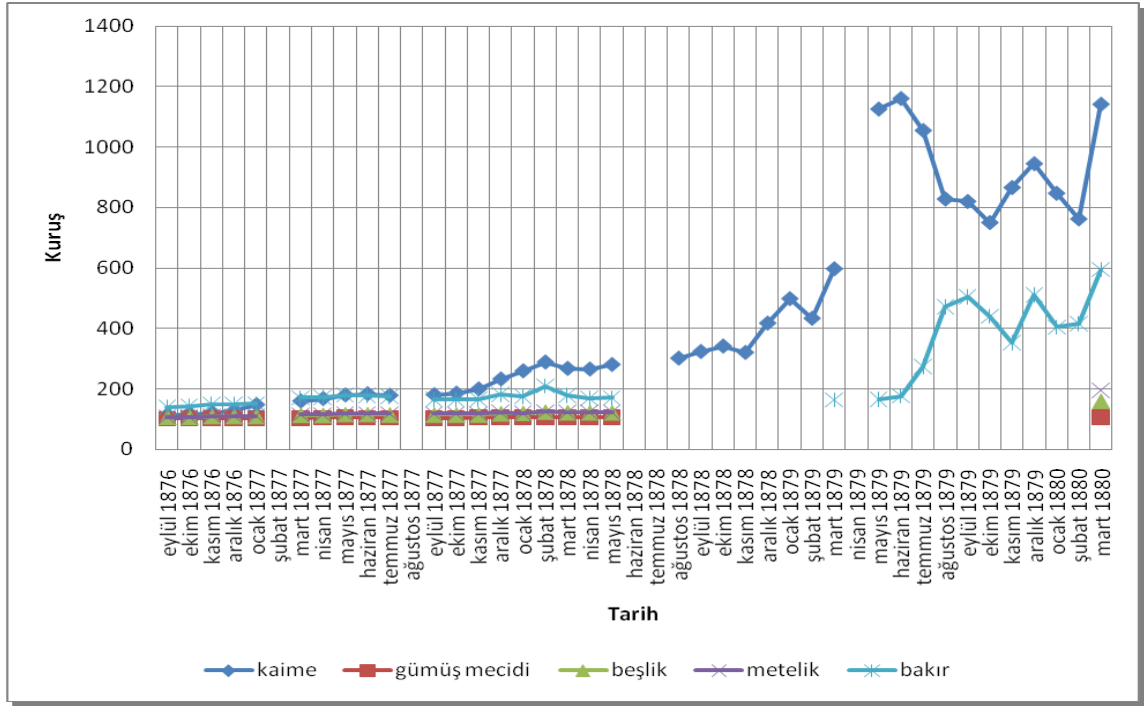
¹⁵⁸ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s. 228.

¹⁵⁹ Beşlik; ilk defa III. Ahmed zamanında kullanılmış ve terk edilen akçe vahidi yerine kabul edilen kuruş vahidinin sekizde biri olan 5 paraya bu isim verilmiştir. II. Mahmud zamanında kesilen cihadiye adlı 200 dirhem ağırlığındaki gümüş sikkeye de bu isim verildiği gibi, Abdülmecid devrinde bastırılan ve mecdiye diye anılan gümüş paranın ¼ üne beşlik veya çeyrek denmiştir. Mecdiye bir altın sikkenin 1/5 i kıymetinde gümüş para olup Cumhuriyet devrine kadar tedavülde kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Midhat Sertoğlu, "Beşlik", **Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1958, s. 43-44.

¹⁶⁰ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 74.

¹⁶¹ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 91-100.

¹⁶² Ali Akyıldız, **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 168-244.

Grafik 2: Kaimenin Diğer Paralara Göre Kuru (Eylül 1876-Mart 1880)

Kaynak: Ali Akyıldız, **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 266-269.

2.1.3. Nüfus

Nüfus miktarı talebi belirleyen en önemli değişkenlerden birisidir. Nüfustaki ani bir artış kısa vadede artırılamayan üretimin yetersiz kalması hasebiyle fiyatlarda yükselişe sebep olmaktadır.¹⁶³

Genel olarak nüfus yoğunluğunun az olduğu Osmanlı Devletinde¹⁶⁴, aynı durum başkent İstanbul için geçerli değildir. Fetihden sonra hızla nüfuslandırılmaya çalışılan şehir¹⁶⁵ 16. yüzyılda çağın şartlarına göre dev bir metropol halini almıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında 400.000'e varan nüfusuyla Avrupa'nın en büyük kenti olan İstanbul'un, yüzyılın ikinci yarısında ise nüfusunun 800.000'e yükseldiği iddia edilmektedir.¹⁶⁶

¹⁶³ Ülgener, s. 82-85; Öztürk, "Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar", s. 234-235.

¹⁶⁴ Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 154.

¹⁶⁵ Tabakoğlu, **Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları**, s. 100.

¹⁶⁶ İnalçık, **Klasik Çağ**, s. 150.

18. yüzyılda olumsuz siyasi şartlar neticesinde yoğun şekilde göç alan başkent nüfusu, yüzyılın sonlarında yarım milyona yaklaşmıştır.¹⁶⁷

Tablo 3: İstanbul'un Nüfusu, 1794-1901: Çeşitli Tahminler

Yıl	Nüfus
1794	426.000
1829	359.089
1864-75 (İstanbul vilayeti dahil, 100-200.000)	490.000-796.000
1877	606.000-722.098
1884	895.000
1896-97	1.116.946
1901	1.159.000

Kaynak: Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri**, 1. Basım, Bahar Tırnakçı (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 214.

19. yüzyılda İstanbul nüfusunda görülen artış büyük ölçüde ticaretin yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik etkinlik alanının yaygınlaşmasıyla iş fırsatlarından yararlanmak isteyen onbinlerce genç erkek, çevre bölgelerden kente gelerek bir hizmet topluluğu oluşturmuştur.¹⁶⁸

Kent nüfusunun artmasında önemli bir rol oynayan başka bir faktör de 19. yüzyıl ortasındaki olumsuz siyasal gelişmelerdir. 1862 ve 1877-1878 yıllarında önemli miktarda muhacir Müslüman, buldukları bölgelerden İstanbul'a gelerek yerleşmişlerdir.¹⁶⁹

Tüm bu gelişmeler neticesinde artan kent nüfusunun temel mallar ihtiyacının karşılanmasının gitgide daha da zor bir hal almaya başlamasıyla, besin alıcıları kardan daha fazla pay almalarına izin verilerek teşvik edilmiş ve 19. yüzyıl başlarından itibaren İstanbul'da serbest bir mal pazarı gelişmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Tabakoğlu, **Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları**, s. 93-96.

¹⁶⁸ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri**, 1. Basım, Bahar Tırnakçı (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 214-215.

¹⁶⁹ Karpat, **Osmanlı Nüfusu**, s. 216.

¹⁷⁰ Karpat, **Osmanlı Nüfusu**, s. 170-171.

2.1.4. Tabi Afetler

Tabi afetler ilk etapta üretim ve taşıma faaliyetlerini etkilemektedir. Kuraklık üretim miktarını düşürmekte, şiddetli kışlar da taşıma işlerini sekteye uğratarak mal arzını aksatmaktadır. Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunan Osmanlı coğrafyası sık sık kuraklık tehlikesiyle yüz yüze kalmaktadır.¹⁷¹ Kıtılık durumunun ortaya çıkması halinde mal arzı ani bir şekilde kesilerek fiyatlar yükselmektedir.¹⁷²

Kıtılık, nerede ne zaman meydana geleceği bilinemediği ve etkileri kolaylıkla izale edilemediği için doğal bir afet olarak değerlendirilir. Kıtılık hadisesi Osmanlı Devleti'nin yayıldığı geniş coğrafyada çeşitli sebeplere mebni olarak ortaya çıkabilmekteydi. Bu sebepler genel olarak kuraklıklar, çekirge ve tarla faresi istilaları, ekilebilir alanların yetersizliği, iklim şartları, coğrafi şartlar, kaçakçılık, karaborsacılık, muhasara altında kalma durumu, savaşlar, göçler, isyanlar ve hükümet görevlilerinin suiistimalleri olarak sayılabilir.¹⁷³

Kıtlığa sebep olan en önemli olayların başında yağmurun az yağmasından ya da hiç yağmamasından kaynaklanan kuraklık gelmektedir. Yağmurların az yağması üretimin düşmesine yol açmaktadır. Özellikle zahire stoklarının boşalması kıtlığa sebep olmaktadır.¹⁷⁴ Her ne kadar devlet böyle dönemlerde denetimlerini sıklaştırıp özellikle temel besin maddelerine ilişkin olarak bazı olağanüstü tedbirler alıyorsa da¹⁷⁵ kıtlığın doğurduğu olumsuz şartların sebep olduğu göçler ve üretimdeki düşüş orduların ve şehirlerin iaşesini zorlaştırmış ve yükselen fiyatlar geçim sıkıntıları meydana getirip sefaleti arttırmıştır.¹⁷⁶

19. yüzyıl ortalarında Osmanlı coğrafyasında kıtlığa zemin hazırlayabilecek yukarıda zikredilen sebeplerden bazıları görülmüştür. Bunlardan en belirgin olanları Kırım Savaşı (1856); Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878); Balkanlar'da Rum, Sırp ve Bulgar isyanları; Anadolu, Bulgaristan, Trablusgarp ve Arap Eyaletleri'nde görülen eşkıyalık hareketleri; fikir akımlarının sebebiyet verdiği etnik çatışmalar; ayanların

¹⁷¹ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 9-10.

¹⁷² Ülgener, s. 89-90; Öztürk, "Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar", s. 236-238.

¹⁷³ Orhan Kılıç, "Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtılıklar", Hasan Celal Güzel ve diğ. (Ed.), **Türkler** Cilt. 10 içinde (718-730), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 724.

¹⁷⁴ Kılıç, s. 724.

¹⁷⁵ Mantran, s. 180.

¹⁷⁶ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 38.

yaptığı haksız uygulamalar; çeşitli sebeplerle yerlerini terk eden aşiretlerin sebep olduğu üretim kayıpları ve iskanlarında yaşanan problemler; kontrolsüz göç hareketleri; zahire ticaretinin denetiminde meydana gelen zafiyetler; Anadolu ve Yunanistan bölgelerinde görülen çekirge istilaları; veba ve kolera salgınları; çeşitli vilayetlerde vuku bulan yangınlar ve depremler; dolu, don, sel, fırtına ve kuraklık gibi meteorolojik afetler gibi olaylar mahalli veya genel ölçekte meydana gelen sıkıntılardır.¹⁷⁷

1845-1880 yılları arasında kuraklık sebebiyle meydana gelen kıtlıklar sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz neticelere sebebiyet vermişlerdir.

Tablo 4: Osmanlı Devleti'nde Kuraklık Sebebiyle Meydana Gelen Kıtlıklar (1841-1874)

Tarih	Bölge
1841	Erzurum, Van, Muş, Bitlis, Malazgird ve Hicaz
1845	Ankara, Hüdavendigar, Konya, Kastamonu, Sivas, Diyarbakir ve Mısır
1850-51	Aydın, Hüdavendigar, Diyarbakir ve Avrupa
1853	Tunus
1854	Kırım
1855	Manisa
1856	Cidde, Yemen ve Kars
1859	Tekfurdağı, Bosna ve Hersek
1860	Musul
1862	Kütahya, Hamid ve Çıldır
1864	Harbut, Muş, Halep ve Diyarbakir
1865	Bosna ve Hersek
1867	Cezayir ve Tunus

¹⁷⁷ Mehmet Yavuz Erler, "Ankara ve Konya Vilayetlerinde Kuraklık ve Kıtlık (1845 ve 1874 Yılları)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s. 6-81.

1871	Kıbrıs
1870-72 ¹⁷⁸	Trablusgarp
1872-73	Rumeli
1874	Anadolu, Kırım, Kıbrıs ve Trablusgarp

Kaynak: Mehmet Yavuz Erler, “Ankara ve Konya Vilayetlerinde Kuraklık ve Kıtlık (1845 ve 1874 Yılları)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 82-89.

1874’te Anadolu’da meydana gelen kuraklık, özellikle Orta Anadolu bölgesinde (Ankara ve Konya) şiddetli kıtlığa sebep olmuştur. Meteorolojik şartlardan kaynaklanan kıtlığın sebep olduğu üretim düşüşü neticesi zahire stokları tükenip insanlar ölmeye başlamış, güvenlik bozulmuş ve yöre halkı civar bölgelere göç etmiştir.¹⁷⁹

Ortaya çıkan olumsuz durumu izale etmeye çalışan Osmanlı hükümeti, geniş ölçekte yardım faaliyetlerine girişmiştir. Kurulan “İane Komisyonları” vasıtasıyla başta zahire olmak üzere elbise, çadır ve nakliye hayvanları muhtaç durumdaki halka ulaştırılmaya çalışılmıştır. Kıtlığın baş gösterdiği ilk anlarda Ankara bölgesinin ihtiyaç duyduğu zahirenin öncelikli olarak Amasya, Zile, Çorum, Yozgad ve Sivas bölgelerinden, Konya bölgesinin ihtiyaç duyduğu zahirenin ise Kıbrıs’dan temin edilmesi planlanmıştır. İlerleyen zamanlarda çevre bölgelerin de ihtiyaca cevap verememesi Osmanlı hükümetini daha uzak bölgelerden zahire sevkiyatı yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu durumda Rumeli’den temin edilen zahire, demiryolu ve deniz yolu ulaşımı vasıtaları kullanılarak İstanbul’a getirilmiş, buradan da hem limanı olan hem de İstanbul’a demiryoluyla bağlı bulunan İzmit’e sevk edilmiştir. Zahire, sevkiyat esnasında bir antrepo gibi kullanılan İzmit’te depolanıp hayvanlara yüklenerek ihtiyaç duyulan bölgelere gönderilmiştir. Sevkiyatta yaşanan güçlüklerle rağmen önemli miktar ihtiyaç maddesi bölgeye ulaştırılarak halka büyük ölçüde destek olunmuştur.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Shaw ve Shaw, s. 198.

¹⁷⁹ Erler, s. 104.

¹⁸⁰ Erler, s. 136-199.

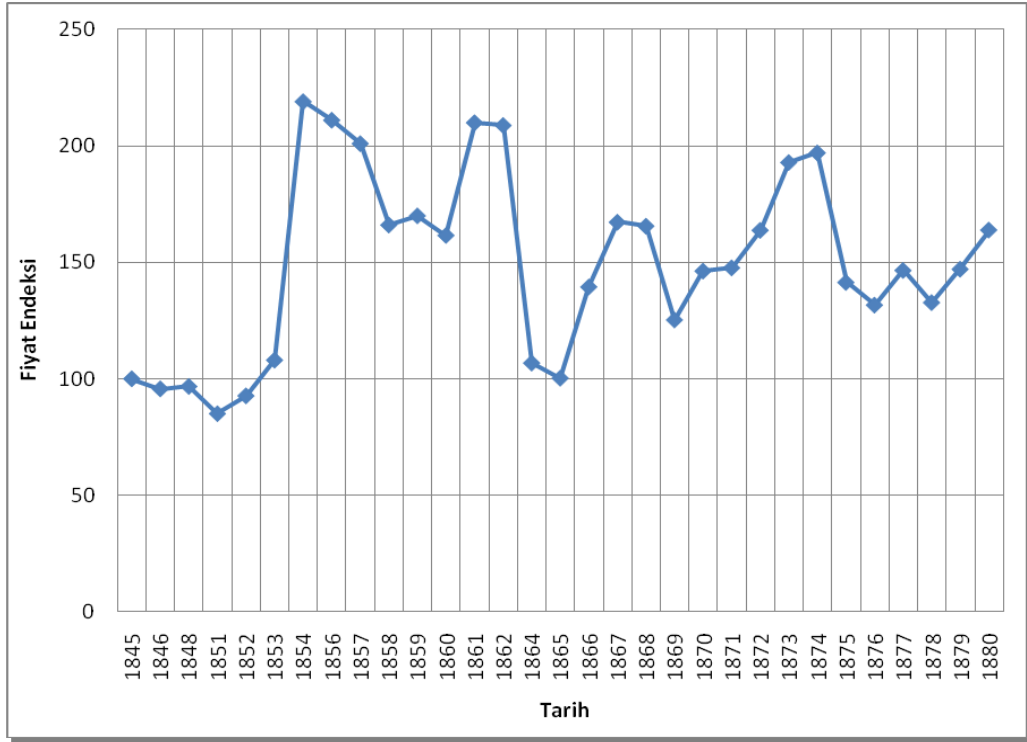
2.2. FİYATLAR (1845-1880)*

Tablo 5: İstanbul'da Zahir Fiyatları (Kuruş/Kile) ve Endeksleri (1845=100), (1845-1880)

Tarih	Durum Buğdayı Fiyatı	Endeks	Ekmeklik Buğday Fiyatı	Endeks	Mısır Fiyatı	Endeks	Arpa Fiyatı	Endeks	Çavdar Fiyatı	Endeks	Yulaf Fiyatı	Endeks
1845	21,1	100,0	18,3	100,0	11,4	100,0	10,1	100,0	-	-	-	-
1846	20,2	95,7	15,8	86,4	12,1	105,8	8,5	83,9	9,0	100,0	-	-
1848	20,4	96,7	14,8	80,8	13,1	115,2	7,8	76,7	10,4	115,8	7,3	100,0
1851	17,9	85,0	14,8	81,2	12,3	108,0	7,8	77,1	9,5	105,9	6,3	86,2
1852	19,5	92,7	16,8	92,2	13,6	119,3	8,8	86,6	11,7	129,9	6,9	94,2
1853	22,8	108,0	21,5	117,7	14,9	130,5	9,2	90,8	12,7	140,9	6,0	82,5
1854	46,2	219,2	39,3	215,1	25,6	224,3	21,3	210,5	24,4	271,6	-	-
1856	44,5	211,2	35,9	196,6	21,0	183,8	15,5	153,1	-	-	-	-
1857	42,4	201,1	32,7	179,0	22,4	196,3	13,5	133,9	14,0	155,6	8,0	109,6
1858	35,0	166,2	28,8	157,4	22,3	195,7	14,5	143,8	-	-	-	-
1859	35,8	170,1	29,3	160,6	19,5	170,6	14,1	140,0	16,0	177,8	-	-
1860	34,1	161,7	30,6	167,3	19,7	172,9	13,1	129,3	-	-	-	-
1861	44,3	210,1	39,8	218,0	27,1	237,6	16,5	163,8	-	-	-	-
1862	44,0	209,0	39,3	215,0	27,4	240,4	17,0	168,0	-	-	-	-
1864	22,5	106,8	22,0	120,4	13,4	117,6	8,9	87,8	-	-	-	-
1865	21,1	100,3	20,6	112,7	12,6	110,0	8,3	81,8	-	-	-	-
1866	29,4	139,5	27,5	150,3	14,9	130,4	11,2	111,0	-	-	-	-
1867	35,3	167,3	33,5	183,4	19,2	168,6	16,0	158,5	18,0	200,0	-	-
1868	34,9	165,6	34,7	189,8	18,6	162,8	16,1	159,8	-	-	-	-
1869	26,4	125,3	26,0	142,4	14,8	129,9	12,1	119,9	-	-	-	-
1870	30,8	146,3	28,9	158,3	15,0	131,6	12,4	122,9	-	-	-	-
1871	31,1	147,7	31,1	170,4	17,8	155,8	14,0	138,1	8,1	90,2	14,9	203,7
1872	34,5	163,8	33,0	180,6	16,6	145,2	13,5	133,6	-	-	-	-
1873	40,7	193,0	39,9	218,2	15,7	137,8	14,4	142,2	11,5	127,8	-	-
1874	41,5	197,2	39,5	216,3	20,1	176,5	18,4	182,2	13,6	150,7	-	-
1875	29,8	141,4	28,2	154,2	18,6	162,8	16,7	165,0	12,0	133,8	-	-
1876	27,8	131,7	23,2	127,1	12,3	107,4	14,5	143,3	11,4	126,4	18,5	253,5
1877	30,9	146,6	27,9	152,7	15,0	131,6	20,6	204,3	13,9	154,0	21,7	296,7
1878	28,0	132,8	26,4	144,4	14,0	122,3	12,2	120,8	12,0	133,6	15,1	206,6
1879	31,0	147,1	28,6	156,4	15,9	139,7	12,8	126,2	11,1	123,1	17,2	235,2
1880	34,6	164,0	31,5	172,7	19,6	171,9	15,4	152,9	12,5	139,1	18,1	248,1

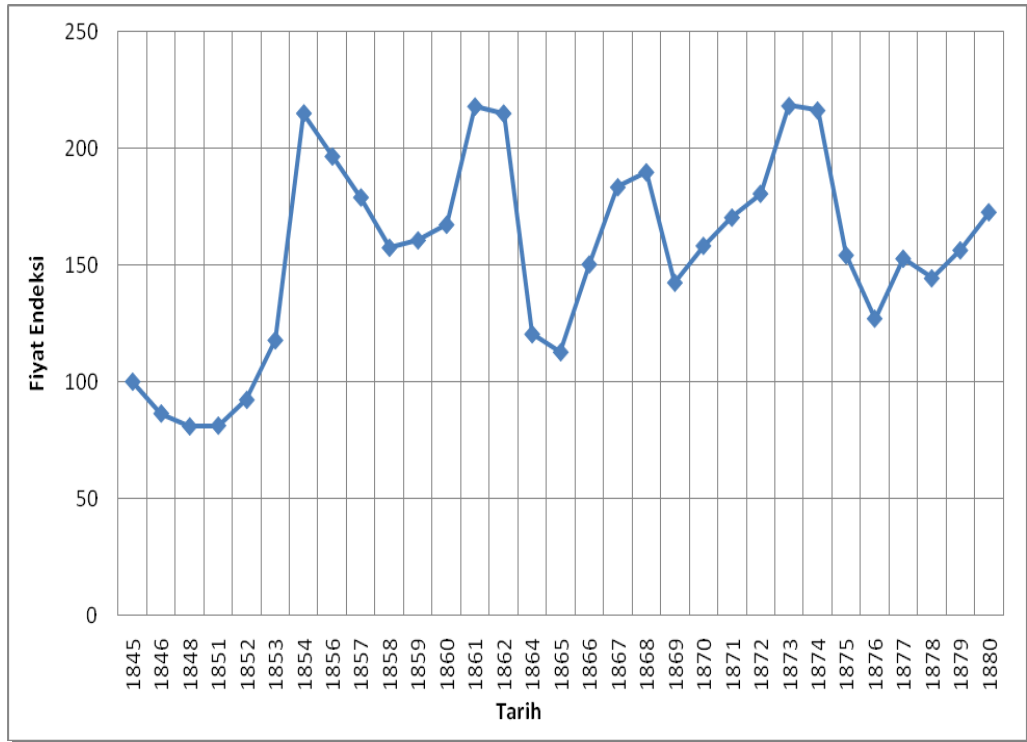
Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

*Yukarıda verilen fiyatlara ilişkin veriler *Journal de Constantinople* ve *La Turquie* Gazeteleri'nden derlenmiştir. Tablo, ortalama 8-10'ar günlük periyotlarla tahıl çeşit ve menşelerine göre elde edilen serilerin tahıl çeşitlerine göre yıllık ortalaması ve endeksi alınmak suretiyle oluşturulmuştur.

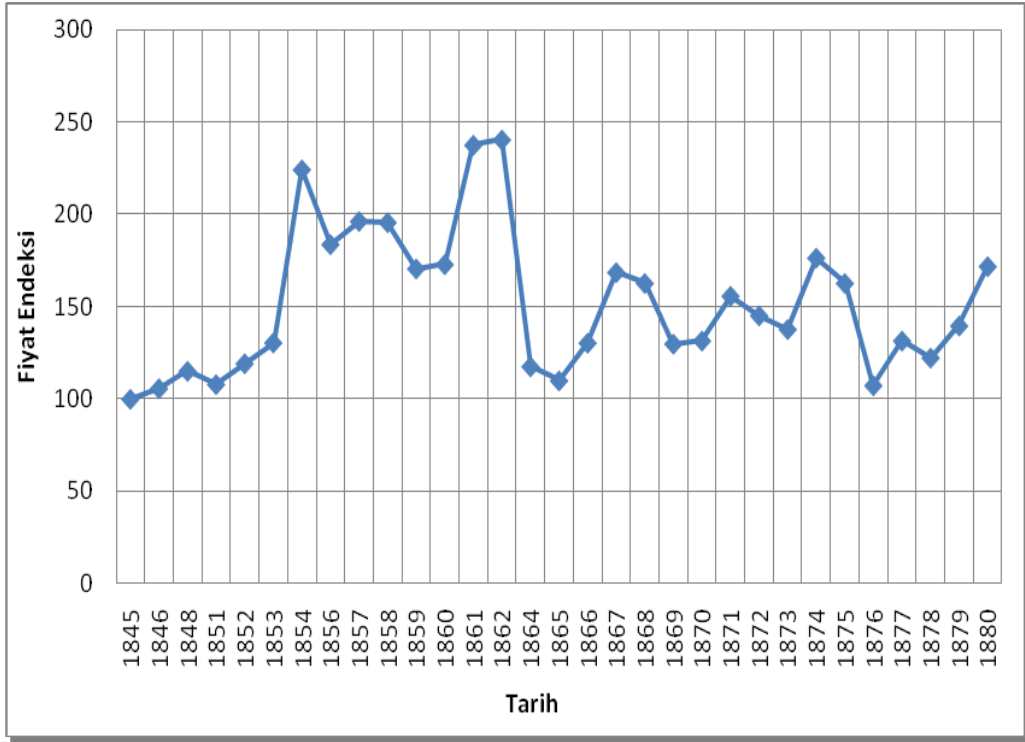
Grafik 3: Durum Buğdayı Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

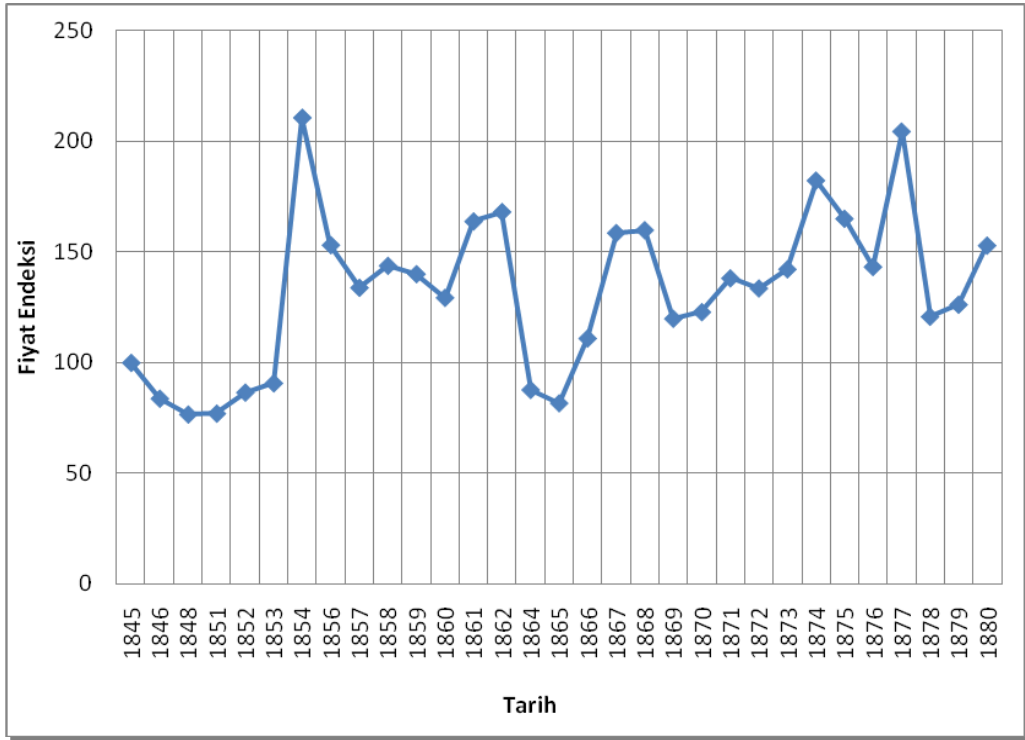
Grafik 4: Ekmeklik Buğday Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

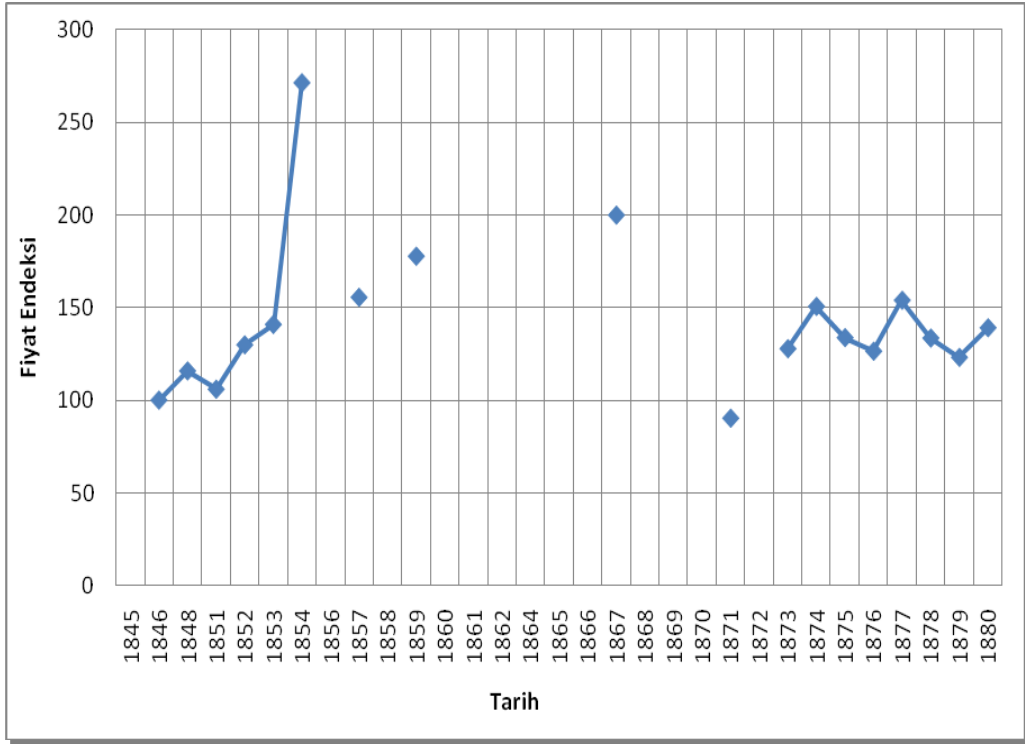
Grafik 5: Mısır Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

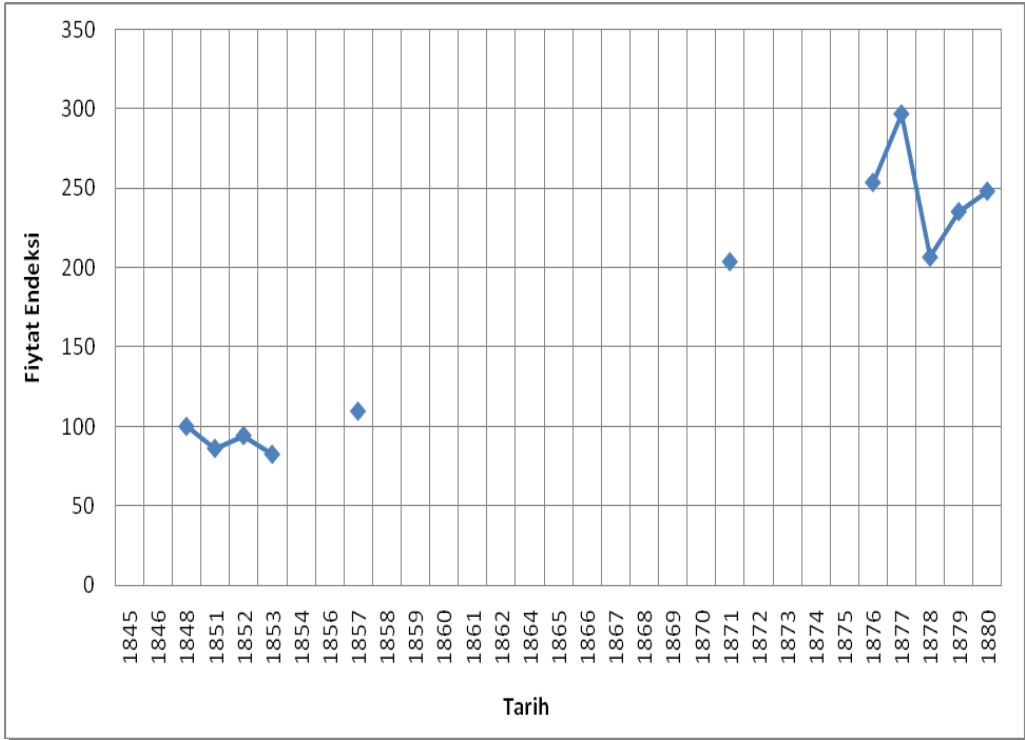
Grafik 6: Arpa Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

Grafik 7: Çavdar Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

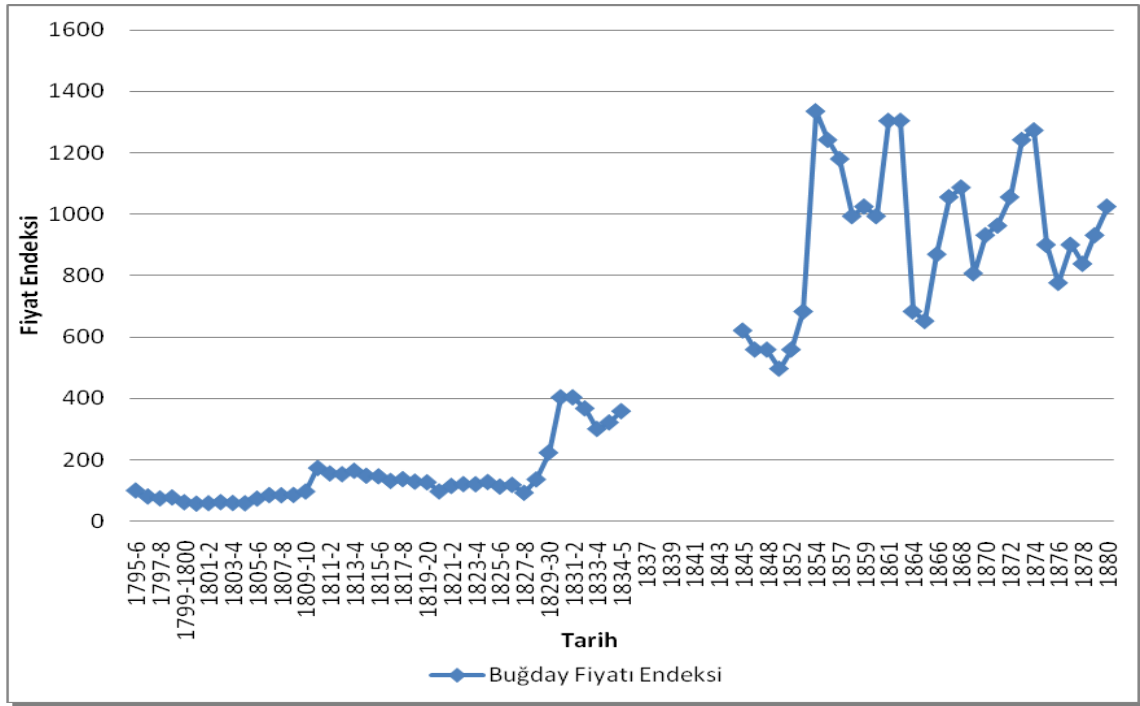

Grafik 8: Yulaf Fiyatı Endeksi (1845-1880)

Kaynak: Tablo 5.

İncelenen dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi ve yapısal değişimlerle birlikte tahıl fiyatlarında da önemli dalgalanmalar görülmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısıyla karşılaştırıldığında 1845-1880 döneminde gözlemlenen en belirgin değişim tahıl fiyatları genel seviyesinin oldukça artmış olduğudur. Bu durumun arkasındaki en önemli etken, tahıl ticareti politikalarında meydana gelen gelişmelerdir. Klasik dönemde ticaret politikalarına yön veren provizyonizm ilkesi bu dönemde terk edilmiştir.¹⁸²

Bu dönemde zirai ürün ticareti serbestleştirilmiş, geleneksel uygulamalardan olan devlet tekelleri ve devlet mubayaaları kaldırılmıştır. Zirai ürün ve hammaddelerin ticareti üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasıyla piyasa ekonomisi düzenine geçilmesi yönünde atılan bu adım¹⁸³ İstanbul'un ihtiyacı olan zahirenin önceki dönemlerden daha yüksek fiyatlarla temin edilmesine yol açmıştır.

Grafik 9: İstanbul'da Buğday Fiyatları (1895-1880),(1795=100)

Kaynak: * (1795-1835), Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 33.

** (1845-1880), Tablo 5.

¹⁸² Genç, s. 94.

¹⁸³ Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 50.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi 1795 yılı baz alındığında (1795=100) 1830-1835 yılları arasında görülen yaklaşık %350 oranındaki artış, incelenen dönemin daha başlarında (1845-1852) yaklaşık %550'lik nispetlere varmaktadır. Yaşanan bu olağanüstü artış bununla sınırlı kalmamakta, 1853-1880 yılları arasında yaklaşık olarak %1000 gibi çok yüksek oranlara kadar çıkmaktadır.

İncelenen dönemde gözlemlenen diğer önemli bir husus da mevsimsel dalgalanmaların çok geniş bir bandta seyretmesidir. Bu olgunun arkasında yatan en önemli iki sebep meteorolojik olaylardaki müspet veya menfi durumlarla, ulaşım sisteminin yetersizliğidir.

Akdeniz ikliminde mevsimlere göre düzensiz gerçekleşen yağışlar ziraati olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Yağmurun bol olduğu yıllarda hububat üretimi artmakta, kurak olduğu yıllarda ise azalmaktadır.¹⁸⁴ Yüksek verim alınan yıllarda taşıma imkanlarının kısıtlı olması sebebiyle ürün başka yerlere nakledilemediği için o bölgede fiyatlar önemli ölçüde düşmekte, verimin düşük olduğu yıllarda ise fiyatlar çok yükselmekteydi. Aynı dengesizlik bölgeler arasında da yaşanmaktaydı. Darlık olan bir bölgeye başka bir bölgeden gerekli hububat getirilemediği için fiyatlar artmakta, bolluk olan bölgede ise fazla olan ürün satılamamaktadır.¹⁸⁵ Osmanlı coğrafyasının büyük bir kısmının Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunması ve İstanbul'a iâşe maddelerinin temininin büyük ölçüde deniz ulaşımına bağlı olması, bununla birlikte kış aylarında deniz nakliyatının güçleşmesi ve karayolu ulaşımının da yetersiz olması İstanbul'da fiyatlarının önemli ölçüde artmasının sebepleriydi.¹⁸⁶

Nitekim 1865'de Tuna Vilayeti'nden gelen bir haberde bahar yağmurlarının yetersizliği sebebiyle vilayetin bir çok mahallinde zirai ürün hasılatının korkulacak kadar az olduğu kaydedilmekteydi.¹⁸⁷ Bu haberden bir hafta sonra Tuna Vilayeti Ziraat Müdürlüğü tarafından gönderilip *Ceride-i Havadis* Gazetesi'nde yayınlanan yazıda o yıllarda Tuna bölgesinde yaşanan kuraklık ifade edildikten sonra sulama imkanlarının kısıtlı olduğu vurgulanmıştır. Bu durumu izale etmek için tarlaların sabanla derin bir

¹⁸⁴ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 9-10.

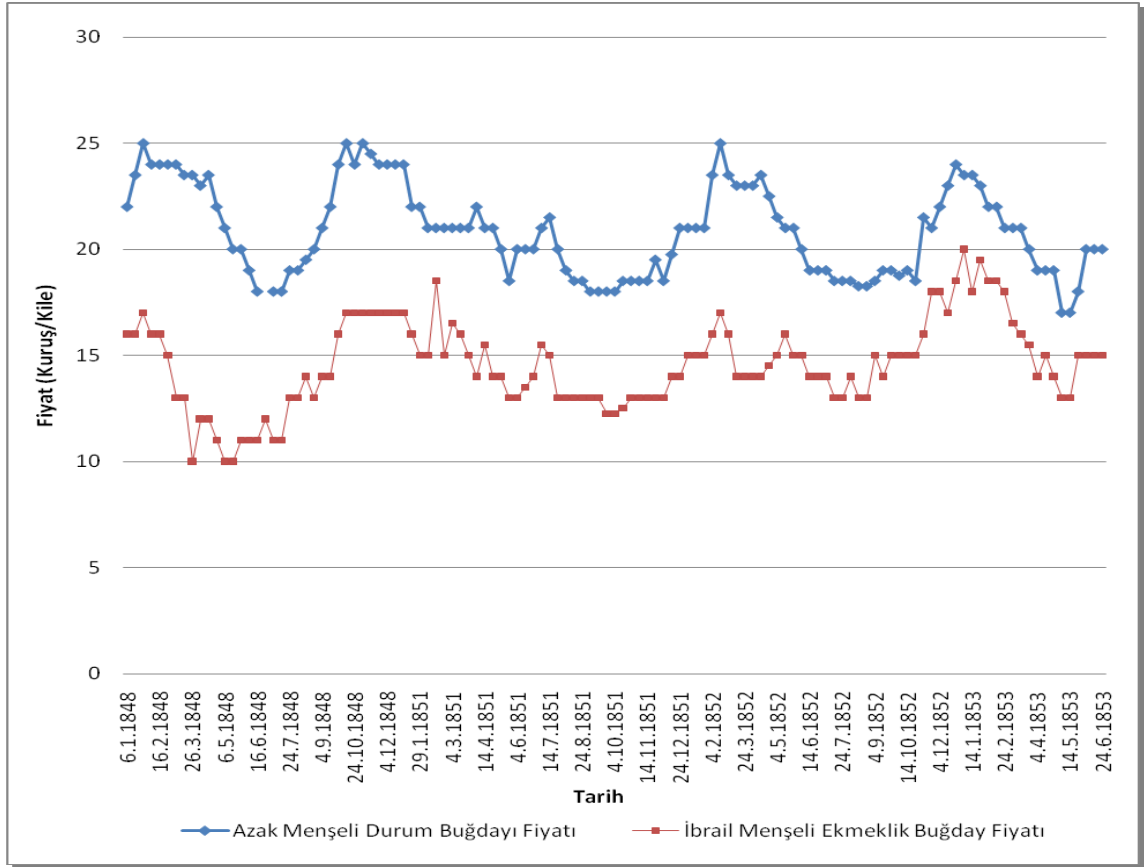
¹⁸⁵ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 71.

¹⁸⁶ İnalçık, "İâşe", **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 116-117.

¹⁸⁷ **Ceride-i Havadis**, S. 175, (3 Safer 1282 /28 Haziran 1865).

şekilde sürülmesi ve ekim yapılmadan önce yabancı otların toprağa karıştırılarak bir çeşit gübreleme işlemi yapılması gerektiği belirtildikten sonra bölgede kullanılan adi sabanların bu işlemi yapabilecek yeterlilikte olmadığı, bu sebeple pulluk denilen güçlü sabanların her yerde yaygınlaştırılması tavsiye edilmekteydi.¹⁸⁸

Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi incelenen dönemde İstanbul piyasalarında bulunan Azak ve İbrail menşeli buğday fiyatları çok geniş bir bantta mevsimsel dalgalanmalar yaşamaktadır. Bu dalgalanmaların boyutları zaman zaman %30-%43 oranlarına kadar çıkmaktadır.

Grafik 10: Azak ve İbrail'den İstanbul'a Sevk Edilen Tahıl Ürünlerinin Fiyatları (26.08.1845-24.12.1852)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-24.12.1852).

Mevsim ve taşımacılıkla ilgili diğer bir husus da zahire çeşitlerinin kış aylarında İstanbul piyasalarında mevcut olmasıdır. Klasik dönemde araştırmalarını yoğunlaştıran İnalçık, taşımacılık için en elverişli seyrüsefer mevsiminin 15 Ağustos ile

¹⁸⁸ Ceride-i Havadis, S. 191, (9 safer 1282/4 Temmuz 1865).

30 Eylül arasında altı haftayla sınırlı olduğunu belirterek kış aylarında taşımacılık faaliyetlerinin tamamen durduğunu belirtmektedir.¹⁸⁹ Fakat yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi incelenen dönemde kış aylarında bile İstanbul piyasalarında zahire çeşitleri bulunmaktadır. Bu olgunun arkasında yatan en önemli faktör, buharlı gemilerin deniz taşımacılığına getirdiği imkanlardır.¹⁹⁰ Olumsuz deniz koşullarına daha dayanıklı olan bu gemiler, sevkiyatın sürekliliğini sağlamıştır.¹⁹¹

1845-1880 yılları arasında kalan dönem bir bütün olarak değerlendirildiğinde tahıl fiyatlarında üç dönemde önemli artış göze çarpmaktadır. Bunlar 1854-1856, 1861-1862 ve 1873-1874 yıllarıdır. Her üç dönemde de 1845 yılı baz alındığında (1845=100) fiyat artış oranları %200'ler civarında gerçekleşmiştir.

1854-1856 yıllarında tahıl fiyatlarının zirve noktasına çıkmasında Kırım Savaşı en büyük rolü oynamıştır. Hem fiili savaş durumu hem de savaşın neden olduğu olumsuz şartlar tahıl fiyatlarını etkilemiştir.

Fiyatları etkileyen olumsuz şartlardan bir diğeri de kentin nüfusedir. 19. yüzyıl ortalarında zaten yoğun bir nüfus barındıran şehrin¹⁹² nüfusu savaş sebebiyle kentte konaklayan askerlerle daha da artmıştı. Müttefik devletlerin ordularına bağlı 419.132 asker cepheye sevk edilirken, yaralanmalar sebebiyle tedavi edilirken ya da yurtlarına geri dönerken kentte konakladılar.¹⁹³

Diğer olumsuz bir durum da savaş ortamının getirdiği boşluk ile karaborsacılığın artmasıdır. Fırsattan istifade etmek isteyen muhtekirler çevre bölgelerden gelen ürünleri daha şehir pazarlarına girmeden ucuza alıp fahiş fiyattan satarak halkı sıkıntıya sokmuşlardır. Bu duruma engel olmak amacıyla çevre

¹⁸⁹ İncılık ve Quataert, (Ed.), s. 230.

¹⁹⁰ İncılık ve Quataert, (Ed.), s. 919-925.

¹⁹¹ Nitekim Paskaleva bu dönemde bilhassa Avrupalıların Balkan Bölgeleriyle olan ticaretlerinde buharlı gemilerin önemine vurgu yapmaktadır. Buharlı gemilerin kullanımının yaygınlaşmasının Balkanların tahıl ihracını arttırdığını ve özellikle Balkan sahil şeridinin ve Tuna boylarının Avrupa'yla daha sıkı bir ticari ilişki içine girdiğini belirtmektedir. Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyaletlerinin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 27, Sayı. 1-2, (1968), s. 73.

¹⁹² Karpas, **Osmanlı Nüfusu**, s. 213-222.

¹⁹³ T. F. Mills, "**Crimean War 1853- 1856**", (Çevrimiçi)

<http://www.regiment.org/wars/19thcent/53crimea.htm>, 23 Eylül 2007. Aktaran: Taşkın, s. 146.

bölgelerden gelen her çeşit ürünün Ayasofya Camii civarında kurulacak bir pazara getirilip satılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁴

Kent halkı için geçerli olan durum orduların iâşesi için de geçerlidir. Hariciye Nezareti tarafından düzenlenen bir belgede orduların iâşesi için gerekli olan zahire ve çeşitli yiyecek maddelerinin bir takım muhtekirler tarafından fahiş fiyat ile satılmasının, hem müttefik devletlerin ordularına hem de Osmanlı askerlerinin masraflarını karşılayan Hazine-i Celile'ye yük getirdiği vurgulanıp bu durumun ileride toplumun diğer kesimlerinin geçimlerini de zorlaştıracığı ifade edilmiştir. Bunun akabinde, probleme acilen çözüm bulmak amacıyla orduların ihtiyaç duyduğu zahire ve diğer çeşitli yiyecek maddelerinin “*vakt u zamanında mutedil baha ile*” satın alınması için bir komisyon teşkil edilmesinin kararlaştırıldığı da belirtilmiştir.¹⁹⁵

Hariciye Nezareti tarafından emtia gümrüğü eminine hitaben düzenlenen başka bir belgede un ve pirinç gibi İstanbul halkının zaruri ihtiyaçlarından olan yiyecek maddelerinin sair zamanlarda bile kentten tekrar ihraç edilmesinin caiz olmadığı vurgulanıp, mevcut durumun hassasiyetine binaen bu uygulamaya her zamankinden ziyade dikkat edilmesi istenmektedir. Hatta kısa bir süre için de olsa İstanbul üzerinden Akdeniz'e giden buğdayın dahi şehirde sattırılmasının uygun olduğu belirtilip, sayılan hususların ilgili makamlara bildirilmesi istenmektedir.¹⁹⁶

Kırım Savaşı sürecinde tarlaların ekilmemesi¹⁹⁷ ve 1854'de Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerinde çekirgeler tarafından mahsule zarar verilmesi, Anadolu ve Rumeli'nin üretim fazlalarının hububat kıtlığı yaşanan bölgelerle külliyetli miktarda tahıla ihtiyaç duyan ordular arasında paylaşılmasını gerekli kılmıştır.¹⁹⁸ Tabii olarak bu durum, İstanbul'a tahsis edilecek ürün miktarını oldukça düşürmüştür.

¹⁹⁴ **Ceride-i Havadis**, S. 657, (21 Safer 1270/23 Kasım 1853). Aktaran: Taşkın, s. 146.

¹⁹⁵ **BOA, HR. SYS.** 903/4-37. (Tarihsiz) **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1859)** içinde, Proje Yöneticisi Yusuf Sarıncay, Kemal Gurulkan ve diğ. (yay. haz.), Durmuş Kandıra (çev.), Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006, s. 224-225.

¹⁹⁶ **BOA, HR. SYS.**, 903/4-12, (22 Cemaziyelahir 1270/22 Mart 1854), **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1859)** içinde, s. 205.

¹⁹⁷ Tarlaların ekilmemesi sebebiyle 1856 yılına gelindiğinde bazı bölgelerde fiyat düzeyi iki yıl öncekinin üç katına çıkmıştı. Ayrıntılı bilgi için bk. Davison, s. 83.

¹⁹⁸ **Ceride-i Havadis**, S. 706, (22 Zilhicce 1270/15 Eylül 1854).

Tahıl fiyatlarında görülen ikinci önemli artış 1861-1862 yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllardaki fiyat artışının en önemli sebebi İstanbul’da tedavülde olan kaimenin değer kaybetmesidir. Normalde 100 kuruş olması gereken 1 mecrediye altınının (100’lük mecrediye) fiyatı 13 Aralık 1861’de 350 kuruşa, ardından da 400 kuruşa çıkmıştır.¹⁹⁹ Yayılan gerçekdışı söylentilerin etkisiyle 11 Aralık 1861’de had safhaya ulaşan krizle birlikte alışverişlerde kullanılan kaimenin değerini tamamen yitirmesi İstanbul halkını tam bir panik havası içine sokmuştur. Fırınlara hücum eden halk ihtiyacından daha fazla ekmek almaya çalışmış, ekmek bulamayanlarla fazla ekmek alanlar sokaklarda kavgaya tutuşmuştur.²⁰⁰

1856 yılından itibaren kaime fiyatı ile buğday fiyatları karşılaştırıldığında buğday fiyatlarının kaimenin değer kaybına bağlı olarak eş zamanlı arttığı görülmektedir. Bu duyarlılık bilhassa 1858 Ağustos’undan sonra daha da belirgin bir hal almıştır. Nitekim, Nisan 1856 - Haziran 1862 tarihleri arasında kaime ve buğday fiyatlarına ait korelasyon katsayısı²⁰¹ 0,479581201 olarak hesaplanmıştır.²⁰² Bu oran Ağustos 1858 – Haziran 1862 tarihleri arasında daha güçlenerek 0,810493074 oranına ulaşmaktadır. Katsayının pozitif çıkması buğday fiyatının kaime fiyatına bağlı olarak arttığını doğrulamaktadır.

¹⁹⁹ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 69-70.

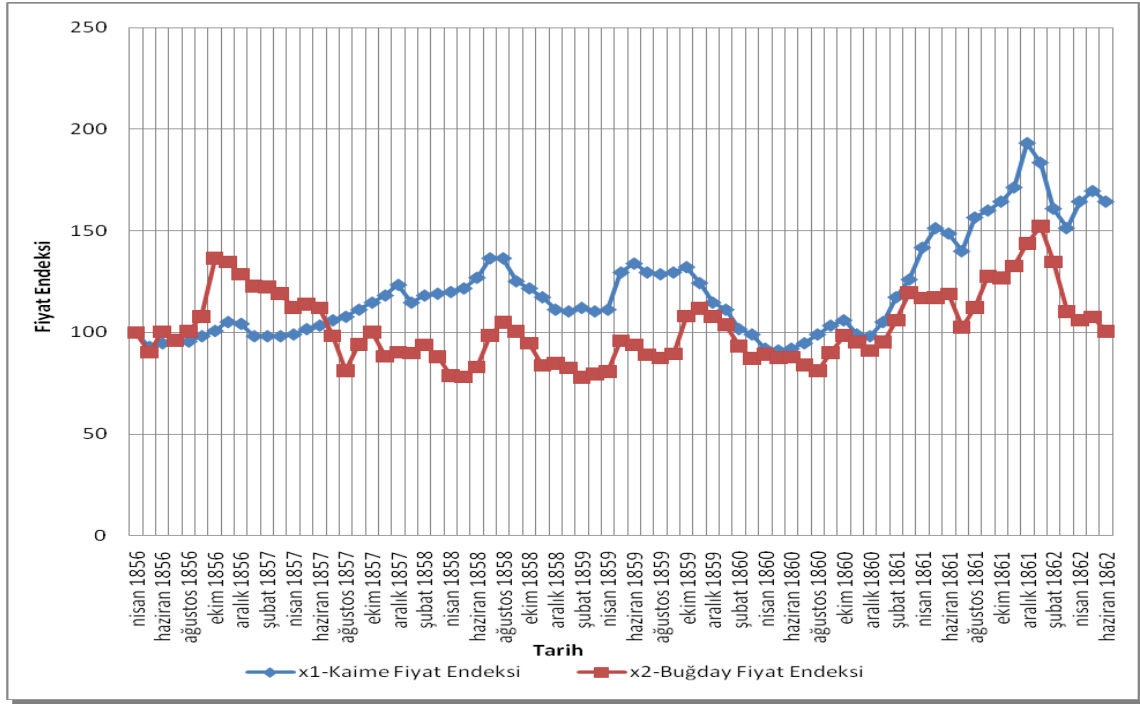
²⁰⁰ Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, “Söylentinin Gücü İstanbul’da Büyük Panik ve 1861 Finansal Krizi”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı.7, Bahar-Yaz 2008, s. 39-43.

²⁰¹ Korelasyon katsayısı iki değişken arasındaki ilişkinin kuvveti yönünü ölçmek için kullanılır. Korelasyon katsayısı -1 veya +1 olursa, iki değişken arasında çok iyi bir doğrusal bağlantı bulunduğu kabul edilir. Korelasyon katsayısı 0’a eşitse, iki değişken arasında hiçbir doğrusal bağlantı yoktur. Ayrıntılı bilgi için bk. Nilgün Köklü ve Şener Büyükoztürk, **Sosyal Bilimler İçin İstatistiğe Giriş**, 1. Basım, Ankara: Pegem A Yayınevi, 2000, s. 107-122.

²⁰² Korelasyon katsayısı, grafikte gösterilen serilerin Microsoft Office 2007 Excel programına girilip ilgili fonksiyonun kullanılması suretiyle hesaplanmıştır. Program korelasyon katsayısını hesaplarken aşağıdaki formülü kullanmaktadır:

$$Correl(X, Y) = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}}$$

Burada x ve y örnek ortalamalardır (ORTALAMA(dizi1) ve ORTALAMA(dizi2)).

Grafik 11: Kaime ve Buğday Fiyatı Endeksi (1856-1862), (Nisan 1856=100)

Kaynak:* x1; Ali Akyıldız, **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 253-260.

**x2; Journal de Constantinople (Nisan 1856-Haziran 1862).

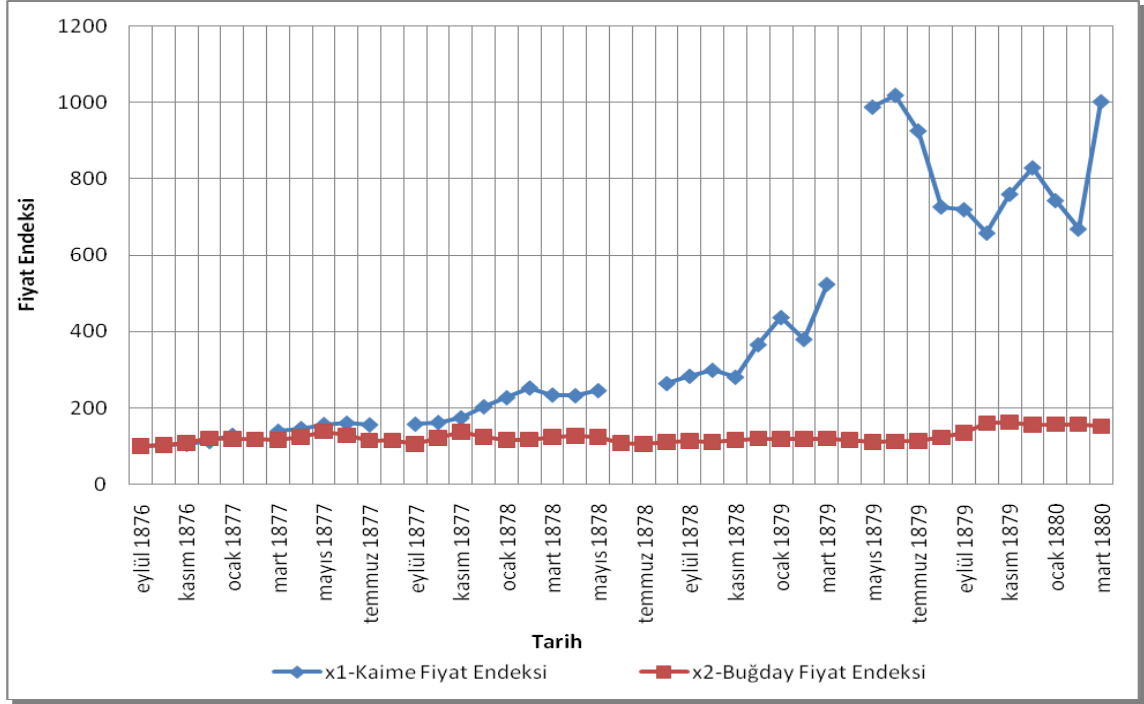
Zaman geçtikçe artan bu doğrusal bağlantı kaimenin İstanbul'da günlük hayattaki mübadelelerde giderek artan kullanımının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Nitekim, 9 Aralık 1861 tarihli bir belgede fırıncı esnafı “*akçe fiyatının tezayidi münasebetiyle*” zahire piyasasının yüksekliğinden yakınıp, ekmeğin kıyyesine 20 para zam edilmediği müddetçe “*ziyandan vareste olmayacaklarını*” ve “*şimdiye kadar bazı gün teşvikat ile geçiştirilmiş ise de akçenin birden bire derkar olan farkı cihetiyle bir suret tesviyesine bakılmak dahi mümkün olmayacağı*”nı ifade edip şehremanetinden probleme bir çözüm bulunmasını istemişlerdir.²⁰³

İncelenen dönemde tespit edilen son fiyat artışı 1873-1874 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu artışa sebep olan en önemli faktör Anadolu'da yaşanan kuraklık ve kıtlık hadisesidir. 1874'de Anadolu'da meydana gelen kuraklık özellikle Orta Anadolu'da (Ankara ve Konya) şiddetli kıtlığa sebep oldu. Bölge halkının ihtiyaç duyduğu zahirenin çevre bölgelerden sağlanamaması üzerine Rumeli'den temin edilen

²⁰³ BOA, İ.DH. 482-32492, (6 Cemaziyelahir 1278/9 Aralık 1861).

zahire İstanbul üzerinden İzmir'e sevk edilerek oradan da Anadolu'nun içlerine ulaştırılmaya çalışılmıştı.²⁰⁴ Bu durum, İstanbul'a tahsis edilen hububat miktarını önemli ölçüde düşürdü ve kentte fiyatların yükselmesine sebep oldu.

Grafik 12: Kaime ve Buğday Fiyatı Endeksi (1876-1880), (Eylül 1876=100)

Kaynak:* x1; Ali Akyıldız, **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 266-269.

**x2; La Turquie (Eylül 1876-Haziran 1880).

Burada açıklanmayı bekleyen önemli bir olgu da ikinci kaime uygulamasının tahıl fiyatları üzerindeki tesiridir. 28 Ağustos 1876'da tedavüle sürülen kaimenin piyasa değeri iki yıl içinde altın lira karşısında 450 kuruş seviyelerine kadar çıkmıştır.²⁰⁵ Burada anormal olan nokta kaimenin değer kaybetmesinin tahıl fiyatlarında kayda değer bir değişime sebebiyet vermemesidir. 1861 Aralık'ında kaimenin olağanüstü değer yitirmesiyle birlikte tahıl fiyatları da önemli ölçüde artmıştır. Bununla birlikte, ikinci kaime uygulamasının 1876-1880 yıllarında tahıl fiyatlarına neredeyse hiç etki etmemesi dikkat çekici bir durumdur.

Kaimenin bir mübadele aracı olarak İstanbul'da yaygın olarak kullanılması sebebiyle altın lira karşısındaki değer kaybı ilk önce halkın zaruri ihtiyaç maddelerinin

²⁰⁴ Erler, s. 136-199.

²⁰⁵ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 168-244.

fiyatlarına yansımıştır.²⁰⁶ Nitekim 6 Ekim 1878’de Meclis-i Emanet, Dahiliye Nezareti’ne ekmek fiyatının 6 kuruş 10 paraya çıkarılmasının sebebini açıklarken “Bugün lira ile kaime farkının 327 ve dakikin beher çuvalı lira 100 kuruş hesabıyla 102 kuruş raddesine terakki etmiş” olduğunu ileri sürmektedir.²⁰⁷

İstanbul’daki enflasyonu ve sebep olduğu olumsuz şartları denetim altında tutmaya çalışan şehremaneti, 26 Aralık 1878’de kaime ile lira arasındaki farkın “muamelat-ı nası ihlal ve işgal etmekte” olduğunu, oysa ki “saltanat-ı seniyyenin aksa-i makasıdı ise halkın istihsal-i refah ve huzuru olduğu halde sekene-i Dersaadetin bu yüzden düçar-ı hasar olunmakta nezd-i akdes-i hümayun-ı cenab-ı cihan-banide rehin-i tecviz buyrulmadığını” belirtmektedir.²⁰⁸

Şehremanetinin tezkeresinin hemen ardından yayınlanan “geçici talimatname” ile; kaimenin fiyatının normale dönünceye kadar İstanbul’da ekmeğin 6,5 kuruşa sattırılacağı, üst tarafının ise hükümet tarafından fırıncılara verileceği bildirildi.²⁰⁹ Böylelikle günlük olarak her fırına tüccardan un almaları için ihtiyaç duydukları kadar 3,5 adet 100’lük kaime mukabilinde 1 altın lira verilerek fırıncıların kaimenin değer kaybından doğan zararları tesviye olundu.²¹⁰

Fırıncıların ekmek için ihtiyaç duydukları buğdayı Osmanlı hükümeti tarafından kendilerine verilen altın lira ile almaları tahıl fiyatlarının kaimenin değer kaybından etkilenmemesini sağladı.

²⁰⁶ Akyıldız, **Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, s. 145-156.

²⁰⁷ **BOA, DH.MKT. 1324/44**, (9 Şevval 1295/6 Ekim 1878).

²⁰⁸ **BOA, Y.A.HUS. 160/5**, (8 Muharrem 1296/26 Aralık 1878).

²⁰⁹ **BOA, Y.PRK.BŞK. 1/6731**, (6 Muharrem 1296/31 Aralık 1878).

²¹⁰ **BOA, Y.PRK.BŞK. 1/88**, (3 Rebiülevvel 1296/ 25 Şubat 1879).

3. BÖLÜM: İSTANBUL’UN ZAHİRE TEDARİK BÖLGELERİ

3.1. TEDARİK BÖLGESİ SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Tarihi boyunca yüksek demografik yoğunluğu ve hinterlandında gerçekleştirilen hububat üretiminin tüketimine yetmemesi hasebiyle İstanbul’a ucuz ve kesintisiz bir şekilde mal akışının temin edilmesi Osmanlı merkezi yönetimini aktif tedarik politikaları gütmeye yöneltmiştir. Bu sebeple hükümet, ihtiyaç fazlası hububatını başkente yollamak zorunda olan bölgeleri, bu bölgelerdeki kazaların ihraç iskelelerini en ince teferruatına kadar tespit etmiş, her sene söz konusu bölgelere gönderdiği mübaşirlerle bu işin intizam dahilinde yürütülmesine azami özen göstermiştir.²¹¹

Bununla birlikte sanayi devrimi öncesi klasik dünya ekonomilerinin belirgin problemlerinden olan üretim yöntemlerinin ilkelliği, iklim koşulları ve ulaştırma vasıtalarının yetersizliği gibi durumlar Osmanlı coğrafyası için de geçerliydi. Bu olumsuz koşulların sebep olduğu hububat arzının istikrarsızlığı²¹² tedarik bölgelerinin seçiminde Osmanlı merkezi yönetimini üretim, ulaşım, iklim ve kaçakçılık gibi faktörleri dikkate almak durumunda bırakmıştır.

Anadolu, Avrupa ve Afrika’da zirai üretimin yapıldığı Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Irak ve Mısır’ı²¹³ hakimiyeti altında bulunduran Osmanlı Devleti için asıl problem, zahirenin üretildiği bölgelerden ihtiyaç duyulduğu bölgelere ulaştırılmasıdır. Hububatın ihtiyaç duyulduğu bölgenin yakın çevresinde yeterli üretim gerçekleşmişse timar sisteminin işlevi sayesinde problem otomatik olarak çözülmekte, aksi takdirde de üretim bölgeleriyle çok sıkı

²¹¹ Güçer, “İstanbul’un İlaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”, s. 404.

²¹² Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 40.

²¹³ Yukarıda sayılan bölgelerde bulunan Macar Ovaları, Eflak ve Buğdan memleketleri, Dobruca ve Meriç boyunca uzanan Sofya, Uzunova ve Filibe Ovaları, Makedonya’da Vardar Ovası, Teselya’da Yenişehir Ovası, Trakya Ovaları, Anadolu’da Bursa Ovası, Bakır Çayı, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes Vadileri, Konya Ovası, Çukurova, Iğdır, Muş Ovaları, Mezopotamya, Nil Vadisi, Kuzey Afrika Ovaları gibi zengin sahalarda önemli miktarda tahıl üretimi yapılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bk. Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 1.

irtibat²¹⁴ olan merkezi yönetim, duruma müdahale ederek ihtiyaç duyulan hububatı en ucuz yoldan müzayaka çeken bölgelere ulaştırıyordu.

Yakın çevresinde yeterli üretimin gerçekleştirilemediği İstanbul için tahıl tedarikinde en büyük sorun, hiç kuşkusuz “nakliye” problemiydi. Pahada hafif yükte ağır bir özellik gösteren tahıl maddesinin karadan nakli aşırı derecede maliyet artışına sebep olduğundan, yegane alternatif deniz ulaşımıydı. Bu sayede başkentin ihtiyaç duyduğu zahire bol miktarda ve mutedil fiyattan temin edilerek şehir ahalisinin kullanımına sunulmaktaydı. Nitekim İnalçık, İstanbul’un gelişimini ve sahip olduğu demografik yoğunluğu geçindirebilmesini deniz ulaşımına uygun konumuna bağlamaktadır.²¹⁵

3.2. İSTANBUL’UN ZAHİRE TEDARİK BÖLGELERİ

3.2.1. Klasik Dönemde Tedarik Bölgeleri

İstanbul’un fethini müteakip II. Mehmed’in önem verdiği konulardan biri İstanbul’u nüfuslandırmaktı.²¹⁶ Bu amaçla uygulanan sürgün metoduyla Sırbistan ve Mora seferlerinde tutsak alınan 30.000 kadar köylü “ortakçı kul”²¹⁷ statüsünde İstanbul yakınlarında 35 köye yerleştirildi.²¹⁸ Bu uygulamanın esas amacı, yeni fethedilen İstanbul’un iskan edilmesi idiye de yukarıda belirtildiği üzere hızla nüfuslandırılmaya çalışılan şehrin ahalisi için gerekli iâşe maddelerinin üretimi de hedefleniyordu. Bu durumu II. Mehmed dönemi tarihçilerinden Kritovulos şöyle ifade etmektedir.²¹⁹

“Padişah hazretleri İstanbul’da şehrin nüfusunun çoğalmasına ve memleketin bayındırlığına ve süslenmesine ve bitirilmesine çalışırdı. Bu çalışmalar sırasında İstanbul’un her yönünde büyük hamam, han çarşısı ve misafirhaneler bina ve şehre su getirmiş ve büyük bahçeler yaptırmıştır. Böyle olmakla beraber bayındırlık konusunda padişahın

²¹⁴ “İstihsal fazlalarını İstanbul’a göndermekle mükellef bölgelerin kadılarından bütün erzakla beraber hububatın cari fiyatlarının sık sık merkeze bildirilmesi de isteniyordu. Bu yol ile hükümet bütün memalik-i mahrusa dahilindeki mahsulün durumundan her an haberdar olabiliyordu.” Ayrıntılı bilgi için bk. Güçer, “Hububat Ticaretinin Tabii Olduğu Kayıtlar”, s. 96.

²¹⁵ İnalçık, “İâşe”, *İstanbul Ansiklopedisi*, s. 116.

²¹⁶ Tabakoğlu, *Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları*, s. 100.

²¹⁷ Daha geniş bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri: Kulluklar ve Ortakçı Kullar. A., İstanbul Haslar Kazasındaki Ortakçı Kullar”. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. Cilt. 1, Sayı. 1, (1939), s. 29-74.

²¹⁸ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 147.

²¹⁹ Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani: İstanbul’un Fethi*. Karolidi (Rumca’dan çev.), Muzaffer Gökman (Osmanlıca’dan sđl.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi, 1967, s. 142-143.

*çalışmaları yalnız İstanbul'da kalmıyordu. Padişah hazretleri Sırp, Macar ve Bulgar ülkelerinden bir çok ahaliyi İstanbul civarına naklettirerek buraların imarına ve nüfusun çoğaltılmasına gayret gösteriyordu. **Bu konudaki amacı; ilk önce İstanbul civarı verimli tarlaları havi olduğundan buralara getirilen nüfus sayesinde ekilmesi ve bu suretle memleket ihtiyacının karşılanmasını, bu bölgelerde çöl halinde, iskan edilmemiş olduğu cihetle seyahat edenlere güven vermediğinden halk yerleştirmek suretiyle asayişin teminiydi.***"

Nitekim, Barkan'ın "*Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri*" ile ilgili çalışmasında değerlendirdiği H. 904 (M. 1498) tarihli İstanbul Haslar Defterinden ortaya çıkan sonuçlar üzerine, bu ortakçı kulların nakdi birtakım mükellefiyetleri yanında buğday, yulaf, arpa, burçak, kapluca, mercimek, merdimek, darı, bakla, nohut, çavdar ve keten tohumu gibi mahsullerden aynı vergileri de olduğu görülmektedir.²²⁰ Böylelikle şehrin yakın çevresinde bulunan alanlar üretime kanalize edilerek hem mevcut kapasite kullanılmakta hem de şehrin ihtiyaç duyduğu zahirenin bir kısmı taşıma külfetine girilmeden temin edilmektedir.

Yine Barkan tarafından yayımlanan Hicri 907 (M. 1501) tarihli "Kanunname-i ihtisab-ı İstanbul el-mahrusa" isimli ihtisap kanunnamesinde, un ve ekmeğin fiyatlarını tespit etmek için vazedilen usulde üç önemli tedarik bölgesi zikredilmektedir. Kanunnamenin konumuzla ilgili üçüncü maddesi şöyledir:²²¹

"Üç nevi buğdaydan bir müd buğday satın alındıkta Tekfurdağı buğdayından yedi kile ve Ahyolu buğdayından dahi yedi kile ve Selanik buğdayından dahi altı kile alınub bu cümle su değirmenine iledüp ve un eylemelü oldukta..."

1522 tarihli Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesi'ne göre²²² Gelibolu sancağına bağlı Tekfurdağı, Silistre sancağına tabi Ahyolu kazası ve Paşa (Mirimiran) sancağına bağlı Selanik kazalarının sahip oldukları limanlar vasıtasıyla İstanbul'a mutedil fiyatla zahire gönderdikleri açıktır.

²²⁰ Barkan, "*Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri*", s. 46.

²²¹ Barkan, "*İstanbul İhtisabı Kanunnamesi*", s. 330.

²²² Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 1, 2002, s. 268-269.

İnalcık'a göre klasik dönem için İstanbul'un tahıl kaynakları ve çıkış limanları şu şekildedir:²²³

<u>Tahıl Kaynakları</u>		<u>Çıkış limanı</u>
Trakya Ovaları	:	Tekirdağ Limanı
Tuna Havzası	:	İbrail, İsakçı ve Constanta Limanları
Bulgar Mahsulü	:	Burgaz Limanı
Dobruca-Don Kuşağı	:	Kili, Akkerman, Azak ve Kefe
Tesalya Ovası	:	Volos İskelesi
Batı Anadolu	:	Foçalar ve İzmir
Mısır	:	Dimyat ve İskenderiye

Güçer, Zahire Mühimme Defterlerini esas aldığı 18. yüzyıl İstanbul'un iaşesi ile ilgili çalışmasında başkent in ihtiyaç duyduğu hububatın kaynak bölgeleri olarak Eflak ve Boğdan Eyaletleri, Tuna iskeleleri, Karadeniz'in Rumeli yakasındaki iskelelerinin hinterlandları, Meriç, Arda, Ergene suları boyunca uzanan ovaları da içine alan Trakya, Ege Denizi'nin Rumeli sahilleri, Anadolu'da İzmit'ten Edremit'e kadar Marmara Denizi sahilleri gerisinde uzanan Kocaeli, Hüdavendigar ve Karesi illerini vurgulamaktadır.²²⁴

Başkent in tahıl ihtiyacının karşılanması zora girdiği zaman Anadolu'nun Karadeniz kıyılarına, -özellikle Sivas, Takat ve Amasya menşeli ürünleri Samsun üzerinden naklederek- hatta Trabzon ve Erzurum gibi daha doğudaki vilayetlerle, Kırım ve Güney Ukrayna'ya bile başvurulabilmekteydi.²²⁵

3.2.2. Zahire Nezareti Döneminde Tedarik Bölgeleri (1793-1739)

Zahire Nezareti 1793'de bugünkü anlamda iktisadi bir devlet teşekkülü olarak kurulmuştur. Gerçekleştireceği faaliyetlerde ihtiyaç duyduğu finansal desteği sağlamak için de 1795'te Zahire Hazinesi tesis edilmiştir.²²⁶

Pasarofça Antlaşması (1718) ile Tuna havzasındaki bazı bölgelerde doğrudan kontrolünü kaybeden Osmanlı Devleti'nin, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile

²²³ Halil İnalcık ve Donald Quataert, (Ed.), s. 228.

²²⁴ Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 86-87.

²²⁵ Mantran, s. 182.

²²⁶ Yavuz Cezar, "Osmanlı Devletinin Mali Kurumlarından Zahire Hazinesi ve 1795/1210 Tarihli Nizamnamesi", **Toplum ve Bilim**, Sayı. 6-7, (1978), s. 133.

Karadeniz ticaretindeki hakimiyeti önemli ölçüde azaldı.²²⁷ Bu duruma İstanbul'un devamlı artan nüfus yoğunluğu da eklenince 18. yüzyıl sonlarında kronik bir hal alan iaşe sıkıntısına²²⁸ çözüm bulma arayışlarının bir sonucu olarak tesis edilen Zahire Nezareti'nin esas amacı, kapan tüccarlarının çalışmalarını düzenleyerek tüccarların üretim bölgelerinde ucuz ve bol zahire bulmalarına yardımcı olmak, zahire nakliyatının kolaylaştırılması için tedbirler alıp kaçakçılıkla mücadele ederek İstanbul'a daha fazla zahire sevkiyatını sağlamaktır.²²⁹ Nitekim nezaretin kurulmasındaki temel sebeplerden bazıları III. Selim'in kaleminde aşağıdaki gibi ifadesini bulmaktadır:²³⁰

“Miri zahiresi hususuna defterdarlar meşguliyetleri sebebiyle dikkat etmiyorlar. Yine defterdar nezaret ederek bir ahar kimesne memur olup şu zahirenin ahz u itasına dikkat ve celbine say u gayret eylesin ve etmekçilerde olan alacağıın ekseri na-tahsildir. Anlara tedricen nizam verilip batmış temessükler mal deyu saklanmasın. Şunlara bir nazır ta'yini ile rabitasın veresün.”

Nizam-ı Cedid reformlarının getirdiği finansal kaygıların²³¹ Zahire Nezareti'nin şekillenmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir.²³² Nitekim, Zahire Hazinesi'nin ilk kuruluş yılında 5 milyon kuruş civarında olan bütçesi ikinci faaliyet yılı sonunda 11 milyon kuruşu geçmiştir.²³³ Böylelikle nezaret gerektiğinde diğer nezaretlere fon aktarıp önemli miktarda mali destek sağlamıştır.

Her yıl ortalama olarak 1,5 ve hatta bazı yıllarda 2 milyon kile dolaylarında zahire getiren nezaret, bu zahirenin büyük bir kısmını Marmara Denizi ve Akdeniz'e liman yoluyla bağlanan kazalardan tedarik ederek hem kapan tüccarının faaliyet

²²⁷ İnalcık, “**Military and Fiscal Transformation**”, s. 283-337.

²²⁸ Murphey, s. 220.

²²⁹ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 18.

²³⁰ BOA, Hatt-ı Hümayün, nu. 13951 (1208). Aktaran: Lynne Marie Thornton Sasmazer, “Provisioning Istanbul : Bread Production, Power, And Political İdeology İn The Ottoman Empire 1789-1807”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Indiana University Central Eurasian Studies, 2000), s. 138.

²³¹ Döneme ait kaynaklardan Yayla İmamı Risalesi'nde ifade edildiği gibi, Zahire Nezareti'nin kuruluş amaçlarından biri de giderlerinin büyük bir kısmı savaş ve ordu organizasyonuna ayrılan merkezi hazineye destek olmasıydı. “...kapan-ı dakik naibi müderrisin-i kiramdan Abdüllatif Efendi meşverete davet ve kapanın ahvalinden ve hububat ne vechile esnafa tevzi olduğu istifsar olunup küll-i yevm hububattan onbin guruş canib-i miriye irad-ı muayyene tayin olunup ve müceddeden İrad-ı Cedid lafzıyla tabir olunur defterdar nasp olunup ve bir kimesne hububat nazırı nasp ve defterdar kapusuna hububat kalem vaz' ve şarabdan beher vukiyyesinden ikişer pare ve arak vukiyyesinden dörder pare decriye bid'ati vaz' olunup...” Ayrıntılı bilgi için bk. Fahri Derin, “Yayla İmamı Risalesi”. **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 3, (Ekim 1972), s. 216-217.

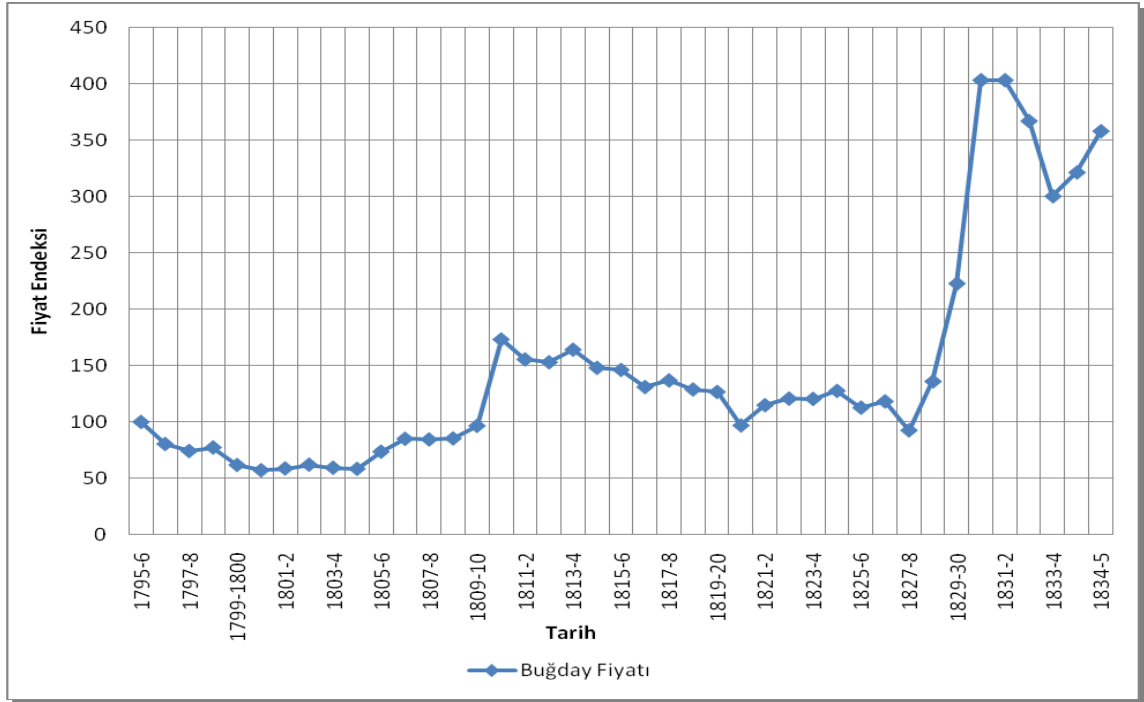
²³² Fatih Yeşil, “İstanbul'un İaşesinde Nizam-ı Cedid: Zahire Nezaretinin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)”. **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı. 15, (Bahar 2004), s. 130.

²³³ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 29.

sahasını kısıtlamayıp hem de kaçakçılığa konu olan kaliteli Akdeniz mahsulünü elde ederek depolarında daha uzun süre koruyabilmekteydi.²³⁴

Zahire Nezareti, Tanzimat Fermanı'nın ilanından kısa bir süre önce Balta Limanı Ticaret Antlaşması şartları gereğince, 12 Ağustos 1839 tarihinde “... *Zahire Hazinesi ile nizamati fesh ile ilga olunarak*”, hazinenin sermayesi, alacağı-vereceği ve memur kadrosu yeni kurulan Ticaret Nezareti ve Hazinesi'ne aktarılmıştır.”²³⁵

Tevfik Güran, Zahire Nezareti ile ilgili çalışmasında incelenen dönem içinde İstanbul'a getirilen buğdayın tedarik bölgelerini, fiyatlarını ve miktarlarını şu şekilde verir:

Grafik 13: Zahire Nezareti'nin İstanbul Fırınlarna Dağıttığı Buğdayın Ortalama Fiyatı (1795-1835)

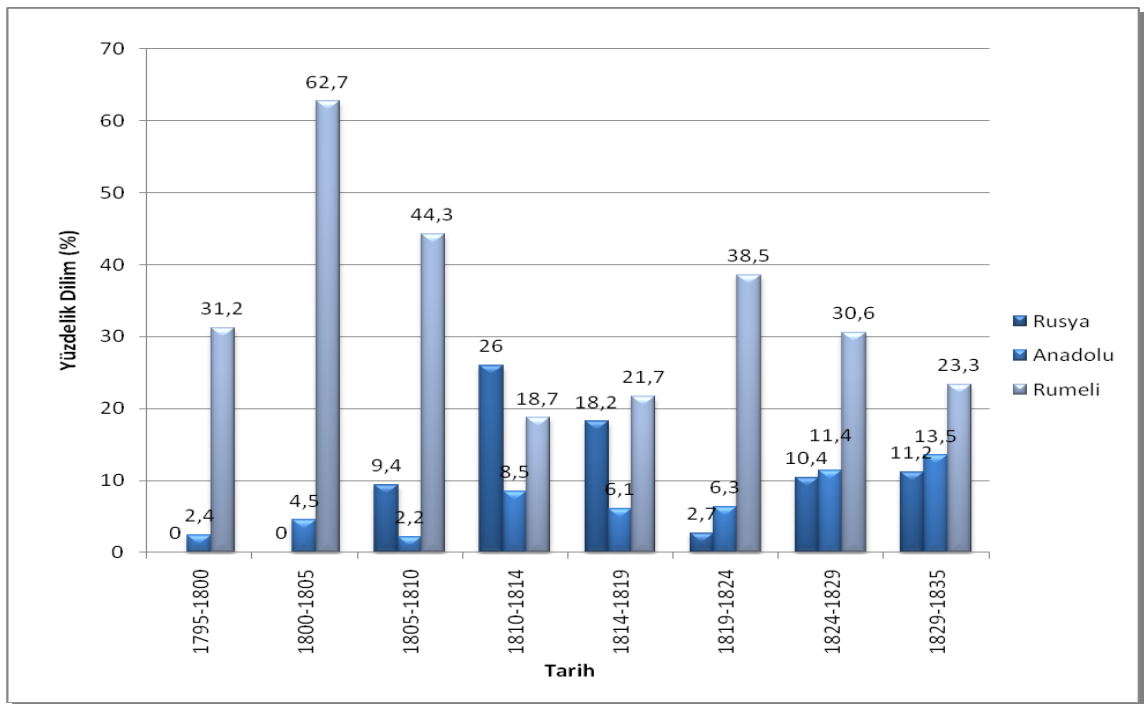
Kaynak: Tevfik Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 33.

Zahire Nezareti tarafından İstanbul fırınlarına dağıtılan buğdayın 1795-1835 tarihleri arasındaki fiyat değişimini 3 periyot halinde değerlendirmek mümkündür. Bunlar fiyatların büyük değişimler yaşamadan önce seyrettiği stabil dönemler olan

²³⁴ Güran, **Osmanlı Tarımı**, s. 22-26.

²³⁵ Cezar, s. 131.

1795-1810, 1810-1829 ve 1829-1835 dönemleridir. Bu periyotların ilki olan 1795-1810 aralığında ortalama fiyat 2,39 kuruş/kile civarındadır. 1810 yılı itibariyle fiyatlar büyük bir değişim geçirip bir önceki dönem ortalamasının neredeyse iki katına çıkmakta fakat yaşanan bu değişimin akabinde fiyatların düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. 1810-1829 dönem ortalaması ise 4,24 kuruş/kile dolaylarındadır. Tüm dönem içinde en büyük sıçrama 1830'lu yıllarda gerçekleşmiştir. Fiyatlar 1829-1832 yılları arasında çok ciddi bir artışla 13 kuruş/kile tepe noktasına ulaşmıştır. Son dönem olan 1829-1835 yılları arasında ortalama fiyat ise 10,94 kuruş/kile'dir.

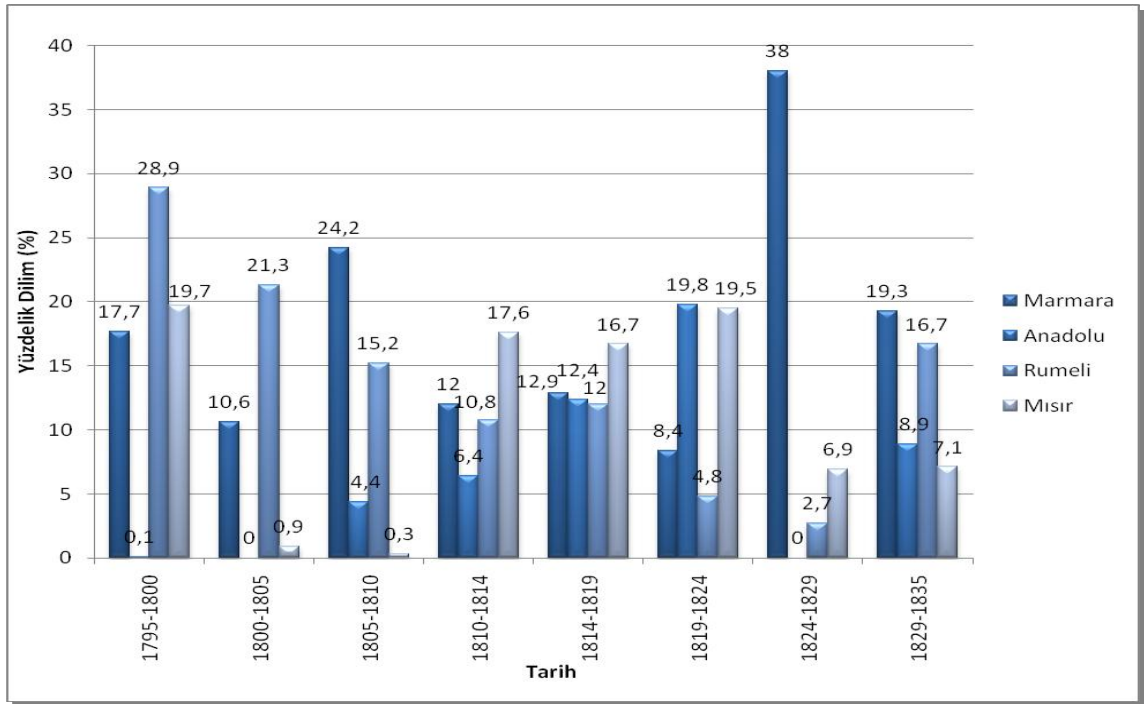

Grafik 14: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Karadeniz Menşeli Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)

Kaynak: Tefik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 32.

Rumeli'den gelen (Karadeniz mahalleri) buğday miktarının 1795-1810 dönemindeki göreceli üstünlüğü dikkat çekmektedir. Bu durum 1800-1805 tarihleri arasında en yüksek yüzdellik orana ulaşmış ve 1810'dan sonra düşüş eğilimine girmiştir. Bu dönemde diğer dikkat çekici bir nokta da Rusya menşeli buğdayın ilk iki alt periyotta gelmemesiyle birlikte 1805-1810 yıllarından sonra yükselen miktarıdır. Anadolu menşeli buğday ise % 2-4 bandında nispeten daha istikrarlı bir seyir izlemektedir. 1810-1819 yılları arasında Rusya ve Rumeli menşeli buğdayın yüzdellik

miktarları birbirine oldukça yakındır. Dikkat çeken diğer bir nokta da ilk dönemde %60'lık yüzdeye sahip olan Rumeli buğdayının yerini Rus ve Anadolu menşeli buğdayların almasıdır. 1819-1835 yılları arasında Rumeli buğdayı 1795-1810 alt dönemindeki ağırlığını tekrar yakalamıştır. Bir önceki alt döneme nazaran ağırlığını yitiren Rusya menşeli buğdayın yerini Anadolu ve Rumeli buğdaylarının aldığı söylenebilir.

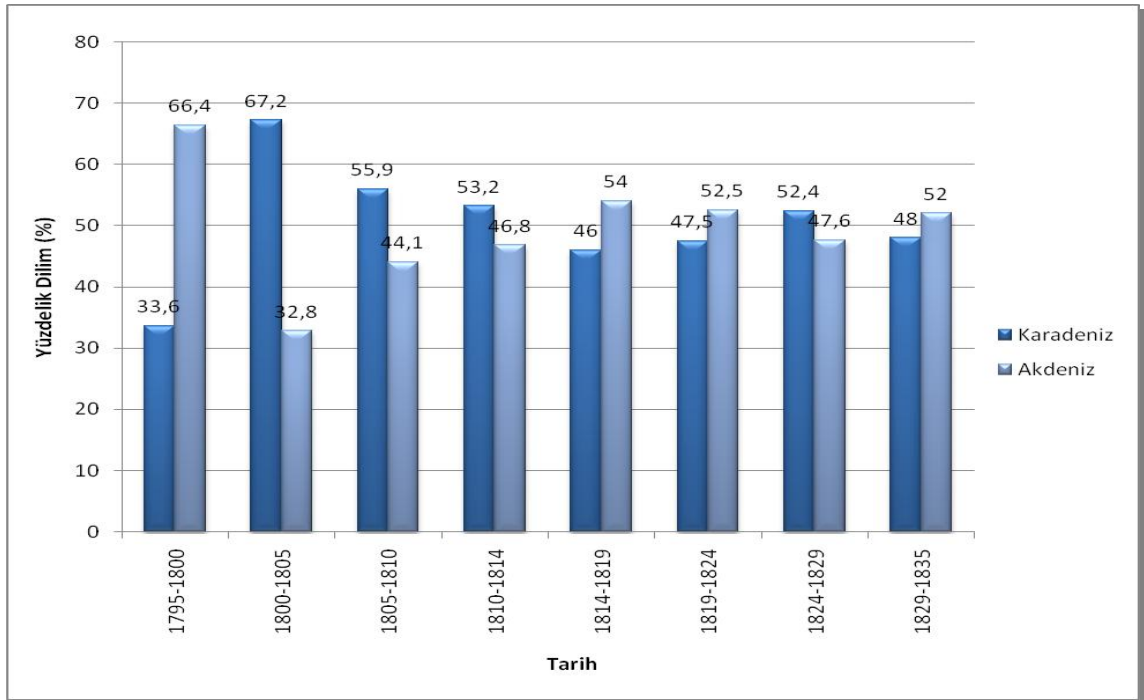

Grafik 15: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlarına Dağıtılan Akdeniz Menşeli Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)

Kaynak: Tevfik Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 32.

Akdeniz bölgesi grafiğinde 1795-1810 döneminde Marmara ve Rumeli (Akdeniz mahalleri) buğdayının baskın durumu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte aynı dönemde Rumeli menşeli buğday düşüş eğiliminde olup, Marmara menşeli buğday ise oldukça dalgalı bir seyir izlemektedir. Mısır menşeli buğday yalnızca 1795-1800 yılları arasında kayda değer miktarda getirilmiştir. 1810-1819 döneminde ise bölgeler arası dağılım nispeten yakın değerlerdedir. Bununla birlikte Anadolu ve Mısır menşeli buğdayların Rumeli ve Marmara buğdaylarının yerini aldığı söylenebilir. 1819-1835 yılları arasında fiyatlarla birlikte Akdeniz menşeli buğdayın tedarik bölgelerinde de radikal dalgalanmalar söz konusudur. İlk dikkat çeken nokta 1819-1824 yılları arasında

Anadolu ve Mısır menşeli buğdayların diğer bölgelere göre daha yüksek yüzdelerle dağıtıldıkları görülmektedir. Bu durum bir sonraki alt dönem olan 1824-1829 yılları arasında tam manasıyla altüst olmaktadır. Bu alt dönemde Marmara bölgesinin %38'lik yüzdelerle dağıtılan miktarı aynı yıllarda yaşanan fiyat sıçramaları da dikkate alındığında oldukça manidar bir durum arz etmektedir. Son alt dönem olan 1829-1835 yılları arasında durum normale dönmekte yüzdelerdeki miktarı azalan Marmara buğdayının yerini Anadolu ve Rumeli menşeli buğdaylar almaktadır.

Grafik 16: Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlarına Dağıtılan Buğdayların Getirildikleri Bölgeler İtibariyle Dağılımı (1795-1835)

Kaynak: Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 32.

1795-1835 döneminin 1805 yılı öncesi istisna tutulursa Zahire Nezareti tarafından getirilen buğdayların Karadeniz-Akdeniz bölgeleri arasındaki dağılımı neredeyse eşit bir durum arz etmektedir. İlk alt dönem olan 1795-1800 yıllarında Akdeniz bölgesinin, 1800-1805 yılları arasında ise Karadeniz bölgesinin diğerine göre üstünlüğü aşıkardır.

3.2.3.1845-1880 Tarihleri Arasında Tedarik Bölgeleri*

3.2.3.1. Anadolu

Anadolu, Osmanlı idari yapısında bir eyalettir (1393-1841).²³⁶ Nüfusu, 19. yüzyıl sonlarında 8 milyonun üzerindedir. Bunun 500.000 kadarı Hıristiyan, çok az miktarı Yahudi ve kalanın tamamı Müslüman'dır.²³⁷ Anadolu Osmanlı Devleti'nin Asya kıtasında bulunan topraklarının büyük bir kısmını içine alır. Kuzeyinde Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı, batısında Ege Denizi, güneyinde Akdeniz ve doğusunda İran ve Kafkasya ile çevrilidir.²³⁸

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da bulunan topraklarında Trabzon ve Kastamonu Vilayetleri Karadeniz'e, İzmit Sancağı Karadeniz ile Marmara Denizi'ne, Hüdavendigâr Vilayeti ile Biga Sancağı Marmara Denizi ile Ege Denizi, Konya ve Adana Vilayetleri Akdeniz'e sahildir. Erzurum ve Van Vilayetleri doğu sınırında; Ankara, Sivas, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis ile Zor Sancağı iç bölgelerde yer almaktadır.²³⁹

Anadolu'nun Karadeniz sahili Kopmuş Burnu'ndan İrve mevkiine kadar uzanır. Bu sahilde doğudan batıya doğru Rize, Samsun, Sinop ve Ereğli limanları vardır. Marmara Denizi sahilinde ise İzmit Körfezi, Gemlik Limanı, Mudanya ve Bandırma iskeleleri bulunur. Ege Denizi sahili Seniçe Burnu'ndan Mekri Limanı yakınına kadar uzanır. Bu sahil üzerinde Edremit ve Çandarlı Körfezleri, İzmir, Karaburun, Çaltı, Sığacık, Kuşadası, Mandalya, İstanköy, Sömbeki, Marmaris ve Mekri Limanları bulunmaktadır. Akdeniz sahilleri Mekri Limanı'ndan el-Ariş mevkiine kadar uzanır. Bu sahil üzerinde Büyük Antalya Körfezi, Mersin, Yumurtalık Limanları ve İskenderun Körfezi bulunmaktadır.²⁴⁰

*Aşağıdaki grafiklerde kullanılan veriler *Journal de Constantinople* ve *La Turquie* Gazeteleri'nden derlenmiştir. Grafikler, ortalama 8-10'ar günlük periyotlarla tahıl çeşit ve menşelerine göre elde edilen serilerin tedarik bölgeleri ve tahıl çeşitlerine göre dağılımları yapılmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu dağılımlar tedarik bölgelerinin birbiriyle mukayese edilebilmesi için söz konusu tahıl çeşidinin yıllık ortalama fiyatı üzerinde gösterilmiştir. Bölgeler alfabetik sıraya göre verilmiştir.

²³⁶ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006, s. 27.

²³⁷ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Anadolu", İstanbul: Mihran Matbaası, s. 389-399; Salnamelere göre 19. yüzyıl sonu Anadolu nüfusu 12 milyonu biraz geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Tuncel, "Anadolu", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 108.

²³⁸ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., **Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları**, Rahmi Tekin ve Yaşar Baş (hızl.), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2003, s. 45.

²³⁹ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 49.

²⁴⁰ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 45-46.

Osmanlı Devleti için hem siyasi hem ekonomik önemi haiz olan Anadolu'nun, 19. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen endüstri hamlesi neticesinde ekonomik yapısında önemli değişimler oldu. 16. yüzyılda geleneksel üretim yapılarının hakim olduğu Anadolu coğrafyası ve şehirleri, 19. yüzyılda daha çok bir antrepo haline geldi. Ekonomik yapının değişmesiyle birlikte ulaşım şekli ve yol güzergahlarının da değiştirilmesi eski ticaret şehirlerinin önemini kaybedip, özellikle demiryolu üzerinde bulunan ve liman bağlantısı olan şehirlerin (İzmir, Samsun, Trabzon) gelişmesine yol açtı.²⁴¹

3.2.3.1.1. Anadolu'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Anadolu'nun coğrafi özellikleri sebebiyle nehir taşımacılığının çok gelişmemiş olması bölgenin İstanbul'un iâşesindeki payını oldukça düşürmektedir. Nitekim klasik dönemde en genel hatlarıyla Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz'in etrafında Tuna, Dicle, Fırat ve Nil gibi büyük nehirlerle, o zamanki araçlarla üzerinde taşıma yapılabilen küçük akarsuların çevresinde sıralanan hububat pazarlarında Anadolu'nun payı oldukça azdır.²⁴² Ancak İstanbul'da bir müzayaka söz konusu olduğunda Karadeniz bölgesinde Sivas, Tokat ve Amasya gibi mahallerin ürünü Samsun Limanı üzerinden,²⁴³ Balıkesir ve Bursa bölgelerinin hububatı Mihaliç İskeleyi üzerinden İstanbul'a nakledilmekteydi.²⁴⁴ Bu çalışmada bir tedarik bölgesi olarak Samsun ve Ordu'nun zikredilmesi "Anadolu" olarak nitelendirilen bölgenin Anadolu yarımadasının Karadeniz kıyıları haricinde kalan yerleri olarak anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

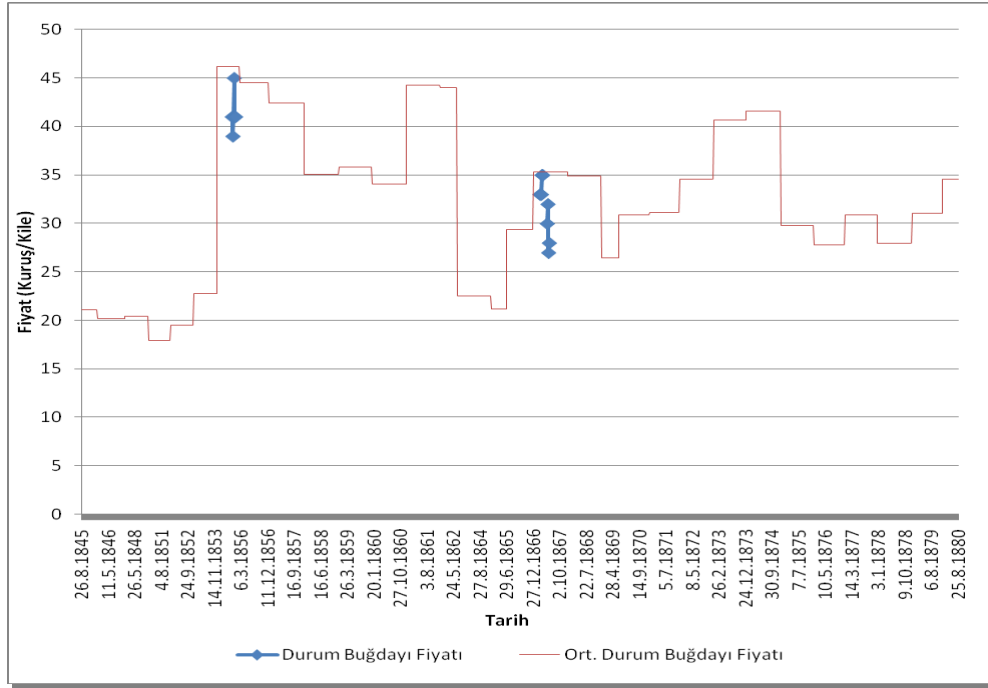
Anadolu menşeli durum buğdayı İstanbul'a düzenli şekilde sevk edilmemektedir. 1854 yılı Ağustos-Ekim ve 1867 yılı Mart-Haziran aylarında İstanbul piyasalarında bulunan Anadolu durum buğdayının fiyatı ortalama fiyattan oldukça altındadır.

²⁴¹ İlhan Şahin-Feridun Emecen, "Anadolu", **DİA**, Cilt. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 126.

²⁴² Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 33-34.

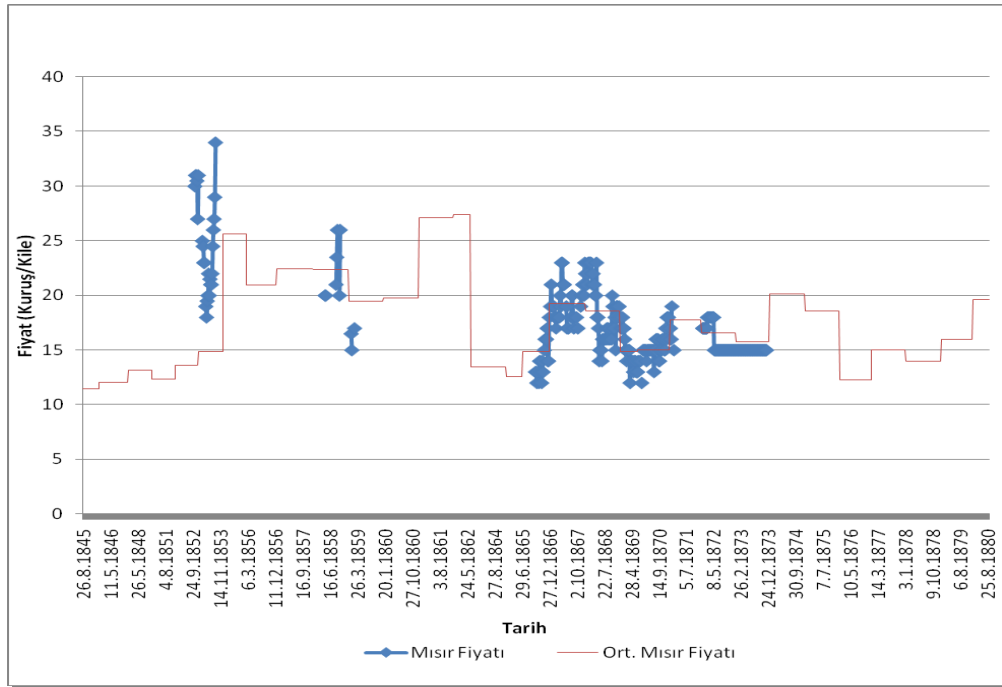
²⁴³ Mantran, s. 182.

²⁴⁴ Güçer, **Hububat Meselesi**, s. 33-34. Nitekim, Karesi Sancağı'ndan sefer halinde orduya, barış zamanlarında da İstanbul'a sevk edilen hububat, Mihaliç, Bandırma, Edremit ve Çandarlı iskeleleri üzerinden ihraç edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Serdar Genç, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağında Hububat Üretimi, Ticareti ve İstanbul'un İâşesine Katkısı", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s. 106.

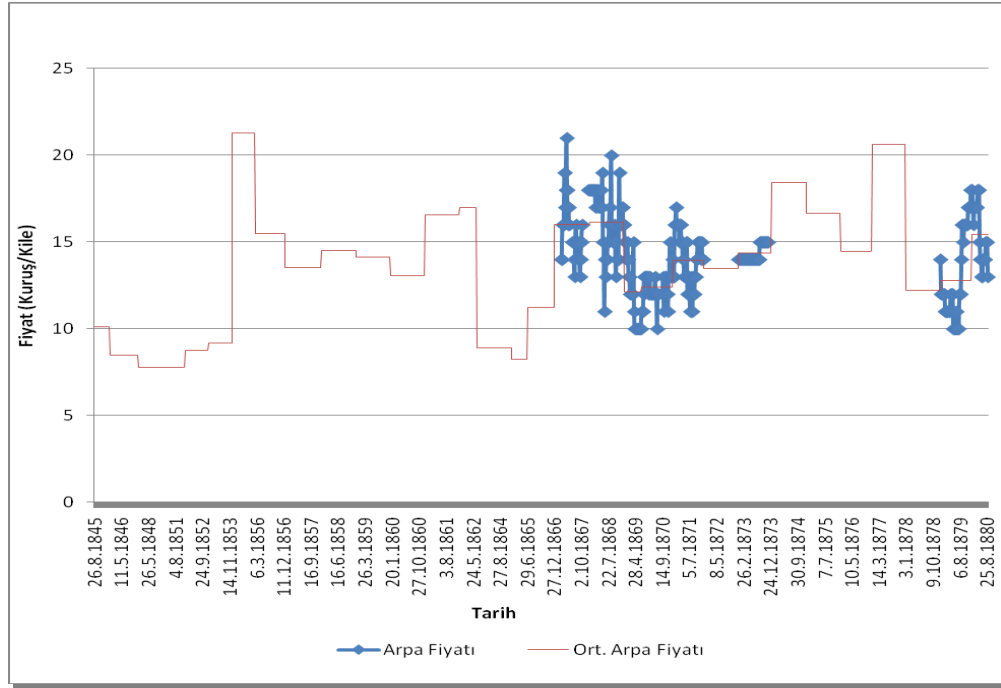
Grafik 17: Anadolu Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 18: Anadolu Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 19: Anadolu Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Anadolu menşeli mısır ve arpa, durum buğdayına göre İstanbul piyasasında daha çok bulunmaktadır. Her iki çeşitte de ortalama fiyatın altında tespit edilen ve devamlılık arz eden belirgin bir dönem görülmemektedir. Bununla birlikte arpa 1867-1873 ve 1879-1880 yıllarında mısır ise 1854 ve 1866-1873 yıllarında İstanbul'a istikrarlı bir şekilde sevk edilmiştir.

3.2.3.2. Azak (Özi²⁴⁵)

Azak, 1475'de Gedik Ahmet Paşa komutasındaki ordu tarafından Kefe bölgesiyle beraber fethedilmiştir. 16. yüzyılın ilk yarısına ait tahrir defterlerinde Kefe'ye bağlı bir kaza olarak görülen Azak,²⁴⁶ 1656'ya geldiğinde sancak statüsünü kazanmıştır.²⁴⁷

²⁴⁵ Merkezi "Camkirman". Ayrıntılı bilgi için bk. Nuri Akbayar, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, 2003, s. 14.

²⁴⁶ Mustafa L. Bilge, "Azak", **DİA**, Cilt. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 300-301.

²⁴⁷ Sezen, s. 53.

Azak, Rusya'nın güney tarafında, Don Nehri üzerinde,²⁴⁸ Azak Denizine 10 km, Don şehrine 25 km mesafededir. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 11.000 kişidir.²⁴⁹

17. yüzyılın sonlarından itibaren Rusya ve Osmanlı Devleti arasında el değiştiren Azak, nihai olarak Rusya ile 26 Temmuz 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı idaresinden çıkmıştır.²⁵⁰

19. yüzyılın başlarından itibaren çevresi mille dolan Azak, ekonomik önemini giderek kaybederek yakınındaki Rostov Şehrinin gelişmesiyle bu şehre bağlanmıştır.²⁵¹

3.2.3.2.1. Azak'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Dobruca-Don kuşağının kuzeyinde bulunan Kırım ve Deşt (Ukrayna) buğdayının çıkış yaptığı en önemli limanlardan biri de Azak'tır.²⁵²

Azak'tan İstanbul'a, 1845-1880 yılları arasında istikrarlı şekilde durum buğdayı gelmiştir. 1845-1853 alt döneminde Azak menşeli durum buğdayı, sadece mevsimsel dalgalanmalar yaşamıştır. Kırım Savaşı'na tekabül eden birkaç yıllık aradan sonra Azak durum buğdayının 1856-1859 yılları arasında İstanbul piyasası ortalamasının hayli üstünde olmasına rağmen getirilmesi oldukça dikkat çekici bir durumdur. 1865 yılından sonra ise Azak durum buğdayı 1845-1853 yıllarındaki gibi sadece mevsimsel dalgalanmalar yaşamıştır.

Azak menşeli ekmeklik buğday, durum buğdayına kıyasla İstanbul piyasasında daha az yer almaktadır. Fiyatlar açısından değerlendirildiğinde, 1856-1859 yılları arasında tıpkı durum buğdayında olduğu gibi ekmeklik buğday fiyatının da İstanbul piyasasının hayli üzerinde olduğu görülmektedir.

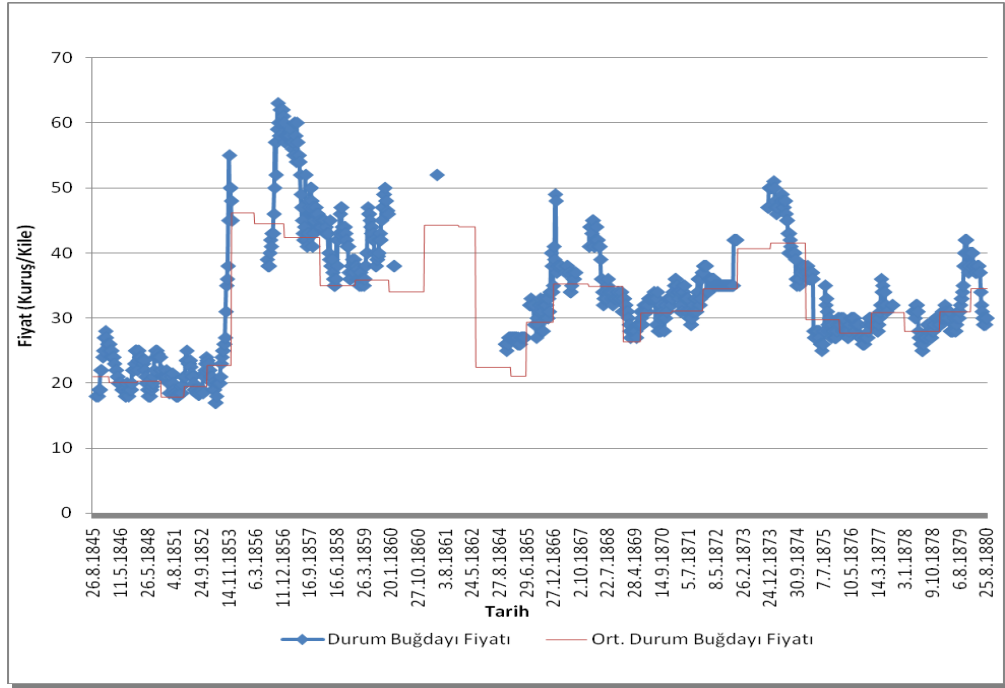
²⁴⁸ Rostov şehri yakınındadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sami Öngör, **Coğrafya Sözlüğü**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1961, s. 65.

²⁴⁹ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Azak", s. 175-176.

²⁵⁰ Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması", **DİA**, Cilt. 4, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 524-527.

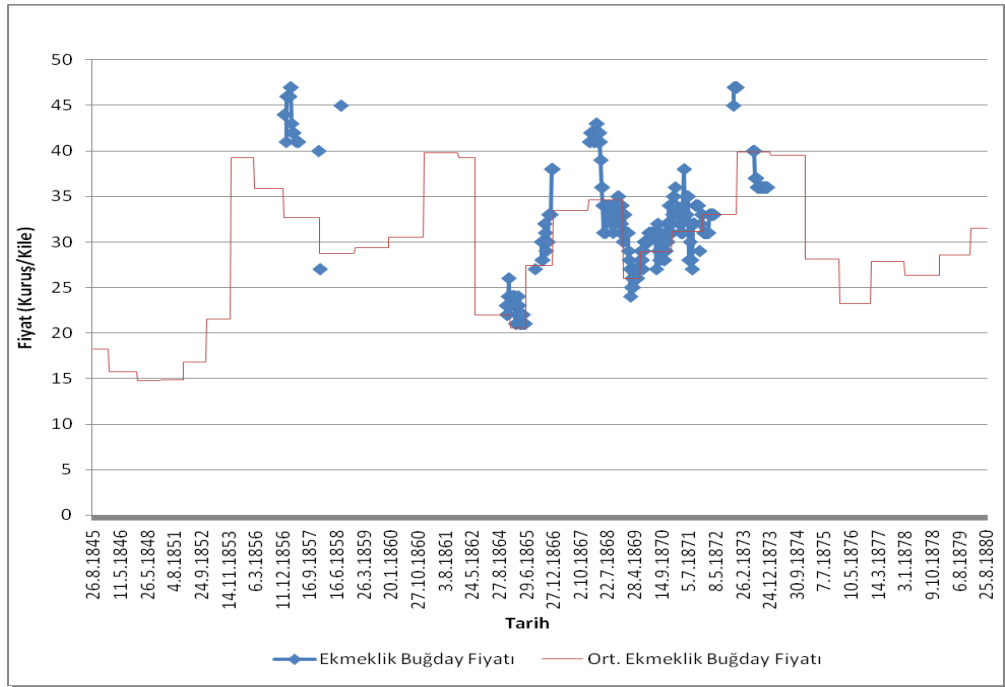
²⁵¹ Mustafa L. Bilge, "Azak", **DİA**, s. 300-301.

²⁵² İnalçık, "İaşe" **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 117; İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 228.

Grafik 20: Azak Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 21: Azak Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.3. Balçık

Balçık, II. Murad zamanında fethedilmiştir.²⁵³ Tuna Vilayeti Varna Sancağı'na bağlı bir kazadır.²⁵⁴ 1878'de Varna ile birlikte Bulgaristan Prensiği'ne bağlanmıştır.²⁵⁵

Balçık, Varna'nın 30 km kuzeyinde Karadeniz sahilindedir. 19. yüzyıl sonlarında oldukça sağlam bir limanı, gemiler için tatlı suyu ve bir feneri vardı. Nüfusu 21.000 kişi civarındadır. Bunların 14.000'i Müslüman, kalan 7.000'i ise gayrimüslimdir.²⁵⁶

Balçık, bugün Dobruca'da Karadeniz kıyısında, Kaliakra Burnunun batısındadır.²⁵⁷

3.2.3.3.1. Balçık'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Balçık'dan İstanbul'a 1857-1874 yılları arasında istikrarlı şekilde durum buğdayı sevk edilmiştir. Burada en dikkat çekici nokta, kısa süreli istasnalara dışında Balçık durum buğdayının İstanbul piyasası fiyatlarının oldukça altında olmasıdır.

Balçık menşeli ekmeklik buğday durum buğdayına göre farklı bir durum arz etmektedir. Öncelikle, incelenen dönemin tamamı göz önüne alındığında daha istikrarlı olarak İstanbul piyasasında bulunduğu açık olarak görülmektedir. Fakat durum buğdayında olduğu gibi piyasa fiyatının altında tespit edildiği belirgin bir dönem bulunmamaktadır. Bununla birlikte Balçık'dan 1878'de Bulgaristan Prensiği'ne bağlanmasından sonra da ekmeklik buğday sevkiyatının sürmesi dikkat çekici bir durumdur.

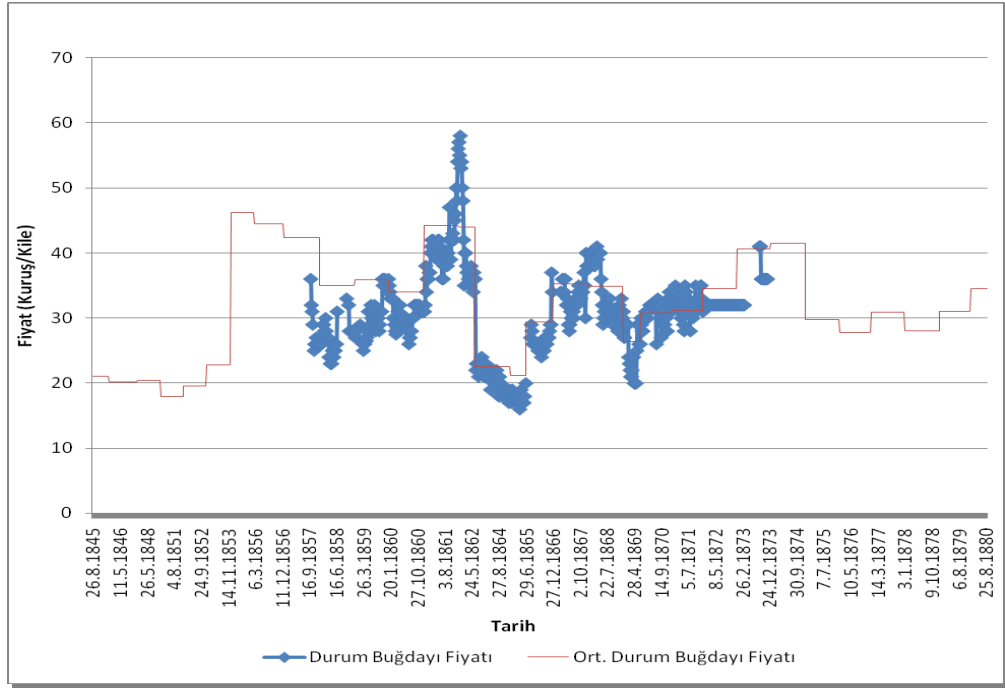
²⁵³ Svetlana Ivonova, "Warna", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, P. J. Bearman (Ed.), V. 11, Leiden: E. J. Brill, 2002, s. 148-150.

²⁵⁴ Sezen, s. 61.

²⁵⁵ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *DİA*, Cilt. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 516-517.

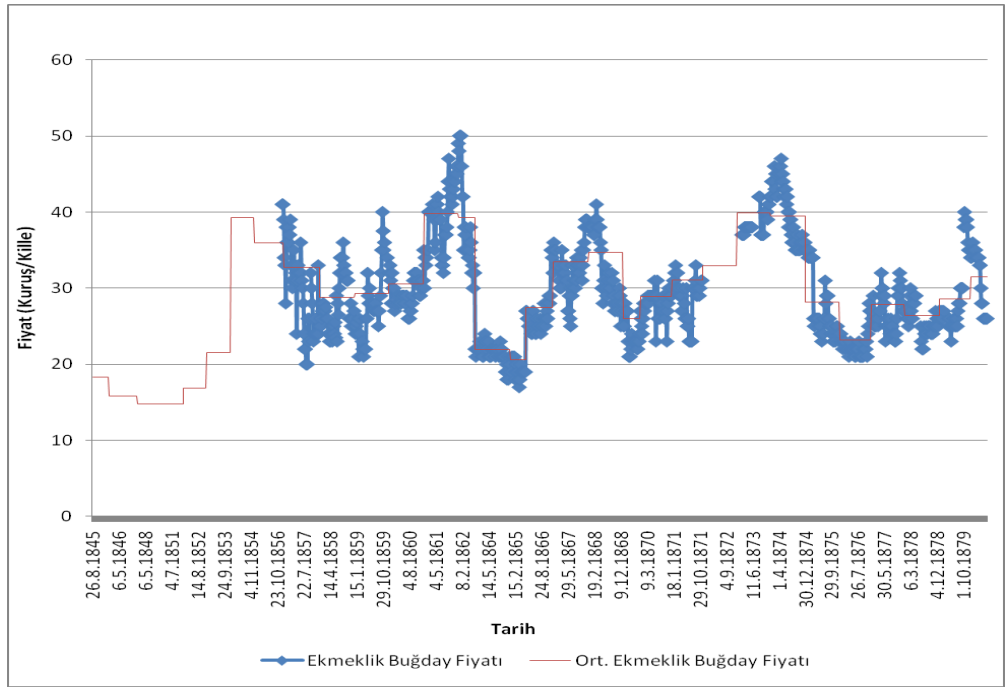
²⁵⁶ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Balçık", s. 1207.

²⁵⁷ Öngör, s. 72.

Grafik 22: Balçık Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 23: Balçık Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.4. Besarabya

Büyük bir kısım II. Beyazıt zamanında fethedilen²⁵⁸ Besarabya bölgesi, Osmanlı idari taksimatında eyalet statüsündedir.²⁵⁹

Kuzeyinde Podolya, doğusunda Yedisana Eyaletleri, güneyinde Karadeniz ve Tuna, batısında ise Boğdan bulunur. Bu hat Prut ve Dinyester Nehirleri ile ayrılmış olup bir adayı andırır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 1.369.075 kişidir. Merkezi Kişinef Şehridir. Önemli şehir ve kasabaları: Bender, İsmail, Hotin, Kili ve Akkırman'dır. Etrafındaki büyük nehirlerden başka çok sayıda çay ve dere vardır. Arazi düz ve çok verimlidir. Çok miktarda zahire ve üzüm üretilir.²⁶⁰

Besarabya 28 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşmasıyla Eflak-Boğdan'ın geri verilmesi karşılığında Rusya idaresine geçmiştir.²⁶¹

Besarabya, bugün Güneydoğu Avrupa'da Dinyester ile Prut nehirleri arasında kalan ve Karadeniz kıyılarından Polonya sınırına kadar uzanan bölgedir.²⁶²

3.2.3.4.1. Besarabya'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

İstanbul'un iâşesinde önemli bir yeri olan Besarabya ve Moldovya buğdayı Akkerman üzerinden çıkış yapmaktadır.²⁶³

Besarabya'dan İstanbul'a 1845-1873 yılları arasında istikrarlı şekilde durum buğdayı sevk edilmiştir. 1845-1853 yılları arasında tıpkı Azak menşeli buğday çeşitlerinde olduğu gibi Besarabya durum buğdayında da mevsimsel dalgalanmalar söz konusudur.

²⁵⁸ Kemal Karpat, "Bucak", **DİA**, Cilt. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 341-343.

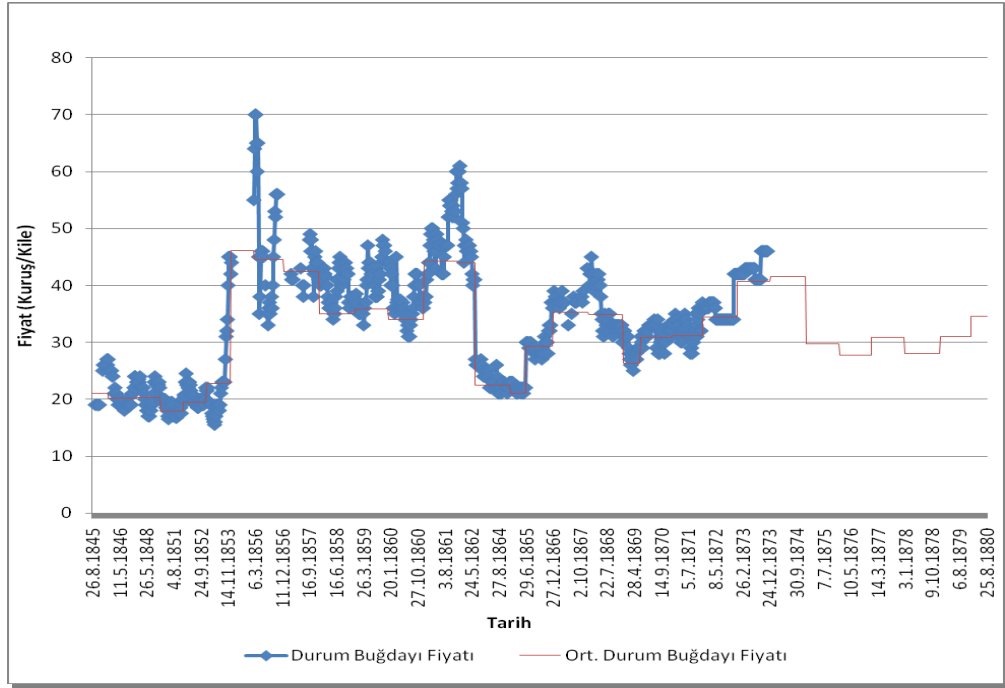
²⁵⁹ Sezen, s. 15.

²⁶⁰ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Besarabya", s. 1308-1309.

²⁶¹ M. Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", Hasan Celal Güzel ve diğ. (Ed.), **Türkler** içinde (629-659), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 643-644. 1273'te Paris Muahedesi Tuna sahilindeki bir kısmını istirdad edip Romanya'ya vermiş ise de söz konusu bölge Berlin Muahedesiyle Hicri 1295 tarihinde Rusya'ya iade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. **Kamûsü'l-a'lâm**, "Besarabya", s. 1308-1309.

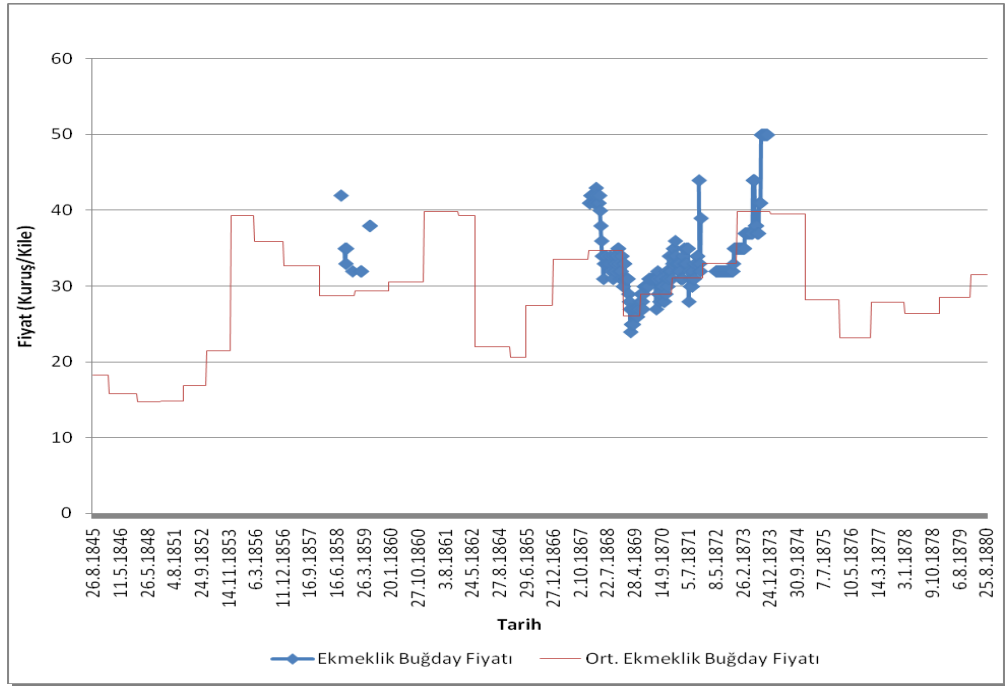
²⁶² Öngör, s. 95.

²⁶³ İnalçık, "İaşe", **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 117.

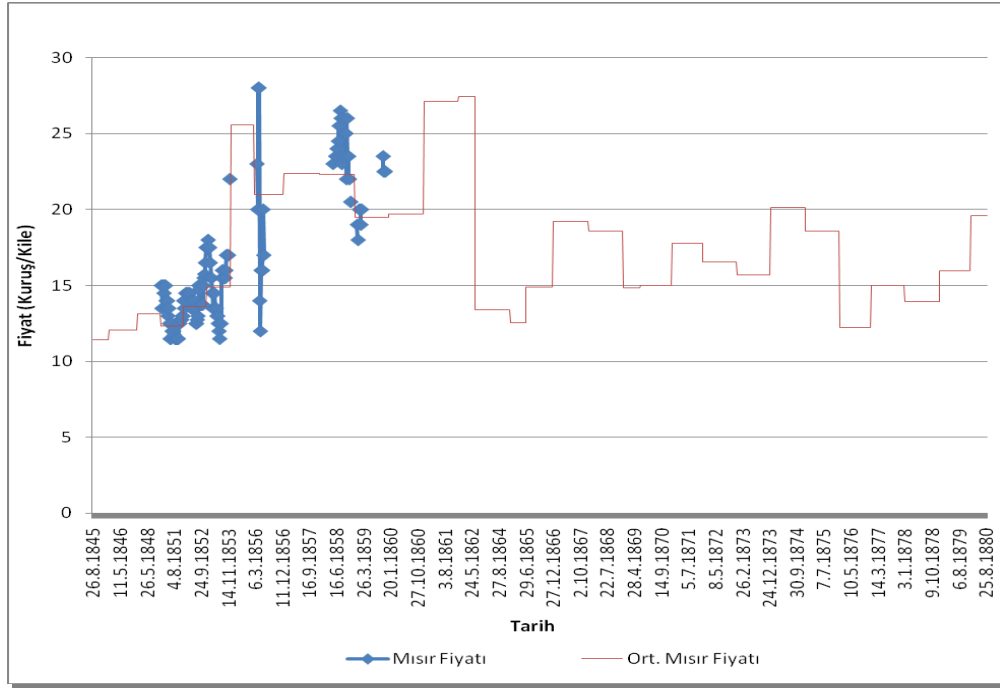
Grafik 24: Besarabya Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 25: Besarabya Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 26: Besarabya Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

1853-1856 Kırım Savaşı döneminde Besarabya durum buğdayı fiyatının İstanbul piyasasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Besarabya durum buğdayının Azak buğdaylarıyla ikinci ortak noktası, 1856-1862 yılları arasında İstanbul piyasası ortalamasının hayli üstünde olmasıdır.

Besarabya menşeli ekmeklik buğday, dönemin tamamı göz önüne alındığında İstanbul piyasasında devamlılık arz etmemektedir. Sadece 1867-1874 yılları arasında istikrarlı şekilde İstanbul'a sevk edilmiştir. Bu süre zarfında da fiyatı mevsimsel dalgalanmalar yaşamaktadır.

Mısır ise İstanbul piyasasında 1848-1859 yılları arasında görülmektedir. Fiyatının ortalama İstanbul piyasasının altında ya da üstünde olduğu belirgin bir dönem yoktur. Zaman zaman yaşadığı mevsimsel dalgalanmaların bandı oldukça geniştir.

3.2.3.5. Burgaz

Burgaz, I. Murad zamanında fethedilmiştir. Hem bir deniz üssü olması hem de gemi üretimi yapılması nedeniyle stratejik bir konumu haizdir.²⁶⁴

Burgaz, 1878'de Rumeli-i Şarki Vilayeti'ne bağlı bir sancaktır.²⁶⁵ Rumeli-i Şarki Vilayeti'nin kuzeybatısında Bulgaristan, güneybatısında Selanik Vilayetinin Siroz Sancağı, güneyinde Drama Sancağı ve Edirne Vilayeti, doğusunda ise Karadeniz bulunur. Merkezi Filibe Şehridir. Bundan başka başlıca şehirler: Tatarpazarcığı, Eskizağra, Hasköy, İslimiye ve Burgaz'dır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 975.030 kişidir. Bunların 623.200'ü Bulgar, 182.750'si Müslüman Türk, 42.590'ı Rum, 19.520'si Yahudi, 4.170'i Çingene ve 1.200 kadarı Ermeni'dir. Şarki Rumeli Vilayeti'nin iklim koşulları tarımsal üretime çok elverişlidir. Bu durum vilayette çok çeşitli sayıda ve bol miktarda ürün elde edilmesine imkan tanımaktadır. Hububat olarak, buğday ve mısır üretimi yüksek miktardadır. Balkan eteklerinde çok miktarda bağ vardır. Bunlardan külliyetli miktarda şarap imal edilir. Filibe civarında pirinç ve patates üretimi yaygındır. Vilayetten ihraç olunan başlıca ürünler zahire, gül yağı, deri, ipek kozası, şarap, kereste ve az miktarda tütünden ibarettir. Şarki Rumeli Vilayeti'nin Karadeniz'deki sahili Burgaz Körfezi'nden ibaret olup, limanları sağlamdır. Bunlardan en işlek olanı Burgaz İskelesi'dir.²⁶⁶ Osmanlı Devleti'nin Avrupa kısmındaki Karadeniz sahilinde bulunan limanlarının en büyüğü ve en güvenlisi olan Burgaz Körfezi kenarında mükemmel bir iskele olduğundan ticareti de canlıdır. Aydos Suyu, Fakih Deresi ve emsali derelerin tamamı Burgaz Körfezi'ne akar.²⁶⁷ Burgaz, İstanbul'a 250, Varna'ya 130 km uzaklıktadır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 5.000 kişidir. Ticari hayatı canlıdır.²⁶⁸

Burgaz, bugün güneydoğu Bulgaristan'da, Karadeniz kıyısında aynı adı taşıyan körfezin kıyısındadır.²⁶⁹

²⁶⁴ H. A. Reed, "Burgas", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, P. J. Bearman (Ed.), V. 1, Leiden: E. J. Brill, 1960, s. 1325-1326.

²⁶⁵ Sezen, s. 77.

²⁶⁶ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Şarki Rumeli", s. 2851-2852.

²⁶⁷ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 39.

²⁶⁸ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Burgaz", s. 1281-1282.

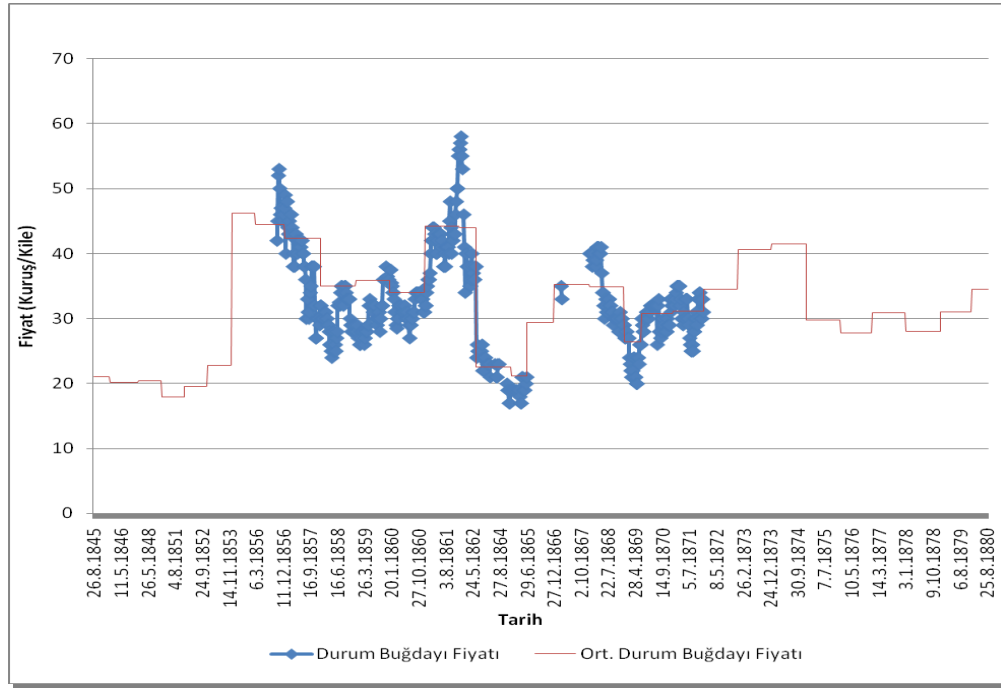
²⁶⁹ Öngör, s. 129.

3.2.3.5.1. Burgaz'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Burgaz, Bulgar mahsulü fazlasının çıkış yaptığı en önemli iskelelerden birisidir.²⁷⁰

Burgaz'dan İstanbul'a 1856-1871 yılları arasında istikrarlı şekilde durum buğdayı gelmiştir. 1856-1862 yılları arasında İstanbul piyasa fiyatlarının oldukça altında kalan Burgaz durum buğdayı 1862-1871 yılları arasında kısa süreli fasılalarla birlikte mevsimsel dalgalanmalar yaşamıştır.

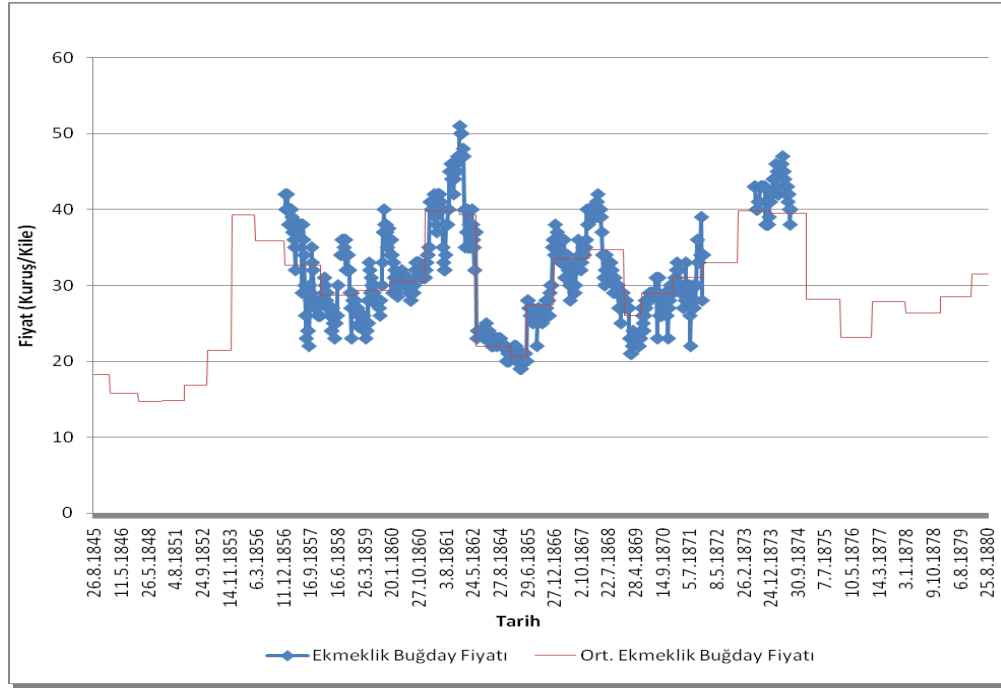
Burgaz menşeli ekmeklik buğday durum buğdayında olduğu gibi 1856 yılı dolaylarında İstanbul piyasasında görülmeye başlamış fakat biraz daha uzun süre devamlılık arz ederek 1874 yılına kadar İstanbul'a sevkiyatı devam etmiştir.

Grafik 27: Burgaz Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

²⁷⁰ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 228.

Grafik 28: Burgaz Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.6. Edirne

Edirne'nin tam olarak hangi tarihte fethedildiği ihtilafli bir konudur. Ağırlıklı olarak kabul edilen görüş, Orhan Gazi'nin sağlığında, oğlu I. Murad ile Lala Şahin'in sistemli bir fetih siyaseti sonucu 1361'de fethedildiği şeklindedir.²⁷¹

Edirne, 1453 yılında Rumeli Eyaleti'nin bir sancağıdır. Daha sonra eyalet merkezi olmuş, 1846'da eyalet statüsünü kazanmıştır. 1865'te ise vilayet olmuştur.²⁷² Edirne Vilayeti'nin kuzeyi Şarki Rumeli Vilayeti, kuzeydoğusu Karadeniz, doğusu Çatalca Mutasarrıflığı, güneyi Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi, batısı Selanik Vilayeti ile çevrilidir. Edirne Vilayeti Edirne, Kırkkilise (Kırklareli), Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, Dedeoğlu ve Gümölcine sancaklarından oluşur. Vilayet merkezi Edirne şehri olup, sancak merkezleri kendi isimleri ile anılan kasabalardır.²⁷³

²⁷¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne(Tarih)", **DiA**, Cilt. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 425-431.

²⁷² Sezen, s. 164.

²⁷³ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 21.

Edirne, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de İstanbul'dan sonra ikinci büyük vilayettir. İstanbul'a 165 km uzaklıktadır. Tunca, Meriç ve Arda Nehirleri bu vilayetin sınırları içindedir. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 778.676 kişidir. Bunların 377.000'i Müslüman, 225.000'i Rum, 104.000'i Bulgar, 150.000'i Ermeni ve kalan 50.000 kadarı Yahudi'dir.²⁷⁴ Edirne Vilayeti'nin arazisi verimli, mevkii ehemmiyetli, ticareti fazladır. Her çeşit hububat, keten, pamuk, üzüm ve tütün yetişir.²⁷⁵

Edirne, ulaşım açısından değerlendirildiğinde çok önemli bir konuma sahiptir. Hem Anadolu hem de İstanbul'dan gelen yollar burada kesişir. Özellikle Edirne'den Tekirdağ'a oradan da deniz vasıtasıyla İstanbul'a giden güzergah çok büyük ticari önemi haizdir. 16. yüzyıldan beri Edirne'nin limanı durumunda olan Enez, İstanbul ve İzmir limanlarını Tuna'ya bağlayan önemli bir ticaret merkezidir. Örneğin Filibe'den yola çıkan pirinç, sallarla taşınarak Enez'e gelir oradan gemilere nakledilirdi. 18. yüzyılda Batılı tüccarlar Edirne'ye kumaş getirirler; buradan ipek, manda derisi, bal mumu ve yün alırlardı. Satın alınan yün Edirne'ye Enez ve Marmara Ereğlisi'nden gelir, ipek ise Tırnova'dan temin edilirdi. Edirne, hububat ve diğer zirai mahsullerin pazarı olma özelliğini 19. yüzyılda da korumuştur.²⁷⁶

Edirne, bugün Trakya'da Bulgaristan ve Yunanistan devletleri ile sınırları olan, Meriç ile Tunca Nehrinin birleştiği yerdedir.²⁷⁷

3.2.3.6.1. Edirne'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

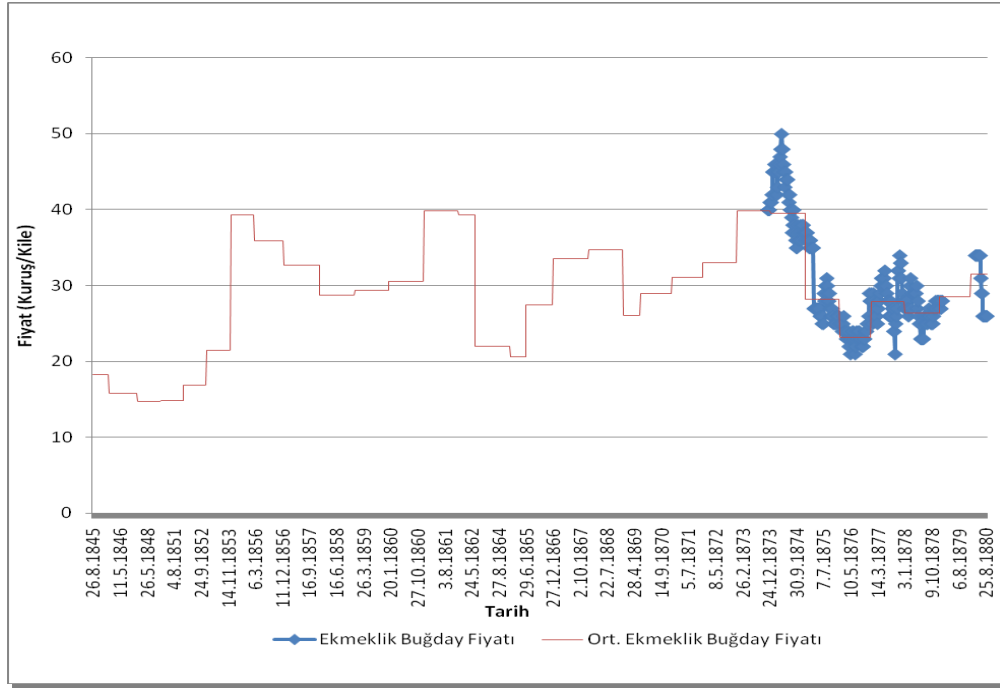
Edirne'den İstanbul'a 1873-1880 yılları arasında düzenli bir şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Edirne durum buğdayının fiyatı İstanbul piyasası fiyatlarıyla –mevsimsel dalgalanmalar dışında- paralellik göstermektedir.

²⁷⁴ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Edirne", s. 809-810. Edirne vilayet merkezinin 1870'lerdeki nüfusu 68.661 kişidir. Bunun 19.576'sı Müslüman, 48.546'sı Hristiyan, 539'u ise Kıpti'dir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gökbilgin, "Edirne(Tarih)", **DİA**, s. 425-431.

²⁷⁵ Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 21.

²⁷⁶ Gökbilgin, "Edirne", **DİA**, s. 425-431.

²⁷⁷ Öngör, s. 235.

Grafik 29: Edirne Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.7. Enez

Enez, II. Mehmed döneminde 1456'da fethedilmiştir. Bölge, o dönemde kaza statüsünde Gelibolu Sancağı'na bağlıdır.²⁷⁸ 1865'te Edirne Vilayeti Dedeoğaç Kazası'na bağlanmıştır.²⁷⁹

Enez Kazasının batısında Dedeoğaç, kuzeyinde Sofulu kazaları, doğusunda Gelibolu, güneyinde Ege Denizi bulunur. Edirne'ye 120 km uzaklıktadır. 19. yüzyıl sonlarında ticari hayat gelişmiştir. Arazisi verimlidir. Meriç Nehri vasıtasıyla indirilen zahire ile yapağı, pamuk, deri, balmumu gibi ürünlerden önemli miktarda ihracatı vardır. Meriç Nehri'yle beraber çok sayıda irili ufaklı çay vardır. Ancak limanı, nehrin indirdiği çamurdan dolayı dolmuş olduğundan gemiler limanın 2 km uzağında demirlemek zorundadır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 25.000 kişidir. Büyük çoğunluğu Müslüman, geriye kalanı Rum'dur.²⁸⁰

²⁷⁸ V. L. Menage, "Enos", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, P. J. Bearman (Ed.), V. 2, Leiden: E. J. Brill, 1965, s. 698.

²⁷⁹ Sezen, s. 172.

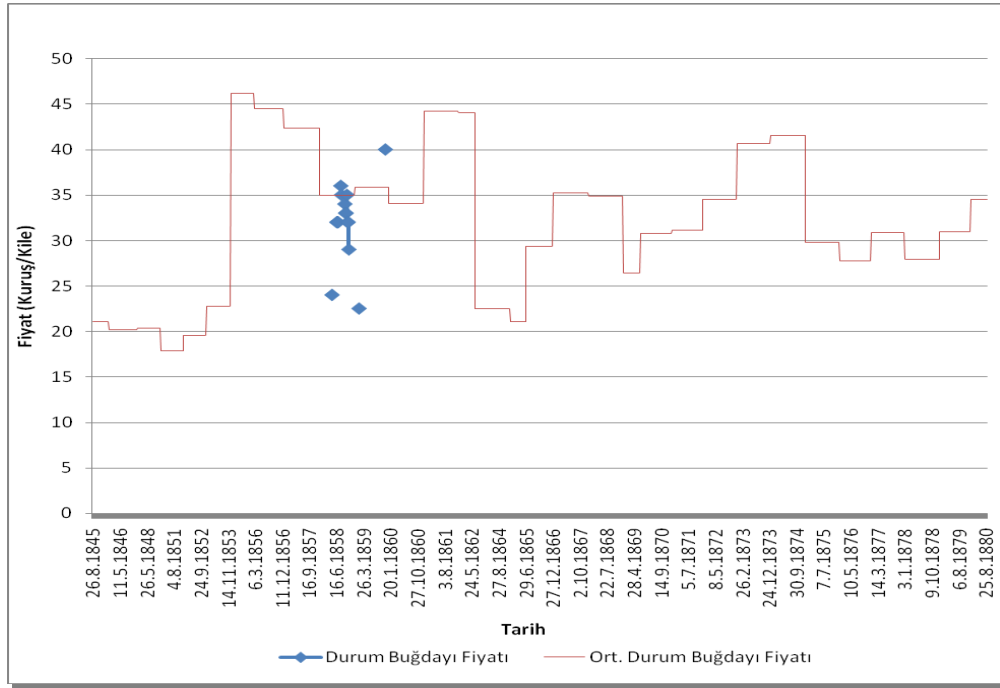
²⁸⁰ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Enez", s. 1171.

Enez, 16. yüzyıldan itibaren Edirne'nin limanı durumundadır. Meriç Vadisi ve Trakya ovalarının ürünleri bu liman üzerinden ihraç edilir.²⁸¹ Ancak nehrin taşıdığı alüvyonların liman çevresinde birikmesi ve Dedeoğaç demiryolunun inşası Enez'i 20. yüzyıl başlarında bir balıkçı kasabası haline getirmiştir.²⁸²

Enez, bugün Meriç Nehri ağzında bulunmaktadır.²⁸³

3.2.3.7.1. Enez'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi incelenen dönemin tamamı göz önüne alındığında Enez'den İstanbul'a düzenli bir sevkiyat söz konusu değildir. Sadece 1858-1859 yıllarında durum buğdayı sevk edilmiştir. Bu yıllarda Enez buğdayının fiyatının İstanbul'un piyasa ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

Grafik 30: Enez Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

²⁸¹ Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, s. 425-431.

²⁸² Menage, "Enos", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, s. 698.

²⁸³ Öngör, s. 244.

3.2.3.8. İbrail

İbrail I. Süleyman zamanında fethedilmiştir. Fethin önemi hem İstanbul'un iâşesi hem de Habsburglar'la mücadele etmek için İbrail'in sahip olduğu jeopolitik ve lojistik potansiyelden kaynaklanmaktadır. İbrail, Osmanlı idaresine girdikten sonra Rumeli Eyaleti'nin Silistre Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi haline gelmiştir. İstanbul'un hububat ambarı olan şehir, Eflak bölgesinin diğer ürünleri için de bir antrepo olduğundan Romen prenslerinin ve Rusların mücadele ve isyanlarında hedef noktalardan birisi olmuştur. Bu yüzden yüzyıllar boyunca kuşatmalara sahne olmuş, zaman zaman da Osmanlı idaresinden çıkmıştır. 1828 Osmanlı-Rus savaşında Ruslar tarafından kuşatılıp işgal edilen şehir, Edirne Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'ne geri verilmiş ve akabinde Eflak Prenslığı'ne bırakılmıştır. 1861'de Eflak ve Boğdan'ın Romanya adı altında birleşmesinden sonra İbrail de bu idare altına girmiş, nihai olarak 1878'de Berlin Antlaşması'yla bağımsızlığını kazanan Romanya'ya terk edilmiştir.²⁸⁴

İbrail, 1812'de Silistre Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır.²⁸⁵ Eflak'ın doğusunda Tuna sahili üzerinde bulunur. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 28.272 kişidir. Tuna üzerinden gerçekleşen ticareti çok işlektir.²⁸⁶ Hububat, hayvancılık ve odun ticareti İbrail'in en önemli zenginlik kaynaklarıdır. Eflak ve Boğdan başta olmak üzere Tuna boyu ve hatta Dobruca iskelelerinden gelen hububatın İstanbul'a sevk edildiği limanı da önemli bir zenginlik kaynağıdır. Bu ticari önemini buğday, arpa ve mısır kileleri gibi büyüklü küçüklü kendine has ölçü birimlerinin olması da kanıtlamaktadır. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra başta İngiltere olmak üzere diğer birçok Avrupa ülkesine hammadde temininde büyük rolü olan Karadeniz ve Tuna liman şehirlerinin artan önemiyle birlikte İbrail'in önemi de hızla artmıştır.²⁸⁷

İbrail, bugün güney Romanya'da Tuna üzerinde canlı liman trafiğiyle önemli bir ticaret merkezidir.²⁸⁸

²⁸⁴ Mihai Maxim, "İbrail", **DİA**, Cilt. 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s. 363-366.

²⁸⁵ Sezen, s. 251.

²⁸⁶ **Kamûsü'l-a'lâm**, "İbrail", s. 585.

²⁸⁷ Maxim, "İbrail", **DİA**, s. 363-366.

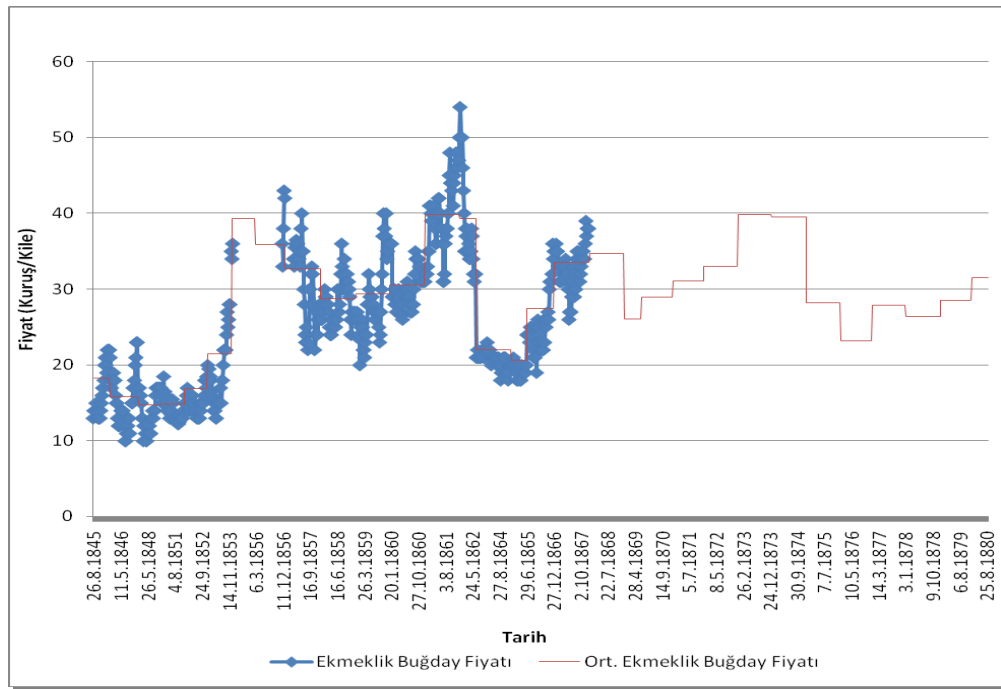
²⁸⁸ Öngör, s. 116.

3.2.3.8.1. İbrail'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

İbrail, Tuna havzası mahsulü fazlasının çıkış yaptığı en önemli limanlardan birisidir.²⁸⁹

İbrail'den İstanbul'a 1845-1867 yılları arasında kısa fasıllar dışında istikrarlı bir şekilde ekmeklik buğday geldiği görülmektedir. İbrail durum buğdayının fiyatı İstanbul'un piyasa ortalamasıyla paralellik arz etmektedir.

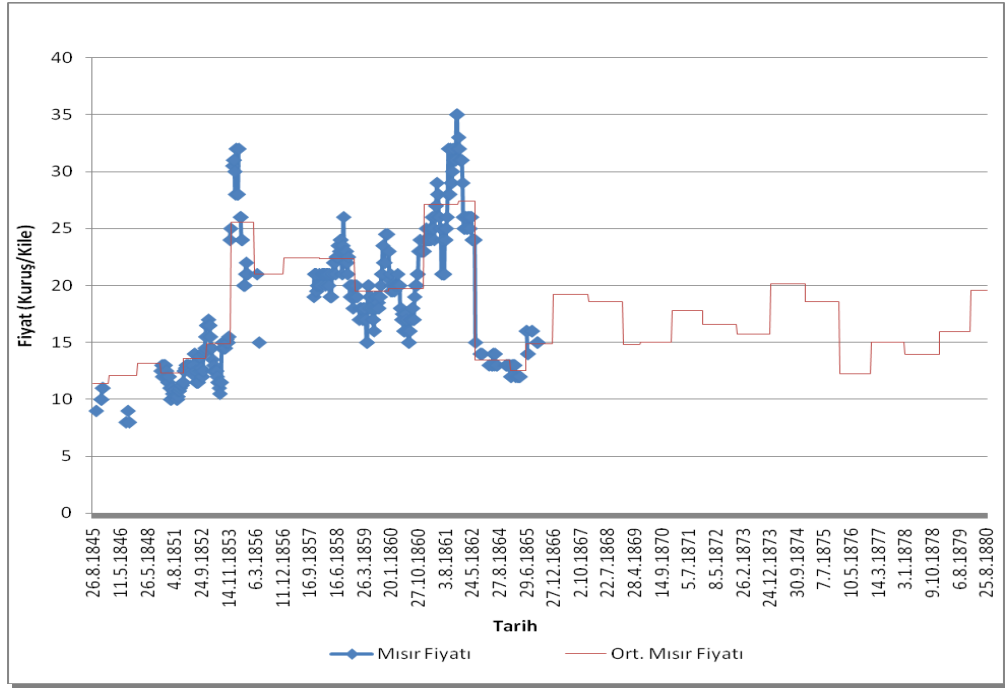
İbrail menşeli mısır, ekmeklik buğdaya nispetle daha seyrek olarak İstanbul piyasalarında bulunmaktadır. Yine mısır, ekmeklik buğdaya benzer bir şekilde 1845-1866 yılları arasında İstanbul piyasasında görülmekte ve fiyatı piyasa fiyatına paralellik arz etmektedir.

Grafik 31: İbrail Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

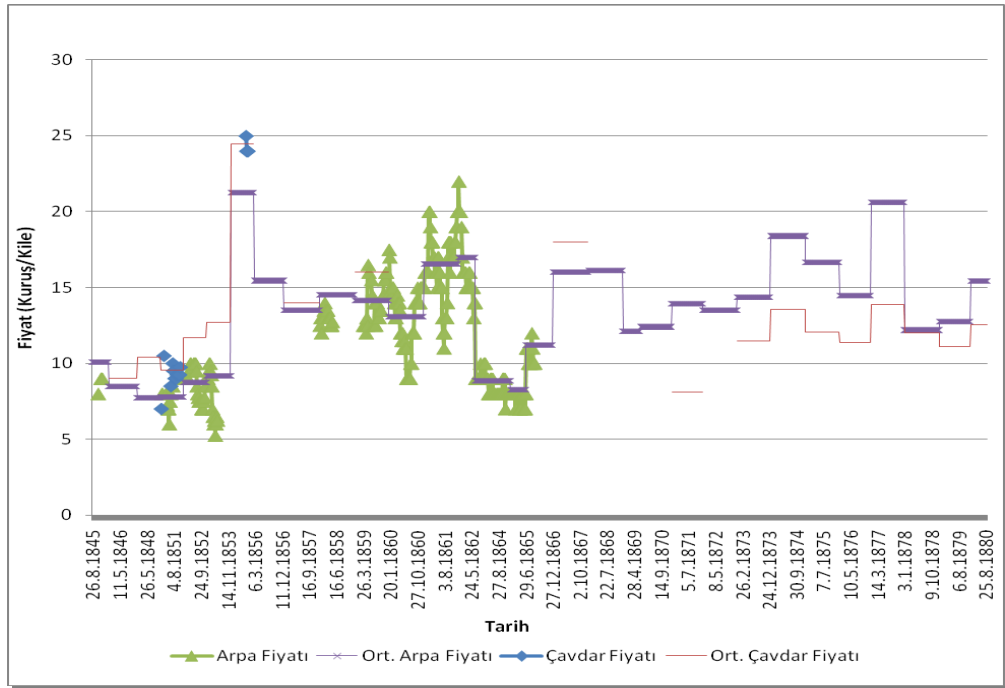
Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

²⁸⁹ İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 228.

Grafik 32: İbrail Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 33: İbrail Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

İbrail'den İstanbul'a 1851-1852 yıllarında çok kısa süre zarfında çavdar sevkiyatı yapılmıştır. Bununla birlikte arpa sevkiyatı biraz daha süreklilik arz etmektedir. 1853-1850 yılları hariç tutulursa İbrail'den İstanbul'a 1845-1866 döneminde istikrarlı şekilde arpa geldiği görülmektedir. İbrail'den sevk edilen arpanın fiyatı mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasına paraleldir.

3.2.3.9. İsmail

İsmail'in Osmanlı hakimiyetine girişinin II. Bayezid'in Kili ve Akkirman'ı fethiyle birlikte olduğu tahmin edilmektedir. İbrail gibi İsmail de sahip olduğu coğrafi ve ekonomik potansiyel ile Eflak Prensiği ve Rusların ele geçirmek için mücadele verdiği bir yerdir. Bu yüzden kısa süreli de olsa bir çok kez el değiştirmiştir. 18. yüzyıl sonunda Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nda Rusların eline geçen daha sonra Yaş Antlaşması'yla geri alınan İsmail, 1809 Osmanlı-Rus Savaşı'nda tekrar işgale uğramış ve nihai olarak 1812 Bükreş Antlaşması ile Osmanlı idaresinde çıkmıştır.²⁹⁰

İsmail, Osmanlı idari taksimatında Silistre Sancağı'na bağlı bir kazadır.²⁹¹ Rusya'nın güneydoğusunda Besarabya bölgesindedir. Kişinef'in (Besarabya) 190 km güneyinde ve Tuna Nehri'nin kuzey kolunun sol kenarındadır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 16.330 kişidir. Nüfusun çoğunluğu Roman'dır. Şehrin etrafında yer alan bağ ve bahçelerdeki meyveleri meşhurdur. Ticareti çok canlıdır. İhraç malları içinde *unun* çok önemli bir payı vardır.²⁹²

İsmail'in çevresindeki tarım alanlarında en çok buğday, arpa ve pirinç gibi tahıl ürünlerinin üretimi yaygındır. Ticaret daha çok hububat, kürk, deri, balık ve esir alışverişine dayalıdır. Nitekim, pazar bacı ve gümrük rüsumu gibi vergilerin yüksek miktarlara ulaşması, ticari faaliyetin yoğunluğuna işaret etmektedir. Baron de Tott, İsmail'in Kırım Türkleri ile Osmanlılar arasında bir ticaret merkezi olduğunu, tahıl alışverişinde bir antrepo gibi kullanılıp İstanbul'a gönderilecek erzakın burada toplandığını belirtmektedir. Osmanlı idaresinden çıkmadan önce Rumeli buğdayı burada

²⁹⁰ Feridun Emecen, "İsmail", *DİA*, Cilt. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 82-84.

²⁹¹ Akbayar, s. 82.

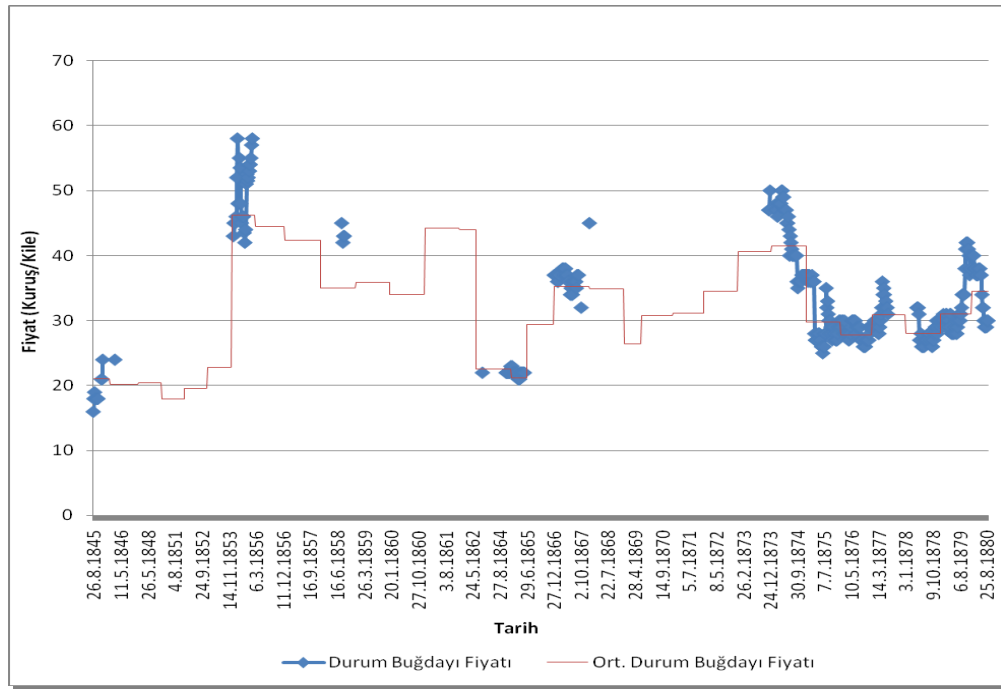
²⁹² *Kamûsü'l-a'lâm*, "İsmail", s. 944.

toplanır, ambarlara konulur, oradan İstanbul'a sevk edilmek üzere Kili'ye gönderilirdi. Bu buğday İstanbul'da "Kili-İsmail buğdayı" olarak bilinirdi.²⁹³

İsmail, bugün Ukrayna'ya bağlı Besarabya bölgesinin güneyinde, Bucak denilen mahalde, Tuna'nın Karadeniz'e dökülen kollarından biri olan Kilya üzerinde önemli bir liman şehridir.²⁹⁴

3.2.3.9.1. İsmail'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

İsmail'den İstanbul'a, incelenen dönemin büyük bir kısmında devamlı bir şekilde durum buğdayı sevkiyatı söz konusu değildir. İlk dikkat çeken nokta İsmail durum buğdayının Kırım Savaşı yıllarında İstanbul piyasasında yoğun şekilde varlığıdır. İsmail durum buğdayı fiyatının İstanbul piyasasının üzerinde olmasına rağmen sevkiyatın sürmesi dikkat çekicidir.

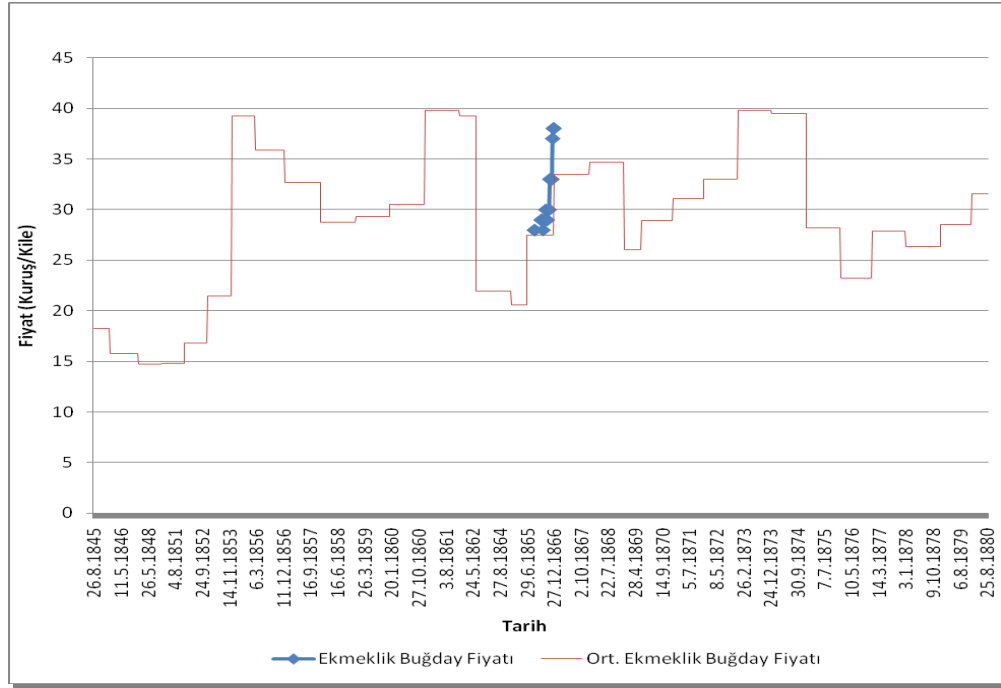

Grafik 34: İsmail Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

²⁹³ Emecen, "İsmail", *DİA*, s. 82-84.

²⁹⁴ Emecen, "İsmail", *DİA*, s. 82-84.

Grafik 35: İsmail Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

İsmail'den sevk edilen ekmeklik buğday durum buğdayının aksine çok kısa bir zaman zarfında İstanbul piyasasında görülmektedir. 1866-1867 yıllarına tekabül eden bu dönemde İsmail durum buğdayının fiyatı İstanbul piyasası ortalamasının biraz üzerindedir.

3.2.3.10. Kalas

Kalas, II. Bayezid zamanında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 19. yüzyılın başlarında Bükreş Antlaşması'ndaki (1812) ilgili maddeyle Boğdan'ın doğu kısımları (Akkirman, Kili, Bender) Türk halklarıyla beraber Rusya'ya bırakıldı. Bu tarihten sonra Boğdan üzerinde Osmanlı Devleti'nin nüfuzu tedrici olarak azalmıştır. 93 Harbi sonrası Romanya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte bölgede Osmanlı doğrudan kontrolünü yitirmiştir. Ayrıca, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla (1878) Romanya'nın bağımsızlığı tanınarak 1881'de bağımsız bir krallık haline gelmiştir.²⁹⁵ Boğdan'a bağlı bir kaza olan Kalas²⁹⁶, Bükreş'in kuzeydoğu tarafında, 269 km mesafededir. Kaza, Tuna Nehri sahilinin sol tarafındadır. Seret (Siretu) Nehri'nin

²⁹⁵ Abdülkadir Özcan, "Boğdan", **DİA**, Cilt. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 269-271.

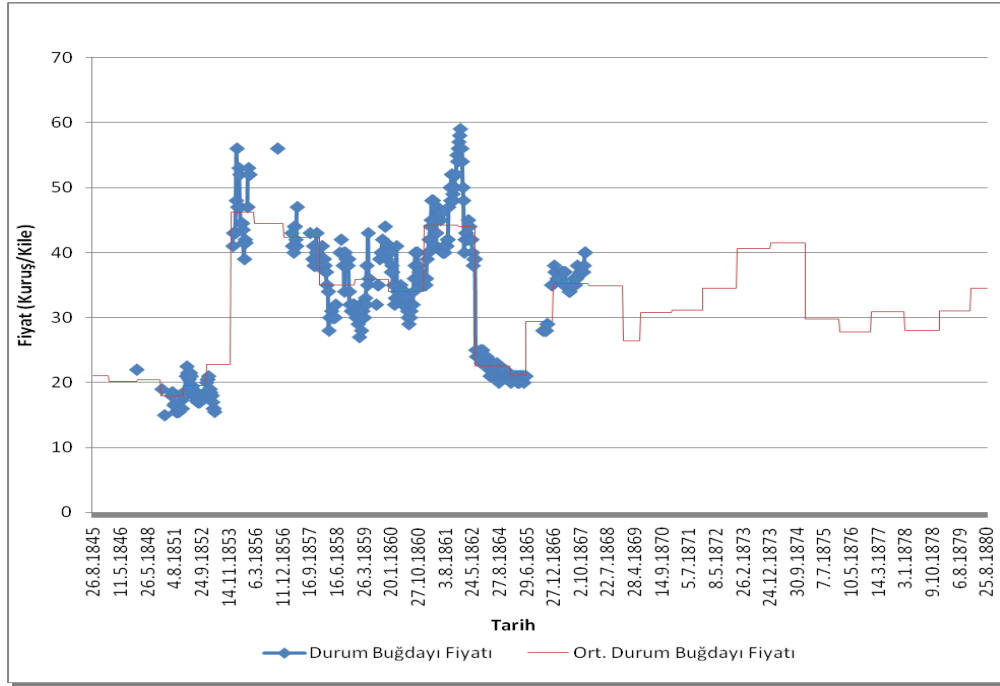
²⁹⁶ Kalas İskelesi vasıtasıyla Avusturya'dan gelen malum keresteye de ülkemizde "kalas" denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Sezen, s. 272.

Tuna'ya döküldüğü yerde bulunur. Aynı isimle bir limanı vardır. Ticareti canlıdır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu yaklaşık olarak 80.000 kişidir. Demir ve bakır dökümhaneleri, mum ve sabun fabrikaları vardır. Tuna üzerindeki limanı büyük gemilerin yanaşabilmesine imkan verecek kadar büyük ve sağlamdır. Liman ticareti çok canlıdır.²⁹⁷

Boğdan, bugün güney Romanya'da, aşağı Tuna üzerindedir. Aynı zamanda bir nehir limanıdır.²⁹⁸

3.2.3.10.1. Kalas'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Kalas, İbrail iskelesiyle birlikte Eflak ve Boğdan'ın Niğbolu'dan Hırışova'ya kadar Tuna üzerinde sıralanan üretim bölgelerinin hububatını ihraç eden en önemli iskeledir.²⁹⁹

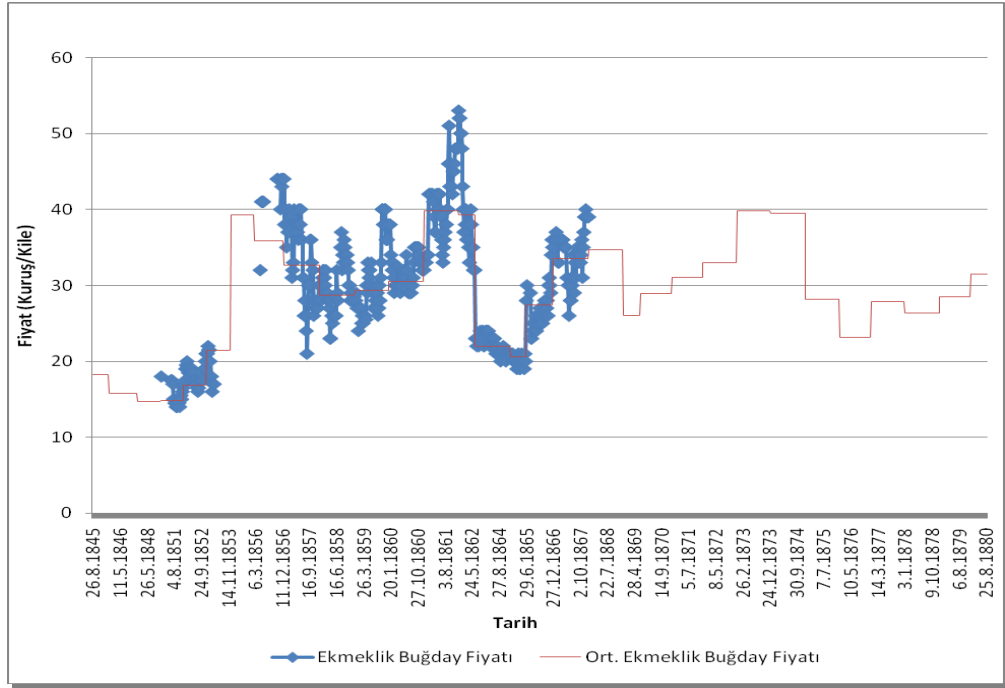
Grafik 36: Kalas Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

²⁹⁷ Kamûsü'l-a'lâm, "Kalas", s. 3283.

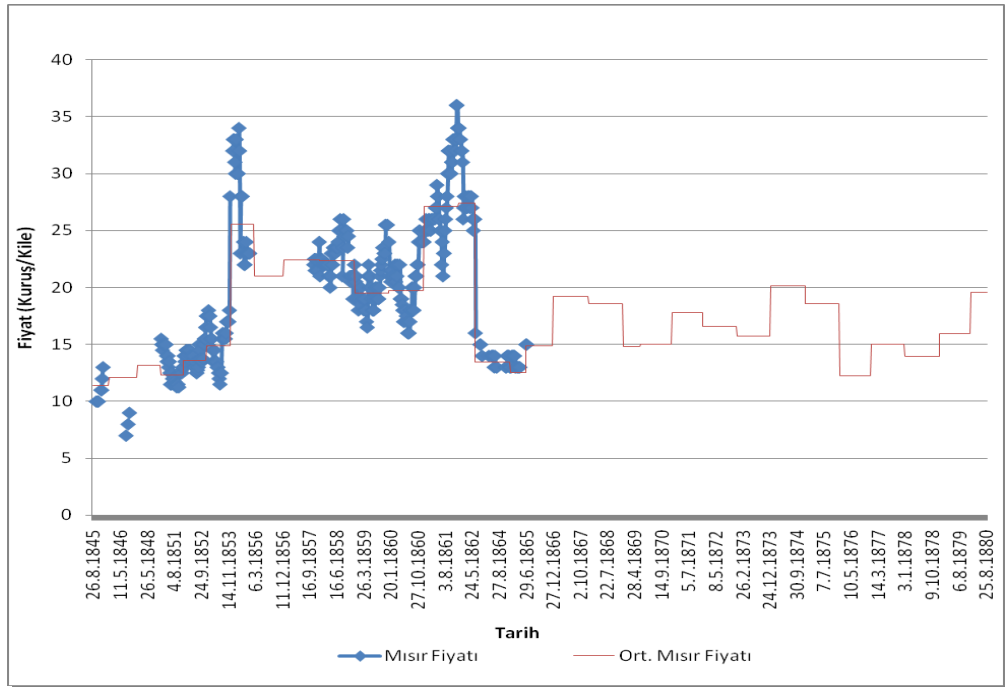
²⁹⁸ Kereste ve hububat ihracatı yoğunudur. Ayrıntılı bilgi için bk. Öngör, s. 286.

²⁹⁹ Güçer, "İstanbul'un İlaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", s. 405-406.

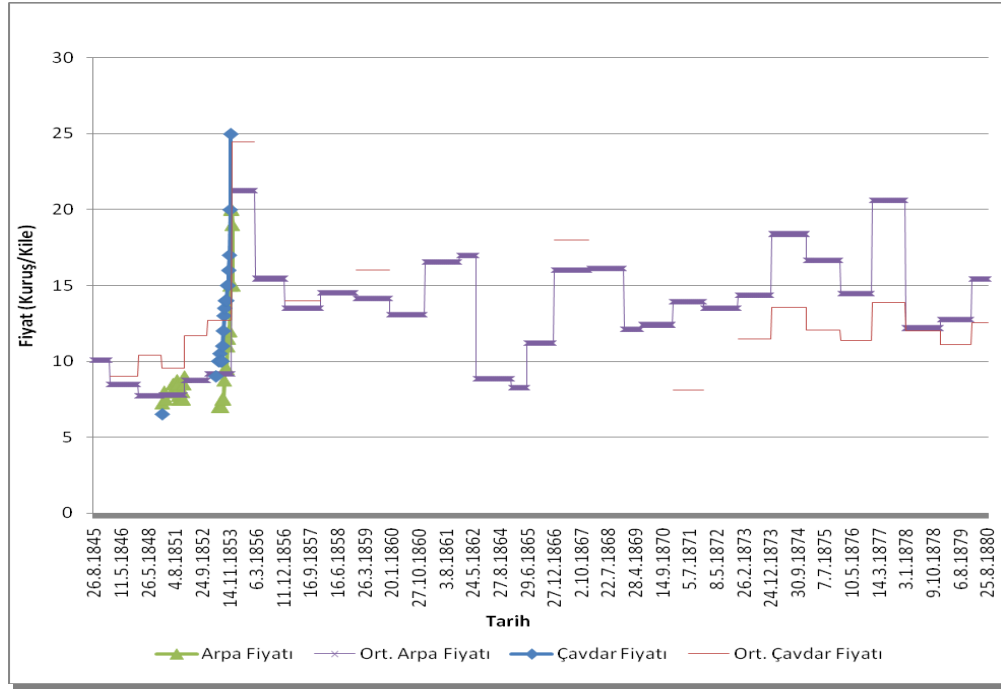
Grafik 37: Kalas Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 38: Kalas Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 39: Kalas Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Kalas'tan İstanbul'a 1848-1867 yılları arasında istikrarlı şekilde durum buğdayı sevk edilmiştir. Bu zaman zarfında Kalas durumunun İstanbul piyasası ortalamasının altında ya da üstünde olduğu süreklilik arz eden belirgin bir dönem yoktur.

Kalas'tan İstanbul'a 1848-1867 yılları arasında düzenli şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı gerçekleşmiştir. Bu süre zarfında Kalas ekmeklik buğdayı mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasası ortalamasıyla paralellik arz etmektedir.

Kalas'tan İstanbul'a 1845-1865 yılları arasında kısa fasıllar haricinde sürekli şekilde mısır sevkiyatı da yapılmıştır. Kırım Savaşı yıllarına tekabül eden 1853-1854 yıllarında gözlemlenen fiyatların İstanbul piyasası ortalamasının bir hayli üzerinde olduğu açıktır. Bunun dışında Kalas mısırının fiyatı genellikle İstanbul piyasasına paralellik göstermektedir.

İncelenen dönem göz önüne alındığında Kalas'tan İstanbul'a düzenli şekilde arpa ve çavdar sevkiyatı yapılmamıştır. Arpa ve çavdar çeşitleri 1848-1853 yılları arasında çok kısa bir süre zarfında İstanbul piyasası fiyatlarına paralellik arz etmektedir.

3.2.3.11. Kırım

Kırım, II. Mehmed döneminde 1475'te Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde çok önemli bir noktada olan Kırım, Osmanlı-Rus çekişmesine konu olmuştur. 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı idaresinden çıkan Kırım, müstakil bir hanlık statüsü kazanmış, nihai olarak 1784'de İstanbul'da imzalanan antlaşmayla Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'ya ilhakını tanımıştır.³⁰⁰

Osmanlı idari taksimatında imtiyazlı bir eyalet statüsünde olan Kırım,³⁰¹ Rusya'nın güneyinde, Karadeniz ile Azak Denizi arasındadır. Kırım'ın sahili 1000 km civarındadır. Hayli girintili çıkıntılı olduğu için de çok sayıda koy ve burun ihtiva etmektedir. Bu sahilde sağlam iskele ve limanlar vardır. Yarımada çok sayıda nehir olmasına rağmen hemen hiçbiri gemi taşımacılığına elverişli değildir. Hatta salla ulaşım bile çoğu yerde mümkün değildir. Arazi yer yer dağlık olmakla birlikte düzlükler de vardır. Mermer, alçı ve tuz ocakları zengindir. Toprağın elverişli olduğu yerlerde, tütün, safran, kök boyası ve haşhaş üretimi yaygındır. Rusya yönetimine geçtikten sonra Kırım'ın sanayi üretimi çok gerilemiştir. Osmanlı yönetimi zamanında hayli hareketli olan liman ticareti için de aynı durum geçerlidir. Liman üzerinden başlıca ihraç ürünleri: tuz, buğday, şarap, bal, deri, sahtiyan* ve yapağıdır. Limanları iç bölgelere bağlayan şoseler oldukça iyi durumdadır. Kırım nüfusunun büyük çoğunluğu Tatar'dır. Bununla birlikte Rus, Ermeni ve Alman tabiiyetli insanlar da vardır.³⁰²

Bugün Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım, Karadeniz'in kuzey kıyısında büyük bir yarımada şeklindedir. Güney ve batısında Karadeniz, doğusunda Azak Denizi bulunur. Kıtaya Prekop Berzahı ile bağlıdır. Kerç Boğazı ile Krasnodar bölgesinden ayrılır. Yarımada'nın iç ve kuzey kısımları güney Rusya steplerinin bir devamını oluşturur. Zengin tahıl tarımı bölgesinin bir parçasıdır.³⁰³

*Boyanmış ve cilalanmış deri.

³⁰⁰ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *DİA*, Cilt. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 450-458.

³⁰¹ Sezen, s. 314.

³⁰² *Kamûsü'l-a'lâm*, "Kırım", s. 3650-3654.

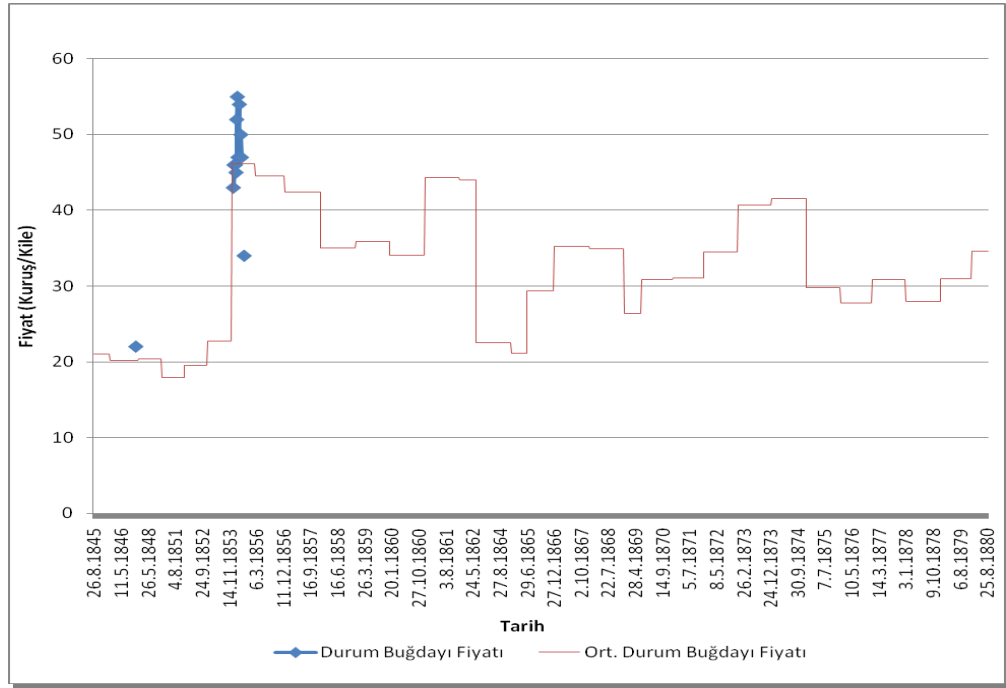
³⁰³ Öngör, s. 444.

3.2.3.11.1. Kırım'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Kırım'dan, İstanbul'a başta un ve buğday olmak üzere tuz ve sadeyağ gibi besin maddeleri de gelmektedir. Bu bölgenin ürünlerinin çıkış yaptığı en önemli iskeleler Kefe, Azak ve Özi'dir.³⁰⁴

Kırım'dan İstanbul'a incelenen dönem içinde sadece 1853-1854'de durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Kırım Savaşı'na tekabül eden bu süre zarfında Kırım durumunun fiyatı İstanbul piyasasının bir hayli üzerindedir.

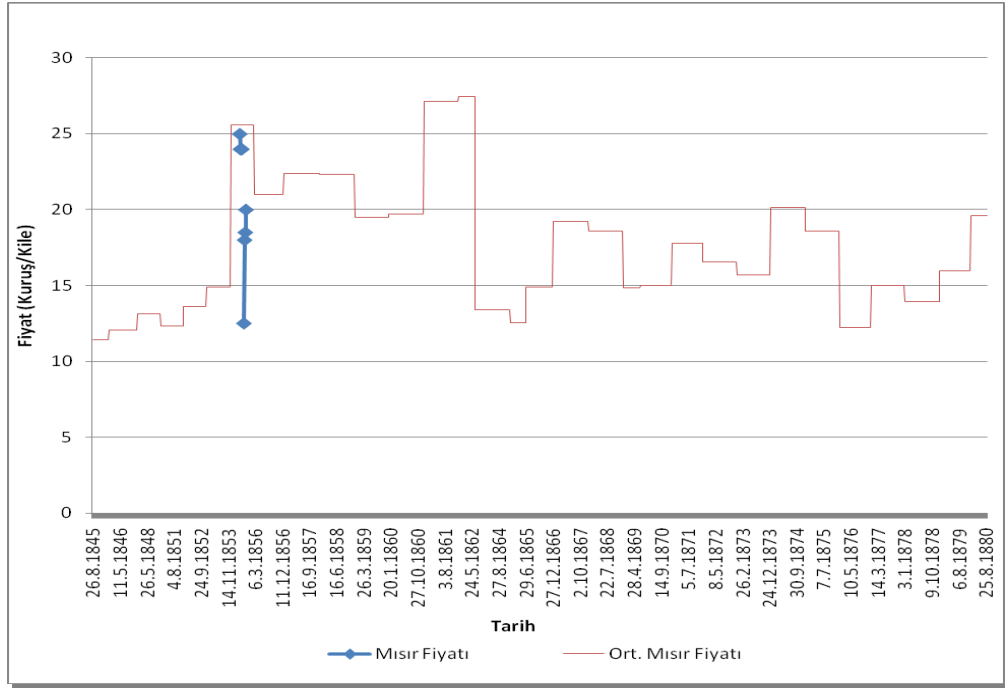
Durum buğdayına paralel olarak Kırım'dan İstanbul'a 1853-1854'de mısır sevkiyatı yapılmıştır. Bu zaman zarfında Kırım menşeli mısır fiyatının İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

Grafik 40: Kırım Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

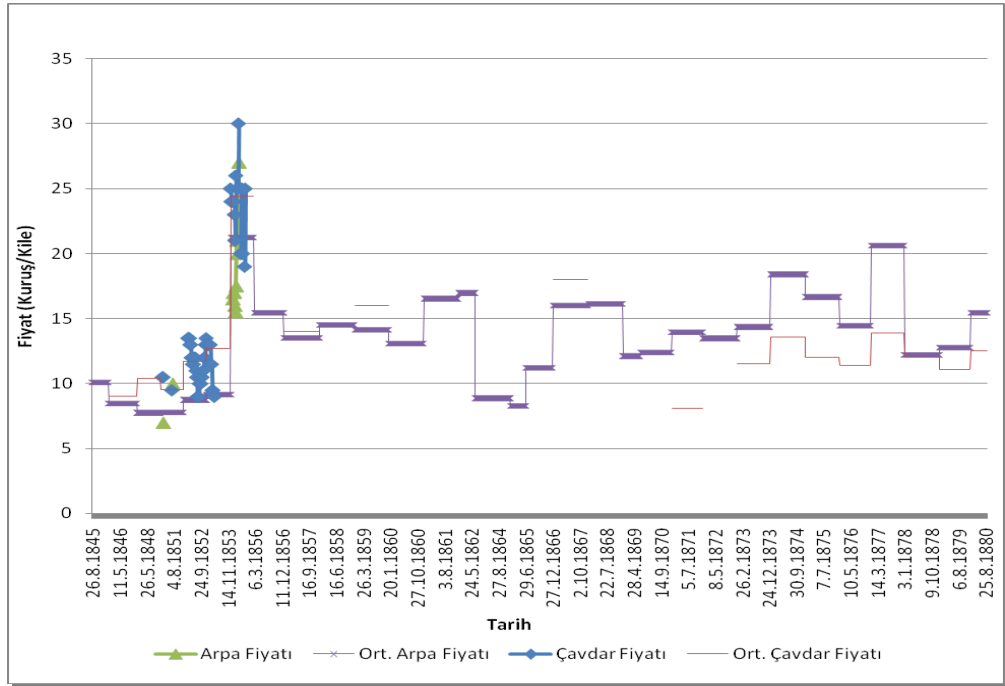
Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁰⁴ İnalçık, "İaşe", İstanbul Ansiklopedisi, s. 117.

Grafik 41: Kırım Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 42: Kırım Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

İncelenen dönem içerisinde Kırım'dan İstanbul'a yapılan arpa ve çavdar sevkiyatı devamlılık arz etmemektedir. 1851-1854 yıllarını kapsayan bu zaman zarfında çavdar fiyatının İstanbul piyasasının oldukça üstünde olduğu görülmektedir.

3.2.3.12. Köstence

Köstence, ilk kez I. Mehmed döneminde 1419'da Osmanlı idaresine girmiştir. Hemen akabinde Silistre Sancağı'nın Tekfurgölü Kazası'na bağlanmıştır. 18. yüzyılın sonlarında Ruslar tarafından defalarca kez kuşatılan şehir 93 Harbi'nde işgal edilmiş ve nihai olarak, 1878'de imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları'yla bütün Dobruca ve Köstence Romanya'ya bırakılmıştır.³⁰⁵

Osmanlı idari taksimatında bir kaza olan Köstence 1846 yılında Silistre Eyaleti, Varna Sancağı'na bağlıdır. 1864 yılında ise Tuna Vilayeti'ne bağlı Tulca Sancağı'nın bir kazasıdır.³⁰⁶

Köstence, Dobruca bölgesinde, Bükreş'in 210 km doğusunda, Karadeniz sahilinde konumlanan bir kasaba ve iskeledir. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 5.000 kişidir. Limanı dar ve sığ olmasına rağmen ticareti işlektir.³⁰⁷ 19. yüzyılın ikinci yarısında Dobruca bölgesinin artan önemi sebebiyle Osmanlılar Köstence'ye özel bir ilgi göstermişlerdir. Tuna üzerinde başka bir şehir olan Cernavoda ile Köstence'yi bağlamak için 1857 yılında bir demiryolu inşasına başlanmış ve 1860 yılında tamamlanmıştır. Demiryoluna ilave olarak liman tahkim edilip genişletilmiş ve yeni yerleşim yerleri açılmıştır.³⁰⁸

Köstence, bugün Güneydoğu Romanya'da Karadeniz kıyısında bir ticaret limanıdır.³⁰⁹

3.2.3.12.1. Köstence'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Köstence, Mangalya ile birlikte Dobruca bölgesi buğdayının çıkış yaptığı en önemli iskelelerden birisidir.³¹⁰

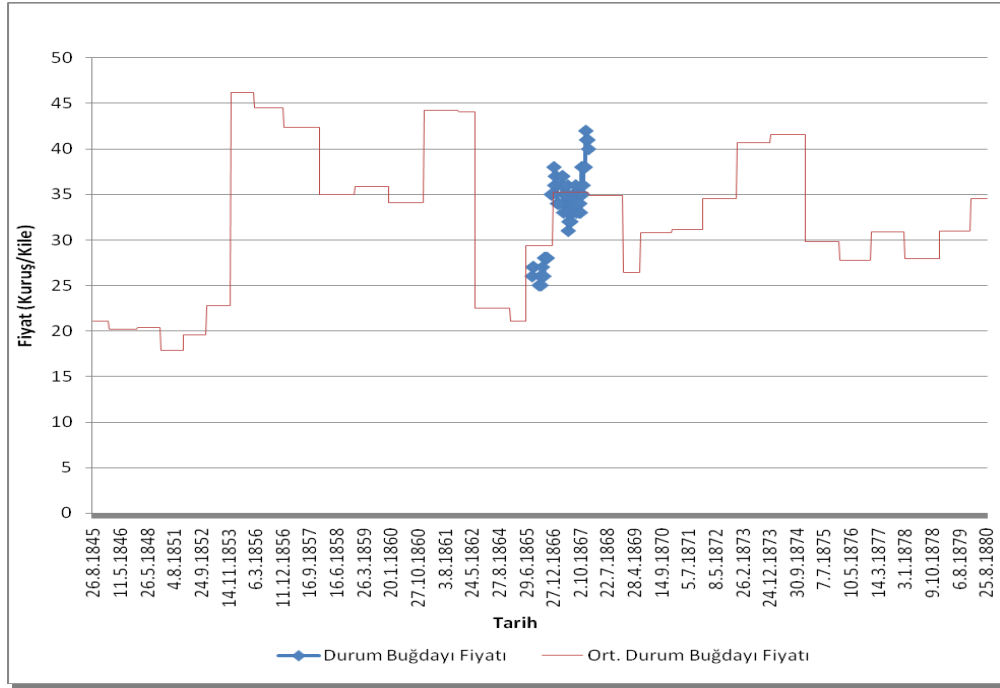
³⁰⁵ Bogdan Murgescu, "Köstence", **DİA**, Cilt. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 276-277.

³⁰⁶ Sezen, s. 333.

³⁰⁷ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Köstence", s. 3921.

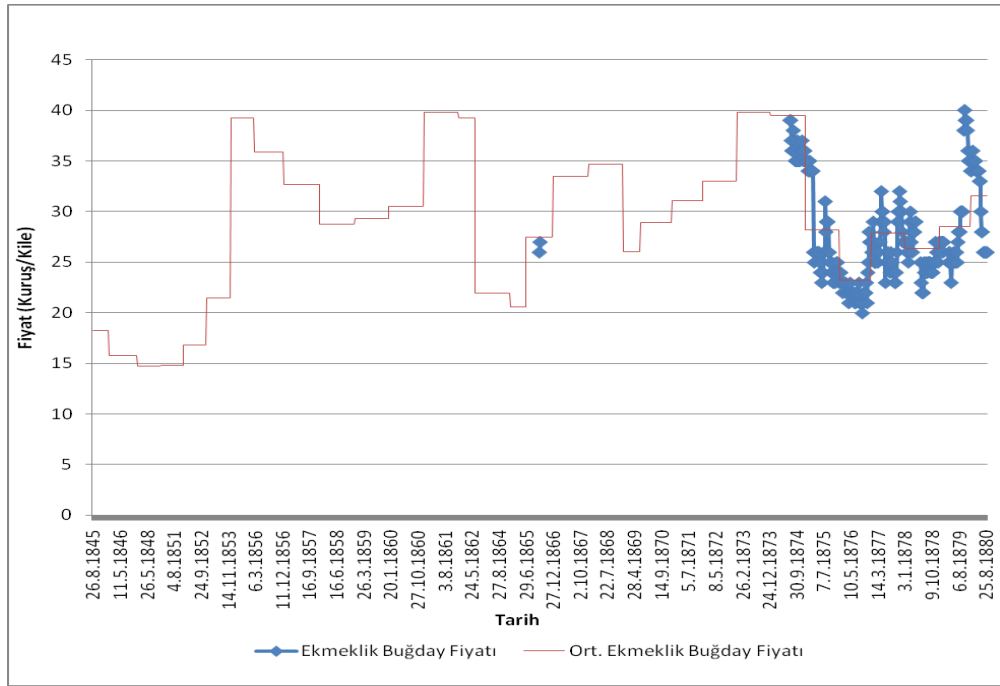
³⁰⁸ Murgescu, "Köstence", **DİA**, s. 276-277.

³⁰⁹ Öngör, s. 467.

Grafik 43: Köstence Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 44: Köstence Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³¹⁰ İnalçık, “İaş”, *İstanbul Ansiklopedisi*, s. 117; İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 151.

Köstence'den İstanbul'a incelenen dönemde istikrarlı şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmamıştır. Bununla birlikte 1866-1868 yıllarında Köstence menşeli durum buğdayı oldukça istikrarlı bir şekilde İstanbul piyasalarında görülmektedir. 1866 yılında İstanbul piyasası fiyatının altında olan Köstence menşeli durum buğdayı, 1867-1868 yıllarında mevsimsel dalgalanmalar yaşamaktadır.

Köstence'den İstanbul'a 1874-1880 yılları arasında devamlı bir şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmıştır. Köstence menşeli ekmeklik buğday fiyatı mevsimsel dalgalanmalar dışında sözkonusu zaman zarfında İstanbul piyasalarıyla paralellik arz etmektedir.

3.2.3.13. Levant

Levant tabiri Avrupa literatüründe 10. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz kıyılarındaki ülkeleri tarif etmek için kullanılmıştır. Levant olarak tarif edilen bölge tarihi dönemler içerisinde farklılıklar gösterir. Kavramın ilk ortaya çıktığı zamanlarda Ege Adaları ile Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyıları için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Haçlı Seferleri zamanında Suriye, Filistin, Kıbrıs ve Mısır'ı; 13. yüzyılda da Kırım'a kadar uzanan Karadeniz kıyılarını kapsadığı olmuştur. Ümit Burnu'nun keşfinden sonra Uzakdoğu ülkeleri için "Uzak Levant" tabiri kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ise yalnızca Fransız mandasındaki Suriye ve Lübnan ülkeleri için bu tabir kullanılmıştır.³¹¹

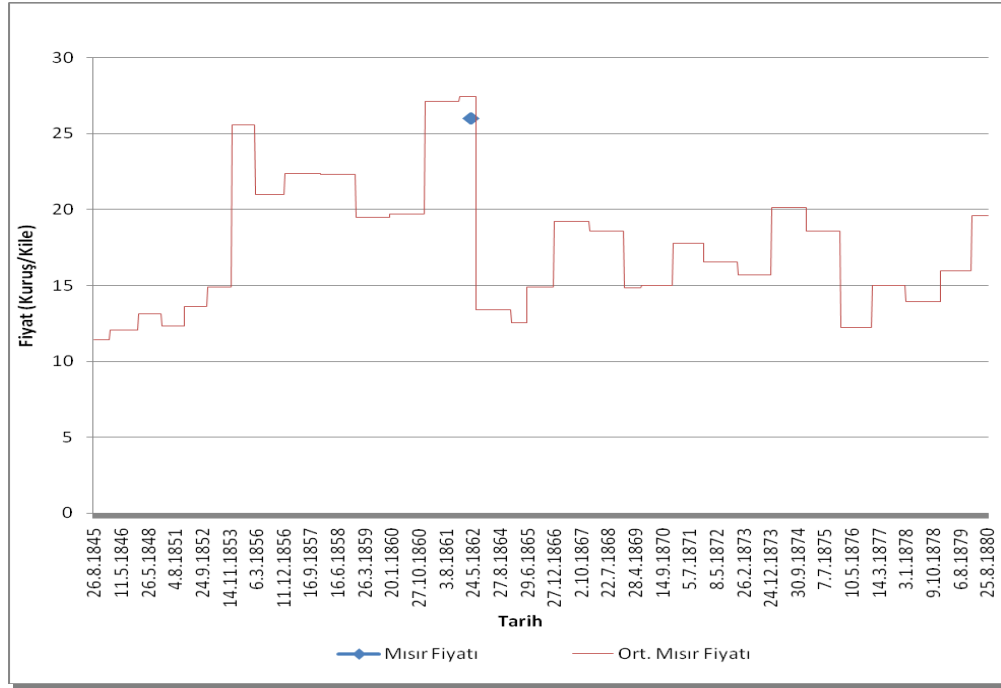
Levant ismi bugün Doğu Akdeniz kıyısındaki ülkelere verilen genel bir tabirdir.³¹²

3.2.3.13.1. Levant'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Levant bölgesinden İstanbul'a, incelenen dönem içerisinde devamlılık arz eden bir mısır sevkiyatı söz konusu değildir. Levant mısırı 1862 yılında Nisan-Mayıs ayları içinde dört haftalık bir süre zarfında İstanbul piyasalarında gözlenmektedir.

³¹¹ Şerafettin Turan, "Levant", **DİA**, Cilt. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s. 145-147.

³¹² Öngör, s. 502.

Grafik 45: Levant Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.14. Maçin

Maçin, Dobruca bölgesinde İbrail'in 15 km. güneydoğusundadır.³¹³ Dobruca bölgesinin ilk olarak hangi tarihte Osmanlı hakimiyetine girdiği belli değildir. Çelebi Mehmet Musa Çelebi'ye karşı verdiği mücadeleyi kazanarak Dobruca kalelerini ve Eflak'ı ele geçirerek bölgeyi Osmanlı hakimiyeti altına sokmuştur (1419). 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında Rus işgaline uğrayan bölge Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında yine Rus işgaline maruz kalmış, fakat Ruslar Paris Antlaşması (1856) hükümlerine göre bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır. 1864'te Tuna Vilayeti kurulunca Dobruca bölgesi buraya bağlanmıştır. 93 Harbi sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması'yla (1878) Dobruca'nın kuzeyi Romanya'ya, güneyi ise Bulgaristan'a bırakılmıştır.³¹⁴

Maçin, Dobruca bölgesinde, İbrail'in 15 km güneydoğusunda, Tuna'nın en büyük gölü kenarında bulunan bir tepe üzerindedir.³¹⁵ 1812'de Silistre Eyaleti'ne bağlı

³¹³ Kamûsü'l-a'lâm, "Maçin", s. 4080.

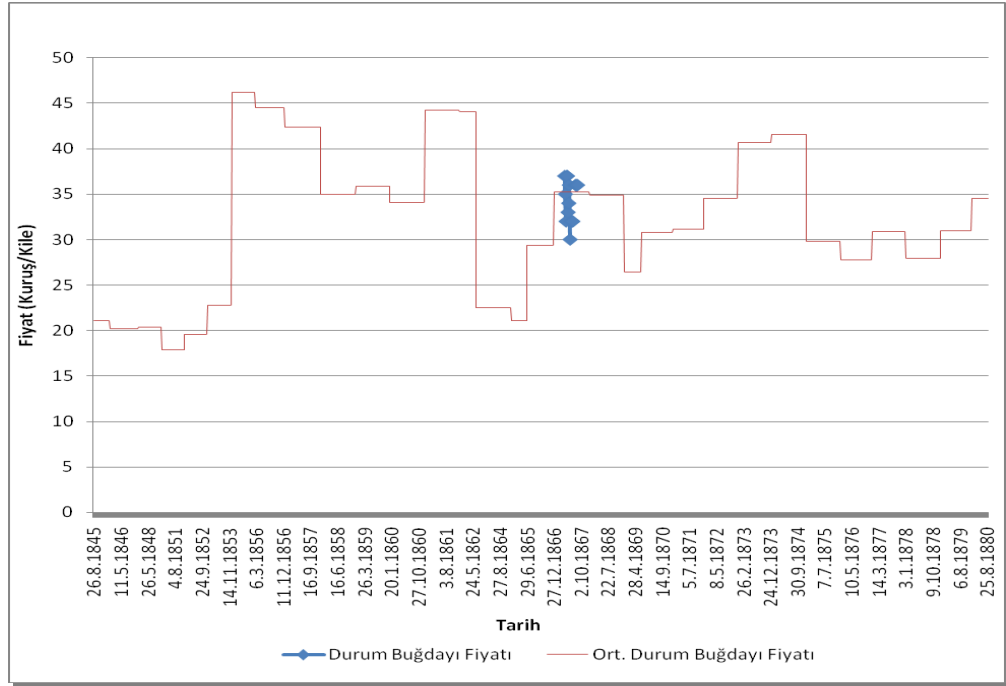
³¹⁴ Kemal H. Karpat, "Dobruca", **DİA**, Cilt. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 482-486.

³¹⁵ Kamûsü'l-a'lâm, "Maçin", s. 4080.

bir kazadır. 1865 yılında da kasaba statüsünde Tuna Vilayeti'ne bağlanmıştır.³¹⁶ 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 3.000 kişidir.³¹⁷

3.2.3.14.1. Maçin'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Maçin'den İstanbul'a yalnızca 1867 yılı içerisinde Nisan-Temmuz aylarında durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Maçin menşeli durum buğdayının fiyatı bu süre zarfında mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir.

Grafik 46: Maçin Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.15. Mısır

Mısır'ın Osmanlı hakimiyetine girmesi I. Selim döneminde 1517'de gerçekleşmiştir. Fethin hemen akabinde beylerbeylik haline getirilen Mısır'ın başına ilk beylerbeyi olarak Memlük asıllı Hayır Bey getirilmiştir. Padişahın Hayır Bey'den ilk

³¹⁶ Sezen, s. 352.

³¹⁷ Kamûsü'l-a'lâm, "Maçin", s. 4080.

isteği Hameyn'in erzakını düzenli olarak göndermesi ve Mısır'ın limanlarını dış tehditlerden koruması şeklinde olmuştur.³¹⁸

Mısır Eyaleti Doğu ve Batı arasında yer alan ticaret yolunun üzerinde bulunmaktadır. Bu sebeple ekonomik önemi büyüktür. Bununla birlikte ziraat, Mısır'ın en temel iktisadi kaynağıdır. Mısır'ın küçük sanayi ile iç ve dış ticareti tarıma dayanmaktadır. Başlıca zirai ürünleri buğday, pirinç, mercimek, nohut gibi tahıl ve baklagillerdir. Mısır'ın Akdeniz, Kızıldeniz ve Nil üzerindeki limanları ticari bakımdan büyük öneme sahiptir. Hububat, İstanbul'a ve diğer Osmanlı Vilayetleri'ne en başta gelen ihraç ürünü olup Said ve Delta'dan buğday, Fereskur'dan ise pirinç Dimyat'a gelerek daha sonra ihtiyaç duyulan bölgelere gönderilmektedir.³¹⁹

3.2.3.15.1. Mısır'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Mısır'ın tahıl ürünlerinin tahsis edildiği öncelikli şehirler Mekke ve Medine'dir.³²⁰ Ancak, İstanbul'da ihtiyaç duyulması halinde un ve buğday başta olmak üzere pirinç, şeker ve baharat gibi besin maddeleri Dimyat ve İskenderiye Limanları üzerinden başkente sevk edilmektedir.³²¹

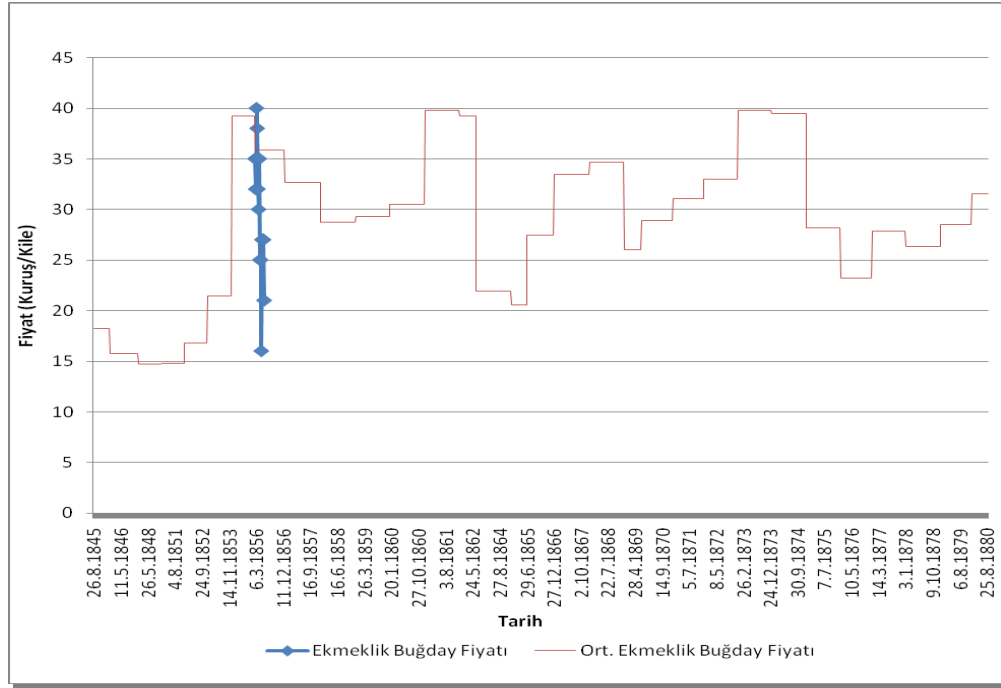
Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi Mısır'dan İstanbul'a incelenen dönemde istikrarlı bir şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmamaktadır. Mısır menşeli ekmeklik buğday sadece 1856 yılında Şubat-Mayıs aylarında İstanbul piyasasında görülmektedir. Bu süre zarfında mısır buğdayının fiyatı İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

³¹⁸ Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Mısır(Osmanlı Dönemi)", **DİA**, Cilt. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, s. 563-569.

³¹⁹ es-Seyyid, "Mısır(Osmanlı Dönemi)", **DİA**, s. 563-569. Bizans döneminde de bir zenginlik kaynağı olan Mısır, ülkenin tahıl ambarıydı. O dönemde Mısır valisinin en önemli görevlerinden birisi de tahıl ürünlerinin gemilerle İstanbul'a (Konstantinopolis) taşınmasını sağlamaktı. Ayrıntılı bilgi için bk. Casim Avcı, "Mısır - Bizans Dönemi", **DİA**, s. 557-559.

³²⁰ Güçer, "**Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar**", s. 88.

³²¹ İnalçık, "İaşe", **İstanbul Ansiklopedisi**, s. 117; İnalçık, **Klasik Çağ**, s. 151.

Grafik 47: Mısır Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.16. Odesa

Odesa, Ukrayna’da bir liman kentidir. Dinyester Irmağı’nın denize döküldüğü yerden 2.2 km içeridedir. Tatar Köyü Hocabey’in yerinde kurulmuştur.³²² Bölge 1789 yılında Osmanlı idaresinden çıkıp Rusya’ya bağlanmıştır.³²³ 1794’ten itibaren güney Ukrayna demiryolu hattının döşenmesinden sonra, Odesa 19. yüzyılın ikinci yarısında hızla gelişerek Rusya’nın tahıl ihracatı yaptığı en önemli limanlardan biri haline gelmiştir.³²⁴

Odesa, bugün güney Ukrayna’da Karadeniz’in Kuzey-Batı kıyısında bir bölge ve limandır. Aynı adı taşıyan koyda, Dinyester Nehri ağzının 40 km kuzeydoğusunda bulunur.³²⁵

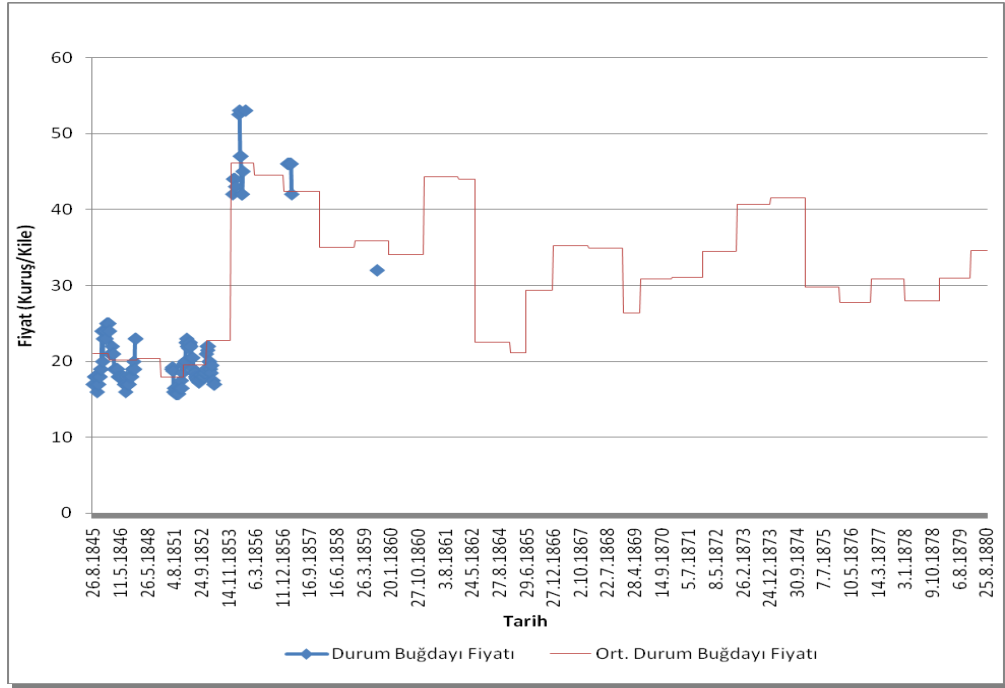
3.2.3.16.1. Odesa’dan İstanbul’a yapılan sevkiyat

³²² “Odesa”, **Grolier International Americana Encyclopedia**, Cilt. 10, İstanbul: Medya Holding, 1993, s. 287.

³²³ “Odessa”, **The Encyclopedia Americana**, Vol. 20, New York: Americana Corporation, 1968, s. 635-636.

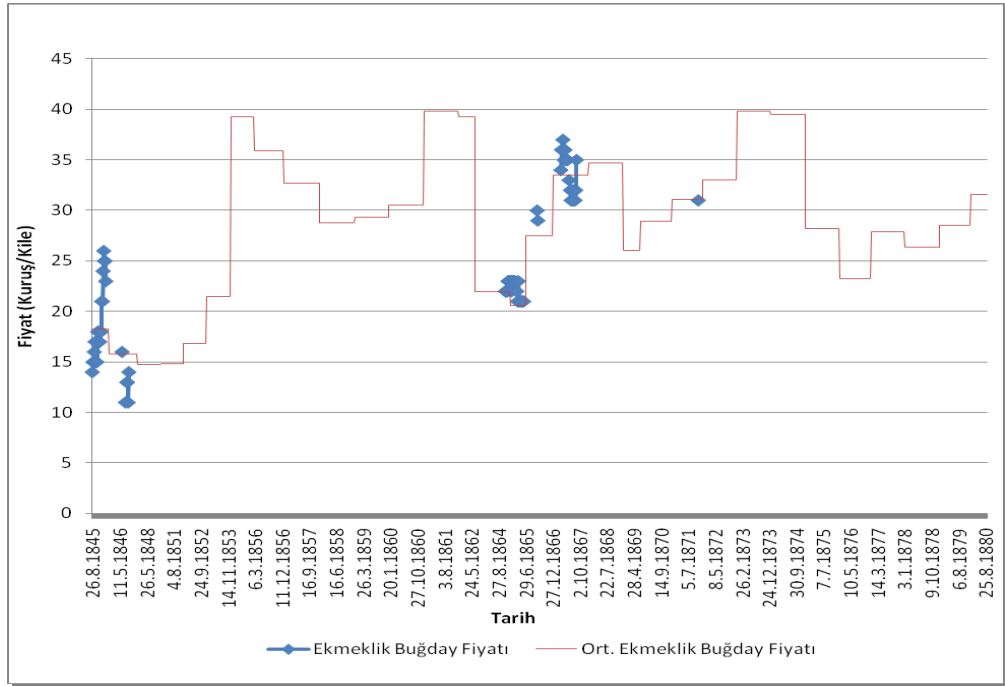
³²⁴ “Odesa”, **Grolier International Americana Encyclopedia**, s. 287.

³²⁵ Öngör, s. 634.

Grafik 48: Odesa Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 49: Odesa Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Odesa'dan İstanbul'a 1845-1859 yılları arasında düzensiz aralıklarla durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Bu zaman zarfında Odesa durumu mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir.

Odesa'dan İstanbul'a ekmeklik buğday sevkiyatı da durum buğdayında olduğu gibi düzensizdir. Bununla birlikte ekmeklik buğday sevkiyatı biraz daha geç bir döneme 1864-1867 yıllarına kadar düzensiz aralıklarla sürmektedir. Bu zaman zarfında Odesa buğdayının fiyatı mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasına paralellik arz etmektedir.

3.2.3.17. Ordu

Ordu, I. Bayezid zamanında 1398'de Osmanlı idaresi altına girmiştir. Bu tarihten sonra Türkler bölgeye yerleşmişler ve kendi düzenlerini kurmuşlardır. 1455 tarihli tahrir defterlerinde Ordu Vilayeti yirmi dört idari birimden müteşekkildir.³²⁶ 1847'e gelindiğinde ise Trabzon Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır. 1868'de de Trabzon Vilayeti'nin bir kazası olmuştur.³²⁷

Ordu, Trabzon'a 180 ve Giresun'a 50 km mesafededir. Vona Burnu'nun güneydoğusundadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında ticari hayat canlıdır. Anadolu içlerine (Sivas) doğru yapılan şose yol Ordu'nun ticari önemini arttırmıştır. Kasaba'ya bir saat kadar mesafede mahfuz ve sağlam bir limanı vardır. Gerektiği zamanlarda Karadeniz'de yol alan gemiler için iyi bir sığınaktır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 99.333 kişidir. Bunun 80.000'e yakını Müslüman, kalanı ise Rum ve Ermeni'dir. Arazisi çok verimlidir. Hububat, kendir, pirinç, zeytin, fındık ve ceviz en çok üretilen mahsullerdir. Kazanın ihtiyacından sonra önemli miktarda hububat ihraç edilir.³²⁸

Ordu, bugün Karadeniz kıyısında, Samsun ve Giresun arasındadır.³²⁹

3.2.3.17.1. Ordu'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

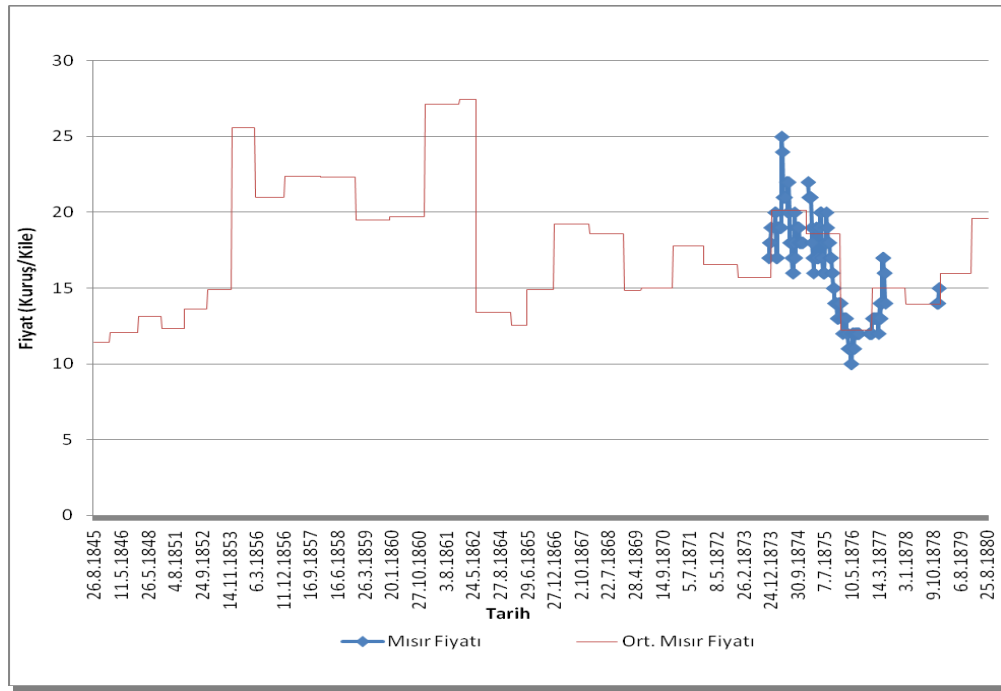
³²⁶ Bahaeddin Yedişildiz, "Ordu", **DİA**, Cilt. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s. 367-370.

³²⁷ 1847-1867 arasında sancaktır. 1928 salnamesinde merkez kazası için "Ordu Bucak" ismi kullanılmıştır. Bucak şimdi Ordu'nun bir mahallesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Sezen, s. 398.

³²⁸ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Ordu", 1996, s. 826.

³²⁹ Öngör, s. 642.

Şehir, İstanbul'un iâşesinin temininde birincil önceliğe sahip değildir. Ancak, Rumeli'deki üretimin yetersiz olması ya da başkentte bir müzayaka durumunun söz konusu olduğu durumlarda Sivas, Tokat ve Amasya gibi mahallerin ürünü Samsun limanı üzerinden İstanbul'a sevk edilmektedir.³³⁰ 19. yüzyılda Ordu'yu Anadolu'nun iç kısımlarına bağlayan şose yolun yapılması Sivas bölgesinde üretilen ürünlerin Ordu üzerinden ihracını mümkün hale getirdiği görülmektedir.³³¹

Grafik 50: Ordu Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Ordu'dan İstanbul'a 1873-1878 yılları arasında düzenli olarak mısır sevkiyatı yapılmıştır. Bu süre zarfında Ordu mısırının fiyatı İstanbul piyasasındaki fiyatla paralellik göstermektedir.

3.2.3.18. Poti

Poti, Abhaz Eyaleti'ne bağlı bir kasabadır.³³² Poti'nin de içinde bulunduğu Abhazya bölgesi 16. yüzyılda Osmanlı idaresine girmiştir.³³³ 1829'da Osmanlı idaresinden çıkıp Rusya'ya bağlanmıştır.³³⁴

³³⁰ Mantran, s. 182.

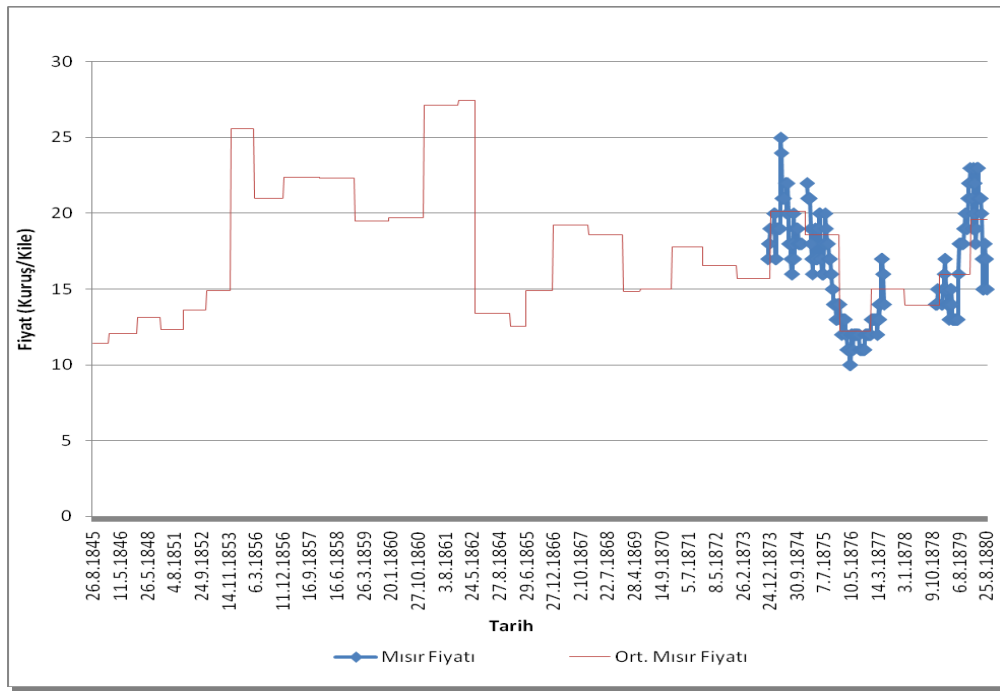
³³¹ Kamûsü'l-a'lâm, "Ordu", s. 826.

³³² Sezen, s. 422.

Poti, 19. yüzyıl sonlarında Rusya'nın Kafkas eyaletlerinden Kutayi'ye bağlı bir kasabadır. Karadeniz sahilinde, Rion Nehri üzerinde bulunur. Aynı adla bir limanı vardır. Nüfusu 4.875 kişidir. Rion Nehri'nin eski ismi "Faş" olduğundan kasaba Osmanlı tarihlerinde "Faş Kalesi" namıyla meşhurdur.³³⁵

Poti, bugün Gürcistan'ın batısında, Batum'un kuzeyinde Karadeniz kıyısında ve Rion Nehri ağzında bir liman şehridir.³³⁶

3.2.3.18.1. Poti'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Grafik 51: Poti Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Poti'den İstanbul'a 1873-1880 arasında 1877-1878 yıllarında kısa bir fasıla dışında istikrarlı bir şekilde mısır sevkiyatı yapılmıştır. Bu zaman zarfında Poti mısırının fiyatı mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasıyla paralellik göstermektedir.

³³³ "Abhazya", *Ana Britannica: Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt. 1, İstanbul : Ana Yayıncılık, 1986, s. 39.

³³⁴ Sezen, s. 422.

³³⁵ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Poti", s. 1541.

³³⁶ Öngör, s. 694.

3.2.3.19. Rodoscuk

Rodoscuk, Osmanlı idaresine Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişinden (1354) hemen sonra girmiş, akabinde de Gelibolu Sancağı'na bağlanmıştır. Kuruluşundan itibaren Trakya ovalarında yetişen buğdayın ihraç pazarı olan Rodoscuk'a Evliya Çelebi de *Seyahatname*'sinde liman ticaretinin canlılığıyla yer verir. Fakat Rodoscuk'un bu mamur hali Rumeli'deki sınırların geri çekilmesiyle ve iskelesi olduğu Edirne'nin eski canlılığını kaybetmesiyle 18. yüzyılda son bulur. 19. yüzyılda 1828 ve 1878'de kısa süreli de olsa işgal edilen şehir eski müreffeh halini hepten yitirmiştir.³³⁷

17. yüzyılda Osmanlı idari taksimatında Vize Sancağı'na bağlı bir kaza statüsünde olan Rodoscuk, 1846 yılında Edirne Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır.³³⁸ Rodoscuk, Marmara Denizi'nin kuzeybatısında açık bir körfezin etrafında bulunur. Doğusunda Çatalca Müstakil Sancağı, kuzeyinde Kırkkilise (Kırklareli), kuzeydoğu tarafında Edirne, güneybatı tarafında Gelibolu Sancağı, güneyinde Marmara Denizi vardır. Arazisi kısmen dağlıktır. Bununla birlikte mümbit düzlükler de bulunur. Marmara Denizi'ne dökülen birkaç küçük deresi de vardır. Sancağın büyük kısmı Ergene Havzası'na tabidir. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 96.624 kişidir. Bunların 40.761'i Müslüman, 38.434'ü Rum, 10.917'si Ermeni, 1.625'i Yahudi ve kalanı çok çeşitli milletlere mensup insanlardır. Hububat, meyve ve sebze üretimi yaygındır.³³⁹

II. Mehmed döneminde kurulan vakıflar için önemli bir gelir kaynağı olan Tekirdağ bölgesi,³⁴⁰ H. 1000/M. 1591-92'de çıkarılan bir fermanla anlaşıldığına göre, Burgaz (Lüleburgaz), Babaeski, Ergene Köprüsü (Uzunköprü), Hayrabolu, Keşan, Malkara, İncecik, Çorlu, Karışdırın, Kırkkilise (Kırklareli), Ereğli (Marmara Ereğlisi) ve hatta Vize bölgelerinde yetiştirilen hububatın Rodoscuk Limanı üzerinden çıkış yaptığı önemli bir yerdir.³⁴¹

³³⁷ Besim Darkot, "Tekirdağ", **İslam Ansiklopedisi: İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya, ve Biyografya Lugati**, Cilt. 12-I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 133-135.

³³⁸ Yabancı dillerde "Rodosto" dur. Türkler "Rodoscuk" demiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Sezen, s. 434.

³³⁹ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Tekfurdığı", s. 1662.

³⁴⁰ Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ Rusçuk Limanı 16. - 17. Yüzyıllar", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt. 2, 1979-1980 Özel Sayısı, (1979-1980), s. 140.

³⁴¹ Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s. 144.

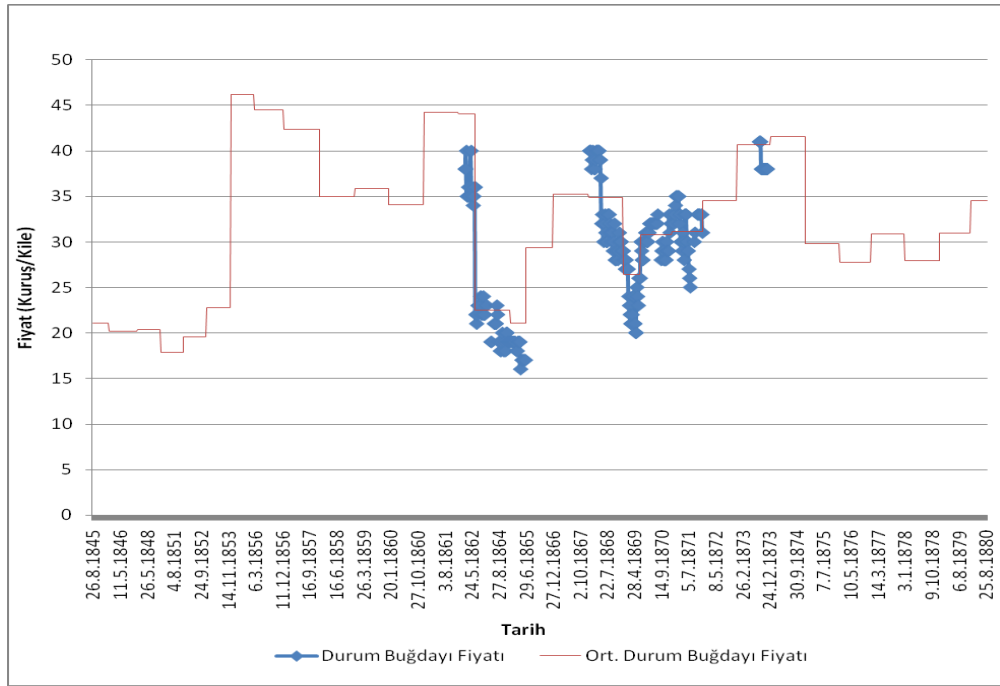
Rodoscuk, bugün Trakya’da Marmara Bölgesi’nin kuzeyindedir. Marmara Denizi’nin kuzey kıyısında aynı adla bir limanı vardır.³⁴²

3.2.3.19.1. Rodoscuk’dan İstanbul’a yapılan sevkiyat

Rodoscuk, Trakya ovalarının buğdayının çıkış yaptığı önemli bir limandır.³⁴³

Rodoscuk’dan İstanbul’a 1862-1873 yılları arasında 1866-1877 yılları istisna tutulursa düzenli şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. 1864-1865 yıllarında Rodoscuk menşeli durum buğdayı fiyatının İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Mevsimsel dalgalanmalar haricinde Rodoscuk durum buğdayı, İstanbul piyasasıyla paralellik göstermektedir.

Rodoscuk’dan İstanbul’a 1873-1880 yılları arasında istikrarlı şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmıştır. Bu süre zarfında Rodoscuk menşeli ekmeklik buğdayın fiyatı İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir.

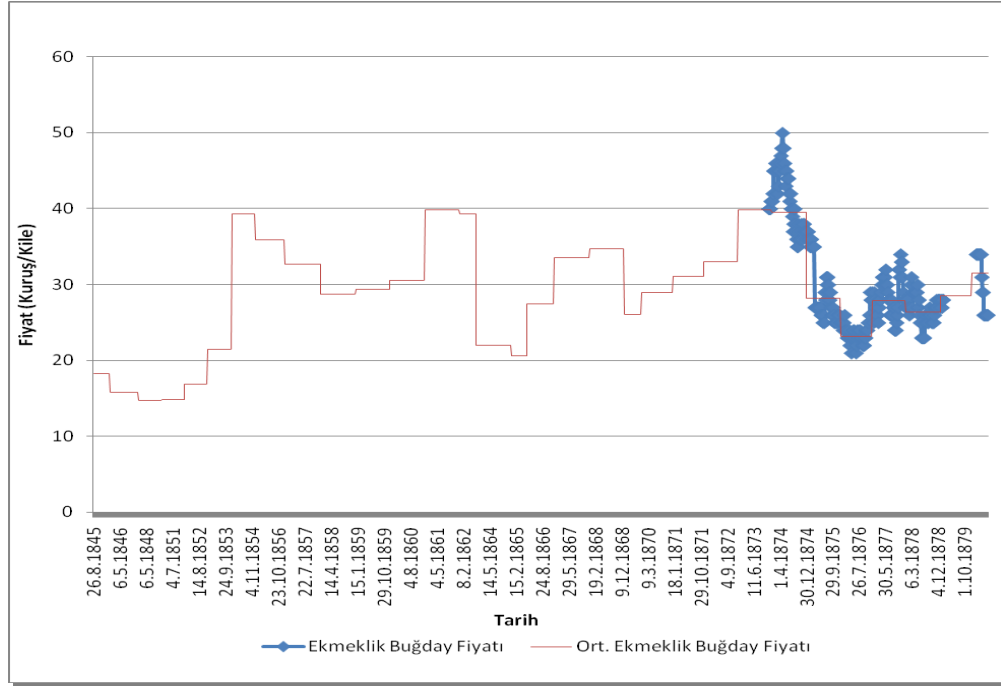

Grafik 52: Rodoscuk Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁴² Öngör, s. 832.

³⁴³ İnalçık, “İaşe”, *İstanbul Ansiklopedisi*, s. 117; İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 151; Faroqhi, “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ Rusçuk Limanı”, s. 144.

Grafik 53: Rodoscuk Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.20. Rumeli

Osmanlılar Avrupa Kıtası'nda fethettikleri yerlere Rumeli ismini vermişlerdir. Rumeli ismiyle tabir olunan bölgeyi –fethatler ya da toprak kayıpları Osmanlı Avrupa'sının sınırlarını devamlı surette değiştirmiştir- tam olarak tanımlamak zor olsa da Avrupa'daki Osmanlı topraklarından Eflak, Boğdan, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Mora gibi yerlerin kendilerine has isimleri olduğundan Rumeli ismi bunlar dışında kalan yerlere yani; Eski Trakya, Makedonya, Tesalya ile Yunanistan'ın Mora yarımadasının kuzey kısımlarına verilebilir. Bununla birlikte bazen yalnızca Trakya ve Makedonya yani; Edirne, Selanik, Manastır ve Üsküp bölgelerine has olarak kullanıldığı da olmuştur. Berlin Kongresi, Rumeli ismini Filibe ve İslimiye sancaklarından teşkil etmiş olan Eyalet-i Mümtaze (Şarki Rumeli) için kullanmıştır.³⁴⁴

Trakya'nın kuzey hududu Tuna'dan başlatılabilir. Bununla birlikte, Balkan sıra dağları da Trakya'ya hudut kabul edilmiştir. Yani Trakya'nın doğusunda Karadeniz, güneyinde İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi, batısında Makedonya

³⁴⁴ Kamûsü'l-a'lâm, "Rumeli", s. 1632.

bulunur. Buna göre Rumeli Trakya, Edirne ve Şarki Rumeli Vilayetleri'nden müteşekkildir.³⁴⁵ 19. yüzyılın ortalarında Rumeli'nin idari taksimatı birçok değişikliğe uğramıştır. 1847 itibariyle Üsküp, Bosna, Yanya, Selanik Eyaletleri kurulmuş, asıl Rumeli Eyaleti ise İşkodra, Ohri ve Kesriye Sancakları'ndan ibaret kalmıştır. 1864'te ilk vilayet teşkilatı uygulamaya geçildiğinde Rumeli Eyalet merkezi Manastır olarak, Kesriye, Ohri ve İşkodra Livaları'ndan ibarettir. 1864'te Tuna Vilayeti'nin oluşturulmasından sonra Bosna, İşkodra, Yanya, Selanik ve Edirne Vilayetleri meydana getirilerek Rumeli ismi artık coğrafi bir tabirden ibaret kalmıştır.³⁴⁶

3.2.3.20.1. Rumeli'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Bu çalışmada Rumeli'nin Karadeniz sahillerinde bulunan ihraç limanlarının kendilerine münhasır isimlerle zikredilmesi ve yukarıda yapılan açıklamalar neticesinde 19. yüzyılın ikinci yarısında "Rumeli" olarak tabir edilen bölgenin, -Şarki Rumeli Vilayeti istisna tutulursa- Trakya'nın güney kısımları, Makedonya, Tesalya ile Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nın kuzey kısımlarını Ege Denizi'ne bağlayan çıkış bölgeleri olarak anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

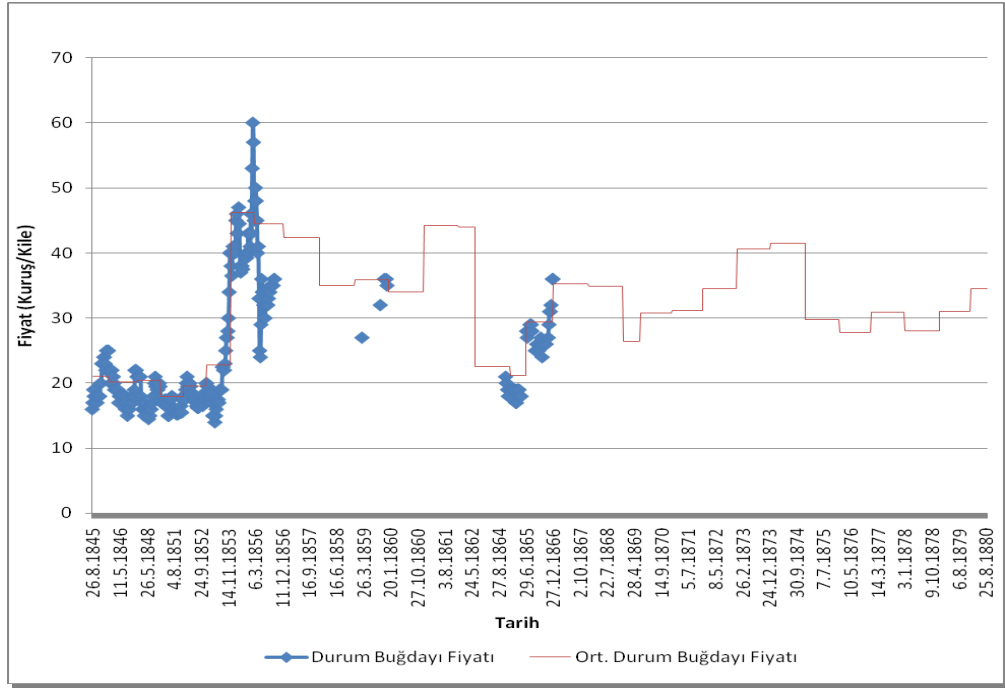
Rumeli'den İstanbul'a 1845-1866 yılları arasında 1857-1863 yılları istisna tutulursa düzenli şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Kırım Savaşı'na tekabül eden 1853-1856 yıllarında kısa bir süre dışında Rumeli durumu fiyatının İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

Durum buğdayına nazaran ekmeklik buğday, İstanbul piyasalarında 1845-1856 ve 1873-1880 yılları arasında çok yoğun olarak bulunmaktadır. Bununla birlikte durum buğdayının aksine Rumeli'den temin edilen ekmeklik buğday söz konusu zaman aralıklarının neredeyse tamamında İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir.

Rumeli'den İstanbul'a 1851-1854, 1860-1867 ve 1873-1879 yıllarında düzenli olarak mısır sevkiyatı yapılmıştır. Genel olarak Rumeli mısırının fiyatı mevsimsel dalgalanmalar haricinde İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir. Bu durumun tek istisnası 1874-1875 yıllarındaki ortalamanın hayli üstündeki mısır fiyatlarıdır.

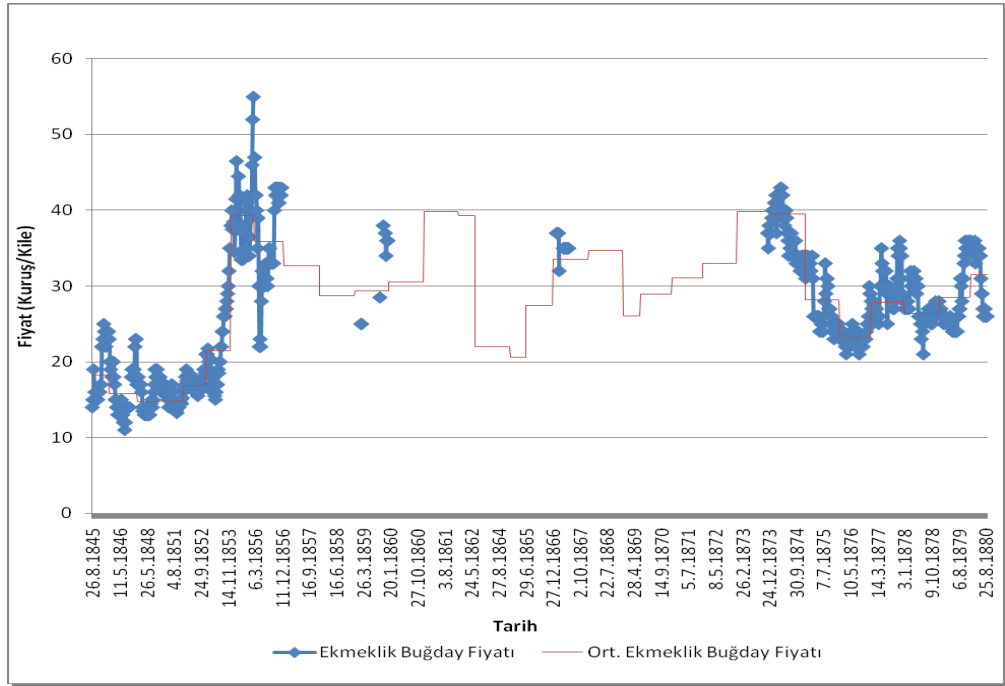
³⁴⁵ Kamûsü'l-a'lâm, "Rumeli", s. 1632.

³⁴⁶ Halil İnalçık, "Rumeli", *DİA*, Cilt. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s. 232-235.

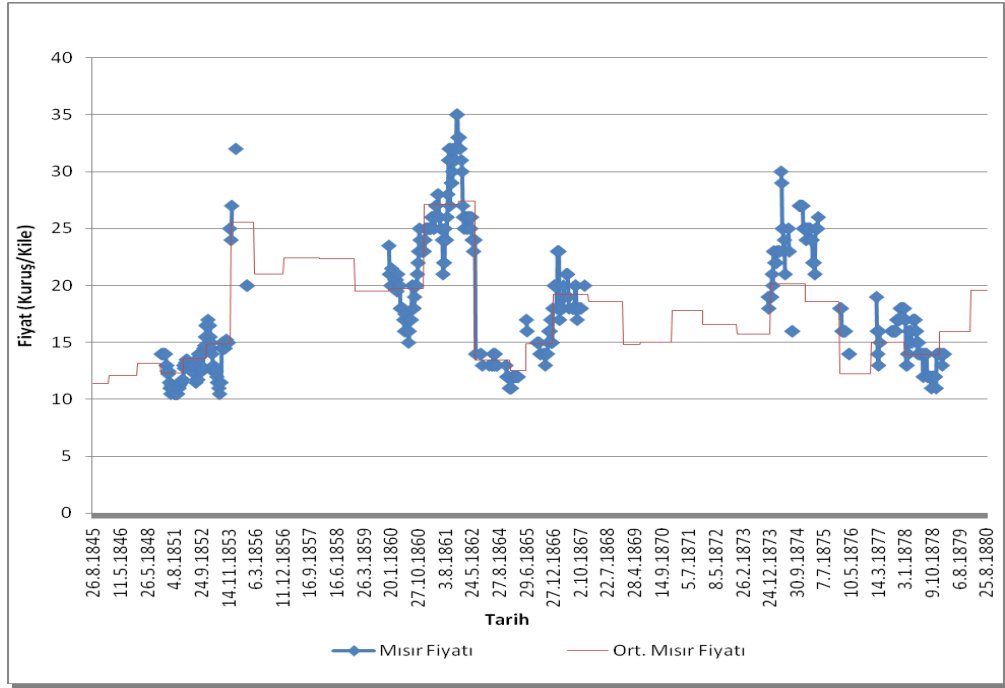
Grafik 54: Rumeli Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

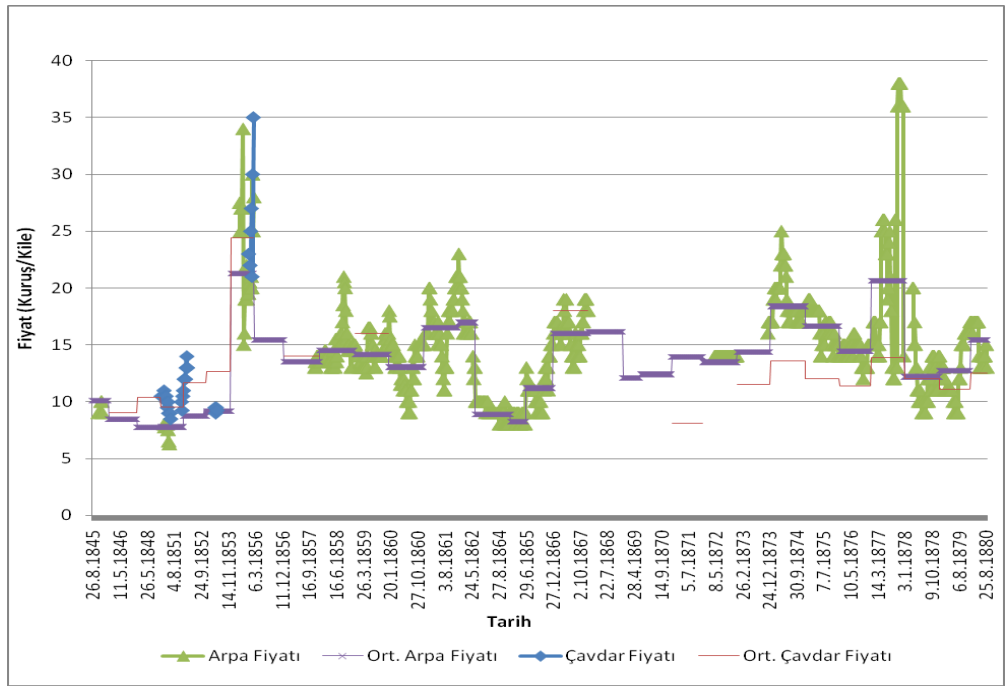
Grafik 55: Rumeli Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 56: Rumeli Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 57: Rumeli Menşeli Arpa ve Çavdar Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Rumeli'den İstanbul'a kısa fasıllar dışında düzenli olarak arpa sevkiyatı yapılmıştır. Rumeli arpasının fiyatı incelenen dönemin neredeyse tamamında İstanbul piyasasına paralellik göstermektedir. Rumeli çavdarı ise 1851-1854 yılları arasında İstanbul piyasasında görülmektedir.

3.2.3.25. Rusçuk

Rusçuk, Osmanlı idaresine ilk kez 1393'de girmiştir. Stratejik konumu nedeniyle Rusya ile yaşanan çekişmelerde çok sayıda saldırıya maruz kalan ve kısa fasıllarla işgal altına da giren Rusçuk, Berlin Antlaşması'yla (1878) yeni kurulan Bulgar Devleti'ne dahil olmuştur. 1864 -1878 yılları arasında Rusçuk Dobruca'nın tamamını ve Bulgaristan'ın yarısını içine alan Tuna Vilayeti'nin merkezi statüsündedir.³⁴⁷

Rusçuk Sancağı'nın doğusunda Silistre, güneydoğusunda Hazergrad, güneyinde Tırnova, batısında Zıştovi Sancakları'yla kuzeyinde Tuna Nehri vardır. Tuna Nehri üzerinde aynı adlı bir iskelesi mevcuttur. Nüfusu 19. yüzyıl sonlarında 132.613 kişidir.³⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin ilk demiryolu 1868'den itibaren Rusçuk ile Karadeniz limanı olan Varna arasında yapılmıştır. Osmanlı idaresinin son dönemlerinde Rumeli'nin en hızlı gelişen şehirlerinden birisi de Rusçuk'tur.³⁴⁹

Rusçuk, bugün güneydoğu Bulgaristan'da Tuna Nehri kıyısındadır. Karşısında Romanya'nın Giurgiu şehri bulunur.³⁵⁰

3.2.3.25.1. Rusçuk'tan İstanbul'a yapılan sevkiyat

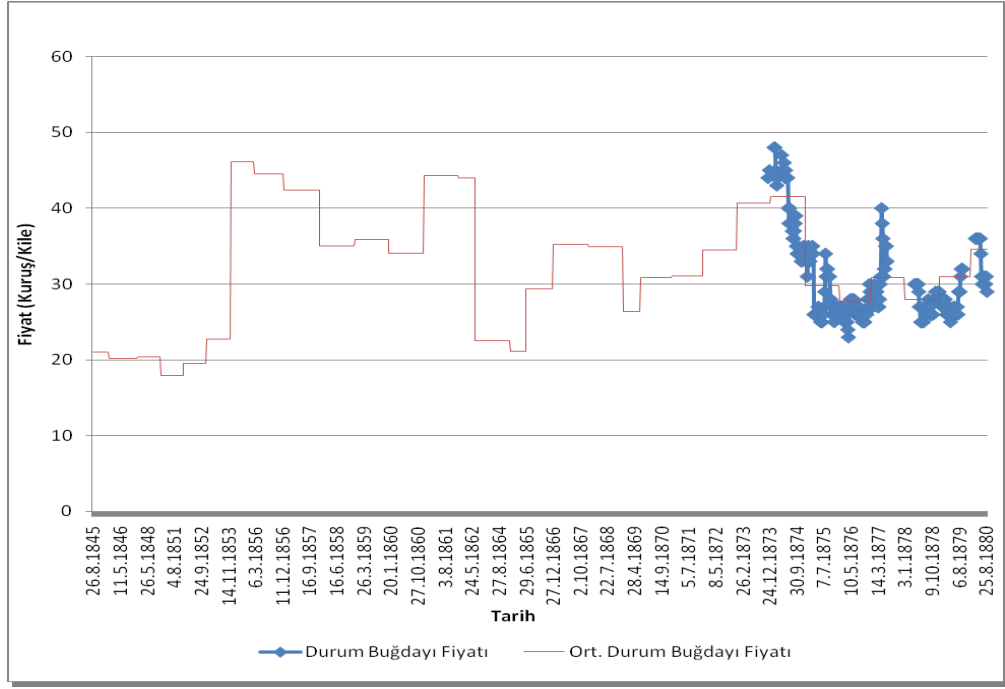
Rusçuk'tan İstanbul'a kısa fasıllar dışında 1873-1880 yılları arasında düzenli olarak durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Rusçuk durumunun fiyatı bu zaman zarfında İstanbul piyasasıyla paralellik arz etmektedir.

³⁴⁷ Machiel Kiel, "Rusçuk", **DİA**, Cilt. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s. 246-250.

³⁴⁸ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Rusçuk", s. 2323. 1873 tarihli salnameye göre 18.850'si Müslüman (%79) ve 5111'i gayrimüslim olmak üzere toplam 23.961 hane ve 81 köy mevcuttur. Aubaret, bütün Rusçuk Sancağı'nın nüfusunu 680.000 olarak hesaplamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kiel, "Rusçuk", **DİA**, s. 246-250.

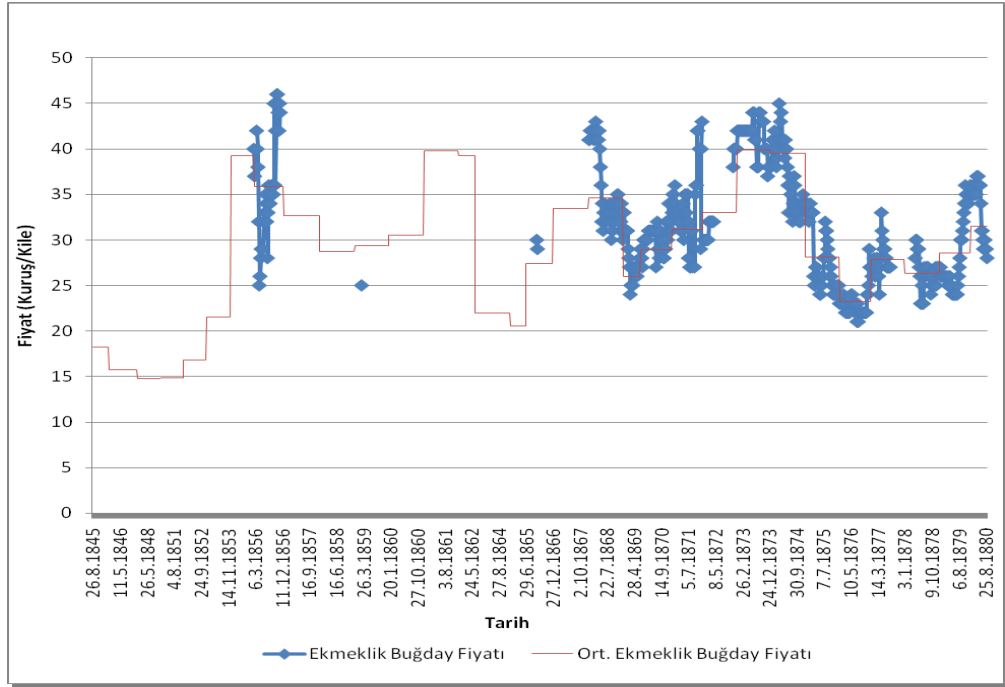
³⁴⁹ Kiel, "Rusçuk", **DİA**, s. 246-250.

³⁵⁰ Öngör, s. 727.

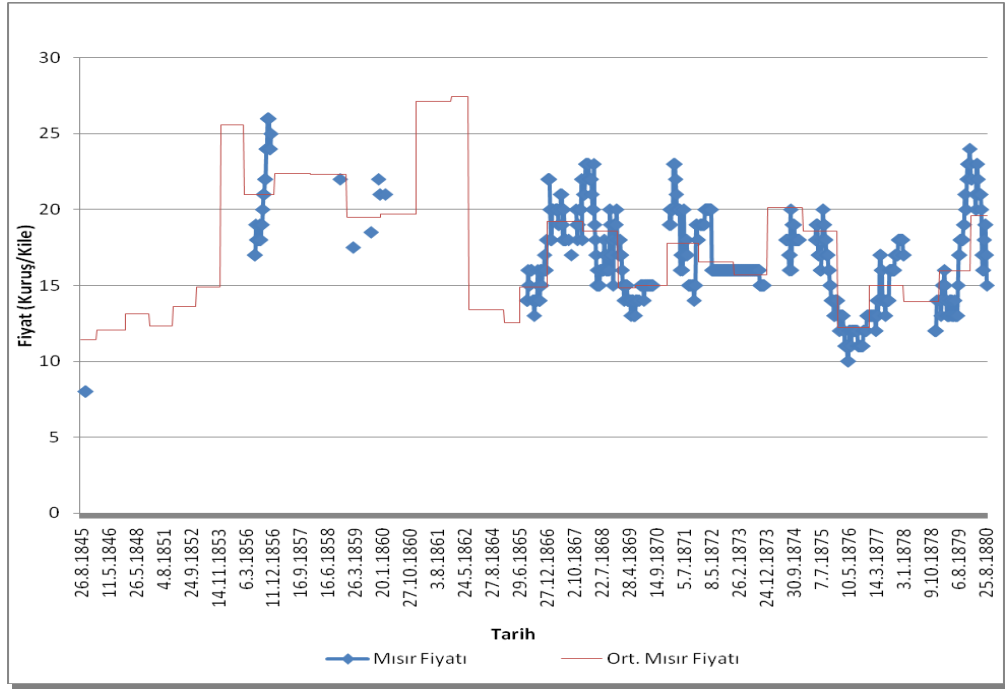
Grafik 58: Rusçuk Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

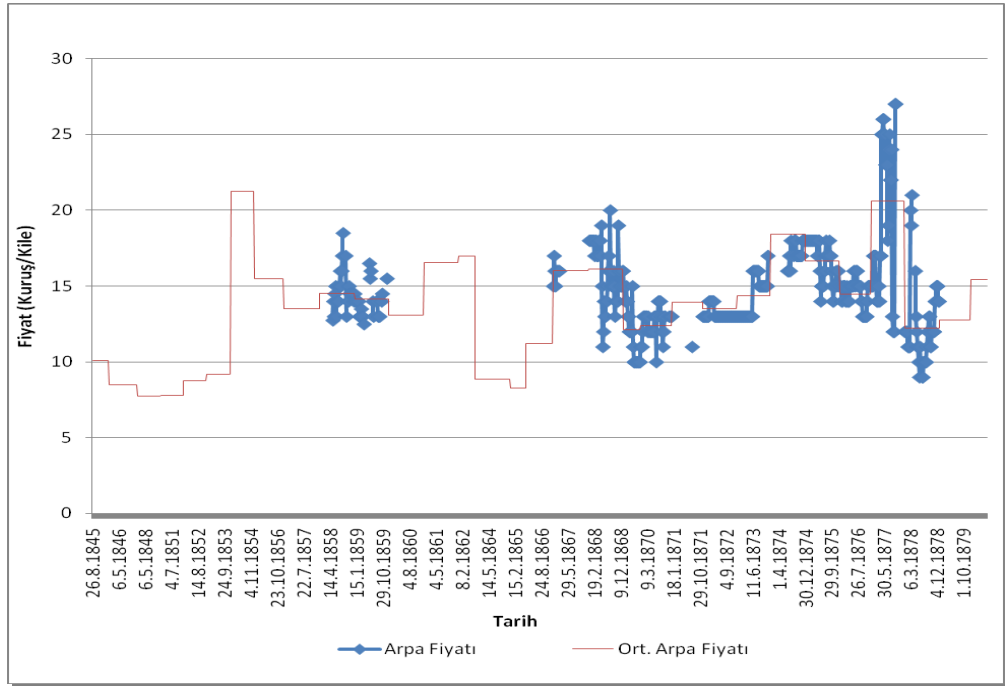
Grafik 59: Rusçuk Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 60: Rusçuk Menşeli Mısır Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 61: Rusçuk Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Durum buğdayına nispetle Rusçuk'tan İstanbul'a 1856 ve 1868-1880 yılları arasında daha istikrarlı bir şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmıştır. Bu süre zarfında Rusçuk menşeli ekmeklik buğdayın fiyatı oldukça geniş bir bantta mevsimsel dalgalanmalar yaşamakta fakat İstanbul piyasasının altında ya da üstünde seyrettiği belirgin dönem gözlenmemektedir.

Rusçuk'tan İstanbul'a 1856 ve 1866-1880 yılları arasında düzenli bir şekilde mısır sevkiyatı yapılmıştır. Mevsimsel dalgalanmalar hariç tutulursa Rusçuk mısırının fiyatı İstanbul piyasasına paralellik arz etmektedir.

Rusçuk'tan İstanbul'a 1858-1859 ve 1867-1878 yılları arasında kısa fasıllar dışında arpa sevkiyatı yapılmıştır. Diğer çeşitlerde olduğu gibi arpa fiyatları da mevsimsel dalgalanmalar dışında İstanbul piyasasına paralellik arz etmektedir.

Ekmeklik buğday, mısır ve arpa dağılımları incelendiğinde 1866-1867 yıllarından itibaren Rusçuk'dan İstanbul'a istikrarlı bir şekilde tahıl ürünleri sevk edilmektedir. 1868'den itibaren Rusçuk ile Karadeniz limanı olan Varna arasında yapılan demiryolu bu olguyu açıklayan bir faktör olarak düşünülebilir.

3.2.3.21. Samsun

Samsun, Osmanlı idaresine ilk defa I. Bayezid döneminde 1398'de girmiştir. Ankara Savaşı'ndan sonra bir süre Osmanlı sınırlarının dışında kalan Samsun, Canik seferinden (1417-1418) sonra 1420 yılında ele geçirilmiştir.³⁵¹

Samsun, Osmanlı idari taksimatında 1846 yılında Trabzon Eyaleti'ne bağlı Canik Sancağı'nın merkezidir. 1871 yılına gelindiğinde ise doğrudan Canik Sancağı merkezi olmuştur.³⁵²

Samsun, Trabzon'un 293 km kuzeybatısındadır. Aynı adla bir iskelesi vardır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 11.000 kişi civarındadır. Çoğunluğu Müslüman, geri kalanı Rum ve Ermeni'dir. Ticari hayat canlıdır. Samsun, Karadeniz'deki Osmanlı limanlarından en işlek olanıdır. Anadolu, Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarında

³⁵¹ Mehmet Öz, "Samsun", **DİA**, Cilt. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 83-88.

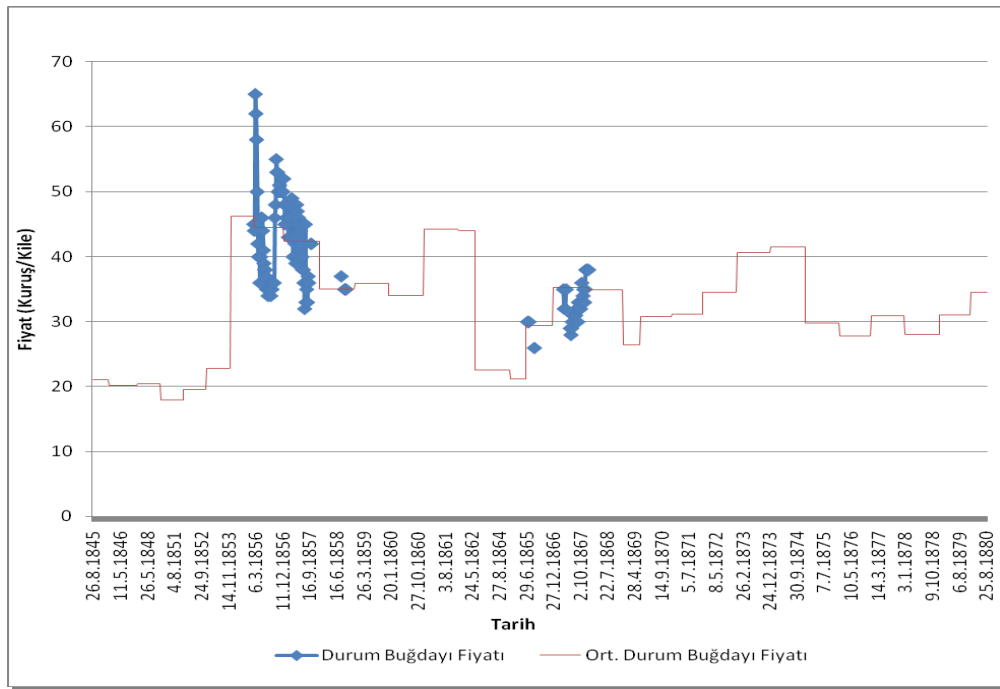
³⁵² Sezen, s. 442.

üretilen ürünün büyük bir kısmı bu liman üzerinden çıkış yapmaktadır. Samsun Limanı'ndan yıllık olarak ihraç olunan başta zahire olmak üzere ticari mal miktarı yaklaşık olarak 1.000.000 Osmanlı Lirasıdır.³⁵³

Samsun, bugün Orta Karadeniz Bölgesinde, Karadeniz kıyısında, Yeşilirmak ve Kızılırmak Deltaları arasındadır. Önemli bir ticaret ve ihracat limanıdır.³⁵⁴

3.2.3.21.1. Samsun'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

İstanbul'un iâşesinin karşılanmasında öncelikli bir bölge olmayan Trabzon iskelesi, bilhassa başkentte müzayaka durumu söz konusu olduğu durumlarda Anadolu içlerindeki bölgelerin (Sivas, Tokat ve Amasya) ürünlerinin ihraç edildiği bir iskeledir.³⁵⁵

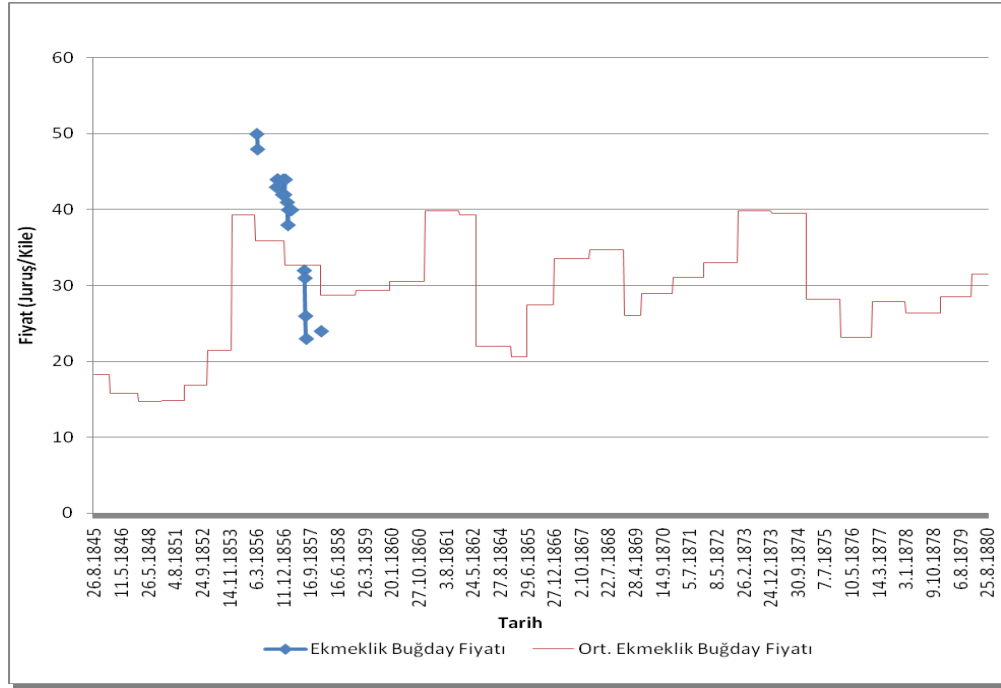
Grafik 62: Samsun Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁵³ Kamûsü'l-a'lâm, "Samsun", s. 2931-2932.

³⁵⁴ Öngör, s. 742.

³⁵⁵ Mantran, s. 182; Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 95; Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 87-88.

Grafik 63: Samsun Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Samsun'dan İstanbul'a 1854-1858 ve 1866-1877 yılları arasında kısa fasıllar dışında istikrarlı bir şekilde durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Kırım Savaşına tekabül eden 1856 yılında Samsun durumunun fiyatı İstanbul piyasasının çok üstünde olduğu gözlemlenmektedir.

Samsun'dan İstanbul'a incelenen dönemde çok kısa bir zaman zarfında ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmıştır. 1856-1857 yıllarına tekabül eden bu dönemde Samsun menşeli ekmeklik buğdayın fiyatı oldukça değişkendir.

3.2.3.22. Silistre

Silistre, Osmanlı idaresine 1388'de Çandarlı Ali Paşa kumandasındaki ordunun gerçekleştirdiği fetihle girmiştir. 16. yüzyıla ait tahrir defterlerinde kaza statüsünde olan Silistre,³⁵⁶ 1812'de münferit bir eyalet olmuştur. 1864'de kaza statüsünde olan Ruscuk Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1878'de ise Bulgaristan Eyaleti'nin bir sancağıdır.³⁵⁷ 19. yüzyılın başlarında Ruslar tarafından on yıla yakın bir süre işgal altında tutulan şehir

³⁵⁶ Machiel Kiel, "Silistre", *DİA*, Cilt. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 202-205.

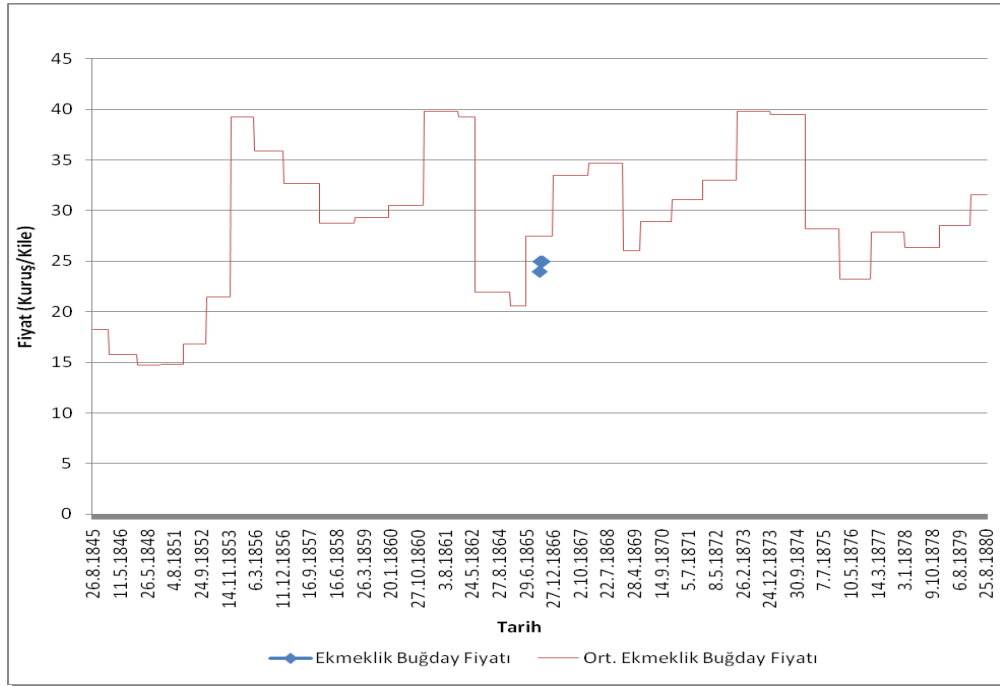
³⁵⁷ Sezen, s. 460. Aynı zamanda Bulgaristan Eyaleti'nde mutasarrıflık merkezidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 42.

1878'e kadar Osmanlı idaresinde kalmış, nihai olarak Ayestefanos Antlaşması'yla yeni kurulan Bulgaristan Devleti'ne bırakılmıştır.³⁵⁸

Silistre, Sofya'nın 359 km kuzeydoğusunda, Bükreş'in 101 km güneydoğusunda sancak merkezi bir kasabadır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 10.655 kişidir. Bunun yarıya yakın kısmı Müslüman, geri kalanı çeşitli milletlere tabi insanlardır. Ticari hayat canlıdır.³⁵⁹

Silistre, bugün güneydoğu Bulgaristan'da, Tuna kıyısında bulunan önemli bir ticaret merkezidir.³⁶⁰

3.2.3.22.1. Silistre'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

Grafik 64: Silistre Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁵⁸ Machiel Kiel, "Silistre", *DİA*, s. 202-205.

³⁵⁹ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Silistre", s. 2599. 1845 tarihli temmettuat defterlerinden elde edilen bilgilere göre Silistre şehrinin toplam nüfusu 6.000 kişiye yakındır. 1873 tarihli Tuna vilayeti salnamesine göre ise yaklaşık %89'u Müslüman olmak üzere 6.500-7.000 nüfusu vardı. Ayrıntılı bilgi için bk. Machiel Kiel, "Silistre", *DİA*, s. 202-205.

³⁶⁰ Öngör, s. 778.

Silistre'den İstanbul'a 1866 yılı ağustos ayında çok kısa bir zaman zarfında ekmeçlik buğday sevkiyatı yapılmıştır. Söz konusu dönemde Silistre menşeli bu buğdayın İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.3.23. Suriye

Suriye, Osmanlı hakimiyetine ilk kez 1516 yılında gerçekleştirilen Mercidabık zaferi sonrasında girmiştir. Fetih sonrasında idari yapısında çok önemli değişiklik yapılmamış olan Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz bölgeleri Arap Vilayeti adıyla teşkilatlandırılmıştır. 1520'lerde Şam Vilayeti Adana ve Halep dahil olmak üzere Gazze'ye kadar uzanan bölgeyi içeren on beş sancaktan müteşekkildir. Tanzimat ile yapılan idari değişiklikler neticesinde kuzeyde Halep, merkezde Şam ve güneyde Kudüs'ten başlayarak eski Trablusşam Eyaleti'ni de içine alan Sayda Vilayetleri oluşturulmuştur. 1864 yılında uygulanan vilayet nizamnamesi sonucu Trablusşam, Sayda ve Şam Vilayetleri Suriye Vilayeti adı altında birleştirilmiştir. Böylece ilk defa olarak Şam merkezli vilayetin resmi adı Suriye olarak belirlenmiştir. 1872 yılında Kudüs'ün Müstakil Mutasarrıflık statüsüne geçmesi ve 1888'de Lazkiye, Trablusşam, Akka ve Nablus Sancakları'ndan oluşan Beyrut Vilayeti'nin kurulmasıyla Suriye Vilayeti kısmen küçülmüş ve bu durum 1918'e kadar devam etmiştir.³⁶¹

Suriye, Araplar tarafından “Şam” olarak bilinir. Bölge, eski zamanlarda “Nefs-i Suriye”, “Fenike” ve “Filistin” adlarıyla üç kısım olarak tabir edilirdi. Fenike, Beyrut Vilayetiyle Lübnan Dağlarından; Filistin, Kudüs sancağından; Nefs-i Suriye ise Suriye ve Halep Vilayetleri'nden ibarettir. Suriye Vilayeti'nin kuzeyinde Halep, batısında Beyrut, güneyinde Kudüs Müstakil Mutasarrıflığı ve doğusunda Zur Müstakil Mutasarrıflığı bulunur. Arazisinin batı tarafı dağlıktır. Vilayetin iki büyük nehri vardır. Bunlar: Asi ve Ürdün (Şeria) Nehirleri'dir. Bilhassa Asi Vadisi'nin toprağı çok verimlidir. Buğday, arpa, darı, mısır, bakla, mercimek gibi hububat ürünleri yanında pamuk ve zeytin üretimi de yaygındır. Bununla birlikte, Harran ovası da zahire yetiştirmek için dünyanın en verimli yerlerinden birisidir. Vilayetin 19. yüzyıl sonlarındaki nüfusu yaklaşık olarak 300.000 kişi civarındadır. Çoğunluğu Müslüman

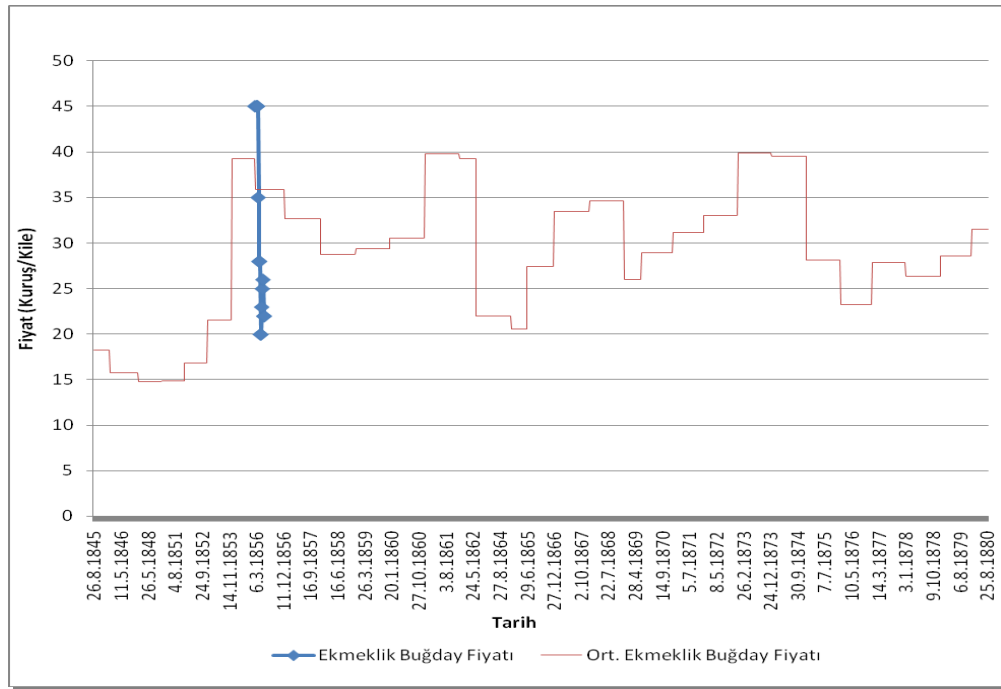
³⁶¹ Şit Tufan Buzpınar, “Suriye(Osmanlı Dönemi)”, **DİA**, Cilt. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 202-205.

olmakla birlikte, Dürzi, Rum, Katolik, Maruni, Süryani ve Ermeniler de bulunur.³⁶² Vilayetin başlıca ihraç ürünleri: yapağı, deri, zeytin yağı, zahire ve süngerdir. Beyrut ile Dimeşk arasındaki muntazam şose yolun ticarete olan katkısı hayli fazladır.³⁶³ Suriye, bugün kuzeyden Türkiye, doğu ve güneydoğudan Irak, güneyden Lübnan ve Akdeniz ile çevrili bölgededir.

3.2.3.23.1. Suriye'den İstanbul'a yapılan sevkiyat

İncelenen dönem içerisinde Suriye bölgesinden İstanbul'a istikrarlı şekilde ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmamaktadır. Yalnızca 1856 yılı Şubat-Haziran ayları süresince düzenli olarak ekmeklik buğday sevk edilmiştir. Bu süre zarfında mart ayı istisna tutulursa Suriye menşeli ekmeklik buğdayın İstanbul piyasasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

Suriye bölgesinden İstanbul'a 1858-1859 yıllarında düzensiz aralıklarla arpa sevkiyatı yapılmıştır.

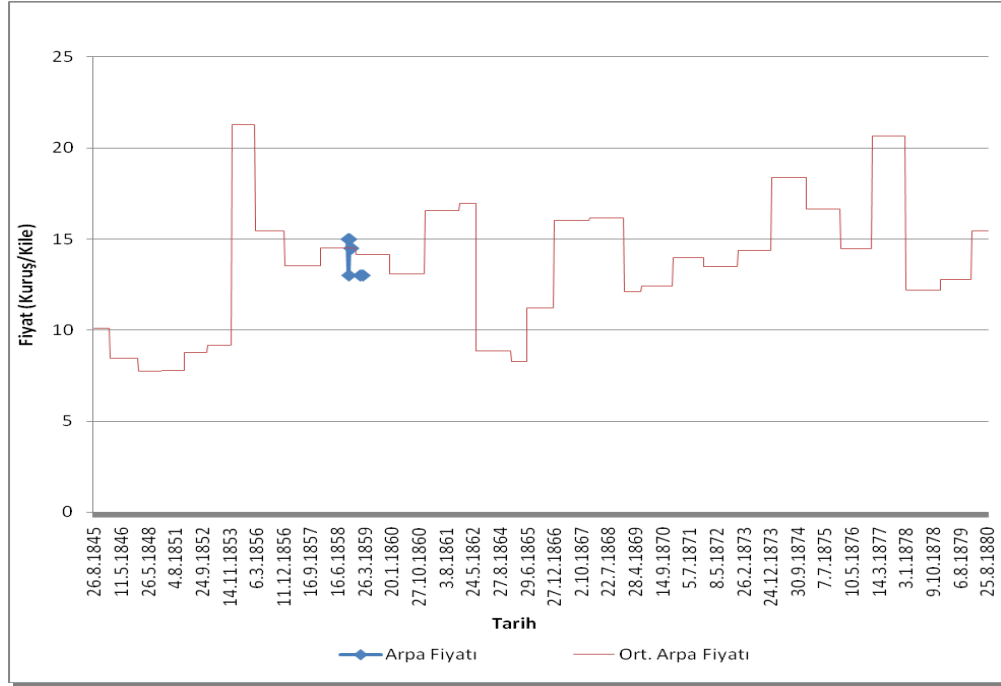

Grafik 65: Suriye Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁶² Kamûsü'l-a'lâm, "Suriye", s. 2681-2684.

³⁶³ Kamûsü'l-a'lâm, "Şam", s. 2827.

Grafik 66: Suriye Menşeli Arpa Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.24. Taygan

Taygan, Kırım'a bağlı bir liman şehridir.³⁶⁴ Kırım, II. Mehmed döneminde Gedik Ahmet Paşa tarafından Kefe ile Kırım sahillerindeki limanların Cenevizlilerden alınmasıyla 1475'de Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı idaresinden çıkararak müstakil bir hanlık statüsü kazanmış, nihai olarak 1784'de İstanbul'da imzalanan antlaşmayla Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'ya ilhakını tanımıştır.³⁶⁵

Taygan, Azak Denizi'nin kuzeydoğu sahilinde bulunur. Aynı adı taşıyan bir limanı vardır. 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 56.045 kişidir. Ticareti canlıdır.³⁶⁶

Taygan, bugün Rostov bölgesinin güneybatısındadır. Aynı adı taşıyan körfezin kuzey kıyısında ve Rostov şehrine 72 km uzaklıktadır.³⁶⁷

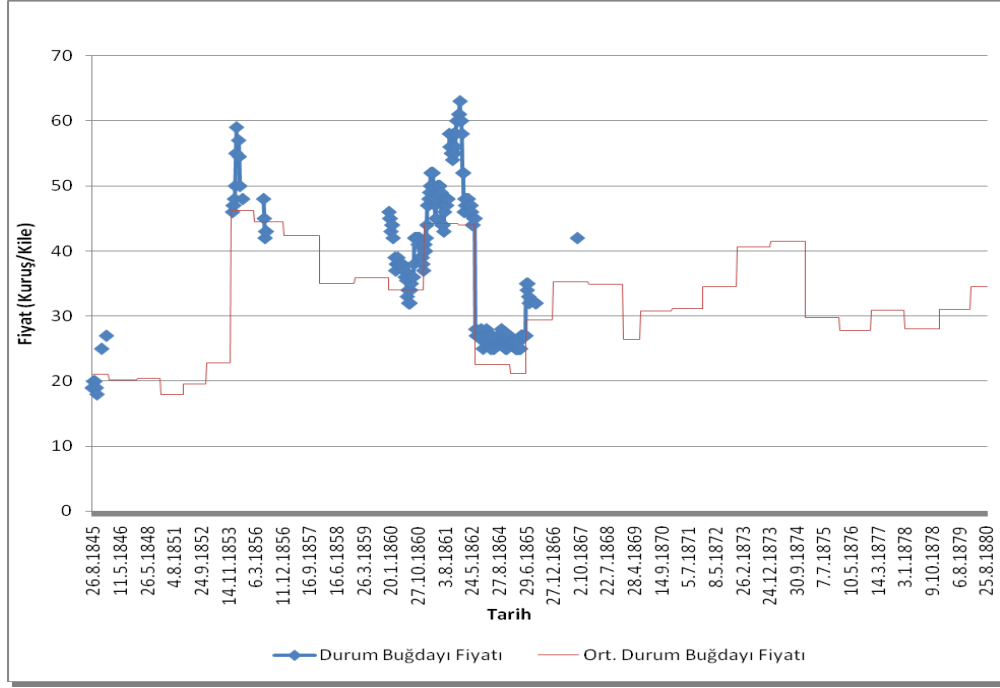
³⁶⁴ Sezen, s. 496.

³⁶⁵ İnalçık, "Kırım Hanlığı", *DİA*, s. 450-458.

³⁶⁶ *Kamûsü'l-a'lâm*, "Taygan", s. 3031

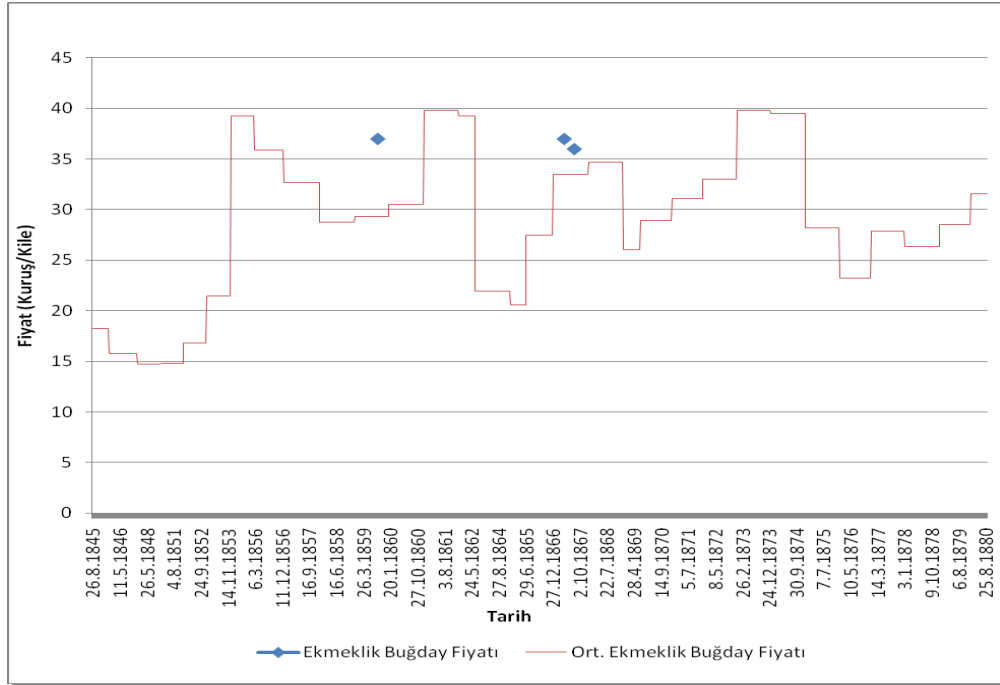
³⁶⁷ Öngör, s. 818.

3.2.3.24.1. Taygan'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Grafik 67: Taygan Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 68: Taygan Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

1854-1856 ve 1860-1866 yılları arasında Taygan'dan İstanbul'a düzenli olarak durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Bu yıllarda Taygan durumunun fiyatı İstanbul piyasasının oldukça üstündedir.

İncelenen dönemin tamamı göz önüne alındığında Taygan'dan İstanbul'a düzenli olarak ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmamaktadır. Sadece 1859 ve 1867 yıllarında çok kısa bir zaman zarfında Taygan menşeli ekmeklik buğday İstanbul piyasasında gözlemlenmektedir. Durum buğdayında olduğu gibi ekmeklik buğdayın fiyatı da İstanbul piyasasının oldukça üzerindedir.

3.2.3.26. Varna

Varna, II. Murad zamanında fethedilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren Silistre'nin bir sancağıdır.³⁶⁸ 19. yüzyıl ortalarına kadar bu statüsünü sürdüren Varna, 1864'de Tuna Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1878'de ise Bulgaristan Prensiğinin bir sancağı olmuştur.³⁶⁹

Karadeniz'in batı sahilinde, Silistre'nin 115 km güneydoğusunda bulunur. Aynı adla bir iskelesi vardır. Ticari hayat canlıdır. 19. yüzyıl sonrası nüfusu 28.174 kişidir. Tavukları ve yumurtası meşhurdur. Çok miktarda da yumurta ihraç edilir.³⁷⁰ Varna, bir transit ticaret merkezi olarak Dobruca bölgesinin ürünlerinin çıkışı yaptığı en önemli limanlardan birisidir.³⁷¹

Varna, Bahr-i Siyah sahilinde Varna Limanı ile Devno Gölü arasında önemli ve müstahkem bir ticaret merkezidir.³⁷² Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası Karadeniz ticaretinin Avrupalı devletlere açılması sonrası Varna'da ticaret yapan yabancı tüccar sayısı artmıştır. 1841 itibarıyla düzenli buharlı gemi seferleri yapılmakta ve 14 Avrupalı

³⁶⁸ Ivonova, "Warna", **The Encyclopedia of Islam: New Edition**, s. 148-150.

³⁶⁹ Sezen, s. 524; 1878 Berlin Antlaşmasına göre üç bölgeye ayrılan Bulgaristan topraklarından "Bulgaristan Prensiği" olarak tabir edilen bölge Osmanlı Devletine tabi ve iç işlerinde serbesttir. "Şarki Rumeli Eyaleti" olarak tabir edilen bölge ise idari yönden bağımsız olmakla birlikte siyasi ve askeri yönden Osmanlı devletine tabidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gencer, "Berlin Antlaşması", **DİA**, s. 516-517.

³⁷⁰ **Kamûsü'l-a'lâm**, "Varna", s. 4657. Kırım savaşı sonrası Varna'nın nüfusu yaklaşık olarak 16.000 kişi civarındadır. Bunların 8.300'ü Türk, 6.100'ü Ortodoks, 1.000'i Ermeni, 160 kadarı da Yahudi ve Yunan asıllıdır. 1881 nüfus sayımında toplam 24.561'e çıkan nüfusun 8.903'ü Türk, 6.721'i Bulgar, 5.367'si Yunanlı, 837'si Tatar, 541'i Yahudi, 338'i Çingene, 186'sı ise Alman'dır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ivonova, "Warna", **The Encyclopedia of Islam: New Edition**, s. 148-150.

³⁷¹ Ivonova, "Warna", **The Encyclopedia of Islam: New Edition**, s. 148-150.

³⁷² Binbaşı M. Nasrullah ve diğ., s. 42.

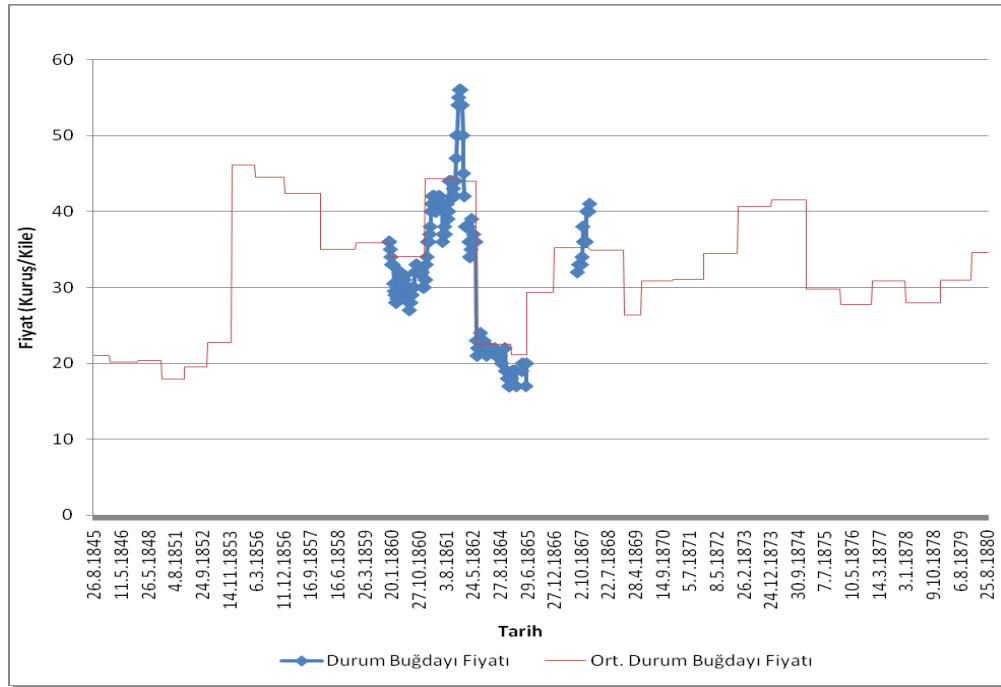
devletin konsolosluğu daimi olarak Varna'da bulunmaktadır. 1861-1867 arasında Rusçuk ile demiryolu bağlantısı kurulmuştur.³⁷³

Varna, bugün Güneydoğu Bulgaristan'da Karadeniz kıyısındadır. Bulgaristan'ın başlıca şehirlerinden biri ve Karadeniz kıyısındaki en önemli limanıdır.³⁷⁴

3.2.3.26.1. Varna'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Varna'dan İstanbul'a 1859-1865 ve 1868 yıllarında düzenli olarak durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. 1861 yılı Aralık ayı ve 1862 yılı Ocak-Şubat dilimi istisna tutulursa Varna durum buğdayı İstanbul piyasasının oldukça altında kalmaktadır.

Varna'dan İstanbul'a 1859-1873 yılları arasında düzenli olarak ekmeklik buğday sevkiyatı yapılmaktadır. Durum buğdayının aksine Varna menşeli ekmeklik buğdayın fiyatı İstanbul piyasasına paralellik arz etmektedir.

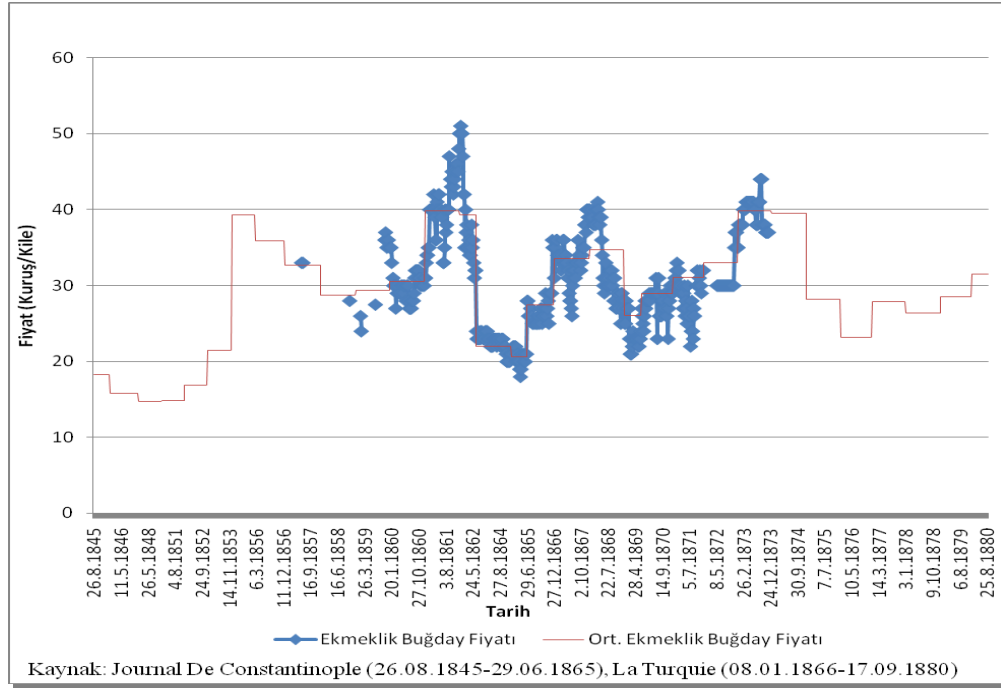

Grafik 69: Varna Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

³⁷³ Ivonova, "Varna", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, s. 148-150.

³⁷⁴ Öngör, s. 879.

Grafik 70: Varna Menşeli Ekmeklik Buğday Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.3.27. Volos

Volos, Osmanlı idaresine ilk olarak 1397’de girmiştir. Kısa süren hakimiyet tam olarak 1423’de sağlanmıştır. Bölgede fethi müteakip “Tırhala” eyalet ve sancağı kurulmuştur.³⁷⁵ 19. yüzyılda kısa fasıllarla da olsa işgaller yaşayan Volos, 1881’de Berlin Konferansı sonrası Osmanlı idaresinden çıkmıştır.³⁷⁶

Volos, Teselya bölgesine bağlı bir limandır.³⁷⁷ Yenişehir’in (Mirambila)³⁷⁸ 50 km güneydoğusundadır. Aynı isimli körfezin içerisinde bulunur. Nüfusu 19. yüzyıl sonlarında 4.000 kişidir. Limanı sağlam ve ticareti işlektir.³⁷⁹

Volos, bugün Ege denizinde, Yunanistan’ın güney kıyılarında Larissa bölgesine bağlı bir körfezdir. Teselya’nın güneyindedir.³⁸⁰ Yunanistan’ın başlıca sanayi ve ticaret merkezlerinden birisidir.³⁸¹

³⁷⁵ Sezen, s. 501.

³⁷⁶ A. Savvides, “Kuluz”, *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, P. J. Bearman (Ed.), V. 12, Leiden: E. J. Brill, 2004, s. 544.

³⁷⁷ Sezen, s. 501.

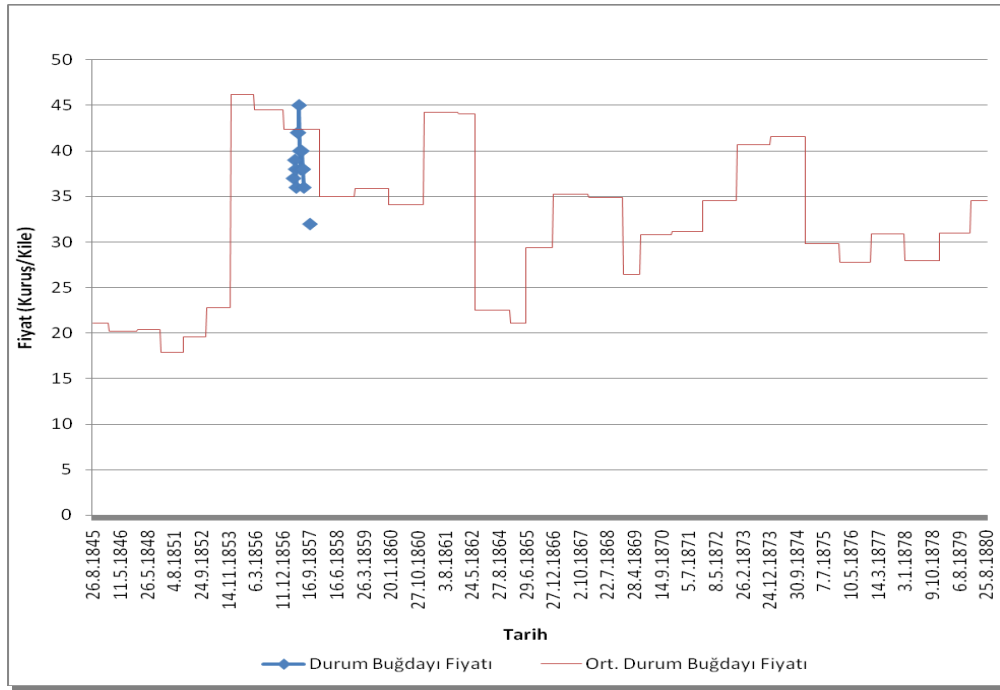
³⁷⁸ Girit-Laşid’e bağlı bir kazadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Akbayar, s. 119.

³⁷⁹ **Kamûsü’l-a’lâm**, “Volos”, s. 3284.

3.2.3.27.1. Volos'dan İstanbul'a yapılan sevkiyat

Volos, Teselya ovası mahsulü fazlasının çıkışı yaptığı önemli bir iskeledir.³⁸²

Volos'dan İstanbul'a 1857 yılı Nisan-Temmuz aylarında durum buğdayı sevkiyatı yapılmıştır. Birkaç haftalık zaman dilimi istisna tutulursa sevk edilen Volos durum buğdayının fiyatı İstanbul piyasasının oldukça altındadır.

Grafik 71: Volos Menşeli Durum Buğdayı Sevkiyatının Yıllara Göre Dağılımı (26.08.1845-17.09.1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

3.2.4. Tedarik Bölgelerinde Meydana Gelen Değişim (1845-1880)

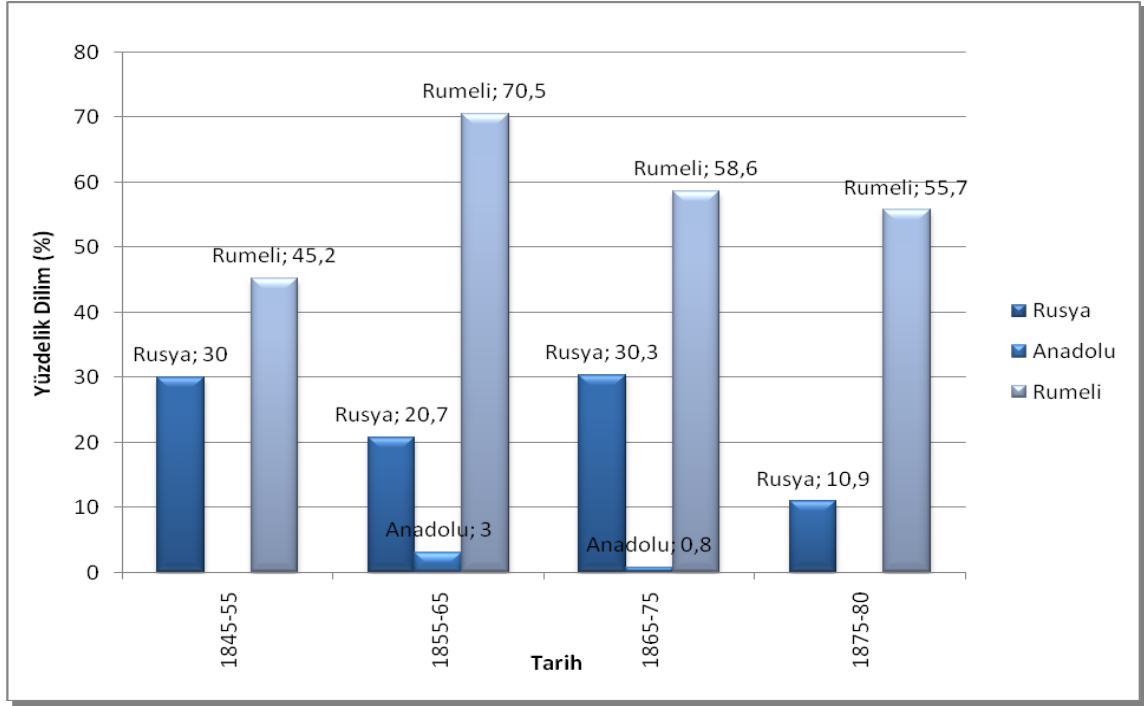
İstanbul'un iâşesinin temininde tüm tarihi boyunca öncelik arz eden Rumeli ve Dobruca-Don Kuşağı incelenen dönem olan 1845-1880 yıllarında da bir tedarik bölgesi olarak baskın bir rol sergilemektedir. Bu olgunun arkasında başta mutedil fiyat olmak üzere, deniz ulaşımının kolaylığı, söz konusu bölgelerin üretim fazlaları gibi faktörlerin olduğu açıktır. Nitekim incelenen dönemde İstanbul piyasalarında en çok Rumeli menşeli buğdaylar tespit edilmiştir. Rumeli menşeli buğdaylar 1845-55, 1855-65, 1865-75 ve 1875-80 alt dönemlerinde ortalama %60-80 oranında İstanbul piyasalarında

³⁸⁰ Öngör, s. 895.

³⁸¹ Savvides, "Kuluz", *The Encyclopedia of Islam: New Edition*, s. 544.

³⁸² İnalçık ve Quataert, (Ed.), s. 228-229.

görülmektedir. Bu buğdayların önemli bir kısmı da Rumeli'nin Karadeniz sahillerinde olan iskele ve limanlardan gelmektedir. Karadeniz üzerinden gelen Rumeli buğdayı 1845-55 döneminde %45, 1855-65 döneminde %70, 1865-75 döneminde %58, 1875-80 döneminde %55 civarındadır.

Grafik 72: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Karadeniz Menşeli Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdellik Dağılımı (1845-1880)

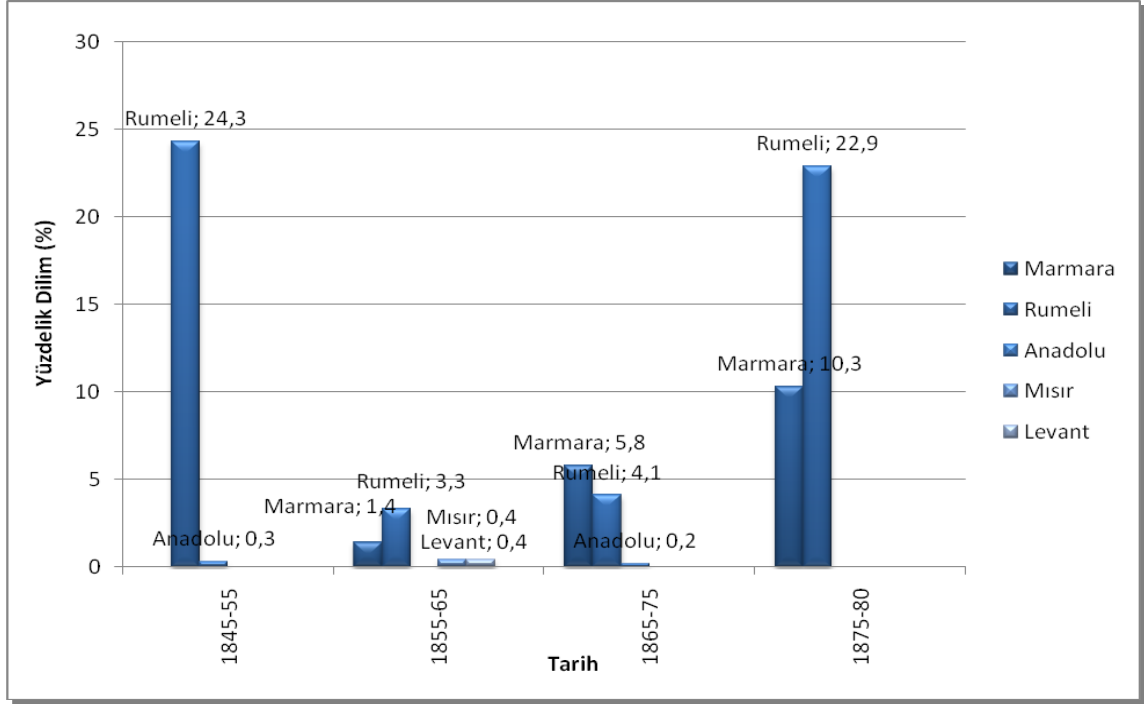
Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Karadeniz menşeli buğdaylarda dikkat çeken diğer önemli bir durum da Rusya kökenli buğdayların yüksek bir oranda ve istikrarlı bir şekilde İstanbul piyasalarında bulunmasıdır. Nitekim King, Rusya'nın 19. yüzyıl ortalarında yaptığı demiryolu yatırımları ve gelişen buharlı gemi teknolojisi sayesinde tahıl ticaretinin yaklaşık 2/3'ünün Karadeniz limanları üzerinden yapıldığını bu ticarete buğdayın payının %90 olduğunu ileri sürmektedir.³⁸³

1845-55 ve 1865-75 dönemlerinde %30 oranında tespit edilen Rusya menşeli buğdaylar savaş dönemleri olan 1855-65 ve 1875-80 yıllarında %10-20 bandına kadar gerilemektedir. Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi Karadeniz üzerinden çok düşük oranlarda Anadolu menşeli buğday getirilmektedir. İlk olarak Kırım Savaşına tekabül

³⁸³ Charles King, **Karadeniz**, Zülal Kılıç (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 239.

eden 1855-65 yıllarında %3 oranında görülen Anadolu menşeli buğdaylar takip eden alt dönemde %0,3 oranına kadar düşmekte, 1875-80 yıllarında da İstanbul piyasalarında hiç görülmemektedir.

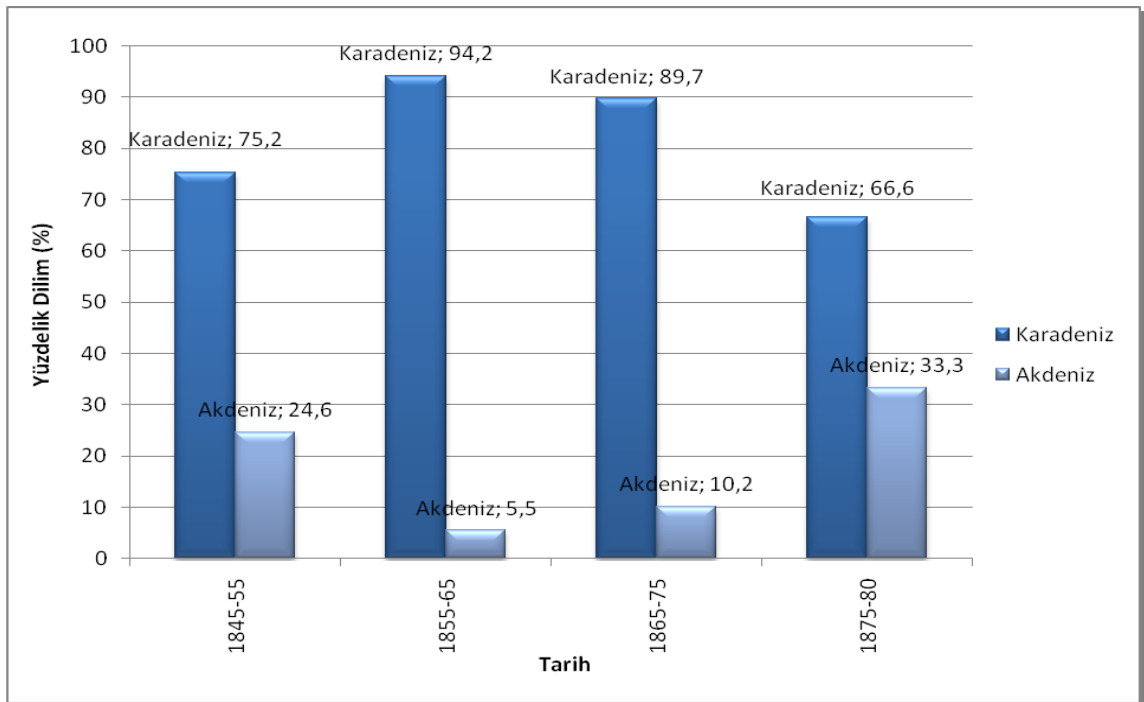

Grafik 73: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Akdeniz Menşeli Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdellik Dağılımı (1845-1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

İncelenen dönem içerisinde Akdeniz üzerinden gelen buğdaylar sadece 1845-55 ve 1875-80 yıllarında kayda değer bir yüzde yakalayabilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Rumeli menşeli buğdayların oynadığı kritik rol gayet açıktır. Bu alt dönemlerde İstanbul piyasalarında %25 ve %33 oranlarında görülen Akdeniz menşeli buğdaylar, 1855-65 ve 1865-75 dönemlerinde %5,5 ve %10 oranlarında bulunmaktadır. Kırım Savaşı yıllarına tekabül eden 1855-65 döneminde Marmara, Mısır ve Levant bölgelerinin görülmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu bölgelerden Mısır ve Levant menşeli buğdaylar takip eden dönemlerde tekrar görülmemekte fakat Marmara menşeli buğdayların yüzdellik oranı giderek artmaktadır. Bir önceki grafikte olduğu gibi Akdeniz menşeli buğdaylara ait grafikte de Anadolu kökenli buğdayların yüzdellik oranı oldukça düşüktür.

İncelenen dönemde bilhassa ticari amaçlı üretim fazlasını arttırmak amacıyla tarım alanında yapılan reformların İstanbul'un tüketimini iç üretimle karşılama noktasında büyük ölçüde başarılı olduğu bilinmektedir. Nitekim, bu reformların hemen sonrasında İstanbul'un ihtiyacı için dışarıdan yapılan hububat ithalatı öncekinin dörtte biri düzeyine inmiştir.³⁸⁴ Bununla birlikte Rusya menşeli buğdayların İstanbul piyasalarında 1880'lere kadar istikrarlı şekilde görülmesi İstanbul'un ihtiyaç duyduğu hububatın bir kısmının halen ithal edildiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 74: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Menşelerine Göre Yüzdeler Dağılımı (1845-1880)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

İncelenen dönemin tamamı göz önüne alındığında Karadeniz menşeli buğdayların İstanbul piyasalarında bulunma yüzdeleri bakımından açık bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. 1845-55 yıllarında %75 seviyesinde olan Karadeniz menşeli buğdaylar bir sonraki dönem en yüksek noktaya ulaşarak %94 seviyesine yakalamaktadır. Bu yıllar arasında Akdeniz menşeli buğdaylar ise %24 seviyesindedir. Bu oran takip eden iki dönemde %5-%10 seviyesine kadar düşmekte, son alt dönem olan 1875-80 yıllarında ise %33 seviyesine kadar tırmanmaktadır.

³⁸⁴ Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 59.

SONUÇ

1845-1880 yılları arasında *Journal de Constantinople* ve *La Turquie* Gazeteleri'nden elde edilen veriler ışığında İstanbul piyasalarında bulunan tahıl ürünlerinin fiyatlarında ve tedarik bölgelerinde meydana gelen değişimin açıklanmaya çalışıldığı bu araştırmada tespit edilen ilk bulgu, İstanbul piyasalarında tahıl ürünlerinin dört mevsim bulunduğudır. Bunun en önemli nedeni de deniz taşımacılığında buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasıdır. Buharlı gemiler sayesinde klasik dönem için İnalçık'ın belirttiği 15 Ağustos-30 Eylül tarihleri arasında mümkün olan deniz taşımacılığı 1845-1880 yılları arasında dört mevsim gerçekleştirilmiştir.

İncelenen dönemde tahıl fiyatları genel seviyesinin oldukça artmış olduğu tespit edilmiştir. Bunun en önemli sebebi zirai ürün ticaretinde yapılan düzenlemelerle devlet tekelleri ve devlet mubayaalarının kaldırılmasıdır. Zira, bu dönemde zirai ürün ticareti serbestleştirilerek miri mubayaa usulünden vazgeçilmiştir.

Tespit edilen diğer bir husus, tahıl çeşitlerinin fiyatlarında mevsimsel dalgalanmaların geniş bir bantta seyretmesidir. Yıllara göre düzensizlik arz eden yağmurların üretimi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesiyle birlikte az ürün elde edilen yıllarda ulaştırma sisteminin yetersiz ve pahalı olması sebebiyle bölgelerarası sevkiyatın yapılamaması fiyatlarda dalgalanmalara sebep olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan diğer bir faktör de üretim teknolojisinin yeterli seviyede olmamasıdır. Zira, sulama imkanlarının kısıtlı olması, tarlaların yeterince derin sürülememesi ve gübreleme işleminin yapılamaması üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

1845-1880 yılları arasında tahıl fiyatlarında görülen üç zirve noktasından ilki Kırım Savaşı yıllarına tekabül etmektedir. Savaş sebebiyle İstanbul'un nüfusunun artması, karaborsacılık, mevcut üretimden ordulara pay ayrılması, tarlaların ekilememesi ve çekirge istilası gibi olumsuz durumlar İstanbul'a tahsis edilen ürün miktarını düşürerek fiyatların %200 civarında artmasına sebep olmuştur.

Tahıl fiyatlarında görülen ikinci önemli artış 1861-1862 yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllarda fiyat artışının ortaya çıkmasında rol oynayan en etkili faktör

kaimenin yüksek oranda değer kaybetmesidir. Bilhassa 1858 Ağustos'undan itibaren buğday fiyatlarının kaime fiyatlarına bağlı bir şekilde arttığı tespit edilmiştir. 1861 Aralık'ında, buğday fiyatları 1845 yılı baz alındığında %240 civarında artmıştır.

1873-1874 arasında Orta Anadolu'da yaşanan kuraklık ve kıtlık hadisesi fiyatları arttıran diğer bir olgudur. Kıtlık esnasında bölge halkının ihtiyaç duyduğu zahire yakın çevreden karşılanamamıştır. Bu sebeple, Rumeli mahallerinden temin edilen zahirenin İstanbul üzerinden kıtlık yerlerine gönderilmesi tabii bir şekilde başkente tahsis edilen ürün miktarının düşmesine sebep olarak fiyatları arttırmıştır.

1870'li yıllarda fiyatların seyri takip edildiğinde dikkat çeken diğer bir durum, ikinci kaime uygulamasının tahıl fiyatlarına etki etmemesidir. Piyasaya sürüldükten kısa bir süre sonra altın lira karşısındaki değeri oldukça düşen kaime, İstanbul'da temel ihtiyaç maddelerinden olan ekmek fiyatlarını yüksek oranda arttırınca Osmanlı hükümeti duruma müdahale ederek ekmek fiyatlarını belirli bir seviyede sabitlemiş, kaime ile ekmek satan fırıncıların bu uygulamadan doğan zararlarını belirli bir kur üzerinden kaime alıp altın lira vererek tazmin etmiştir. Böylelikle, fırıncıların ekmek için ihtiyaç duydukları buğdayı, Osmanlı hükümeti tarafından kendilerine verilen altın lira ile almaları tahıl fiyatlarının kaimenin değer kaybından etkilenmemesini sağlamıştır.

1845-1880 tarihleri arasında İstanbul'un iâşesinde tedarik bölgeleri arasında Rumeli ve Dobruca-Don Kuşağı birinci sırada yer almaktadır. Rumeli menşeli buğdaylar 1845-55, 1855-65, 1865-75 ve 1875-80 alt dönemlerinde ortalama %60-80 oranında İstanbul piyasalarında görülmüştür. Bu buğdayların önemli bir kısmı Rumeli'nin Karadeniz sahillerinde olan iskele ve limanlardan gelmiştir. Karadeniz üzerinden gelen Rumeli buğdayı 1845-55 döneminde %45, 1855-65 döneminde %70, 1865-75 döneminde %58, 1875-80 döneminde %55 civarındadır.

Karadeniz üzerinden İstanbul'a gelen tahıl çeşitlerinde dikkat çeken diğer önemli bir nokta, Rusya menşeli buğdayların 1845-1880 yılları arasında istikrarlı şekilde İstanbul piyasalarında bulunmasıdır. Bu durum, King'in Rusya'nın yaptığı demiryolu yatırımları ve buhar teknolojisinin gelişimi sayesinde Karadeniz limanları

üzerinden gerçekleştirdiği buğday ihracatını arttırmasına ilişkin tezini destekler niteliktedir.

1845-1880 yılları arasında Akdeniz menşeli buğdaylar oldukça düşük oranlarda İstanbul piyasalarında tespit edilmiştir. Bununla birlikte Kırım Savaşı sürecinde Marmara, Mısır ve Levant menşeli buğdayların görölmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu durum Karadeniz tarafından sevkiyatın zora girdiği durumlarda Akdeniz bölgelerinin ürünlerine başvurulduğunun bir göstergesidir.

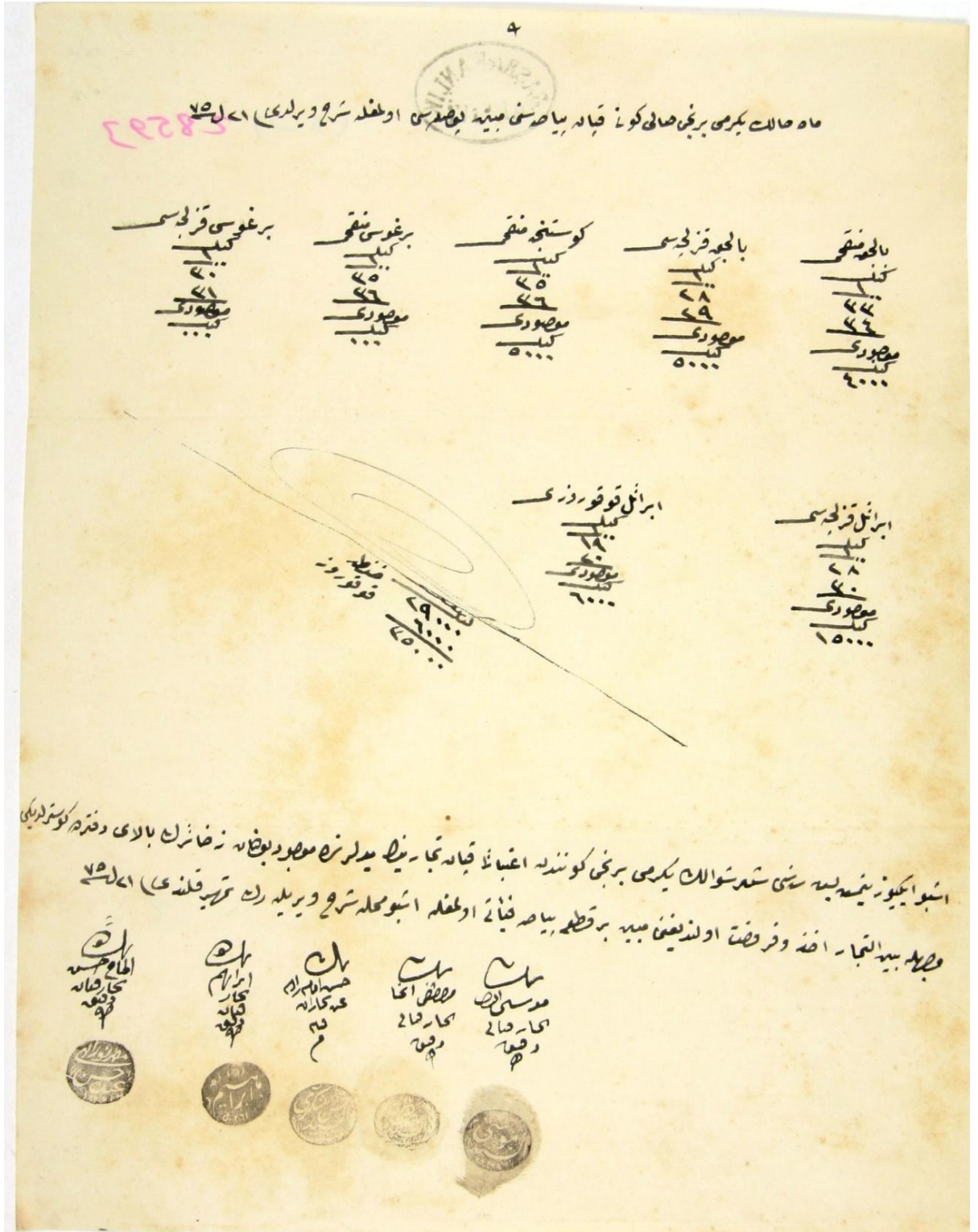
EKLER

Ek 1. *Journal de Constantinople* Gazetesi'nde Tahıl Fiyatları

PRIX DES CERÉALES.			
Blé dur d'Azoff	Pias.	40	45 le kil.
» » de Bourgas		29	32 »
» » de Samsoun		—	»
» » de Bessarabie		40	44 »
» » d'Enos		—	»
» » de Galatz		—	»
» » de Baltchik		27	29 »
» » d'Ismaïl		—	»
» » de Varna		—	»
» tend. d'Azoff		—	»
» » de Bessarabie		37	38 »
» » de Samsoun		—	»
» » de Bourgas		29	31 »
» » de Varna		—	»
» » de Baltchik		27	30 »
» » de Galatz		29	32 »
» » d'Ibraïla		—	»
» » d'Enos		—	»
» » du Danube		—	»
Maïs de Galatz		49	21 »
id. d'Ibraïla		47	48 »
id. Bessarabie		—	»
id. d'Anatolie		—	»
Orge de Roumélie		46	46 1/2 »
» du Danube		45	45 1/2 »
» de Syrie		—	»
DÉRÔT.			
Blés durs			420,000
« tendres			80,000
Maïs			25,000
Orge			30,000

Kaynak: *Journal de Constantinople*, S. 1016, (4 Haziran 1859).

Ek 2. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Tespit Edilen Tahıl Fiyatları Pusulası

Kaynak: BOA, İ.DH. 432/28593, (23 Şevval 1275/26 Mayıs 1859).

№ 12. Магистратура, 1859. 1

Сурья

Тайжанов	43-40	} Столбик № 50000 =
Топкайжа	12-45	
Турпан	32-36	
Байжан	30-31	
Берган	39-41	

Сая

Байжан	28-30	} Столбик № 20000 =
Топкайжа	29-32	
Турпан	28-31	
Байжан	27-30	
Байжан	26-28	
Сая	28-30	

Караула

Байжан	18-19
Топкайжа	19-21

Караула

Караула	10-11
Караула	9

Магистратура
 Д. А. Байжан
 Д. Орлов
 Д. Байжан
 Д. Байжан
 Д. Байжан

1. DH 432/28593 4

Кынак: BOA, İ.DH. 432/28593, (23 Şevval 1275/26 Mayıs 1859).

ماه صالک یکم برین صا کونا غلامه کم معبود ز فاضله بیا هوشی صید بوی صید سید اعلی
 ۴
 ۳
 ۲
 ۱
 ۰
 ۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

این برین فوق روزی
 قلاص فوق روزی
 شکر روی ایم و طون

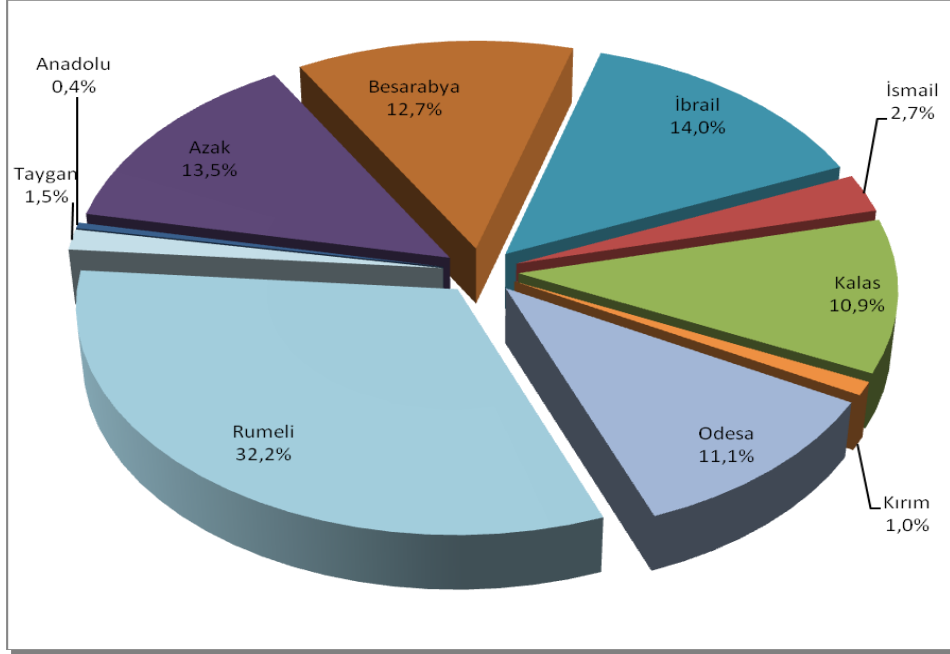
Pour la République des États-Unis
 par les soins de
 D. Arling

X
 M. Arling

I.DH 432/28593

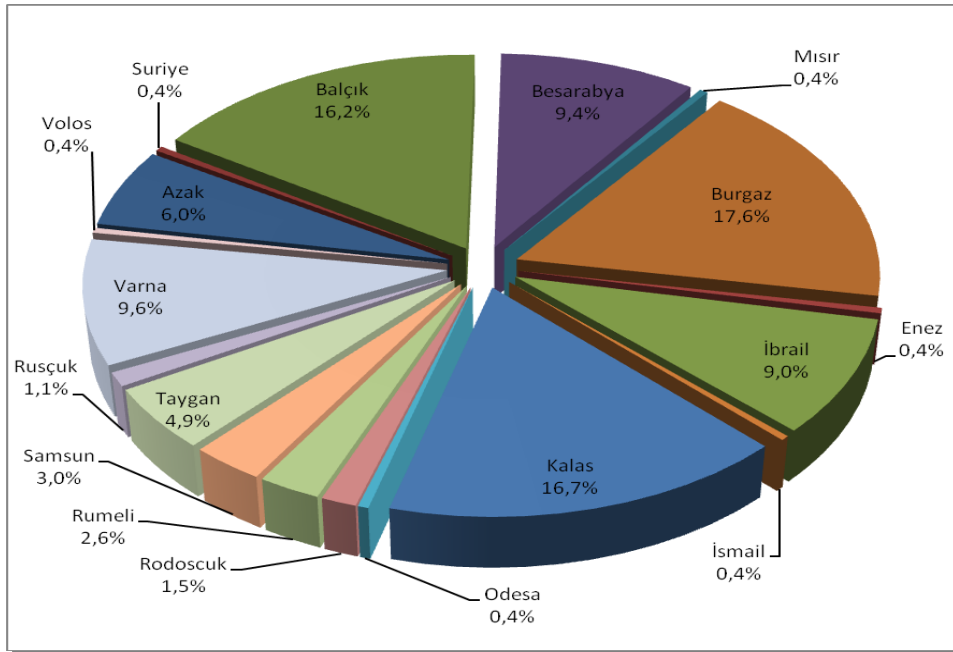
Kaynak: BOA, İ.DH. 432/28593, (23 Şevval 1275/26 Mayıs 1859).

Ek 3. İstanbul Piyasalarında Bulunan Buğdayların Menşelerine Göre 10'ar Yıllık Dağılımı

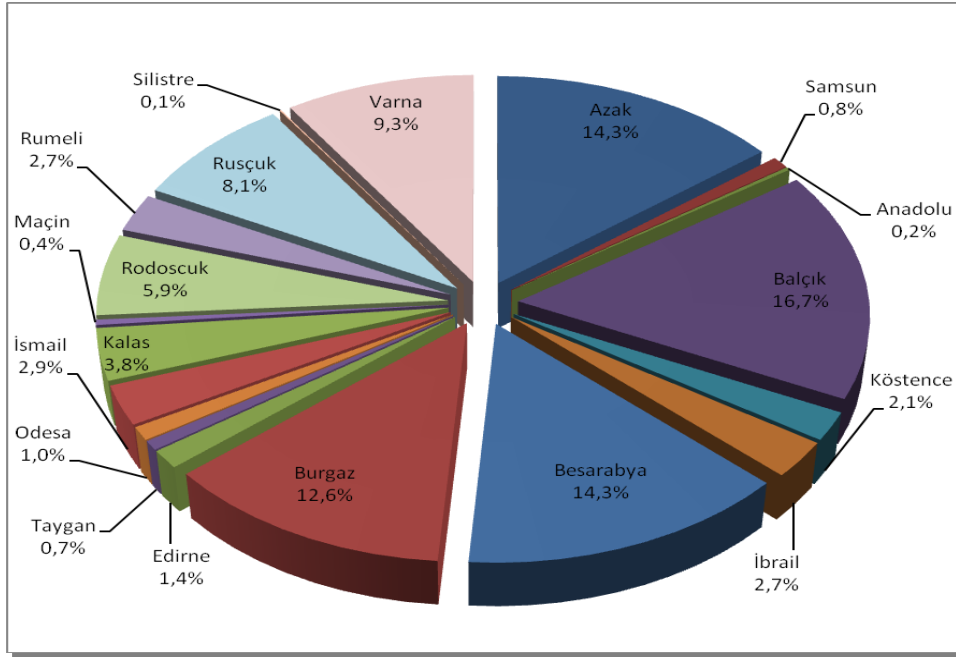
Grafik 75: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeleri Dağılımı (1845-1855)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

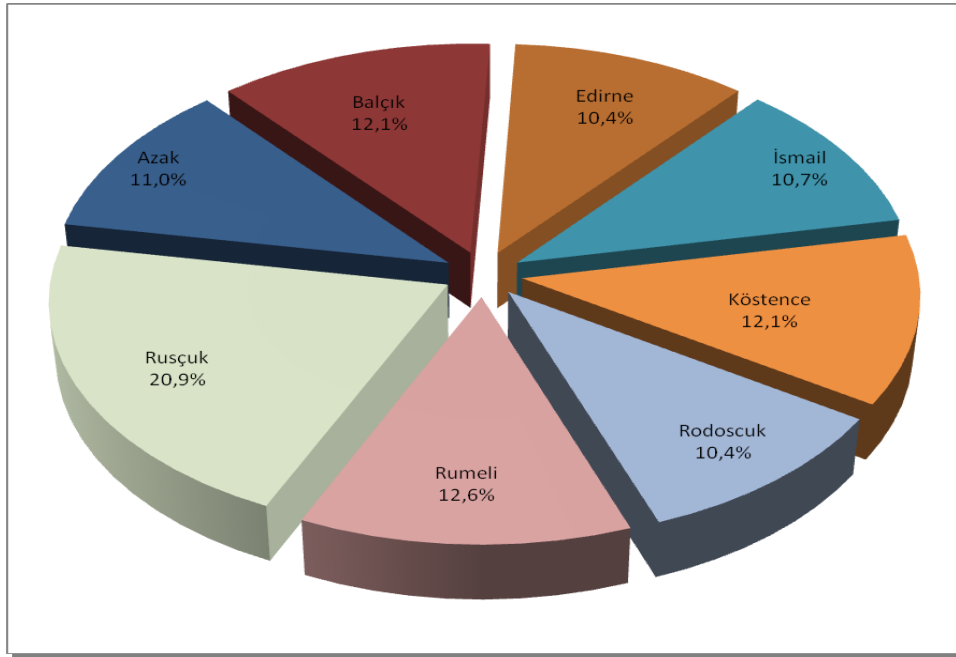
Grafik 76: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeleri Dağılımı (1855-1865)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 77: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeleri Dağılımı (1865-1875)

Kaynak: Journal de Constantinople (26.08.1845-29.06.1865), La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Grafik 78: İstanbul Piyasalarında Tespit Edilen Buğdayların Tedarik Bölgelerine Göre Yüzdeleri Dağılımı (1875-1880)

Kaynak: La Turquie (08.01.1866-17.09.1880).

Ek. Tablo 1

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (26.8.1845-26.12.1845)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı						Ekmeklik Buğday			Mısır			Arpa			
		Azak	Besarabya	Taygan	Rumeli	İsmail	Odesa	Odesa	Rumeli	İbrail		Kalas	Tuna	İbrail		Rumeli	İbrail
189	26.8.1845			19	16	16		14	14	13	9				9		
190	1.9.1845			19	17	18	17	15	15	14	9				9		
191	6.9.1845			20	19	19			19		9				9		
192	11.9.1845			20	18		18	16	15	14	10				9		
193	16.9.1845			20	18	18	18	17	16	15	10				9		
194	21.9.1845	18	19		18		18	15	15	14		10		9	8		
195	26.9.1845			19	18	18					10				8		
196	1.10.1845			18	17	18	16	15	15	13		10	8		8		
197	6.10.1845	18	19		18		17	18	15	13		10	8			9	8
198	11.10.1845	19	19		18		17	18	16	14	10				9		
199	16.10.1845	19	19		18		18	18	16	13	10				9		
200	21.10.1845	19	19		18		18	17	16	14	11				9		
201	26.10.1845	22			20	21	19	18	17	15		11		10		10	9
202	1.11.1845	22			20	21	19	18	17	16		11		10		10	9
203	6.11.1845			25	23	24	24	21	22	17		12		11		9	9
204	11.11.1845	24			23		20	21	22	17		13		11	10		
205	16.11.1845	25	25		23		23	24	23	18	10				12		
206	26.11.1845	27	26		24		24	26	25	20	16				11		
208	1.12.1845	27	26		24		24	25	24	21	12				16		
209	6.12.1845	28			23		24	25	23	20	17				13		
210	11.12.1845	27			22		23	23	22	19	16				13		
211	16.12.1845		26	27	25		25		24	22	17				13		
212	21.12.1845	26	27				25		24	22	17				13		
213	26.12.1845	26	26		25		25		24	22	17				13		

Kaynak: Journal de Constantinople, (26.8.1845-26.12.1845).

Ek. Tablo 2

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (1.1.1846-6.12.1846)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı							Ekmeklik Buğday			Mısır		Arpa	Çavdar
		Azak	Kırım	Odesa	İsmail	Besarabya	Kalas	Rumeli	İbrail	Odesa	Rumeli	Kalas	İbrail		
214	1.1.1846	26		25		27		25	22		24	17		13	
215	6.1.1846	26		24		25			21		23	17		13	
220	1.2.1846	25		21		25		22	18		20	16		12	
222	11.2.1846	24		21				20	17		19	16		10	
224	21.2.1846	25		21		25		22	18		20	16		11	
226	6.3.1846	24		22		25		22	18		18	16		11	
227	11.3.1846	24		21		24		20	19		20	15		10	
228	16.3.1846	24		21		24		21	18		20	15		12	
231	26.3.1846	23		19	24			20	18		18	14		10	
232	6.4.1846					21		19	16		17	12		8	
233	11.4.1846	22		19		22		19	15		15	11		7	
234	16.4.1846	22		19		21		19	15		15	11		7	
235	21.4.1846	21		19		21		19	13		14	11		7	
236	26.4.1846	21		19		20		19	12		14	11		7	
237	1.5.1846	20		18		20		19	12		13	11		7	
238	6.5.1846	20		18		19		17	12		13	11		7	
239	11.5.1846	20		18		19		18	13		14	11		7	
240	16.5.1846	20		18		20		18	14		14	10		8	
241	21.5.1846	20		18		19		18	14		14	10		8	
242	26.5.1846	19		18		20		18	14		15	10		8	
243	1.6.1846	19		18				18	14	16	13	11		8	
244	6.6.1846	19		18				18	12		13	12		8	
245	11.6.1846	19		18		19		17	12		12	10		8	
246	16.6.1846	19		17		19		18	10		12	9		7	
247	21.6.1846	18		17		18		17	10		11	9		7	
248	26.6.1846	18		16				16	11	11	12		7	8	7
249	1.7.1846	20		18		20		18	13		14	9		7	
250	6.7.1846	20						17	12	13	14	8		7	
251	11.7.1846	19		17		19		15	11	13	14		8	9	7
253	16.7.1846	18		17		19		16	13	11		9		7	
254	26.7.1846	19		17		19		16	11	14			9	8	7
1	11.8.1846	19		18				16			14	10		7	
5	1.9.1846	19				19		17	15						

9	21.9.1846	20		18		19		17	15		18					
12	6.10.1846	22		19		21		18	17		19	13			9	
14	16.10.1846	22		19		21		17	17		19					
16	26.10.1846	22		20		21		18	18		18	16			8	
18	6.11.1846	23	22	19		22		19	20		19	15			8	
20	16.11.1846	25		23		24		22	21		22	18			9	
22	26.11.1846	25		23		24		22	23		23	18			9	
23	6.12.1846	25					22	22	23		23	18			9	9

Kaynak: Journal de Constantinople, (1.1.1846-6.12.1846).

Ek. Tablo 3

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (6.1.1848-24.12.1848)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday		Mısır	Arpa	Çavdar	Yulaf
		Azak	Besarabya	Rumeli	Rumeli	İbrail				
66	6.1.1848	22	23	21	17	16	16	9	13	10
68	16.1.1848	24	23	21	17	16	16	9	13	9
70	26.1.1848	25	23	21	18	17	16	9	13	9
72	6.2.1848	24	24	21	17	16	16	9		
74	16.2.1848	24	23	21	17	16	14	9	13	9
76	26.2.1848	24	24	21	17	15	13	9	12	8
77	6.3.1848	24		18	17	13	13	8	10	7
79	16.3.1848	24	22	17	16	13	11	8	10	7
81	26.3.1848	24	22	16	14	10	11	9	9	7
83	6.4.1848	23	22	16	14	12	11	7	9	7
85	16.4.1848	24	22	16	14	12	11	7	9	7
87	26.4.1848	22	21	15	13	11	9	7	9	6
89	6.5.1848	21	20	17	13	10	10	6	9	6
91	16.5.1848	20	19	16	13	10	9	6	9	6
93	26.5.1848	20	19	16	13	11	9	7	8	6
95	6.6.1848	19	18	16	13	11	10	7	9	7
97	16.6.1848	18	18	16	13	11	10	8	9	7
99	26.6.1848		17	15	13	12	10	8	8	
101	6.7.1848	18	17	16	13	11	11	8	9	7
102	8.7.1848	18	17	15	13	11	11	7	9	7
105	24.7.1848	19	18	16	14	13	12	7	8	6
107	4.8.1848	19	18	16	15	13	12	7	8	6
110	19.8.1848	20	19	17	15	14	13	7	9	6

111	24.8.1848	20	19	17	14	13	13	8	9	
113	4.9.1848	21	20	18	15	14	13	8	11	7
115	14.9.1848	22	21	18	16	14	15	10	11	8
117	24.9.1848	24	23	20	17	16	15	10	12	7
119	4.10.1848	25	24	21	19	17	16	9	13	8
123	24.10.1848	24	23	20	18	17	17	9	12	8
125	4.11.1848	25	23	20	19	17	18	9	13	9
127	14.11.1848	25	23	19	19	17	18	9	13	9
129	24.11.1848	24	23	19	18	17	17	8	13	9
131	4.12.1848	24	23	20	18	17	16	8	12	9
133	14.12.1848	24	23	20	18	17	16	8	12	9
135	24.12.1848	24	22	20	18	17	16	8	11	8

Kaynak: Journal de Constantinople, (6.1.1848-24.12.1848).

Ek. Tablo 4

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (19.1.1851-24.12.1851)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeklik Buğday			Mısır					Arpa				Çavdar			Yulaf	
		Azak	Besarabya	Rumeli	Kalas	Odesa	İbrail	Kalas	Rumeli	Rumeli	Besarabya	İbrail	Kalas	İbrail	Rumeli	Kalas	Kırım	Rumeli	İbrail	Kalas	Kırım		
281	19.1.1851	22	21	18			16		18			18	16	8		7		11					
283	29.1.1851	22	20	17	19		15	18	17	14	15	13	15	8				11	7	7			
284	4.2.1851	21	20	17			15		16	14	14	12	15	8							11	7	
286	14.2.1851	21	20	17			19		17	14	15	13	15			8	7				11	7	
288	24.2.1851	21	20	17			15		16	14	15	13	15		8			11					7
289	4.3.1851	21	20	17	15		17		16	14	15	13	15		8	8			11				
291	14.3.1851	21	20	18			16		17	14	15	13	15		8			11					7
293	24.3.1851	21	20	17			15		16	14	15	13	15	8				11					7
295	4.4.1851	22	19	18			14		16	13	14	13	14		8			10					7
297	14.4.1851	21	20	17			16		16	13	14	12	14	7	8			10					7
299	24.4.1851	21	18	17			14		16	13	14	12	14	7	8			10					7
301	4.5.1851	20	17	15			14		15	12	13	12	13	7	7			9					7
303	14.5.1851	19	17	15			13		14	13	14	12	14	6	6			9					7
307	4.6.1851	20	19	16			13		14	12	13	11	13	8				9					6
309	14.6.1851	20	19	18			14		14	11	12	10	12	8				9					6
311	24.6.1851	20	19	18	18		14	18	16	11	12	10	12			8			9				6
313	4.7.1851	21	20	18	19	19	16	18	17	11	13	11	13			9					10		6
315	14.7.1851	22	20	18	19	19	15	18	17	11	12	11	12	9			10						6
317	24.7.1851	20	19	18	18	19	13	17	16	11	12	11	12			9			10				6
319	4.8.1851	19	17	16	17	16	13	15	15	11	12	11	12			8			10				6

321	14.8.1851	19	18	16	17	17	13	15	14	11	12	10	12			8			10			6
323	24.8.1851	19	18	16	17	17	13	15	14	11	12	10	12			8			9			6
325	4.9.1851	18	17	16	16	16	13	15	14	11	12	10	12			9			9			6
327	14.9.1851	18	17	15	16	16	13	14	14	11	12	10	11			9			9			6
329	24.9.1851	18	17	15	16	16	12	14	13	11	12	10	12			8			9			6
331	4.10.1851	18	18	16	16	17	12	15	14	11	12	10	12			8			9			6
333	14.10.1851	19	18	15	16	16	13	15	14	11	12	11	11			8			9			6
335	24.10.1851	19	18	16	16	17	13	15	14	11	13	11	13			8			9			7
337	4.11.1851	19	18	16	16	17	13	14	15	11	13	11	13			8			9			7
339	14.11.1851	19	18	16	16	17	13	15	15	12	13	11	13			8			10			7
341	24.11.1851	20	19	17	17	18	13	16	15	12	13	11	13			8		10				7
343	4.12.1851	19	18	16	16	17	13	15	15	12	13	11	13			8		9				8
345	14.12.1851	20	19	18	18	19	14	16	15	12	13	12	13			9		11				8
347	24.12.1851	21	20	18	19	20	14	17	16	12	13	12	13			9		11				8

Kaynak: Journal de Constantinople, (19.1.1851-24.12.1851).

Ek. Tablo 5

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1852-24.12.1852)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeklik Buğday			Mısır			İbrail		Çaydar		Yulaf
		Azak	Besarabya	Rumeli	Kalas	Odesa	İbrail	Kalas	Rumeli	Rumeli	Besarabya	İbrail	Kalas	İbrail	Rumeli	Kırım	
349	4.1.1852	21	20	18	19	20	15	17	17	13	14	13	14	9	12		8
351	14.1.1852	21	21	18	18	20	15	17	17	13	14	13	14	9	12		8
353	24.1.1852	21	21	18	18	20	15	18	17	13	14	13	14	9	12		8
355	4.2.1852	24	23	19	21	23	16	19	18	13	15	13	15	9	13		8
357	14.2.1852	25	25	20	23	23	17	20	19	14	15	13	15	9	14		8
360	29.2.1852	24	23	21	22	22	16	20	18	14	15	13	14	9	13		7
363	14.3.1852	23	23	20	21	22	14	19	18	13	15	13	15	9		14	8
365	24.3.1852	23	22	20	21	22	14	19	18	13	15	13	15	10		14	8
367	4.4.1852	23	23	20	21	22	14	19	19	13	15	13	15	10		14	8
369	14.4.1852	24	23	20	22	23	14	19	18	13	15	13	15	10		13	8
371	24.4.1852	23	23	20	21	22	15	19	18	13	14	13	14	10		13	8
373	4.5.1852	22	22	19	20	21	15	18	18	13	14	13	14	10		12	8
375	14.5.1851	21	21	19	20	21	16	19	18	13	14	12	14	10		12	7
377	24.5.1852	21	21	19	19	21	15	19	18	13	14	13	14	10		12	7
379	4.6.1852	20	21	18	19	19	15	19	18	13	14	13	14	10		12	7
381	14.6.1852	19	20	18	18	19	14	18	17	13	14	14	13	10		12	7
383	24.6.1852	19	20	18	18	19	14	18	17	13	14	14	13	10		12	7

385	4.7.1852	19	20	18	18	18	14	17	16	13	14	13	14	10		12	7
387	14.7.1852	19	19	17	17	18	13	17	16	12	13	12	13	10		11	7
389	24.7.1852	19	19	17	18	18	13	17	16	12	13	12	13	9		11	7
390	4.8.1852	19	19	16	17	18	14	17	16	12	13	12	13	8		9	7
392	14.8.1852	18	19	16	17	18	13	16	16	12	13	12	13	8		9	7
394	24.8.1852	18	19	16	17	17	13	17	16	14	15	14	15	8		9	7
396	4.9.1852	19	19	17	17	18	15	18	18	14	15	14	15	8		10	7
393	14.9.1852	19	20	18	18	18	14	18	17	13	14	13	14	8		10	7
400	24.9.1852	19	20	18	18	18	15	18	17	13	14	13	14	8		10	7
402	4.10.1852	19	20	17	18	18	15	18	17	13	14	12	14	7		11	7
404	14.10.1852	19	20	18	18	18	15	18	17	13	14	12	14	7		11	7
406	24.10.1852	19	19	17	18	18	15	18	17	13	14	13	14	7		11	7
410	14.11.1852	22	19	17	18	18	16	18	18	14	15	14	15	8		11	7
412	24.11.1852	21	19	18	18	19	18	19	19	15	16	14	16	8		12	6
414	4.12.1852	22	20	18	19	19	18	19	19	15	16	15	16	9		12	7
416	14.12.1852	23	20	18	19	19	17	20	19	16	17	16	17	9		13	7
418	24.12.1852	24	22	20	20	21	19	21	21	17	18	17	18	9		14	7

Kaynak: Journal de Constantinople, (4.1.1852-24.12.1852).

Ek. Tablo 6

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1853-24.12.1853)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeklik Buğday			Mısır			Arpa		Çavdar			Yulaf	
		Azak	Besarabya	Rumeli	Kalas	Odesa	İbrail	Kalas	Rumeli	Rumeli	Besarabya	İbrail	Kalas	İbrail	Kalas	Rumeli	Kalas		Kırım
420	4.1.1853	24	22	20	21	22	20	21	21	17	18	17	18	9				13	7
422	14.1.1853	24	22	20	21	22	18	21	21	17	18	17	18	9				13	7
424	24.1.1853	23	22	20	21	22	20	22	22	17	18	17	18	10				13	7
426	4.2.1853	22	20	19	19	20	19	22	20	17	18	17	18	10				13	7
428	14.2.1853	22	20	19	19	20	19	22	21	17	18	17	18	10				13	7
430	24.2.1853	21	20	18	19	19	18	20	19	16	17	16	17	10				13	7
431	4.3.1853	21	19	18	18	19	17	18	117	15	16	15	16	9				12	6
433	14.3.1853	21	19	17	18	20	16	18	18	15	16	15	16	9				12	7
435	24.3.1853	20	18	19	17	18	16	16	17	14	15	14	15	7				10	7
437	4.4.1853	19	17	15	16	18	14	17	16	13	14	13	14	7				10	6
439	14.4.1853	19	17	15	16	17	15	17	16	13	14	13	14	6				9	6
441	24.4.1853	19	16	15	16	17	14	17	17	13	15	13	15	6				9	6
443	4.5.1853	17	16	14			13		16	13	14	13	14	5		10	9		6
445	14.5.1853	17	16	15			13		15	13	14	13	14	6		9			6

447	24.5.1853	18	17	16			15		16	13	14	13	14	7		10			6
449	4.6.1853	20	19	17			15		17	12	13	12	13	6		9			5
451	14.6.1853	20	19	17			15		17	12	13	12	13		7		10		6
453	24.6.1853	20	19	18			15		19	12	13	12	13		7		10		6
455	4.7.1853	20	19	17			15		19	11	12	11	12		7		11		5
457	14.7.1853	20	18	19			17		20	11	12	11	12		7		10		
459	24.7.1853	21	19	19			15		20	12	13	12	13		7		10		
461	4.8.1853	23	21	19			18		22	12	13	12	13		8		10		
463	14.8.1853	24	22	19			18		22	15	16	15	16		8		11		
465	24.8.1853	25	23	23			20		24	15	16	15	16		8		12		
467	4.9.1853	25	23	23			22		24	15	16	15	16		9		13		
469	14.9.1853	26	23	22			22		26	15	16	15	16		10		14		
471	24.9.1853	26	23	22			22		26	15	16	15	16		10		14		
473	4.10.1853	27	23	23			22		26	15	16	15	16		10		14		
475	14.10.1853	31	27	25			24		27	15	16	15	16		10		14		
477	24.10.1853	35	31	27			27		27	15	17	15	17		11		15		
479	4.11.1853	36	32	27			25		28	15	17	15	17		12		15		
481	14.11.1853	38	34	28			26		29	15	17	15	17		12		16		
483	24.11.1853	45	40	30			28		30	15	17	16	17		12		17		
485	4.12.1853	55	45	34			28		32				18		15		20		
487	14.12.1853	50	45	40					35	25	22	24	28		20		25		
489	24.12.1853	50	45	40			35					25			20			25	

Kaynak: Journal de Constantinople, (4.1.1853-24.12.1853).

Ek. Tablo 7

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1854-24.12.1854)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı									Ekmeklik Buğday			Mısır				Arpa				Çavdar	
		Azak	Taygan	Anadolu	Odesa	İsmail	Kalas	Rumeli	Kırım	Besarabya	İbrail	Rumeli	Rumeli	Kalas	İbrail	Kırım	Anadolu	Rumeli	Kalas	Kırım	Rumeli	İbrail	Kırım
491	4.1.1854	48						38		42	34	38	24					19					24
493	14.1.1854	45						37		44	36	40	37					15					
495	24.1.1854		46		42	43	41	40	43			38		32	31		30			17			24
497	4.2.1854		47		44	45	43	41	46			38		33	31		31			17			24
499	14.2.1854		47		44	45	43	41	46			39		33	31		31			17			24
501	24.2.1854		48		44	45	43	40	46			35		31	30		31			16			23
502	4.3.1854		50		43	46	43	40	45			38		30	28		27			16			21
504	14.3.1854		55			52	48	45	52			42	32	33	32		31			18			26
506	24.3.1854		59		56	58	56	46	55			47							21				
508	4.4.1854					48	47	43	47			38		30	28				20				25

510	14.4.1854				48	47	43	47			38		30	28				20			25
514	4.5.1854		57		53	55	53	47	54		45		34	32				27			30
516	14.5.1854		55		53	54	52	45			42		32				28				
518	24.5.1854		50		47	48	47	38	50		42		23	26	25	25	25				
520	4.6.1854				47	45	45	37	47		38		28	26	24	25	27				20
522	14.6.1854				42	46	45	38			34		28	24	24	23	27				25
524	24.6.1854				42	46	45	38			34		28	24	24	23	27				25
526	4.7.1854		48		45	46	44	38			38						34				20
528	14.7.1854				44	42		34			34		24	20		19	15				
530	24.7.1854				42	39	32				34		22	20	13	18	16				
532	9.8.1854				44	42	35				35		22	20	18	20	19				19
533	14.8.1854				53	51	42				37		23	21	19	20	19				25
536	29.8.1854			41		53		40			40		24	22	20	22	22				25
537	4.9.1854			39		52		39			41	20	23	21		20	19				24
539	14.9.1854			41		52	47	40			42	20	23	21		22	20				24
541	24.9.1854			45		54	53	43			41		23			21	20				24
543	4.10.1854			41		53	52	40			40		23			21	21			23	
545	14.10.1854			41		54	52	40			34		23			22	21				
547	24.10.1854					55		41			37					25	20			22	
549	4.11.1854					57		46			40					26	21			25	
551	14.11.1854					58		43			39					27	20			27	
553	24.11.1854							53			46					29	30			21	
557	14.12.1854							60			52					34	25			30	
559	24.12.1854							57			55		34				28			35	

Kaynak: Journal de Constantinople, (4.1.1854-24.12.1854).

Ek. Tablo 8

İstanbul'da Zahir Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (28.2.1856-25.12.1856)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı							Ekmeklik Buğday							Mısır			Arpa		
		Azak	Taygan	Besarabya	Samsun	Rumeli	Burgaz	Kalas	Rumeli	Tuna	Mısır	Suriye	Samsun	Balçık	Kalas	İbrail	Besarabya	İbrail		Tuna	
670	28.2.1856			55	45	45				40	35	45					21				24
682	6.3.1856			64	44	48				47	37	32					24				25
684	13.3.1856			70	65	50				42		40	45	50			23				25
686	20.3.1856			70	72	48				42		38	45	48			21				25
688	27.3.1856			65	58	45				40	42	32	45					23	21		23
690	3.4.1856			60	50	40				35	40	30	35					20			23
692	10.4.1856			65	42	41				39	38	35	38					28			17

694	17.4.1856			45	40	33			30	32	25	28					28	15		12
696	24.4.1856			35	30	25			22	25	25	20					14			10
698	1.5.1856			38	36	24			23	26	16	20			32		12			10
700	8.5.1856			45	40	29			22	18	27	38					16			13
702	15.5.1856			46	46	36			28	29	27	25			41		16			13
704	22.5.1856			46	46	34			32	29	27	26			41		16			13
706	29.5.1856			46	44	34			30	29	21	22			41		20			13
708	5.6.1856		48	45	41	32			30	32		22			41		17			11
710	12.6.1856		45		39	30			30	32									17	11
712	19.6.1856		42		38	30			30	33									17	12
714	26.6.1856		43	40	38	34			33	35									19	12
716	3.7.1856		43		37	32			33	34									18	12
718	10.7.1856	39			35	32			31	32									18	11
720	17.7.1856	38		35	35	32			30	28									18	11
722	24.7.1856	38		33	34	33			33	33									18	11
723	31.7.1856	38		36	35	34			35	36									18	11
725	7.8.1856	40		37	35	34			35	34									19	13
727	14.8.1856	42		35	35	35			33	34									18	14
729	21.8.1856	41		36	34	35			33	35									19	15
731	28.8.1856	43		38	36	35			33	36									19	15
733	4.9.1856	43		36	35	35			33	36									20	15
735	11.9.1856	43		40	36	35			33	36									21	13
737	18.9.1856	46		45	36	36			33	35									21	13
739	24.9.1856	50		48	36	36			40	45									22	14
741	2.10.1856	57		53	46				43	36			43						22	14
743	9.10.1856	52		52	48		42		42	42			44						24	16
745	16.10.1856	57		56	55		45		43	45			44						24	16
747	23.10.1856	59		56	53		52	56	43	46				44					26	17
749	30.10.1856	63		56	53		53		43	46				44					26	13
751	6.11.1856	60			50		50		41	44									26	18
753	13.11.1856	58			50		46		41	42									24	18
755	20.11.1856	62			51		47		43	45									24	17
757	27.11.1856	62			50		45		42	44				40					25	17
759	4.12.1856	60			50		45		42				42	44	36	25				18
761	11.12.1856	62			50		46		43				44	43	33	27				18
763	18.12.1856	62			50		46						42	41	44	38	27			19
765	25.12.1856	61			50		47						42	41	44	43	28			19

Kaynak: Journal de Constantinople, (28.2.1856-25.12.1856).

Ek. Tablo 9

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (1.1.1857-30.12.1857)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı								Ekmeklik Buğday							Mısır		Arpa		Çavdar	Yulaf	
		Azak	Odesa	Burgaz	Samsun	Kalas	Volos	Balçık	Besarabya	Azak	Burgaz	Balçık	Kalas	Samsun	Varna	İbrail	İbrail	Kalas	Rumeli				
767	1.1.1857	60		49	52					44	42	39	44	44		42	27			19			
769	8.1.1857	57		40	48						40	34	38				25			17			
771	15.1.1857	58		48	45						40	33	40				25			18			
772	19.1.1857	58		48	48					41	42	28	40	41			26			18			
775	29.1.1857	58		44	46					46	40	38	35	38			24			18			
777	5.2.1857	58	46	43	46					46	38	36	38	40			21			18			
779	12.2.1857	58	46	45	46					46	40	36	37	40			25			16			
781	19.2.1857	58	46	43	43					46	40	36		40			25			15			
783	26.2.1857	58	46	43	46					46	40	38	40	40			25			15			
785	5.3.1857	58	46	46	46					47	40	37	37	40			25			15			
787	12.3.1857	59	46	44	48					47	39	39	39				25			15			
789	19.3.1857	57	42	43		43			42	43	37	33	38				24			15			
791	26.3.1857	56		38	49	41			41	35	37	31	31				24			15			
793	2.4.1858	57		40	43	41			41	42	36	30	32			34	24			13			
795	9.4.1857	55		38	40	40	37		41	42	35	33	33			33	25			15			
801	30.4.1857	60		43	43	44					32	35	40			36	23			14			
797	16.4.1853	60		43	43	44	39				35	31	38			36	23			14			
799	23.4.1853	58		42	42	42	38				38	33	38			37	23			14			
803	7.5.1853	54		40	39	41	36			41	37	32	38				24			13			
805	14.5.1853	60		48	48	47					38	24	38			36	24			11			
807	21.5.1853	57		42	47		42				38	31	37			34	24			12			
809	28.5.1853	54		41	43		42			41	38	33	36			34	24			12			
811	4.6.1857	55		42	46		45				38	32	40			35	25			12			
813	11.6.1857	54		41	45		40				38	32	38			33	24			13			
815	18.6.1857	52		42	41		38				38	32	38			38	24			12			
817	24.6.1857	49		42	44				43		29	36	40		33	40	23			13			
819	1.7.1857	47		40	42		40				38	32	36			35	22			12			
821	8.7.1857	45		40	40		38				36	31	36		33	35	20			12			
823	15.7.1857	43		38	38		38		40		34	30	31	32		30	20			12			
825	22.7.1857	42		38	38		36		38		30	28	31	31		28	20			11			
827	29.7.1857	44		36	36				40		26	24	26	26		24	20			9		15	
828	5.8.1857	42		30	32						23	22	28	23		23	23			10		13	
830	12.8.1857	52			45						26	22	28			25	20			13			

832	19.8.1857	42		33	33						24	20	24			23	21			13			
834	26.8.1857	41		31	35						24	20	21			22	21			11			
836	2.9.1857	43		30	33						22	20	26			23	21			12			
838	9.9.1857	43		31	37						30	26	30			30	20			14			
840	16.9.1857	48		34	36						28	23	30			30	22			14			
842	23.9.1857	47		35		43	32		48		29	26	30			28	20			13			8
844	30.9.1857	50		38				36	49		35		36			32	22			13			
846	7.10.1857	50		38	42			32	46		33	32	36			33	22			13			
848	14.10.1857	48		38	42			31	48		32	30	33			32	22			13			
850	21.10.1857	41		32		39		29	43		28	28	28			28	22			13			
852	28.10.1857	47		38		41			43		28	26	32			28	22			13			
854	4.11.1857	43		32		38		25	38		27	23	26			22		19	22	14			
856	11.11.1857	45		27		38		26	42		27	24	28			24		21	23	13	13		
858	18.11.1857	46		27		38		26	45		27	24	27			24		21	22	12	14		
860	25.11.1857	47		30		40		27	46		28	26	28			27		21	23	14	11		
862	2.12.1857	46		30		43		26	44		26	24	27			24		20	22	14	14		
864	9.12.1857	46		30		38		26	44		26	24	27			26		20	22	13	14		
866	16.12.1857	46		30		39		26	44		26	24	27			26		20	22	13	14		
868	23.12.1857	44		29		39		26	42	40	26	33	28			28		20	23	14	14		
870	30.12.1857	44		32		38		27	41		26	24	30			26		21	24	14	14		

Kaynak: Journal de Constantinople, (1.1.1857-30.12.1857).

Ek. Tablo 10
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (6.1.1858-24.12.1858)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı										Ekmeklik Buğday						Mısır				Arpa				
		Azak	Burgaz	Samsun	Besarabya	Enez	Kalas	Balçık	İsmail	Azak	Besarabya	Samsun	Burgaz	Balçık	Kalas	İbrail	Varna	Kalas	İbrail	Anadolu	Besarabya	Tuna	Rumeli	İbrail	Tuna	Anadolu
872	6.1.1858	45	32		42		38	27		27		24		30	27		21	20				14	13			
874	13.1.1858	44	30		40		39	26				28	25	28	26		23	20				14	13			
876	20.1.1858	44	30		40		39	26				28	25	28	26		23	20				14	12			
878	27.1.1858	44	30		41		41	27				28	26	30	27		23	21				14	13			
880	3.2.1858	45	30		42		39	29				29	27	31	28		22	21				14	13			
882	10.2.1858	45	31		42		38	29				31	28	32	28		22	21				14	13			
884	17.2.1858	45	31		43		39	28				30	28	32	30		22	21				14	14			
887	27.2.1858	45	31		43		38	28				29	27	31	29		22	21				15	14			
888	3.3.1858	43	39		42		37	30				28	27	30	29		22	20				15	14			
890	10.3.1858	44	30		42		37	28				29	28	32	28		22	21				14	14			
891	16.3.1858	43	29		40		35	27				27	26	29	28		22	21				14	14			
893	20.3.1858	43	29		40			27				27	26	29	28		22	21				14	14			

894	24.3.1858	43	28		38		34	27					27	26	28	27		22	21				14	13				
896	31.3.1858	40	26		37		28	24					26	24	28	25		21	20				14	13				
898	7.4.1858	39	26		36		30	24					26	24	27	24		21	21				14	13				
900	14.4.1858	45	25		36		30	23					24	23	23	24		20	19				14	13				
902	21.4.1858	38	24		36		30	23					24	23	23	24		21	19				13	13				
904	28.4.1858	38	28		37		31	23					27	24	28	26		23	19	20			13	13				
906	5.5.1858	39	25		36	24	30	25					25	25	26	25		22	21	20			13	13				
907	12.5.1858	37	28		36		30	26					25	23	25	25		22	21		23		14		13			
909	19.5.1858	36	25		34		30	24					23	24	26	25		24	22				15		14			
911	26.5.1858	35	26		35		30	25					26	25	26	25		24	22				14		13			
913	2.6.1858	35	25		25		30	25					25	24	26	25		23	22				13		15			
915	9.6.1858	36	27		36		32	26					26	26	26	26		23	21		24		16		15			
917	16.6.1858	36	28		38			26					26	24	26	26		24	23		24		14		13			
919	23.6.1858	42	32		41	32		31					30	29	32	30		24	23		24		14		14			
921	30.6.1858	38	32		39	32								23	29	27		24	23		24				14			
923	7.7.1858	42	33		41	32								28	28	27		24	24		25				14			
925	14.7.1858	43	32		43									27		28		25	24		26				15			
927	24.7.1858	43	34		44		40						34	30		30			23		24		15		15			
929	28.7.1858	46	35		45									32		32		26	24		27		16		16			
931	4.8.1858	47	35			36	42		45	45	42		36	34	35	36		25	24		26		15		15			
933	11.8.1858	47	34	37	44	35							36	34	37	33			23		23		16		16			
935	18.8.1858	44	32		40				42				34	32	32	30		21	21	21			17		17			
937	25.8.1858	44					38		43				35	34	34	32		24	24	24	24		19		19			
938	1.9.1858	43	35		43		40		43				36	36	33	34		26	26	26	26		21		21			
940	8.9.1858	42	35		41		34						36	33	36	32		25	23		25		21				20	
942	13.9.1858	44	34	35	44	34	40				35		32	32	35	30		25	22		25		20					
944	22.9.1858	43	33	35	44	33	39				33		32	32	34	30		25	22	20	25		18		17			
946	29.9.1858	42	33	35	43	33	38	33			35		34	32	34	32		25	23	26	22		16		13			
948	6.10.1858	41	33		43	35	38						34	31	34	31		25	22		26		16					15
950	13.10.1858	41	33		42	32	38						32	31	33	31		24	21		24		15		14			13
952	20.10.1858	41	33		42	32	39	32					32	31	32	30		25	23		24		15		14			15
955	30.10.1858	37	30		37	29	34	28					29		30	29	28				22	22	15		15			
957	6.11.1858	36	29		36		32	28					27	26	30	26		21	20				15		15			15
959	13.11.1858	36	28		36		32						23	26	28	24		21	19		21		15		15			15
961	20.11.1858	38	29		38		31	28					29	28	29	27		21	20				13		15			
963	27.11.1858	38	29		38		31	28					28	25	28	26		21	20				13		15			
965	4.12.1858	39	29		38		31	28			32		28	26	29	27		21	20				15		15			
967	11.12.1858	37	28		38		32	28					27	26	28	27		19	18				15		15			
969	18.12.1858	37	29		38		32	28					27	26	28	26		21	19				15		14			
971	24.12.1858	39	29		38			28					28	27	29	27		22	20				15		15			

Kaynak: Journal de Constantinople, (6.1.1858-24.12.1858).

Ek. Tablo 11
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (1.1.1859-31.12.1859)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı									Ekmeçlik Buğday								Mısır				Arpa				
		Azak	Burgaz	Rumeli	Besarabya	Enez	Kalas	Bağçık	Varna	Odesa	Besarabya	Rumeli	Burgaz	Bağçık	Kalas	İbrail	Varna	Tuna	Taygan	Kalas	İbrail	Besarabya	Anadolu	Tuna	Rumeli	Tuna	İbrail
973	1.1.1859	38	28		37		31	27				27	25	28	26				21	20				15	14		
975	8.1.1859	38	28		38		30	27				27	24	28	26				21	19				15	14		
977	15.1.1859	38	29		39		31	28				27	25	29	27				21	20				15	14		
979	22.1.1859	36	27		36		30					26	26	27	26				19	19	19	17		15	14		
981	29.1.1859	38			37		29					25	24		24						18	13		14			
983	5.2.1859	36	26				30					25	24	24	24				18						14		
985	12.2.1859	35	26		35	23	27					25	21		20					17	20			13	13		13
987	19.2.1859	36	28		35		32	29					26	27	25	26			19	18				14	13		
989	26.2.1859	37	27		35				26		32	25	24		26	24			19		19	17		13	13		
991	5.3.1859	35	28		36		28				32	25		27	26				20	18	20			14	14		
993	12.3.1859	36		27	36							25		25	25		25						18	13	13		13
995	19.3.1859	36	28		35		31	26				26	23	26	22				19	17				13	13		
997	26.3.1859	36	26		35		30	25				24	22	25	22				19	18				13		13	
999	2.4.1859	35	27		33		30					25	21	26	21				18	17				13	13		
1001	9.4.1859	36	28		36		32	26				23	22	26	23				19	18				13		13	
1003	16.4.1859	38	28		37		33	27				25	22	26	24				18	17				13		13	
1005	27.4.1859	38	28		37		32	27				24	22	26	24				18	17				13		12	
1006	30.4.1859	40	29		40		38	27				28	26	30	28				17	15				14		13	
1008	7.5.1859	40	29		41		35	28				25	26	29	28				17	15				13		13	
1010	14.5.1859	47	32		47		43	31				33	32	33	32				21	20				17		17	
1012	21.5.1859	46	33		43		36					32	29	32	30				22	20				17		16	
1014	28.5.1859	46	32		44						38	29	28	31	29				20	19				17	17		
1016	4.6.1859	45	32		44			29			38	31	30	32					21	18				17	16		
1017	11.6.1859	44	32		44			32				30	28	30	29				21	19				16	16		
1019	18.6.1859	43	32		42			30				30	28	33	29				20	19				16		16	
1021	23.6.1859	44	31		43			28				28	28	30	28				19	18				15		15	
1023	2.7.1859	42	32		41			31				29	28	29	28				18	17				15	14		
1025	9.7.1859	43	32		43			30				30	28	27	27				18	17				14	13		
1027	16.7.1859	42	32		42			32				28	27		26				18	16				13		13	
1029	23.7.1859	40	30		40			30				28	27		27	28			19	18				15		14	
1031	30.7.1859	38	30		38			28				28	28	28	27				20	19				13		13	
1033	13.8.1859	38	29		38		32	29				28	28	30	27				20	19				14	14		
1037	20.8.1859	39	30		38			29		32		28	27	29	27				19	18				14		14	
1039	27.8.1859	39	30		38		35	29				28	27	29	27			37	20	19				14	14		

1041	3.9.1859	40	31		39		35	30						27	27	26	25											19	19						14	13			
1043	10.9.1859	40	28		39			28						26	25	27	23												19	18						14		13	
1045	17.9.1859	42	30		41		39	29						28	27	30	24																19	14	13				
1047	24.9.1859	43		32	42									29			28	27											21	19						14		14	
1030	30.9.1859	42	32		42		40	31						30	29	31	30												22	20					14		14		
1036	7.10.1859	45	32		44		40	31						33	32	33	32												22	21					14	14			
1068	21.10.1859	47	36		45		42	36						37	35	40	37												23	21					15	15			
1075	29.10.1859	47			48			35						40	40	40	40												24	24	24				15		15		
1080	4.11.1859	49	36		47			36					38	38	38	38	38												22	23					15		15		
1086	11.11.1859	49		36	47									37	35	38	37	36											23						16		16		
1092	18.11.1859	50	38		47		44	36						38	36	40	37	37											23	22	23				16		16		
1098	25.11.1859	48			46	40							37	37		40	40												26	25					16		16		
1104	2.12.1859	48	37	36			39							34	35		36	34	35																16		16		
1115	16.12.1859	46		35										36			38	35																22		16			
1121	23.12.1859	47	36		44		41	34						38	34	36	36	36											26	25					15		15		
1127	31.12.1859	46			44		40	36	36					36			38	36																21	16				

Kaynak: Journal de Constantinople, (1.1.1859-31.12.1859).

Ek. Tablo 12

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (7.1.1860-29.12.1860)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı								Ekmeklik Buğday					Mısır				Arpa	
		Azak	Taygan	Besarabya	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	İbrail	Rumeli	Tuna	İbrail	Rumeli	
1133	7.1.1860		46	44	38	35	36	41	38	36	34		35	24	23	24		18	18	
1138	13.1.1860		45	44	38	34	35	41	38	36	36	32	35	21	21	21		17	18	
1144	20.1.1860		45	43	36	33	34	40	38	36	36	33	35	22	21	21		15	16	
1130	27.1.1860		43	40	35	33	33	37	34	36	34	31	33	21	20	20		15	15	
1137	4.2.1860		44	42	34	33	33	38	33	29	29	28		22	20	22		15	15	
1162	10.2.1860		44	40	34	33	33	37	32	29	33	32	31	21	20	20		15	15	
1168	17.2.1860		42	40	33	30	31	35	33	29	31	30	30					15	15	
1173	23.2.1860	38		36	31		30		31	30	32	28	30				21			
1180	2.3.1860	38		36		29	29	32	29	28	31	30	30	21	20	20		14	14	
1187	10.3.1860		39	35	29	28	28	33	30	28	29	27	27	22	20	21		13	13	
1192	16.3.1860		37	36	29	28	28	33	30	27	30	28	30	21	20	21		13	13	
1198	23.3.1860		48	45	30	28	29	41	30	28	29	29	29	22	20	21		14	14	
1203	31.3.1860		38	37	30	29	29	34	30	29	30	29	29	21	20	20		15	14	
1211	6.4.1860		39	38	32	31	31	34	33	30	31	29	30	22	21	21		14	14	
1217	16.4.1860		38	36	32	32	32	34	30	29	30	28	29	20	20	20		14	14	

1222	21.4.1860		38	36	32	32	32	34	30	29	30	28	29	20	20	20		14	14
1228	28.4.1860		38	36	32	32	32	33	30	28	30	29	29	22	20	20		14	13
1234	5.5.1860		38	38	32	30	31	35	29	27	32	29	30	19	18	18		12	12
1240	12.5.1860		38	36	31	30	31	33	30	28	31	28	30	19	18	18		12	12
1246	19.5.1860		38	36	31	30	30		30	26	31	28	30	19	17	18		12	12
1252	26.5.1860		38	35	31	31	31	32	31	28	30	29	29	19	18	18		12	12
1258	2.6.1860		38	37	32	30	32	34	31	30	31	29	30	18	17	18		11	11
1264	9.6.1860		37	36	32	30	31	34	32	30	31	29	30	17	16	17		11	12
1270	16.6.1860		37	36	31	29	30	34	32	30		29		17	16	16		12	12
1276	23.6.1860		36	34	30	29	29	32	31	29	30	28	28	18	18	18		11	11
1282	30.6.1860		36	35	30	29	29	32	31	29	31	28	30	18	18	18		11	11
1288	7.7.1860		36	35	31	29	30	33	34	31	31	29	30	18	17	16		9	10
1294	14.7.1860		33	32	30	28	29	31	32	30	31	29	30	17	16	17		9	10
1300	21.7.1860		34	33	29		28	30	30	29	29		28	16	16	16		9	9
1306	28.7.1860		32	31	27	26	27	29	29	28	29	26	27	16	15	15		9	9
1312	4.8.1860		32	31	29	27	28	30	29	27	28	26	27	16	15	16		9	10
1318	11.8.1860		32	31	29	27	28	30	29	27	28	26	27	17	16	17		9	9
1324	18.8.1860		34	33	30	28	29	31	29	27	29	27	27	18	17	17		10	11
1330	25.8.1860		35	34	30	28	29	32	29	27	29	27	28	18	17	17		10	11
1336	1.9.1860		36	35	31	30	30	32	30	28	29	28	28	20	18	20		12	13
1342	8.9.1860		36	35	31	30	30	32	30	28	29	28	28	20	18	20		12	13
1348	15.9.1860		36	36	31	30	30	34	31	30	30	29	29	18	17	18		12	12
1354	22.9.1280		38	38	33	32	32	36	33	32	32	31	31	18	17	18		12	12
1360	29.9.1860		42	40	34	32	32	38	35	35	33	32	32	20	19	19		14	15
1366	6.10.1860		42	42	34	32	33	40	35	34	33	32	32	21	20	20		14	14
1372	13.10.1860		42	42	34	32	33	40	35	34	33	32	32	21	20	20		14	14
1378	20.10.1860		42	42	34	32	32	40	35	34	33	31	32	21	20	20		14	14
1384	27.10.1860		42	42	34	32	32	40	35	34	33	32	32	22	21	21		15	14
1390	2.11.1860		41	40	34	32	32	38	35	34	33	31	32	22	21	22		14	15
1398	10.11.1860		42	40	34	32	32	37	35	33	32	31	31	24	23	23		14	15
1402	17.11.1860		42	40	34	32	32	37	34	33	32	31	31	25		25		14	15
1408	24.11.1860		39	37	33	31	32	36	33	31	31	29	30	25	24	24		15	15
1414	1.12.1860		39	37	33	31	32	35	33	31	31	29	30	24	23	23		15	15
1420	8.12.1860		39	37	33	31	32	35	33	31	31	30	30	24	23	23		15	15
1426	13.12.1860		39	38	31	31	30	35	32	31	31	31	30	24	23	23		15	15
1432	22.12.1860		38	36	31	31	30	35	32	31	31	31	30	24	23	23		15	15
1437	29.12.1860		37	36	31	31	30	35	32	31	31	31	30	24	23	23		15	15

Kaynak: Journal de Constantinople, (7.1.1860-29.12.1860).

Ek. Tablo 13

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (5.1.1861-28.12.1861)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı							Ekmeklik Buğday					Mısır			Arpa	
		Azak	Taygan	Besarabya	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	İbrail	Rumeli	İbrail	Rumeli
1443	5.1.1861		40	38	32	31	31	35	32	31	31	35	31	24	23	23	15	15
1451	14.1.1861		41	37	32	32	31	35	33	32	32	30	31	25	24	24	16	16
1456	19.1.1861		40	38	34	38	33	35	33	32	33	34	33	25	24	25	16	16
1462	26.1.1861		42	38	35	34	34	36	33	32	34	33	34	26	25	25	16	16
1468	2.2.1861		44	41	36	36	36	39	34	33	34	34	34	25	24	25	16	16
1474	9.2.1861		47	42	36	36	36	40	34	35	35	35	35	25	24	25	16	16
1480	16.2.1861		47	42	36	36	36	40	34	35	35	35	35	25	24	25	16	16
1486	23.2.1861		48	44	37	37	37	42	42	41	41	40	40	26	24	25	20	20
1492	2.3.1861		49	44	40	37	38	42	42	41	41	40	40	26	24	25	20	20
1497	9.3.1861		50	47	42	40	40	44	42	40	40	40	40	25	25	25	19	19
1502	15.3.1861		52	49	42	41	41	45	42	39	41	40	45	25	24	25	18	18
1509	23.3.1861		52	50	44	42	42	48	42	40	40	40	40	26	25	26	18	18
1515	30.3.1861		52	50	44	42	42	48	42	40	40	40	40	26	26	26	18	17
1520	6.4.1861		52	50	44	42	42	48	42	41	42	41	42	26	25	26	17	17
1526	13.4.1861		50	48	43	41	42	45	41	40	40	40	40	26	25	25	17	17
1532	20.4.1861		48	46	42	40	40	43	39	38	39	39	39	26	24	25	17	17
1538	27.4.1861		47	43	40	40	40	41	37	36	38	35	36	26	26	26	16	16
1544	4.5.1861		45	43	40	40	40	41	37	36	37	36	36	27	27	27	16	16
1550	11.5.1861		48	46	42	39	41	43	42	40	42	40	41	27	27	27	16	16
1556	18.5.1861	52		49	42	41	41	47	40	40	40	39	40	29	29		15	15
1562	25.5.1861		50	48	43	42	42	46	42	42	42	41	42	28	28	28	17	17
1568	1.6.1861		50	48	43	42	42	46	42	42	42	42	42	28	28	28	17	17
1574	8.6.1861		50	47	43	42	42	46	42	40	41	40	40	26	26	26	16	16
1580	15.6.1861		50	47	43	41	41	46	42	40	41	39	40	26	26	26	16	16
1586	22.6.1861		49	47	41	40	41	45	40	38	40	39	40	25	25	25	15	15
1592	29.6.1861		49	47	42	40	41	46	39	38	40	39	39	25	25	25	15	15
1598	6.7.1861		44	42		36	36		36	36	35	34		22	21		15	14
1604	12.7.1861		44	42	38	36	37	40	34	31	33	33	33	24	24	24	13	13
1610	20.7.1861		44	42	38	36	37	40	33	31	32	33	33	21	21	21	12	12
1616	26.7.1861		43	42	40	38	38	41	35	32	32	32	35	23	21	22	11	11
1622	3.8.1861		46	45	38	38	37	40	36	36	34	34	40	23	21	22	12	11
1628	10.8.1861		48	47	41	40	40	41	37	37	38	37	37	25	25	25	13	13
1634	17.8.1861		47	47	41	40	41	41	38	38	38	37	38	26	24	24	13	13
1640	24.8.1861		47	47	41	40	41	41	38	38	38	37	40	27	25	24	13	13

1646	21.8.1861		48	47	41	38	39	42	40	40	40	38	40	28	26	26	14	16
1632	7.9.1861		48	47	40	40	40	42	40	40	40	40	40	30	28	28	17	17
1638	14.9.1861			52	45	42	44	47	46	45	45	44	47	32	32	31	18	18
1670	21.9.1861		58	55	48	47			51	48		47		32		32	18	18
1676	28.9.1861		56	54	44			50	43	44	46	43	44	30	28	27	16	17
1682	3.10.1861			54	40	39	44	48		44	44	42	43	32	32	32	18	18
1688	12.10.1861		55	55	43	42	42	52	46	43	46	44	45	30	29	29	17	18
1691	19.10.1861		55	53	42	42	42	52	43	44	44	44	44	31	29	29	17	18
1700	26.10.1861		54	52	43	43	43	49	42	41	42	41	42	31	30	30	17	18
1706	2.11.1861		58	54	43	42	42	48	45	44	44	42	43	33	32	32	17	19
1713	11.11.1861		56	53	43	42	42	50	45	45	45	43	44	33	31	31	17	19
1718	16.11.1861		55	52	46	45	44	50	46	46	46	44	45	33	31	32	18	20
1723	22.11.1861		56	53	48	46	47	52	48	48	46	44	46	32	31	31	18	20
1730	30.11.1861		58	56	50	50	50	52	48	48	45	45		33	31	32	19	21
1736	7.12.1861		60	60	50	48	50	55	48	46	47	46	46	36	35	35	19	21
1748	21.12.1861		60	57	55	54	54	54	48	47	47	45	45	36	35	35	20	21
1753	28.12.1861		60	58	56	56	55	56	48	47	47	46	48	34	32	33	20	20

Kaynak: Journal de Constantinople, (5.1.1861-28.12.1861).

Ek. Tablo 14

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1862-27.6.1862)

sayı	Tarih	Durum Buğdayı								Ekmeklik Buğday				Mısır				Arpa	
		Taygan	Besarabya	Rodos	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	Kalas	İbrail	Rumeli	Levant	İbrail	Rumeli
1759	4.1.1862	61	60		56	57	56	57	53	50	51	49	50	34	33	33		32	33
1765	11.1.1862	61	60		57	55	56	58	52	54	50	48	50	34	32	33		20	21
1772	18.1.1862	63	61		58	58	56	59	52	50	50	50	51	33	31	32		20	21
1778	25.1.1862	60	58		55	53		56	50		50	50	50	33	31				20
1775	3.2.1862	60	58		53	54	54	56	50	50		50	50	32	31	31		19	20
1790	8.2.1862	58	57			50	50	54	48	46	48	46	47	32	31	30		17	19
1796	15.2.1862	52	51		46	48	45	50	43	43	47	42	42	31	29	27		16	18
1802	22.2.1862	52	50		41	42	42	48	40	40	40	42	42	26	26	26		16	16
1808	1.3.1862	46	44		34	35		40	37	35	35	35	35	27	25	25		16	16
1814	8.3.1862	48	47	38	40	40	38	42	40	38	40	38	40	28	25	26		16	17
1820	15.3.1862	47	47	38	40	40	38	43	38	37	37	37	37	28	26	26		16	17
1826	22.3.1862	48	48	40	38	38	38	43	40	38	40	38	38	28	26	26		15	16
1832	29.3.1862	46	46	35	38	37	38	42	36	35	35	35	35	27	25	25		15	16
1838	5.4.1862	46	46	35	38	37	38	42	36	35	35	35	35	27	25	25		15	16

1843	12.4.1862	48	47	36	38	36	36	45	38	36	38	35	36	28	26	26	15	16
1849	21.4.1862	47	47	35	35	35	34	44	35	34	35	34	34	28	26	26	16	17
1853	26.4.1862	47	47	35	35	35	34	44	33	34	35	34	34	28	26	26	16	17
1859	3.5.1862	47	46	36	36	36	35	42	38	35	36	35	35	27	25	25	15	17
1871	17.5.1862	47	46	40	40	38	39	42	40	38	40	38	38	28	26	25	15	16
1877	24.5.1862	46	45	36	38	37	36	42	38	37	38	36	35	28	26	26	15	16
1883	31.5.1862	44	42	35	37	36	36	40	35	34	36	32	36	37	24	24		
1889	7.6.1862	44	40	34	36	34	37	38	35	32	35	33	33	26	24	24	15	14
1895	14.6.1862	45	41	35	36	37	36	39	32	31	32	30	31	25	24	23	13	12
1901	21.6.1862	45	41	36	38	36	36	39	32	32	37	32	32	26	24	24	14	13
1907	27.6.1862	45	41	36	38	36	36	39	32	32	37	32	32	26	24	24	14	13

Kaynak: Journal de Constantinople, (4.1.1862-27.6.1862).

Ek. Tablo 15
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (5.1.1864-27.12.1864)

Sayı	Tarih	Durum Buğday										Ekmeklik Buğday						Mısır			Arpa		
		Azak	Taygan	Besarabya	Rodos	Rumeli	Burgaz	Balçık	Varna	İsmail	Kalas	Azak	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	Odesa	Kalas	İbrail	Rumeli	Rumeli	İbrail
3274	5.1.1864		28	27	22		24	22	23		25		23	21	23	22	24		16	15	14	10	9
3284	13.1.1864		27	26	21		26	23	21		24		23	21	24	21	23					10	9
3287	16.1.1864		27	26	22		25	23	22		24		22	22	24	22	23					10	9
3295	23.1.1864		27	26	23		25	23	22		24		23	21	24	22	23					10	9
3299	30.1.1864		27	26	23		25	21	22		24		23	21	24	22	23					10	9
3307	9.2.1864		27	26	23		25	23	22		24		22	21	24	22	24					10	9
3311	13.2.1864		27	26	23		24	23	24		24		23	21	24	22	23					10	9
3317	20.2.1864		27	26	24		25	23	23		25		24	21	24	23	24		15	14	14	10	10
3325	1.3.1864		28	27	22		26	24	23		23		23	22	24	22	24		15	14	14	10	9
3329	5.3.1864						22	24		22													9
3334	12.3.1864		27	26	22		24	22	23		25		24	22	24	22	23		14	14	13	10	9
3340	19.3.1864		25	25	24		22	23	23				24	21	23	21	23					10	9
3345	26.3.1864		27	24	22		24	21	22		23		22	21	23	21	23					10	10
3352	5.4.1864		26	24	22		24	21	22		23		22	21	24	22	24					10	10
4337	9.4.1864			24				21	22				23	22	25	24	24					10	10
4343	19.4.1864		26	24				23	21		23		24	22	23	23	24					9	9
4351	26.4.1864		28	25	23		23	22	22		24		24	23	23	23	24					10	9
4356	2.5.1864		27	25			23	21	22		23		24	22	24	22	23					10	9
4363	10.5.1864		27	25			23	22	22		23		24	22	24	22	23					10	9
4367	14.5.1864		26	25			23	22	22		23		24	22	23							9	8
4374	25.5.1864		26	24			21	22			22		23	22	23	23	23		14	13	13	9	8

4380	31.5.1864		26	22					22	22		21		22	21	23	21	22					9	8	
4386	7.6.1864		23	22	19				19			21		22	20	22	21	22					9	9	
4394	13.6.1864		25	22	19				19			21		22	21	22	21	22					9	9	
4396	18.6.1864		26	23					22			22		23	21	23	22	22			14	13	13	9	8
4401	24.6.1864		27	23					22			23		23	21	22	22	23			14	13	13	9	9
4408	2.7.1864		25	23					20			23		22	21	23	22	23			14	14	14	9	8
4413	8.7.1864		25	23	21			23	22	22		22		23	21	23	22	23			14	14	14	9	8
4419	15.7.1864		26	23								22		23	21	23	22	23			13	13	13	9	8
4427	25.7.1864		26	22	21			21	22	21		21		22	21	23	22	23			14	14	14	9	8
4432	30.7.1864			22	21			21	21	21		21		21	20	22	21	22							
4437	5.8.1864			26	23			23	22	21		23		22	21	23	22	23			13	13	13	9	8
4449	19.8.1864		27	22				23	21	21		22		21	21	23	22	23					9	8	
4456	27.8.1864		26	21	19				18			20		21	20	23	22	23					9	8	
4461	2.9.1864		26	22					21	21		22		21	20	23	21	22					8	8	
4468	10.9.1864		26	21	18				18			21		21	18	22	21	22					9	8	
4475	19.9.1864		26	22	18				20	20		21		20	19	22	23	23					8	8	
4480	24.9.1864		28	21	19				19			21		21	20	22	21	23					9	8	
4486	1.10.1864		26	23	20				19			22		21	20	22	22	23					9	8	
4494	11.10.1864		26	23					18			21		21	21	22	21	22					9	9	
4498	15.10.1864		26	23	18				19			22		22	21	22	21	22					9	9	
4506	25.10.1864		26	23	18				18	22		22		21	29	22	21	22					8	8	
4512	1.11.1864		26	23	19				18	19		22		21	21	22	21	22					10	9	
4519	9.11.1864	26	25	22	18	21			18	19	22	21		21	19	20	21	21	22				8	7	
4523	14.11.1864	26	26	22	20	20	20	19	19	22	21	23	20	19	20	19	20	22	13	13	13	13	8	8	
4530	22.11.1864	25	25	22	20	20	19	19	18	18	21	22	21	20	21	20	20	22	13	13	12	12	8	8	
4537	30.11.1864	26	26	21	19	19	19	18	18	22	21	22	21	18	20	18	20	22	14	13	12	12	8	8	
4540	3.12.1864	26	26	22	19	18	17	18	17	22	21	24	21	19	20	19	20	23	14	13	12	12	9	8	
4548	13.12.1864	27	27	22	19	18	17	17	17	22	21	26	21	20	21	18	20	23	14	13	12	12	8	8	
4555	21.12.1864	27	27	23	19	19	19	19	18	22	21	24	21	20	21	21	21	23	14	13	11	11	9	8	
4560	27.12.1864	27	26	23	19	19	19	18	18	23	21	24	21	20	21	20	21	23	13	13	11	11	9	8	

Kaynak: Journal de Constantinople, (5.1.1864-27.12.1864).

Ek. Tablo 16

Istanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1865-27.29.6.1865)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı										Ekmeklik Buğday						Mısır			Arpa		
		Azak	Taygan	Besarabya	Rodos	Rumeli	Burgaz	Balçık	Varna	İsmail	Kalas	Azak	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	Odesa	Kalas	İbrail	Rumeli	Rumeli	İbrail
4567	4.1.1865	27	26	23	19	19	19	18	18	22	20	24	21	20	21	20	21	23	13	12	11	9	8
4573	10.1.1865	27	26	23	19	19	19	17	19	23	21	23	21	20	21	19	21	22	13	12	11	9	8

4578	17.1.1865	27	26	23	19	19	19	19	19	19	22	21	24	21	20	21	21	22	23	14	13	12	9	8
4584	24.1.1865	27	26	23	19	19	19	18	19	19	22	21	24	21	21	22	21	22	23	14	13	12	9	8
4590	31.1.1865	27	26	22	19	19	19	18	19	19	22	21	24	20	20	22	21	22	23	14	13	12	9	8
4596	7.2.1865	27	26	22	19	19	19	18	19	19	22	21	24	20	20	22	21	22	23	14	13	12	9	8
4603	15.2.1865	27	26	22	19	19	19	18	19	19	22	21	24	20	20	22	21	22	23	14	13	12	9	8
4608	21.2.1865	22	25			17	19	17	17	22		21	20	19	20	18	20		13	12	12	8	7	
4614	28.2.1865	27	25	22	18	17		17		22	21	21	20	18	20	19	21		13	12	12	9	8	
4621	9.3.1865	27	25	21	18	19		18		22	21	22	19	20	21	20	21	22			12	9	8	
4625	14.3.1865	26	25	21	19	19	19	17		21	20	22	20	18	20	19	20	21	13	12	12	9	8	
4631	21.3.1865	27	26	22	19	19	19	17		21	21	24	21	20	20	19	20	23	13	12	12	9	8	
4638	29.3.1865	26	25	22	19	19	18	17		21	20	23	21	20	19	18	19	21	13	12		9	8	
4643	4.4.1865	26	25	22	19	18	17	16		22	21	21	19	18	19	17	18	21	13	12		8	7	
4650	12.4.1865	26	25	22	16	18	17	17		22	21	21	19	18	19	18	19	21	13	12		8	7	
4657	21.4.1865	27	27	22		18	21	19	19	22	21	21	20	20	21	20	21	21				8	8	
4667	3.5.1865	27	27	21	17		21	17	20	22	21	21	21	19	21	19	21	21				9	8	
4674	11.5.1865	27	27	22	17		19	17		22		22	20	19	20	19	21	21				9	8	
4678	16.5.1865	27		22	17		19	17		22	21	22	20	19	20	19	21	21				9	8	
4684	23.5.1865	27		21	17		19	17		22	20	21	20	19	20	19	20	21				9	8	
4691	31.5.1865	27	27	22	17			18				21	19	19	21		20					8	7	
4697	7.6.1865	27	27	22	17		20		17		21	21	21	19	20	19	21					8	7	
4716	29.6.1865		27	22			21	20	20		21		20	20	20	19	21					9	8	

Kaynak: Journal de Constantinople, (4.1.1865-27.29.6.1865).

Ek. Tablo 17
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (8.1.1866-27.12.1866)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı										Ekmeklik Buğday										Mısır					Arpa	
		Azak	Taygan	Besarabya	Samsun	Rumeli	Balçık	Köstence	Rodos	Kalas	Azak	Odesa	Tuna	Kalas	İbrail	Burgaz	Balçık	Varna	İsmail	Köstence	Silistre	Kalas	Tuna	İbrail	Rumeli	Anadolu	Rumeli	İbrail
7	8.1.1866		35	30		28							28	24	28	27	28				15		16	17		13	11	
8	9.1.1866		34	30		27							30	24	28	27	28				15		16	16		12	11	
13	15.1.1866		35	30	30	28								24	27	26	26						14			11	11	
19	23.1.1866		33	30	30	28								24	27	26	26						14			11	10	
25	2.3.1866		32	29	30	28								23	26	25	26									11	10	
30	8.3.1866	32		29		29								25	27	26	27									11	10	
38	16.3.1866	32		30		28	27						29	25	27	26	27									11	10	
50	31.3.1866	33		30		29	29						23	24	27	25	26									11	10	
62	16.4.1866	32		29		28	28						23	25	25	24	25						16			11	12	
69	24.4.1866	32		29			26	26					24	22	26	24	25						16			11	11	
83	10.5.1866	32		29				27					25	21		27		28				14				11	10	

89	17.5.1866	32		29				27						25	21		27		28						14				11	10	
102	2.6.1866	29		28	26				25					24	21			25							16				11	10	
108	9.6.1866		29	27		25					27				25		25							15					10		
113	15.6.1866		32	29		25	26							26	19	22	24	25						15					10		
121	25.6.1866	27		28		26	26							24	25	25	24	25												9	
130	5.7.1866	30		28		26	26					30	30	25	26	27	26	26						16	15	15			10		
134	10.7.1866	30		28		25	25					29	29	25	25	26	25	26						16	15	15			10		
140	17.7.1866	29		28		25	25								24	26	25	25												9	
149	27.7.1866	31		28		26	26	25						25	23	26	25	26						14		15	13		10		
156	7.8.1866	32		28			26							27	22	26		27	29	26	24		14		14	13		9			
161	13.8.1866	33		29		27	26	26						26	22	26	26	27	29	27	25		13		14	12		10			
171	24.8.1866	32		28			24	25			30			25	22	25	24	25	29				14			13		9			
174	28.8.1866	28		27		24	25				28			25	22	26	25	26	28				14						9		
177	31.8.1866	31		28				27		28	28			25	22	26	25	26			25		14				12	9			
178	1.9.1866	28		28		26	26								26	26	25	26					14		14	14					
181	5.9.1866	32		28			25	26			30			26	23	27	26	27	29				16		14	14		11			
189	14.9.1866	33		31			27	28		28	32			28	26	28	28	29	30				15		14	13		12			
194	20.9.1866	32		30			27	28		28	31			27	25	27	26	27	29				14		13	12		13			
195	21.9.1866	30		30		26	26			28	29			26	26	26	25	26	29				14		14	14		12			
201	28.9.1866	32		30			26	28		29	30			27	26	28	26	27					16		14	13		13			
207	5.10.1866	33		30			27	28		29	30			28	27	28	27	28					16		14			13			
212	11.10.1866	30		28		27	27				30			26	26	26	26	25	30				15		15	15		11			
233	5.11.1866	33		32		29	27				33			30	30	29	28	29	33				16		16	16		14			
240	10.11.1866	31		33		31	28				33			31	31	30	29	29	33				16		16	16		14			
246	17.11.1866	34		32		31	29				33			20	31	30	28	29	33				16		16	16		14			
256	29.11.1866	34		33		32	29				33			29	31	30	29	29	33				17		17	17		15			
268	13.12.1866	40		37			37	35		35	38			34	32	35	35	36	37				16		15	14		15			
277	24.12.1866	38		37		36	34	35		35	38			36	36	36	35	35	38				16		15	14		15			
279	27.12.1866	34		36		36					38			35	34	36	34	35	38				18		18	18		15			

Kaynak: La Turquie, (8.1.1866-27.12.1866).

Ek. Tablo 18
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (3.1.1867-26.12.1867)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı											Ekmeklik Buğday						Mısır			Arpa		Çavdar				
		Taygan	Köstence	Burgaz	Balçık	Samsun	Varna	Anadolu	İsmail	Azak	Besarabya	Kalas	Burgaz	Maçın	Rumeli	Odesa	İbrail	Kalas	Burgaz	Varna	Balçık	Taygan	Tuna		Rumeli	Anadolu	Rumeli	Anadolu
2	3.1.1867							37	35								34	31	32						16		15	18
7	9.1.1867		38					37	41	39	38					35	35	38	38	36		22	20	19	17		17	18
13	16.1.1867		36					37	39	37	37					35	36	35	35	35		22	20	21	17		16	18

18	23.1.1867		37						37	49	38	37					35	36	36	36	35		22	20	19	16		15				
24	30.1.1867		37						37	48	38	37					36	37	37	36	35		20	20	19	17		16				
30	6.2.1867		36						36	37	37	36			37		35		35	34	33		18	18	19	17		16				
35	13.2.1867		34						36	38	37	36			37		35	36	36	34	33		18	23	19	17		16				
41	20.2.1867		34						37	38	37	36			37		33	33	36	34	33		20	23	18	16		16				
47	27.2.1867		34						37	38	37	36			37		33	33	36	34	33		20	23	18	16		16				
53	6.3.1867										36				32		31		33	33	31			17	17	16		16				
59	13.3.1867			34				33							35		31		33	32	30				18	15	14					
65	20.3.1867			34				33		38	37				33		34	31		33	33	30			18	18	15	14				
71	27.3.1867		36					33	38	38	37						36	31		34	34	30		20	18	18	16	16				
77	3.4.1867		37	37	36				35	38		39	37				36	33	36	36	36	35		20	18	18	16	16				
83	10.4.1867		37	35	36				35	38		37	37				37	33	36	36	36	32		20	18	18	16	16				
88	17.4.1867		33	33		35			37			35			37	35		33	35	31	33	32		20	20	20	19	19				
92	24.4.1867		35	34	34	32			38							35	35	35			33	33	33	37	19	19	19	18	17			
96	1.5.1867		35	35	36				38		37	37			32	35	36			34	34	32		19		23	17	18				
102	8.5.1867		35	34		32			37	37		35			37	35	35	34	35	34	33	32				23		21				
108	15.5.1867		35	33	32	35			37						37	35	35	33	35	34	33	33		21	21	21	19	18				
114	22.5.1867		35	33	33				37	38						33	35	35	31	31	32	31	31		20	21	21	16	16			
120	29.5.1867		36	32	32				30	36	38					34	35	35	32	31	32	32	31		21	21	21	17	17			
126	5.6.1867		31	30	29				32			33				36	35		30	30	30	29	27		19	19		16	16			
132	12.6.1867		32	28	28				27			34				30	35	33	26	26	28	28	27		18	18		17				
138	19.6.1867		33	30	29				28	34	37		34						27	30	30	28	29		20		19	16				
142	26.6.1867		32	30	31	29				35	34					32		32	27	28	30	27	26		18		17	15				
148	3.7.1867		32	30	30	28				34	34					32		31	27	28	30	26	25		18			15	15			
154	10.7.1867		34	32		29				34	35	35	35			32		32	29	31	30	30	30		13		17	14	15			
160	17.7.1867		33	32	32	30				26								31	31	30	32	32	29			18		13				
166	24.7.1867		35	33	31	31				26	36							31	33	34	33	33	33			18		14	14			
172	31.7.1867		34	33	30	31				26	37	38	36					32	32	31	29	32	33			18		14	13			
178	7.8.1867		34	30	32	31				36	36					36			29	29	30	31	30	36	18	18	18	13	15			
183	14.8.1867		35	33	33	31				36		37	35			36		31	30	33	32	33	31			20	20	16	16			
188	21.8.1867		36	32		31				35	37	37	36			36		32	30	31	32	33	30			20	20	16	15			
193	28.8.1867		33	32	32	32	32			37		37	36			36		35	34	34	33	33	31			18	18	15	15			
199	4.9.1867	42		38	32							38							35	35	36	36	34		17	17	17	15	15			
205	11.9.1867		34	34	34	30	33			37											33	34	33					14	14			
211	18.9.1867		35	34	35	33													35	34	34	34	33			18	18	15	14			
217	25.9.1867		33	33	34	32	33													34	33	33	33	33				14	13			
223	2.10.1867		34	34	33	32						37								31	34	32	32	32			18	18	14	14		
229	9.10.1867		33	33	33	32	33			32										32	33	33	33	34			18		16	15		
235	16.10.1867		35	35	34	33	34					38								33	34	34	34	33			18	17	16	16		
241	23.10.1867		38	36	34	36	38					38	37							34	36	35	35	35		20		16				
247	30.10.1867		35	36	34	33	36					37	37							35	31	35	35	31		19		17				
252	6.11.1867		36	35	35	34	36					39	37							35	35	34	35	33		18		17				

442	8.7.1868		34	32	30	31	31				31	33	32	32	31	30			16	16	13	14
447	15.7.1868		34	33	30	31	30				34	34	32	31	30	30			16	16	14	14
453	22.7.1868		33	33	30	31	30				34	33	32	31	30	29			16	16	14	15
458	29.7.1868		35	34	33	33	33						33	31	30	30			16	16	15	15
464	5.8.1868		36	35	32	33	33				34	33	33	32	31	31			16	16	16	16
470	12.8.1868		34	32	31	32	33				34	33	33	33	30	31			16	16	17	17
475	19.8.1868		34	35	33	32	32				33	33	33	33	32	32			18	17	16	16
481	26.8.1868		34	32	30	31	31				34	34	34	31	30	30			17	16	20	20
486	2.9.1868		34	33	31	31	31				32	32	32	32	32	30			17	17	16	16
492	9.9.1868		34	33	30	31	30				34	33	30	31	30	31			16	16	15	15
498	16.9.1868		33	33	29	29	31						31	29	31	32			16	16	15	15
504	23.9.1868		32	31	29	30	29				31	31	31	30	28	28			17	17	15	15
510	30.9.1868		34	33	30	30	30				34	34	34	31	31	31			16	16	16	16
516	7.10.1868		33	33	30	30	32				33	33	33	30	28	29			16	16	15	15
522	14.10.1868		33	32	29	30	28				32	32	32	29	27	27			20	20	13	13
528	21.10.1868		33	33	29	30	28				33	33	33	29	27	27			19	19	14	14
534	28.10.1868		33	33	31	30	29				34	34	34	30	29	28			17	17	14	14
539	4.11.1868		33	32	31	30	29				34	34	34	30	29	28			17	17	14	14
545	11.11.1868		34	33	28	28	28				35	35	35	27	27	27			18	18	14	14
	18.11.1868		34	33	28	28	29				35	35	35	27	27	27			15	15	19	19
	25.11.1868		33	33	32	31	31				33	33	33	29	28	28			19	19	16	16
	2.12.1868		33	32	31	30	30				32	32	32	25	25	30			19	19	16	16
	9.12.1868		33	32	30	30	30				31	31	31	29	29	29			19	19	15	16
	16.12.1868		33	33	33	30	30				32	32	32	29	29	25			19	18	15	17
	23.12.1868		34	33	29	29	29				34	34	34	29	28	28			24	19	15	17
	30.12.1868		31	30	30	29	29				31	31	31	28	27	27			18	18	16	16

Kaynak: La Turquie, (2.1.1868-30.12.1868).

Ek. Tablo 20

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1869-3.7.1869)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeçlik Buğday					Mısır		Arpa		
		Azak	Besarabya	Balçık	Burgaz	Rodos	Azak	Besarabya	Tuna	Burgaz	Varna	Balçık	Tuna	Anadolu	Tuna	Anadolu
	4.1.1869	31	31	31	29	29	30	30	30	28	28	28	18	18	16	16
	13.1.1869	33	32	27	27	28	33	33	33	27	25	25	17	17	15	15
	19.1.1869	33	32	27	27	28	33	33	33	27	25	25	17	17	15	15
	27.1.1869	32	31	29	28	27	31	31	31	28	28	28	18	18	14	14
	3.2.1869	32	31	29	28	28	31	31	31	27	27	27	17	17	14	14
	10.2.1869	31	31	29	27	27	31	31	31	27	27	27	17	17	15	15

	17.2.1869	31	31	29	27	27	31	31	31	27	27	27	16	16	14	14
	24.2.1869	31	31	29	27	27	31	31	31	27	27	27	15	15	13	13
	3.3.1869	30	29	24	24	24	29	29	29	23	23	23	15	15	13	13
	10.3.1869	29	28	23	23	23	28	28	28	21	21	21	14	14	12	12
	17.3.1869	28	27	22	22	22	27	27	27	21	21	21	15	15	12	12
	24.3.1869	27	26	21	21	21	24	24	24	21	21	21	15	15	12	12
	31.3.1869	28	26	21	21	21	25	25	25	22	22	22	15	15	12	12
	7.4.1869	28	28	22	22	22	26	25	25	24	24	24	15	15	12	12
	14.4.1869	28	28	24	24	24	27	27	27	23	23	23	11	12	15	15
	21.4.1869	28	25	24	24	24	25	25	25	23	23	23	14	14	11	11
	28.4.1869	28	28	20	21	21	27	27	27	23	23	23	14	14	10	10
	5.5.1869	28	28	20	21	21	27	27	27	23	23	23	14	14	10	10
	12.5.1869	28	28	20	20	20	27	27	27	23	23	23	14	14	10	10
	19.5.1869	28	28	20	20	20	27	27	27	23	23	23	13	13	10	10
	26.5.1869	27	27	25	24	25	26	26	26	23	23	23	14	14	10	10
	2.6.1869	29	29	29	24	24	26	26	26	22	22	22	14	14	10	10
	9.6.1869	29	29	29	23	23	27	27	27	22	22	22	14	14	10	10
	16.6.1869	29	29	26	26	26	27	27	27	23	23	23	13	13	10	10
	23.6.1869	29	29	26	26	26	27	27	27	23	23	23	13	13	10	10
	3.7.1869	29	29	26	26	26	28	28	28	24	24	24	13	13	10	10

Kaynak: La Turquie, (4.1.1869-3.7.1869).

Ek. Tablo 21

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (5.1.1870-28.12.1870)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeklik Buğday					Mısır		Arpa		
		Azak	Besarabya	Balçık	Burgaz	Rodos	Azak	Besarabya	Tuna	Burgaz	Varna	Balçık	Tuna	Anadolu	Tuna	Anadolu
	5.1.1870	31	31	30	30	30	29	29	29	27	27	27	14	14	11	11
	12.1.1870	30	30	29	29	29	28	28	28	26	26	26	14	14	11	11
	19.1.1870	29	29	28	28	28	28	28	28	25	25	25			11	11
	26.1.1870	29	29	28	28	28	27	27	27	24	24	24	14	14	12	12
	2.2.1870	31	31	30	30	30	29	29	29	26	26	26			13	13
	9.2.1870	32	32	30	30	30	30	30	30	28	28	28	12	12	13	13
	16.2.1870	31	31	30	30	30	30	30	30	27	27	27			13	13
	23.2.1870	32	32	31	31	31	30	30	30	28	28	28	15	15	13	13
	2.3.1870	32	32	31	31	31	30	30	30	28	28	28	15	15	13	13
	9.3.1870	31	31	30	30	30	30	30	30	28	28	28	15	15	13	13
	16.3.1870	31	31	30	30	30	30	30	30	28	28	28	15	15	12	12

	23.3.1870	32	32	31	31	31	30	30	30	29	29	29	15	15	13	13
	30.3.1870	33	33	31	31	31	31	31	31	28	28	28	14	14	12	13
	6.4.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	12.4.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	20.4.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	27.4.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	4.5.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	11.5.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	18.5.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	12	12
	23.5.1870	34	34	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	13	13
	1.6.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	31	31	31	15	15	13	12
	15.6.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	13	12
	16.6.1870	29	29	26	26	26	27	27	27	23	23	23	15	13	10	10
	22.6.1870	33	33	32	32	32	31	31	31	29	29	29	15	15	13	12
	29.6.1870	34	34	33	33	33	32	32	32	31	31	31	15	15	13	12
	17.8.1870	28	28	32	28		29	29	29	26	26	26		16	14	
	24.8.1870	28	28	32	28		29	29	29	26	26	26		16	14	
	31.8.1870	28	28	31	27		28	28	28	26	26	26		16	14	
	7.9.1870	30	30	32	28		29	29	29	26	26	26		16	14	
	14.9.1870	28	31	27	28	28	31	31	31	28	28	28		14	13	
	21.9.1870	32	32	30	29	29	30	30	30	27	27	27		14	12	12
	28.9.1870	31	31	31	30	30	30	30	30	28	28	28		15	13	13
	5.10.1870	31	31	30	29	29	30	30	30	27	27	27		15	11	11
	12.10.1870	30	30	31	28	28	28	28	28	29	29	29		15	12	12
	19.10.1870	28	28	29	28	28	28	28	28	27	27	27		16	13	13
	26.10.1870	30	30	30	28	28	29	29	29	26	26	26		16	13	13
	2.11.1870	30	30	30	28	28	29	29	29	26	26	26		16		12
	9.11.1870	32	32	28	30	30	32	32	32	29	29	29		15		12
	16.11.1870	31	31	28	29	29	31	31	31	23	23	23		15		11
	23.11.1870	33	33	33	29	29	30	30	30	27	27	27		17		13
	30.11.1870	33	33	33	29	29	31	31	31	28	28	28		16		13
	7.12.1870	33	32	34	33	33	34	34	34	30	30	30		18	13	15
	12.12.1870	33	32	32	31	31	32	32	32	29	29	29		18		13
	21.12.1870	33	33	33	32	32	32	32	32	29	29	29		18	13	13
	28.12.1870	33	32	32	33	33	32	32	32	29	29	29			13	13

Kaynak: La Turquie, (5.1.1870-28.12.1870).

Ek. Tablo 22
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1871-27.12.1871)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı					Ekmeklik Buğday							Mısır		Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	Besarabya	Balçık	Burgaz	Rodos	Azak	Besarabya	Tuna	Burgaz	Varna	Balçık	Odesa	Tuna	Anadolu	Tuna	Anadolu		
	4.1.1871	32	31	31	32	32	31	31	31	29	29	29			16	13	14		
	11.1.1871	33	32	32	32	32	33	33	33	30	30	30			17		13		
	18.1.1871	34	33	33	32	32	35	35	35	30	30	30			16		13		
	25.1.1871	34	33	33	32	32	35	35	35	31	31	31		19	19		16		
	1.2.1871	35	34	34	33	33	34	34	34	31	31	31		20			16		
	8.2.1871	36	35	35	34	34	36	36	36	32	32	32		19			17		
	18.2.1871	36	34	34	35	35	34	34	34	33	33	33		20	15		16		
	22.2.1871	35	34	34	35	35	33	33	33	30	30	30		20			16		
	1.3.1871	35	34	34	35	35	33	33	33	30	30	30		20			16		
	18.3.1871	34	33	33	35	35	33	33	33	32	32	32		23			16		
	22.3.1871	34	33	33	35	35	32	32	32	30	30	30		23			15		
	29.3.1871	33	31	31	32	32	33	33	33	29	29	29		23			16		
	3.4.1871	34	32	32	33	33	32	32	32	30	30	30		22			16		
	19.4.1871	31	30	30	30	30	31	31	31	29	29	29		21			15		
	26.4.1871	32	31	31	30	30	31	31	31	29	29	29		20			15		
	3.5.1871	31	30	30	29	29	31	31	31	27	27	27		20			14		
	10.5.1871	34	32	32	31	31	31	31	31	29	29	29		20			14		
	17.5.1871	35	34	29	30	30	34	34	34	30	30	30		20			13		
	24.5.1871	34	34	28	30	28	38	35	30	28	26			20			13		
	31.5.1871	35	35	35	33	33	33	33	33	33	28	28		16			13		
	7.6.1871	33	34	34	33	33	33	33	35	30	27	26		17			15		
	14.6.1871	33	34	34	33	33	35	35	35	30	25	26		17			15		
	21.6.1871	31	32	32	30	30	33	33	33	30	30	30		16			12		
	28.6.1871	33	33	33	30	30	35	35	35	30	26	25		17			13		
	5.7.1871	33	33	33	29	29	35	35	35	30	26	25		20			13		
	12.7.1871	31	32	32	27	27	28	28	28	26	26	26		17			12		
	19.7.1871	30	31	31	26	26	32	32	32	22	22	23		17			11		
	26.7.1871	30	28	28	25	25	30	30	27	27	24	23		17			11		
	30.7.1871	29	29		25			31	27		28	23		18			13		
184	6.8.1871	29	29		26		28	31		27	24	23		17			11		
190	13.8.1871	30	28		25		27	30	31	30	23	23				11	12		
196	20.8.1871	31	31	30	28		32	32	27	27	27	30		15			13		
202	27.8.1871	31	30		28			31			26			15			12		

208	4.9.1871	32	32	31	30	30	32	31		28				15			13		
214	11.9.1871	31	32	32	31	31		33	27	30		30		15			13		
220	18.9.1871	33	35	35	30		34		35	30	30	31				14			
226	25.9.1871	33	33	31	29		34		36	36	32	33		15			14	8	15
231	2.10.1871	31	31	33	33		34	34	36	33	30	29		15	11		15	9	13
237	8.10.1871	34	34	33	33	33	34	34	42	33	30	29		15			15	9	14
243	15.10.1871	36	36	33	34	33	34		42		31	30	31	14			15		
249	22.10.1871	36	35	33	34	33		44			32	30		15			15	8	15
258	29.10.1871	36	36	33	33	33	29	33	40	34	30	29		15			15	7	15
261	6.12.1871	32	32	35	30			32		39	29	30		19			14		
267	13.12.1871	33	32	35	30		32	39	29	28				19			15	8	17
273	20.12.1871	36	36	33	33	33	33		40	34	32	31		18			14	8	15
279	27.12.1871	37	37	31	31	31	33		43	34	32	31		18			14	8	15

Kaynak: La Turquie, (4.1.1871-27.12.1871).

Ek. Tablo 23

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (3.1.1872-26.12.1872)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday				Mısır		Arpa		
		Azak	Besarabya	Balçık	Azak	Besarabya	Tuna	Varna	Tuna	Anadolu	Tuna	Rumeli	
3	3.1.1872	37	36	31								13	
7	9.1.1872	38	36	32	31		30					13	
12	17.1.1872	38	36	32	31		30		19	17	13		
18	25.1.1872	38	36	22	31		30		19	17	13		
23	31.1.1872	38	36	32	31		30		19	17	13		
29	7.2.1872	38	36	32	31		30		19	17	13		
35	14.2.1872	34	36	32	31		30		19	17	13		
41	21.2.1872	34	36	32	31		30		19	17	13		
47	28.2.1872	34	36	32	31		30		19	17	13		
53	6.3.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
59	13.3.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
65	20.3.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
71	27.3.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
76	3.4.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
81	10.4.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
87	17.4.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
93	24.4.1872	36	37	32	33		32		20	18	14		
97	1.5.1872	35	36	32					20	18	13	14	

103	8.5.1872	35	36	32					20	18	13	14
108	15.5.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
121	29.5.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
126	5.6.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
132	12.6.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
138	19.6.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
143	26.6.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
149	3.7.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
155	10.7.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
161	17.7.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
167	24.7.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
173	31.7.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
178	7.8.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
185	14.8.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
190	21.8.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
196	28.8.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
201	4.9.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
207	11.9.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
213	18.9.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
219	25.9.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
225	2.10.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
231	9.10.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
237	17.10.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
244	24.10.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
249	30.10.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
255	6.11.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
261	13.11.1872	35	34	32		32		30	16	15	13	14
267	20.11.1872	35	34	32	45	33	38	35	16	15	13	14
273	27.11.1872	42	42	32	47	35	40	37	16	15	13	14
279	5.12.1872	42	42	32	47	35	40	37	16	15	13	14
285	11.12.1872	42	42	32	47	35	40	37	16	15	13	14
291	18.12.1872	42	42	32	47	35	40	35	16	15	13	14
297	26.12.1872	42	42	32	47	35	40	35	16	15	13	14

Kaynak: La Turquie, (3.1.1872-26.12.1872).

Ek. Tablo 24
İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (4.1.1873-31.12.1873)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı						Ekmeklik Buğday						Mısır				Arpa			Çavdar			
		Azak	İsmail	Besarabya	Balçık	Tuna	Rodos	Azak	Besarabya	Tuna	Rumeli	Burgaz	Varna	Balçık	Rodos	Edirne	Tuna	Poti	Ordu	Rumeli		Anadolu	Tuna	Rumeli
3	4.1.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
6	9.1.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
11	16.1.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
17	23.1.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
28	5.2.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
34	12.2.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
40	19.2.1873			42	32				35	42			38			16				15	13		14	
46	26.2.1873			42	32				35	42			40	37		16				15	13		14	
52	5.3.1873			42	32				35	42			40	37		16				15	13		14	
58	12.3.1873			42	32				35	42			40	37		16				15	13		14	
64	19.3.1873			42	32				35	42			40	37		16				15	13		14	
70	26.3.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
76	2.4.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
82	9.4.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
86	16.4.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
90	23.4.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
96	30.4.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
102	7.5.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
108	14.5.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
114	21.5.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
120	28.5.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
126	4.6.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
132	11.6.1873			43					37	42			41	38		16				15	13		14	
137	18.6.1873			43				40	44	44		43	40		16				15	16		14		
142	26.6.1873			43				40	44	44		43	40		16				15	16		14		
147	2.7.1873			43				40	44	44		43	40		16				15	16		14		
153	9.7.1873			41				37	38	41		40	38		16				15	16		14		
159	16.7.1873			41				37	38	41		40	38		16				15	16		14		
165	23.7.1873			41				37	38	41		40	38		16				15	16		14		
177	7.8.1873			41				36	37	38		41	41		16				15	16		14		
183	13.8.1873			41				36	37	38		41	41		16				15	16		14		
188	20.8.1873			41				36	37	38		41	41		16				15	16		14		
197	10.9.1873			41	41		41	36	41	44		43	44	42	16				15	15		15		
203	17.9.1873			41	41		41	36	41	44		43	44	42	16				15	15		15		

209	24.9.1873			41	41		41	36	41	44		43	44	42			16				15	15		15	
215	1.10.1873			46	36		38	36	50	43		43	38	37			16				15	15		15	
221	8.10.1873			46	36		38	36	50	43		43	38	37			16				15	15		15	
227	15.10.1873			46	36		38	36	50	43		43	38	37			16				15	15		15	
232	22.10.1873			46	36		38	36	50	43		43	38	37			15				15	15		15	
238	29.10.1873			46	36		38	36	50	43		43	38	37			15				15	15		15	
243	5.11.1873			46	36		38	36	50	40		38	37	40			15				15	15		15	
249	12.11.1873			46	36		38	36	50	40		38	37	40			15				15	15		15	
255	19.11.1873			46	36		38	36	50	40		38	37	40			15				15	15		15	
261	26.11.1873			46	36		38	36	50	40		38	37	40			15				15	15		15	
267	3.12.1873			46	36		38	36	50	40		38	37	40			15				15	15		15	
273	10.12.1873	47	47			44				37	37	39		39	40	40		17	17	19		17	16		12
279	17.12.1873	47	47							38	35	41		41	40	40		18	18	18			17		12
285	24.12.1873	50	50			45				38	38	41		41	40	40		18	18	19			17		11
290	31.12.1873	50								38	37	42		42	41	41		19	19				17		11

Kaynak: La Turquie, (4.1.1873-31.12.1873).

Ek. Tablo 25

İstanbul'da Zahir Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (6.1.1874-30.12.1874)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı				Ekmeklik Buğday							Mısır				Arpa		Çavdar		
		Azak	İsmail	Tuna	Rodos	Azak	Balçık	Köstence	Burgaz	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tune	Poti	Ordu	Rumeli	Tuna		Rumeli	
4	6.1.1874	50					42		42	41	41	38	37				19		17	11	
9	14.1.1874	50					42		42	41	41	38	37				19		17		
15	21.01.1874	50					44		44	42	42	40	39				21		17	11	
21	28.1.1874						44		44	45	45	41	40				20		17	11	
27	4.2.1874	50					44		44	45	45	41	40			19	19	23		19	12
33	11.2.1874	51		48			44		44	45	45	41	40			20	20	23		19	12
39	18.2.1874	50	47	48			46		46	46	46	42	41			20	20	22		20	12
45	25.2.1874	48	48	45			43		43	46	46	40	40			17	17	22		20	12
51	4.3.1874	47	47	44			45		45	45	45	39	42			17	17	22		19	12
57	11.3.1874	46	46	43			42		42	42	42	38	37			19	19	23		20	12
63	18.3.1874	47	48	44			42		42	43	43	39	39			19	19	23		20	12
69	25.3.1874		48							45	45	40	39			19	19	23		20	12
75	1.4.1874		48							45	45	41	40			19	19	23		20	12
79	8.4.1874		48				45		45	46	46	45	42			19	19	23		20	12
84	15.4.1874		48				45		45	47	47	41	42			19	19			20	12
90	22.4.1874		50				46		46	48	48	43	43			25	25	30		22	16
96	29.4.1874	48	50	47			47		47	50	50	44	43			24	24	29		25	16

102	6.5.1874	49	49	45			44		44	48	48	41	42		21	21	25		23	16
108	13.5.1874	48	49	45			45		45	48	48	41	42		21	21	25		23	16
114	20.5.1874	47	47	45			44		44	46	46	41	40		21	21	23		23	16
120	27.5.1874	47	47	46			43		43	45	45	40	39		21	21	24	21	23	16
126	3.6.1874	48	47	44			42		42	43	43	39	38				21		22	
131	10.6.1874	48	47	45			43		43	45	45	41	40		22	22			22	
137	17.6.1874	46	45	44			43		43	44	44	40	40		22	22			21	
143	24.6.1874	45	45	44			41		41	44	44	40	39		20	20			19	16
148	1.7.1874	45	46	44			42		42	44	44	38	37		22	22		16	18	14
154	8.7.1874	43	44	40			40		40	42	42	36	36		20	20	25	16	17	14
160	15.7.1874	40	40	38			38		38	41	41	33	34	18	18	18	23	16	17	14
166	22.7.1874	43	43	40			40		40	42	42	37	37	18	18	18		17	18	14
172	29.7.1874	42	42	38			39	39		40	40	36	35	18	18	18		16	17	
178	5.8.1874	41	41	38			39	39		40	40	35	37		17	17		18	18	
184	12.8.1874	40	40	38			37	37		39	39	36	37	17	16	16	16		18	13
189	19.8.1874	40	40	37			36	36		37	37	33	34	16	16	16	16		18	13
195	26.8.1874	40	40	36			36	36		38	38	32	34	17	18	18			18	13
200	2.9.1874	40	40	36			38	38		40	40	34	34	20	20	20		17	18	13
206	9.9.1874	40	40	37			36	36		38	38	37	36	16	17	17		18	18	14
212	16.9.1874	40	40	38			36	36		37	37	36	36	19	19	19		18	18	14
218	23.9.1874	39	40	39			35	35		36	36	33	36	19	19	19		18	18	15
224	30.9.1874	36	36	35			35	35		35	35	34	33	18	19	19		17	17	14
230	7.10.1874	35	35	34			35	35		35	35	33	34	19	19	19		17	18	13
236	14.10.1874	36	36	35			37	37		38	38	33	33	18	19	19		17	17	14
242	21.10.1874	36	36	35			35	35		37	37	34	34	18	18	18		17	17	14
248	28.10.1874	36	36	34			35	35		36	36	32	33	18	18	18	27	17	17	14
254	4.11.1874	35	36	34			35	35		36	36	32	33	18	18	18	27	17	17	14
260	11.11.1874	36	36	34			35	35		38	38	32	32	18	18	18	27	17	17	14
266	18.11.1874	37	37	33			36	36		37	37	32	32	18	18	18	27	17	17	14
272	25.11.1874	37	37	33			36	36		36	36	34	34	18	18	18	27	17	17	14
278	2.12.1874	38	37	34			37	37		38	38	34	34				27	18	18	14
284	9.12.1874	38	37	35			36	36		38	38	35	34				25	18	18	14
290	16.12.1874	38	37	34			35	35		37	37	34	34				25	18	18	14
296	23.12.1874	38	37	35			35	35		37	37	34	34				25	18	18	14
301	30.12.1874	38	37	34			36	36		37	37	34	34				25	18	18	15

Kaynak: La Turquie, (6.1.1874-30.12.1874).

Ek. Tablo 26

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (6.1.1875-29.12.1875)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday						Mısır				Arpa		Çavdar
		Azak	İsmail	Tuna	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Ordu	Rumeli	Tuna	Rumeli	
4	6.1.1875	37	37	33	35	35	36	36	33	31				24	18	18	
9	13.1.1875	37	37	33	35	35	37	37	33	34				25	18	18	
14	20.1.1875	36	36	31	35	35	37	37	34	34		22	22	25	18	18	
20	27.1.1875	38	37	35	35	35	36	36	34	34		21	21	25	18	18	
26	3.2.1875	37	37	35	34	34	36	36	33	33		21	21	25	18	19	
32	10.2.1875	36	36	33	34	34	35	35	32	33		21	21	25	18	19	
38	17.2.1875	36	36	33	35	35	35	35	33	33		21	21	25	18	19	
44	24.2.1875	36	36	34	34	34	36	36	34	33		19	19	24	18	18	
50	3.3.1875	37	37	34	34	34	35	35	33	32		18	18	24	18	18	
56	10.3.1875	37	36	35	34	34	35	35	33	34		17	17	24	18	18	
62	17.3.1875	37	36	35	34	34	35	35	33	34		16	16	22	18	18	
68	24.3.1875	36	36	34	34	34	35	35	33	31		17	17	22	18	18	
72	31.3.1875	28	28	26	26	26	27	27	26	26		17	17	22	18	18	
78	7.4.1875	27	27	26	25	25	27	27	25	26		17	17	21	18	18	
84	14.4.1875	27	27	26	26	26	27	27	25	26		19	19	25	18	18	
90	21.4.1875	28	27	26	26	26	27	27	27	26		17	17	25	18	18	
94	28.4.1875	28	27	26	26	26	27	27	27	26		17	17	25	18	18	
100	5.5.1875	28	28	26	26	26	27	27	26	26		17	17	25	17	18	
106	12.5.1875	28	28	27	26	26	27	27	26	26	18	19	19	26	18	18	
112	19.5.1875	28	28	27	26	26	27	27	26	26	19	19	19		18	18	
118	26.5.1875	28	27	26	26	26	27	27	26	26	19	20	20		18	18	
123	2.6.1875	27	27	26	25	25	26	26	24	24	19	20	20		16	16	
129	9.6.1875	26	26	25	24	24	26	26	24	24	17	17	17		14	14	14
135	16.6.1875	26	26	25	25	25	26	26	25	25	17	17	17		15	14	14
141	23.6.1875	25	25	25	23	23	25	25	25	25		16	16		15	15	14
146	30.6.1875	26	26	26	24	24	26	26	26	24	16	16	16		15	16	
152	7.7.1875	26	26	26	24	24	25	25	26	24	16	16	16		15	15	
158	14.7.1875	28	28	27	26	26	29	29	28	26	17	18	18		16	15	
164	21.7.1875	28	28	29	26	26	28	28	28	28	18	18	18		16	15	
170	28.7.1875	35	35	34	31	31	35	35	32	33	20	20	20		17	17	
176	4.8.1875	32	32	31	28	28	30	30	31	29	19	19	119		18	17	12
182	11.8.1875	33	33	32	29	29	31	31	31	31	19	18	18		17	17	14
187	18.8.1875	31	31	32	29	29	30	30	30	31	18	18	18		17	16	13

194	25.8.1875	29	30	31	29	29	29	29	29	30	18	18	18		17	16	13
199	1.9.1875	28	28	31	26	26	28	28	28	27	17	17	17		17	17	13
205	8.9.1875	30	30	31	26	26	29	29	28	27	17	17	17		18	17	13
211	15.9.1875	29	29	28	25	25	27	27	26	27	17	17	17		17	16	12
217	22.9.1875	28	28	28	25	25	26	26	27	25	16	16	16		17	17	12
223	29.9.1875	27	27	26	24	24	26	26	26	25	16	16	16		16	16	12
229	6.10.1875	28	29	27	25	25	27	27	25	26	15	15	15		15	15	12
235	13.10.1875	29	29	27	24	24	26	26	25	24	15	15	15		14	14	11
241	20.10.1875	28	28	26	23	23	25	25	24	24	14	14	14		14	14	10
252	2.11.1875	28	28	25	23	23	25	25	24	23	14	14	14		15	16	10
258	10.11.1875	27	27	26	24	24	25	25	25	25	14	14	14		15	15	11
264	17.11.1875	27	27	26	23	23	25	25	24	24	14	14	14		15	15	10
226	1.12.1875	27	27	26	24	24	25	25	24	24	13	13	13		16	15	10
282	8.12.1875	28	28	27	25	25	26	26	24	25	13	13	13		15	15	11
288	15.12.1875	29	29	27	25	25	26	26	25	25	14	14	14		16	15	12
294	22.12.1875	30	30	27	24	24	26	26	25	25	14	14	14		16	14	12
299	29.12.1875	30	30	27	24	24	26	26	25	25	14	14	14		15	15	12

Kaynak: La Turquie, (6.1.1875-29.12.1875).

Ek. Tablo 27

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (6.1.1876-27.12.1876)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday						Mısır				Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	İsmail	Tuna	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Ordu	Rumeli	Tuna	Rumeli		
3	6.1.1876	29	29	26	23	23	25	25	23	23	14	14	14	18	15	14	12	17
8	13.1.1876	30	30	27	24	24	25	25	23	24	13	13	13	18	15	14	12	
13	19.1.1876	29	29	27	24	24	25	25	23	23	13	13	13	18	15	14	12	
21	27.1.1876	30	30	27	23	23	25	25	23	23	12	12	12	16	14	14	11	17
25	2.2.1876	30	30	27	23	23	24	24	23	23	13	13	13	16	14	14	11	17
37	16.2.1876	28	28	26	22	22	25	25	23	23	13	13	13	16	15	15	11	17
43	23.2.1876	30	30	27	23	23	26	26	24	24	13	13	13	16	15	15	11	
49	1.3.1876	28	28	25	23	23	24	24	23	23	13	13	13	16	15	15	11	18
55	8.3.1876	28	28	26	23	23	24	24	23	23	13	13	13	16	15	15	11	18
61	15.3.1876	28	28	26	23	23	24	24	22	22	12	12	12		14	14	10	18
67	22.3.1876	28	28	26	22	22	23	23	23	21	12	12	12		14	14	10	18
73	29.3.1876	28	28	25	22	22	23	23	22	23	11	11	11		15	15	10	18
79	5.4.1876	27	27	24	22	22	23	23	22	22	11	11	11		14	14	10	18
85	19.4.1876	27	27	23	22	22	24	24	22	22	11	11	11	14	14	14	10	17
95	26.4.1876	28	28	27	21	21	22	22	22	22	11	11	11	14	14	14	10	17

101	3.5.1876	29	28	27	22	22	23	23	22	22	10	10	10		15	15	10	17
107	10.5.1876	29	29	28	23	23	21	21	23	23	10	10	10		15	15	10	18
113	17.5.1876	30	30	28	22	22	23	23	24	24	12	12	12		15	15	10	18
119	24.5.1876	30	30	28	22	22	23	23	23	24	12	12	12		15	15	10	18
126	1.6.1876	30	30	28	22	22	24	24	24	25	12	12	12		15	15	10	18
131	7.6.1876	30	30	28	22	22	24	24	23	24	11	11	11		15	14	10	18
137	15.6.1876	30	30	28	22	22	23	23	23	23	12	12	12		16	16	11	18
142	21.6.1876	30	30	27	22	22	23	23	23	23	12	12	12		16	16	11	18
148	27.6.1876	28	28	26	21	21	21	21	22	22	12	12	12		15	15	12	18
154	5.7.1876	28	28	26	21	21	22	22	23	23	12	12	12		16	15	12	18
160	12.7.1876	29	29	26	22	22	24	24	23	23	12	12	12		16	15	12	18
166	19.7.1876	29	29	26	22	22	23	23	21	24	12	12	12		16	15	12	18
172	26.7.1876	29	29	26	22	22	23	23	23	23	12	12	12		15	15	12	18
183	9.8.1876	29	29		22	22	24	24	21	24					15	15	12	18
188	16.8.1876	29	29	27	23	23	24	24	22	21	12	12			15	15	12	18
194	24.8.1876	27	27	26	21	21	23	23	22	23	11	11			15	14	12	18
200	30.8.1876	27	27	26	21	21	23	23	22	23	11	11			15	15	12	18
206	7.9.1876	27	27	26	21	21	23	23	22	23	11	11			14	14	12	18
211	13.9.1876	27	27	26	21	21	22	22	22	23	11	11			14	13	12	18
217	20.9.1876	26	26	25	21	20	22	22	22	23	11	11			13	13	11	19
223	27.9.1876	26	26	25	21	21	22	22	22	22	11	11			13	12	11	19
229	4.10.1876	26	26	25	22	22	23	23	22	23	11	11			13	13	11	19
235	11.10.1876	26	26	25	22	22	23	23	22	23	11	11			13	13	11	19
241	18.10.1876	27	27	26	22	22	24	24	22	23	12	12			13	13	11	19
247	25.10.1876	27	27	26	22	22	24	24	22	23	12	12			13	13	11	19
254	3.11.1876	27	27	26	23	23	24	24	22	24	12	12			13	13	11	19
264	15.11.1876	29	29	28	21	21	25	25	24	25	12	12			14	13	12	
270	22.11.1876	27	27	27	24	24	25	25	24	25	12	12	12		15	15	14	
283	6.12.1876	28	28	28	25	25	26	26	25	26	13	12	12		15	15	14	25
290	13.12.1876	30	29	30	28	28	29	29	29	30	13	12	12		15	15	14	
296	20.12.1876	30	29	29	27	27	28	28	27	29	13	12	12		15	15	14	25
301	27.12.1876	30	29	29	27	27	28	28	27	29	13	12	12		15	15	14	25

Kaynak: La Turquie, (6.1.1876-27.12.1876).

Ek. Tablo 28

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (3.1.1877-27.12.1877)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday						Mısır				Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	İsmail	Tuna	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Ordu	Rumeli	Tuna	Rumeli		
4	3.1.1877	29	29	28	27	27	29	29	27	28	13	13	13		15	15	14	15
7	10.1.1877	29	29	27	26	26	28	28	26	27	13	13	13		15	15	14	25
12	18.1.1877	29	29	27	27	27	25	25	27	25	13	13	13		15	15	14	25
18	24.1.1877	30	30	29	29	29	29	29	27	27	13	13	13		17	17	15	
30	7.2.1877	29	29	30	27	27	28	28	28	28	13	13	13		17	17	15	
36	14.2.1877	29	29	29	25	25	27	27	27	26	13	13	13		17	17	15	
42	21.2.1877	30	30	29	25	25	26	26	26	26	13	13	13		17	17	15	
48	28.2.1877	30	30	29	25	25	26	26	27	26	13	13	13	19	15	15	14	
52	7.3.1877	29	29	29	26	26	26	26	28	27	13	13	13	16	14	14	13	
60	14.3.1877	28	28	27	26	26	25	25	28	26	12	12	12	14	14	15	13	
66	21.3.1877	28	28	27	25	25	27	27	26	26	13	13	13	13	14	14	12	
72	28.3.1877	29	29	27	26	26	28	28	26	25	14	14	14	16	15	15	13	
76	4.4.1877	30	30	28	27	27	28	28	24	26	13	13	13	15	14	14	13	
86	18.4.1877	31	31	30	27	27	29	29	27	30	14	14	14		17	17	14	
92	25.4.1877	32	32	31	29	29	30	30	28	30	14	14	14		17	17	14	
98	2.5.1877	36	36	40	32	32	36	36	33	35	17	17	17		25	25		
104	9.5.1877	34	34	38	30	30	31	31	31	33	17	17	17		25	25		
110	16.5.1877	35	35	36	30	30	31	31	30	32	16	16	16		26	26		
116	23.5.1877	34	34	31	29	29	30	30	29	30	16	16	16		26	26		
122	30.5.1877	32	32	32	28	28	31	31	29	30	14	14	14		15	26		
127	6.6.1877	34	33	32	29	29	32	32	29	32	14				25	25		
133	13.6.1877	32	32	35	23	23	30	30	28	30	14				23	23		
139	20.6.1877	32	32	35	25	25	30	30	28	32	14				23	23		
145	27.6.1877	31	31	33	25	25	29	29	27	29	13				23	23		
152	4.7.1877				25	25	28	28	27	25	14				18	19		
157	11.7.1877				26	26	28	28	27	29	14				19	20		
163	18.7.1877				25	25	26	26	27	30	14				24	24		
169	25.7.1877				25	25	26	26	27	30	14				25	25		
175	1.8.1877				24	24	26	26	27	29	14				22	21		
181	8.8.1877				26	26	28	28		29	16			16	22	18		
187	16.8.1877				25	25	26	26		29	16			16	24	18		
192	22.8.1877	32			25	25	27	27		29	16			16	13	13		
197	29.8.1877	32			24	24	27	27		27	16			16	12	12		
203	5.9.1877				24	24	24	24		27	16			16	12	12		

209	12.9.1877				24	24	24	24		27	16			16	12	12		
215	19.9.1877				23	23	21	21		28	16			16	27	26		
221	26.9.1877				23	23	25	25		29	16			16	27	26		
232	10.10.1877				24	24	26	26		30	17			17		13		
238	17.10.1877				26	26	27	27		31	17			17		13		
243	22.10.1877				29	29	32	32		35	17			17		36		
250	1.11.1877				30	30	32	32		34	17			17		38		
255	7.11.1877				29	29	31	31		34	17			17		38		
261	14.11.1877				32	32	34	34		36	18			18		38		
267	21.11.1877				31	31	33	33		35	18			18		38		
273	28.11.1877				30	30	33	33		31	18			18		36		
279	5.12.1877				30	30	31	31		34	18			18		36		
287	14.12.1877				28	28	29	29		29	18			18		36		
293	21.12.1877				27	27	28	28		28	18			18		36		
297	27.12.1877				27	27	28	28			18			18		14		

Kaynak: La Turquie, (3.1.1877-27.12.1877).

Ek. Tablo 29

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (3.1.1878-26.12.1878)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday						Mısır			Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	İsmail	Tuna	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Ordu	Rumeli	Tuna		
2	3.1.1878				27	27	27	27		27	17			17	12		
8	10.1.1878				27	27	27	27		28	17			17	12		
13	16.1.1878				27	27	28	28		27				13	12		
18	23.1.1878				27	27	28	28		27				13	12		
24	30.1.1878				26	26	27	27		28				14	12		
30	6.2.1878				26	26	27	27		28				14	11		
36	13.2.1878				25	25	26	26		27				16	11		
42	20.2.1878				26	26	27	27		27				16	11		
44	27.2.1878				29	29	30	30		31				16	11		
53	6.3.1878				30	30	31	31		32				16	20		
59	13.3.1878				27	27	27	27		30				15	19		
65	20.3.1878				28	28	29	29		31					21		
71	27.3.1878				26	26	29	29		30				17		20	17
87	3.4.1878	31			28	28				30						20	17
93	10.4.1878	31			28	28				32				17		15	17
99	17.4.1878	31		30	28	28	29	29		31				17		17	16
103	24.4.1878	30		30	29	29	29	29	28	30				16	16	15	14

108	2.5.1878	32	32		29	29	29	29	30	31				16	13	13	14	
113	8.5.1878	32	32				30	30	30	29				15	12	13	13	14
119	15.5.1878	32	32	30			27	27	29	30				14	11	11	12	
215	22.5.1878	31	31	30			28	28	29	30				15	11	11	13	
221	29.5.1878	28	27	29			26	26	29	26				14	10	10	12	14
227	5.6.1878	27	27	27			25	25	27	26				14	9	10	12	14
233	12.6.1878	27	28	27			25	25	26	26				14	11	11	11	
239	20.6.1878	26	26	25	25	25	23	23	23	25				14	10	10	11	
245	27.6.1878	26	26	25	23	23	23	23	23	23				14	10	10	11	
250	3.7.1878	25	26	25	22	22	23	23	25	25				14	9	9	10	
256	10.7.1878	25	26	25	22	22	23	23	23	24				12	9	9	11	
262	17.7.1878	26	26	25	22	22	23	23	23	21				14	10	10	11	
269	25.7.1878	27	27	27	25	25	26	26	27	26				14	10	10	11	
274	31.7.1878	27	27	27	24	24	25	25	26	25				14	10	9	10	
280	7.8.1878	27	27	26	24	24	25	25	26	26				14	10	9	11	
286	15.8.1878	27	27	27	25	25	26	26	27	26				14	10	10	11	
291	21.8.1878	27	27	27	24	24	25	25	27	26				12	11	10	11	
298	29.8.1878	29	28	27	24	24	25	25	27	26				12	12	12	11	
203	4.9.1878	28	28	28	25	25	26	26	27	27				12	12	10	11	
209	11.9.1878	29	28	27	25	25	27	27	26	26				12	13	12	11	
216	19.9.1878	28	27	27	25	25	26	26	26	27				12	13	13	12	
221	25.9.1878	28	27	26	25	25	26	26	26	27				12	11	12	11	
226	2.10.1878	27	26	26	24	24	25	25	24	25				11	11	11	11	
232	9.10.1878	27	26	26	24	24	25	25	25	25				12	12	11	11	16
238	16.10.1878	28	27	26	24	24	25	25	25	25				12	12	14	11	16
246	24.10.1878	28	27	26	24	24	25	25	26	26				12	12	14	11	16
251	30.10.1878	28	28	28	25	25	26	26	26	27				12	12	14	11	16
256	6.11.1878	29	29	28	25	25	27	27	25	26				12	12	14	11	16
262	13.11.1878	29	29	28	25	25	27	27	25	26				12	14	13	11	16
268	20.11.1878	30	30	29	27	27	28	28	27	28	12	14	14	11	14	13	12	16
274	27.11.1878	30	28	28	25	25	27	27	25	26	12	14	14	14	15	11	12	16
280	4.12.1878	30	29	28	26	26	28	28	27	27	12	14	14	14	15	11	12	16
286	11.12.1878	30	30	28	26	26	28	28	27	27	14	15	15	14	15	11	12	17
292	18.12.1878	30	30	29	25	25	28	28	27	27				14	14	14	12	17
298	26.12.1878	30	30	29	27	27	28	28	27	28				14	14	13	12	17

Kaynak: La Turquie, (3.1.1878-26.12.1878).

Ek. Tablo 30

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (3.1.1879-26.12.1879).

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday							Mısır			Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	İsmail	Tuna	Azak	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Rumeli	Anadolu	Rumeli		
2	3.1.1879	29	29	28		26	26	27	27	27	27			14	14	14	12	17
10	15.1.1879	30	30	28		27	27	28	28	27	27	14		14	12	12	12	17
16	22.1.1879	29	29	28		26	26	27	27	26	27	14		14	12	13	12	17
22	29.1.1879	30	30	28		27	27	28	28	26	26	13	14	13	12	13	12	17
28	5.2.1879	31	31	27		27	27	28	28	26	26	14	14	14	12	13	13	17
34	13.2.1879	30	30	28		26	26			26	26	15	15	14	12	13	13	17
41	20.2.1879	30	30	27		27	27			26	25	15	15	14	12	13	13	17
44	26.2.1879	30	29	28						26	25	15	16		11	12	12	17
52	5.3.1879	32	31	28						26	26	16	17		11	12	12	17
58	12.3.1879	31	31	27						26	26	15	15		11	11	12	15
65	20.3.1879	30	30	26						26	25	14	15		11	11	11	14
70	26.3.1879	30	30	26						26	25	14	14		11	11	11	14
78	2.4.1879	30	30	26						25	25	13	14		11	11	11	14
84	9.4.1879	30	29	26		25	25			25	25	13	14		11	11	11	14
95	24.4.1879	31	31	27		26	26			26	25	13	13		11	11	11	11
100	30.4.1879	31	31	27		26	26			26	26	13	11		12	11	11	11
112	14.5.1879	28	28	25		25	25			25	26	14	15		11	11	11	14
118	21.5.1879	28	28	26		23	23			25	25	14	15		12	11	11	14
124	28.5.1879	28	28	26		25	25			25	25	13	14		12	11	9	14
154	2.6.1879	28	28	26		25	25			24	24	14	13		10		8	14
161	10.6.1879	28	28	26		25	25			24	24	13	13		11	10	8	14
166	16.6.1879	29	29	27		26	26			24	24	13	13		10	9	8	14
172	23.6.1879	30	30	27		26	26			24	24	13	13		10	9	8	14
154	2.7.1879	28	28	26		25	25			24	24	14	13		10	10	8	14
161	10.7.1879	28	28	26		25	25			24	24	13	13		11	10	8	14
166	16.7.1879	29	29	27		26	26			24	24	13	13		10	9	8	14
172	23.7.1879	30	30	27		25	25			24	24	13	13		10	9	8	14
179	31.7.1879	31	31	26		27	27			25	26	13	13		10	9	8	14
184	6.8.1879	31	31	29		28	28			26	26	15	16		12	12	10	15
195	20.8.1879	30	30	29		28	28			27	27	17	18		12	12	10	17
201	28.8.1879	31	31	29		28	28			28	27	17	18		12	12	10	17
206	3.9.1879	32	32	31		30	30			30	31	18	18		14	13	10	19
212	10.9.1879	33	34	32		30	30			30	30	18	18		16	15	12	19
218	18.9.1879	33	34	32		30	30			30	28	18	18		16	15	12	18

223	24.9.1879	34	34	32		30	30			31	31	18	18		15	15	12	18
229	1.10.1879	35	34							32	31	18	18		16	15	12	20
236	8.10.1879	38	38			38	38			33	33	19	19		16	15	13	19
242	15.10.1879	40	41			40	40			34	34	19	19		16	16	13	26
248	22.10.1879	42	42			39	39			36	36	21	20		16	16	13	24
255	30.10.1879	42	42			39	39			35	35	20	20		16	16	12	24
260	6.11.1879	42	42			39	39			35	35	20	19		16	16	12	24
272	20.11.1879	40	41			38	38			35	35	22	19		17	16	14	25
277	26.11.1879	40	40			36	36			34	36	23	21		17	16	13	23
283	3.12.1879	37	37			35	35			34	34	23	22		17	16	13	22
290	11.12.1879	38	38			35	35			35	35	23	22		17	16	13	22
301	26.12.1879	40	40			35	35			36	36	24	23		18	17	14	24

Kaynak: La Turquie, (3.1.1879-26.12.1879).

Ek. Tablo 31

İstanbul'da Zahire Fiyatları ve Menşeleri (Kuruş/Kile), (16.1.1880-17.9.1880)

Sayı	Tarih	Durum Buğdayı			Ekmeklik Buğday							Mısır		Arpa		Çavdar	Yulaf
		Azak	İsmail	Tuna	Azak	Balçık	Köstence	Rodos	Edirne	Tuna	Rumeli	Tuna	Poti	Anadolu	Rumeli		
11	16.1.1880	40	40			34	34			36	36	23		18	17	14	
16	22.1.1880	40	40			34	34			35	35	22		18	17	14	
22	29.1.1880	40	40			35	35			35	35	22	21	17	17	14	
33	11.2.1880	40	40			36	36			36			19	16	16	13	
39	18.2.1880	38	38			35	35			35			23	17	17	13	
46	26.2.1880	38	38			35	35			35	35		20	17	17	13	
52	4.3.1880	38	38			35	35			36	36		22	17	17	13	
64	18.3.1880	37	37	36		35	35	34	34	35	33	21	18	17	17	13	
70	26.3.1880	37	37	36		34	34	34	34	35	35	20	19	17	17	13	
84	14.4.1880	37	37	36		34	34	34	34	37	35	23	23	18	17	13	
91	21.4.1880	38	38	36		34	34	34	34	36	35	23	23	18	17	13	
97	29.4.1880	38	38	36		34	34	34	34	37	35	22	23	18	17	14	
114	20.5.1880	38	38	36		34	34	34	34	36	35	21	21	15	14	12	
119	27.5.1880	37	37	36		33	33	34	34	36	34	21	21	14	13	11	
124	2.6.1880	37	37	36		33	33	34	34	36	34	21	21	14	13	11	
136	16.6.1880	34	34	34		30	30	31	31	34	31	21	21	13	13	11	
142	23.6.1880	32	32	31		28	28	29	29	31	29	20	20	13	13	11	20
154	7.7.1880	31	32	30		28	28	29	29	31	29	17	17	14	14	11	18
166	21.7.1880	30	30	31				26	26	30	27	16	15	14	14	12	18
172	28.7.1880	29	29	30		26	26	26	26	29	26	16	15	14	13	12	18

178	4.8.1880	29	29	30		26	26	26	26	29	26	18	17	14	14	12	18
184	11.8.1880	30	30	31		26	26	26	26	30	27	19	18	15	14	12	18
196	25.8.1880	29	29	30		26	26	26	26	29	26	19	17	15	15	13	18
203	3.9.1880	30	30	31		26	26	26	26	29	26	17	17	15	15	13	18
215	17.9.1880	30	30	29		26	26	26	26	28	26	15	15	13	13	12	17

Kaynak: La Turquie, (16.1.1880-17.9.1880).

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.)

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

DH.MKT. 1324/44.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı

HR.SYS. 903/4_37.

HR.SYS. 903/4_12.

İrade Dahiliye

İ.DH. 482/32492.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

Y.A.HUS. 160/5.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı

Y.PRK.BŞK. 1/6731.

Y.PRK.BŞK. 1/88.

Gazeteler

Ceride-i Havadis, S. 175.

Ceride-i Havadis, S. 191.

Ceride-i Havadis, S. 657.

Ceride-i Havadis, S. 706.

Ceride-i Havadis, S. 602.

Journal de Constantinople, (26.08.1845-29.06.1865).

La Turquie, (08.01.1866-17.09.1880).

2. KİTAPLAR

AKAR, Şevket Kamil (haz.). **İstanbul Şehir ve Medeniyet**. İstanbul: Klasik Yayınları, 2004.

AKYILDIZ, Ali. **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.

AKYILDIZ, Ali. **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum**. 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

ALTINAY, Ahmet Refik. **Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı**. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

ALTINAY, Ahmet Refik. **İstanbul Hayatı: Hicri Onbirinci Asırda: 1000-1100 / 1356-1937**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.

ALTINAY, Ahmet Refik. **İstanbul Hayatı: Hicri Onikinci Asırda: 1100-1200 / 1356-1937**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.

ALTINAY, Ahmet Refik. **İstanbul Hayatı: Hicri Onüçüncü Asırda: 1200-1255 / 1356-1937**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.

AYNURAL, Salih. **İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti (1740-1840)**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

BAİLEY, Frank Edgar. **British Policy and The Turkish Reform Movement**. London: Harvard University Press, 1942.

BİNBAŞI M. NASRULLAH ve (diğ.). **Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları**. Rahmi Tekin ve Yaşar Baş (haz.), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2003.

BİLGİN, Arif. **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**. 1. Basım. İstanbul: Kitabevi, 2004.

BRAUDEL, Fernand. **Maddi Medeniyet ve Kapitalizm**. Mustafa Özel (çev.), 2. Basım, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1991.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. **Sosyal Bilimler İçin İstatistiğe Giriş**. Ankara: Pegem A Yayınevi, 2000.

CLARK, Colin and Margaret Haswell. **The Economics of Subsistence Agriculture**. New York: St. Martin's Press, 1964.

ÇAYKARA, Emine. (söyleşi) **Tarihçilerin Kutbu Halil İnalçık Kitabı**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.

DAVISON, Roderic H. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**. 2. Basım, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.

ENGİN, Vahdettin. **Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u**. İstanbul: Simurg, 2001.

ERGİN, Osman Nuri. **Mecelle-i Umur-ı Belediye**. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995.

FAROQHİ, Suraiya. **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler: Kent Mekanında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650**. Neyyir Kalaycıoğlu (çev). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

GENÇ, Mehmet. **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**. 4. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

GÜÇER, Lütfi. **XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1964.

GÜÇER, Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Şehirlerin İaşesi ve İhracat Yasakları" **Üniversite Haftası: Edirne Konferansları** içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1958.

GÜRAN, Tevfik. **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998.

GÜRAN, Tevfik. "İstanbul'un İaşesi", Şevket Kamil Akar (Ed.). **İstanbul. Şehir ve Medeniyet** içinde. İstanbul: Klasik Yayınları, 2004.

HALAÇOĞLU, Yusuf. **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

İNALCIK, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**. Ruşen Sezer (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

İNALCIK, Halil ve Donald Quataert (Ed.). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**. Cilt. 1-2. Ayşe Berktaş, Süphan Andıç, Serdar Alper (çev.). İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.

İNALCIK, Halil. **Sources and studies on the Ottoman Black Sea: the customs register of Caffa: 1487-1490 = Osmanlı Karadeniz'i Üzerinde Kaynaklar ve Araştırmalar: Kefe Gümrük Bekaya Defteri: 1487-1490**. Gönül Alpay Tekin ve Şinasi Tekin (yay.). Cambridge, Mass.: Harvard University, 1995.

ISSAWİ, Charles. **The Economic History Of Turkey, 1800-1914**. Chicago: University Of Chicago Press, 1980.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ. **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

KARPAT, Kemal H. **Osmanlı Nüfusu 1830-1914: Demografik ve Sosyal Özellikleri**. 1. Basım. Bahar Tırnakçı (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

KASABA, Resat. **The Ottoman Empire and The World Economy, The Nineteenth Century**. Albany: Suny Press, 1988.

KİNG, Charles. **Karadeniz**. 1. Basım. Zülal Kılıç (çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

KRİTOVULOS. **Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani: İstanbul'un Fethi**. Karolidi (Rumca'dan çev.), Muzaffer Gökman (Osmanlıca'dan sdl.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi, 1967.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat. **Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri: 1580-1850**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1974.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat. **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.

MANSEL, Philip. **Dünyanın Arzuladığı Şehir: Konstantinopolis: 1453**. Şerif Erol (çev.). İstanbul: Gençlik Yayınları, 1996.

MANTRAN, Robert. **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi**. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan (çev.). Ankara: V Yayınları, 1986.

McGOWAN, Bruce W. **Economic Life in Ottoman Europe: Taxation Trade and the Struggle for Land: 1600-1800**. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI. **Tanzimat I**. Cilt. 1. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

ORHONLU, Cengiz. **Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı**. 2. Basım. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1990.

ORTAYLI, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**. 2. Basım. İstanbul: Hil Yayın, 1987.

GURULKAN, Kemal ve diğ. (yay. haz.). **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1859)**. Durmuş Kandıra (çev.), Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.

ÖNGÖR, Sami. **Coğrafya Sözlüğü**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1961.

ÖZKAYA, Yücel. **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**. 2. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985.

ÖZVAR, Erol (Ed.). **Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi**. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2008.

PAMUK, Şevket. **İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998**. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

PAMUK, Şevket. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**. 2. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

PAMUK, Şevket. **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**. Ali Berktaş (Ed.), Gökhan Aksay (çev.). 1. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

PAMUK, Şevket. **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

PAMUK, Şevket. **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**. 1. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

SEZEN, Tahir. **Osmanlı Yer Adları**. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.

SHAW, Stanford J. ve Ezel Kural Shaw. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**. 2. Basım. Mehmet Harmancı (Çev.), İstanbul: E Yayınları, 1982.

TABAKOĞLU, Ahmet. **İktisat Tarihi Toplu Makaleler I**. İstanbul: Kitabevi, 2005.

TABAKOĞLU, Ahmet. **Türkiye İktisat Tarihi**. 8. Basım. İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.

TABAKOĞLU, Ahmet. **Yayımlanmamış İstanbul Tarihi Ders Notları**.

TANZİMAT 1. Cilt. 1. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

TARİH BOYUNCA ANADOLU'DA DOĞAL AFETLER VE DEPREM SEMİNERİ. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 22-23 Mayıs 2000.

TOPUZ, Hıfzı. **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

TURAN, Şerafettin. **Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine**. 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1990.

TÜRK ZİRAAT TARİHİNE BİR BAKIŞ. Birinci Köy ve Kalkınma Kongresi Yayını. İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.

UZUN, Ahmet. **İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

ÜLGENER, Sabri F. **Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1951.

ÜLGENER, Sabri F. **Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti**. 1. Basım. Ankara: Mayaş Yayınları, 1984.

ZACHARİADOV, Elizabeth. **Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

3. MAKALELER

AL, Hüseyin ve Şevket Kamil Akar. “Söylentinin Gücü İstanbul’da Büyük Panik ve 1861 Finansal Krizi”. **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**. Sayı. 7, Bahar-Yaz 2008, ss. 23-59.

ALTINAY, Ahmet Refik. “Sultan Süleyman Kanuni’nin Son Senelerinde İstanbul’un Usul-i İaşe ve Ahval-i Ticariyesi”. **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası**. Sayı. 37, 1332/1916, ss. 23-42.

ARIKAN, Zeki. “Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Olan Mallar (Memnu Meta)”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan** içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, ss. 279-306.

ARIPINAR, Seval. “XIX. Yüzyılda Ülkenin Tarım Sorunlarına Eğilme Hareketleri ve Halkalı Ziraat Okulu’nun Açılışı”. **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**. Sayı. 36, Eylül 1970, ss. 53-60.

BABAN, Şükrü. “Tanzimat ve Para”, **Tanzimat 1**. Cilt. 1 içinde. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, ss. 233-262.

BARKAN, Ömer Lütfi. “XV. Asrın İkinci Yarısında Fiyat Hareketleri”. **Bellekten**. Cilt. 34, Sayı. 136, 1970, ss. 557-607.

BARKAN, Ömer Lütfi. “İstanbul İhtisabı Kanunnamesi”. **Tarih Vesikaları**. Cilt. 1, Sayı. 5, 1942, ss. 326-340.

BARKAN, Ömer Lütfi. “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri: Kulluklar ve Ortakçı Kullar. A., İstanbul Haslar Kazasındaki Ortakçı Kullar”. **İktisat Fakültesi Mecmuası**. Cilt. 1, Sayı. 1, 1939, ss. 29-74.

BARKAN, Ömer Lütfi. “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”. **Tanzimat I** içinde. Cilt. 1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, ss. 321-375.

CEZAR, Yavuz. “Osmanlı Devletinin Mali Kurumlarından Zahire Hazinesi ve 1795/1210 Tarihli Nizamnamesi”. **Toplum ve Bilim**. Sayı. 6-7, 1978, ss. 111-156.

ÇAKAR, Enver. “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdarî Taksimatı”. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt. 12, Sayı. 1, 2002, ss. 261-282.

ÇELİK, Gülfettin. “Osmanlı Toplumsal Sisteminin Bir Göstergesi Olarak 19. Yüzyılda Osmanlı Ulaşım Ağının Yeniden Oluşumu ve İskan Siyaseti”. **Türkler**. Cilt. 13 içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003, ss. 936-941.

DAVİSON, Roderic H. “The First Experiment With Paper Money”. **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: 1071-1920** içinde. Halil İnalçık ve Osman Okyar (Ed.). Ankara: Meteksan Limited, 1980, ss. 243-251.

DERİN, Fahri. “Yayla İmamı Risalesi”. **Tarih Enstitüsü Dergisi**. Sayı. 3, Ekim 1972, ss. 213-272.

FAROQHİ, Suraiya. “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ Rusçuk Limanı 16. - 17. Yüzyıllar”. **ODTÜ Gelişme Dergisi**. Cilt. 2, 1979-1980 Özel Sayısı, 1979-1980, ss. 139-154.

GÜÇER, Lütfi. “16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”. **İktisat Fakültesi Mecmuası**. Cilt. 13, Sayı.1-4, 1951-1952, s. 79-98.

GÜÇER, Lütfi. “18. Yüzyıl Ortalarında İstanbul’un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**. Cilt. 11, 1952, ss. 397-416.

GÜRAN, Tevfik. "The State Role in the Grain Supply of Istanbul: the Grain Administration, 1793-1839". **International Journal of Turkish Studies**. Vol. 3, Winter 1984-85, pp. 27-41.

GÜRAN, Tevfik. “Kentlerin İaşesi”. **Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi**. içinde Erol Özvar (Ed.). İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2008, ss. 61-68.

GÜRAN, Tevfik. “Tanzimat Döneminde Tarım Politikası (1839-1876)”. **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: 1071-1920** içinde. Halil İnalçık ve Osman Okyar (Ed.). Ankara: Meteksan Limited, 1980, ss. 271-277.

İNALCIK, Halil. “The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans”. **Archeion Pontou**. No. 35, 1979, pp. 74-110.

İNALCIK, Halil. “İntroduction to Ottoman Metrology”. **Studies in Ottoman Social and Economic History** içinde. London: Variourum Reprints, 1985, ss. 311-348.

İNALCIK, Halil. “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700”. **Archivum Ottomanicum**. Vol. 6, 1980, pp. 283-337.

KILIÇ, Orhan. “Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtılıklar”. Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**. Cilt. 10. içinde (718-730), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 718-730.

KOLOĞLU, Orhan. “Osmanlı Sultanlarının Monarşisini Yıkarak ve Yerle Bir Etmenin En Güvenilir Yolları Üzerine”. **Tarih ve Toplum**. Cilt. 3, Sayı. 14, Şubat 1985, ss. 136-138.

KÖROĞLU, Yunus. “III. Selim Dönemi’nde İstanbul’un İfaşesinin Teminine Kısa Bir Bakış”. **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**. Sayı. 174, Haziran 2001, ss. 27-31.

KUNERALP, Sinan. “Orta Anadolu’da Kıtılık (1873-1875)”. **Tarih ve Toplum**. Cilt. 13, Sayı. 76, 1990, ss. 54-56.

KÜÇÜKKALAY, Mesut. “Gerileme Döneminde Osmanlı İstanbul’unun İfaşesi: İstanbul Nasıl Beslenirdi?”. **Tarih ve Medeniyet**. Sayı. 58, 1999, ss. 22-24.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat. “İstanbul’da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)”. **Ata Dergisi**. Sayı. 7, 1997, ss. 55-74.

MURPHEY, Rhoads. “Provisioning İstanbul: The State And The Subsistence in the Early Modern Middle East”. **Food and Foodways**. Vol. 2, 1988, pp. 217-263.

ÖNSOY, Rifat. “Tanzimat Dönemi İktisat Politikası”. **Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu** içinde. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 31 Ekim-3 Kasım 1989, ss. 255-262.

ÖZTÜRK, Mustafa. “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili”. **Bellekten**. Cilt. 55, Sayı. 212, 1991, ss. 87-100.

ÖZTÜRK, Mustafa. “Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar”. Yavuz Ercan, Mustafa Öztürk, Rifat Özdemir (Ed.). **Prof. Dr. Şeref Turan Armağanı** içinde. Elazığ: Kültür Basım Yayın, 1996, ss. 221-239.

PAMUK, Şevket. “150. Yılında Balta Limanı Ticaret Antlaşması”. **Tarih ve Toplum**. Cilt. 10, Sayı. 60, Aralık 1988, ss. 358-361.

PASKALEVA, Virginia. “Osmanlı Balkan Eyaletlerinin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 27, Sayı. 1-2, 1968, ss. 37-74.

SAHİLLİOĞLU, Halil. “Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul’da Fiyatlar”. **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**. Cilt. 1, Sayı. 1, 1970, ss. 36-40.

ŞAPOLYO, Enver Behnan. “Osmanlı İmparatorluğunda İfaşe Teşkilatı 16-19. Asırlar”. **Çınaraltı Mecmuası**. Sayı. 49, 1942, s. 10-11.

ŞAŞMAZER, Lynne M. "Policing Bread Price And Production in Ottoman Istanbul, 1793-1807". **Turkish Studies Association Bulletin**. No. 24:1, Spring 2000, pp. 21-40.

ŞEREF, Abdurrahman. "İstanbul'da Mekûlat Müzayakası: 1179 Senesine Ait Bazı Vesaik". **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası**. Sayı. 40, 1332/1916, ss. 193-204.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet. "Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri". **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**. Sayı. 3, Ocak 1992, ss. 323-332.

TENGİRŞENK, Yusuf Kemal. "Tanzimat Devrinde Osmanlı Devleti'nin Harici Ticaret Siyaseti". **Tanzimat I**. Cilt. 1 içinde. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1999, ss. 289-321.

UZUN, Ahmet. "Osmanlı Devletinde Şehir Ekonomisi ve İaşe". **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**. Cilt. 3, Sayı. 6, 2005, ss. 211-235.

UZUN, Ahmet. "Tarihsel Perspektifte İstanbul'un İaşesi". **Türkiye Günlüğü**. Sayı. 48, Kasım-Aralık 1997, ss. 60-65.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin. "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", Hasan Celal Güzel ve diğ. (Ed.), **Türkler** içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 629-659.

YAMAN, Talat Mümtaz. "İstanbul'un Zahire İşlerine Dair İki Vesika". **Tarih Vesikaları**. Cilt. 1, Sayı. 15, 1942, ss. 341-344.

YAZICI, Nesimi. "Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı". **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**. Sayı. 3, Ocak 1992, ss. 333-375.

YEŞİL, Fatih. "İstanbul'un İaşesinde Nizam-ı Cedid: Zahire Nezaretinin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)". **Türklük Araştırmaları Dergisi**. Sayı. 15, Bahar 2004, ss. 113-142.

YÜCEKÖK, Ahmet. "Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu 1838 Ticaret Sözleşmeleri". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. Cilt. 23, Sayı. 1, Mart 1968, ss. 381-426.

4. TEZLER

AYDIN, Mehmet. "Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşesi (1918-1922)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

EREF, Oya İklil. "Bread And Provisioning in the Ottoman Empire 1750-1860", [Osmanlı İmparatorluğunda Ekmek ve İaşe Sorunu 1750-1860] **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

ERLER, Mehmet Yavuz. "Ankara ve Konya Vilayetlerinde Kuraklık ve Kıtık (1845 ve 1874 Yılları)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

GENÇ, Serdar. "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağında Hububat Üretimi, Ticareti ve İstanbul'un İaşesine Katkısı", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

GREENWOOD, Antony. "İstanbul's Meat Provisioning: A Study of the Celepkeşan System", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. The University of Chicago, 1988.

KÖROĞLU, Yunus. "Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 19. Numaralı Zahire Defteri Çerçevesinde İstanbul'a Zahire Sevkiyatı (1794-1795)", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

KARKAR, Yağub Nasif. "Railway Development in the Ottoman Empire: 1856-1914: An Economic Interpretation", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Indiana University Department of Economics, 1963.

SASMAZER, Lynne Marie Thornton. "Provisioning Istanbul: Bread Production, Power, And Political İdeology in the Ottoman Empire 1789-1807", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Indiana University Central Eurasian Studies. 2000.

TAŞKIN, Figen. "Kırım Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğuna Ekonomik Etkileri ve İaşe Sorunu", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

TÜRKHAN, Mehmet Sait. "18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

UTKAN, Halil. "BOA 17 Numaralı Zehair-i Rikab Defterine Göre (1788-1791) İstanbul'un İaşesinin Temini", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

UZUN, Ahmet. "İstanbul'un Et İhtiyacının Sağlanması: Ondalık Ağnam", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

5. ANSİKLOPEDİLER

"ABHAZYA", **Ana Britannica: Genel Kültür Ansiklopedisi**. C. 1, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1986.

BEYDİLLİ, Kemal. “Küçük Kaynarca Antlaşması”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 4, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

BİLGE, Mustafa L. “Azak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

BUZPINAR, Şit Tufan. “Suriye(Osmanlı Dönemi)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

DARKOT, Besim. “Tekirdağ”, **İslam Ansiklopedisi : İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya, ve Biyografya Lugati**. C. 12-I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

EMECEN, Feridun. “İsmail”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

GENCER, Ali İhsan. “Berlin Antlaşması”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib. “Edirne(Tarih)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

GÜZEL, Hasan Celal ve diğ. (Ed.), **Türkler**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

IVONOVA, Svetlana. “Warna”, **The Encyclopedia of Islam: New Edition**. V. 11, P. J. Bearman (Ed.), Leiden: E. J. Brill, 2002.

İNALCIK, Halil. “İaşe”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C. 4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994.

İNALCIK, Halil. “Kırım Hanlığı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

İNALCIK, Halil. “Rumeli”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

“İSTANBUL(TARİH)”, **Yurt Ansiklopedisi**. Cilt. 5, Vedat Günyol ve diğ. (haz.). İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982.

KARPAT, Kemal. “Bucak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

KARPAT, Kemal. H. “Dobruca”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

KİEL, Machiel. “Silistre”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

KİEL, Machiel. “Rusçuk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat. “Kadı (Osmanlılar’da)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

MAXİM, Mihai. “İbrail”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

MENAGE, V. L. “Enos”, **The Encyclopedia of Islam: New Edition**. V. 2, P. J. Bearman (Ed.), Leiden: E. J. Brill, 1965.

MURGESCU, Bogdan. “Köstence”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

NECİPOĞLU, Nevra. “İaşe”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C. 4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994, s. 116.

“ODESA”, **Grolier İnternational Americana Encyclopedia**. C. 10, İstanbul: Medya Holding, 1993.

“ODESSA”, **The Encyclopedia Americana**. V. 20, New York: Americana Corporation, 1968.

ORTAYLI, İlber. “Kadı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

ÖZ, Mehmet. “Samsun”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

ÖZCAN, Abdülkadir. “Boğdan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

REED, H. A. “Burgas”, **The Encyclopedia of Islam: New Edition**. V. 1, P. J. Bearman (Ed.), Leiden: E. J. Brill, 1960.

SAVVIDES, A. “Kuluz”, **The Encyclopedia of Islam: New Edition**. V. 12, P. J. Bearman (Ed.), Leiden: E. J. Brill, 2004.

SERTOĞLU, Midhat. “Beşlik”, **Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1958.

es-SEYYİD, Seyyid Muhammed. “Mısır(Osmanlı Dönemi)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

ŞAHİN, İlhan ve Feridun Emecen. “Anadolu”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

TUNCEL, Metin. “Anadolu”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

TURAN, Şerafettin. “Levant”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin. “Ordu”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

6. DİĞER KAYNAKLAR

AKBAYAR, Nuri. **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**. 2. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Büyük Türkçe Sözlük. Ankara: Vadi Yayınları, 2001.

İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü. 39. Basım, İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, 2006.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.

SAMİ, Şemseddin. **Kamûsü'l-a'lâm**. İstanbul: Mihran Matbaası.

SAMİ, Şemseddin. **Kamus-ı Türki**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

ÖZGEÇMİŞ

Mevlüt Camgöz
+90-555-460 49 11
mevlutcamgoz@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2008-2010

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı
Bahçelievler/İSTANBUL

2003-2007

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
Bahçelievler/İSTANBUL

1995-2002

Çumra Anadolu Lisesi

Çumra/KONYA

CURRICULUM VITAE

Mevlüt Camgöz
+90-555-460 49 11
mevlutcamgoz@gmail.com

EDUCATION

2008-2010

Marmara University Social Sciences Institute Department of Economics, Science of Economic History

Bahçelievler/İSTANBUL

2003-2007

Marmara University Faculty of Economic and Administrative Sciences, Business Administration Department

Bahçelievler/İSTANBUL

1995-2002

Çumra Anatolian High School

Çumra/KONYA